

แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี:
การศึกษาเปรียบเทียบ

นางสาวสุมาภรณ์ ศรีม่วง

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6694-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POWER, LEADERSHIP AND WARFARE IN SUN TZU AND MACHIAVELLI:
A COMPARATIVE STUDY

Miss Sumaporn Srimung

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Government
Department of Government
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2004
ISBN 974-17-6694-7

สถาบันวิชาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงคราม
ของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี: การศึกษาเปรียบเทียบ
โดย นางสาว สุมาภรณ์ ศรีม่วง
สาขาวิชา การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. अनुสรณ์ ลิ้มมณี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์)

สภาบัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุมาภรณ์ ศรีม่วง :แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี:
การศึกษาเปรียบเทียบ. (POWER, LEADERSHIP AND WARFARE IN SUN TZU AND
MACHIAVELLI: A COMPARATIVE STUDY) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ไชยันต์ ไชยพร, 150 หน้า. ISBN
974-17-6694-7.

การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนั้น
ผู้ศึกษาได้ใช้งานเขียนเรื่อง “ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อ” ฉบับแปลของอริคม สวัสดิญาณ และงานเขียนเรื่อง “The
Art of War” ของมาคิอาเวลลีฉบับแปลของ Allan Gilbert เป็นหลักในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยในส่วนของมาคิอา
เวลลีนั้นผู้ศึกษาได้ใช้งานเขียนอื่นๆของมาคิอาเวลลีเช่น The Prince และ The Discourses มาเป็นกรอบในการทำ
ความเข้าใจและการตีความในบางประเด็นด้วย

ผลของการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าแนวคิดของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนั้นมีความแตกต่างกันในบางประเด็น
ด้วยซุนจื๊อเป็นนักปฏิบัติ ขณะที่มาคิอาเวลลีเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ แต่ก็มีหลายประเด็นที่มีความคล้ายคลึงกัน อย่าง
ทศนะในเรื่องธรรมชาติของสงครามที่เห็นพ้องว่าสงครามเป็นเรื่องของการแก่งแย่งงุ่นวายและเป็นที่มาของ
ผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังเห็นว่าสงครามมีที่มาจากปัจจัยเดียวกันซึ่งก็คือธรรมชาติของมนุษย์ แม้ว่ามุมมองของทั้ง
สองอาจแตกต่างกันอยู่บ้างในจุดเริ่มต้นของความคิด แต่ก็ลงท้ายด้วยบทสรุปเดียวกัน

สำหรับทศนะในเรื่องอำนาจ ผู้ศึกษาได้อธิบายโดยแบ่งแนวคิดเรื่องอำนาจเป็นสามลักษณะได้แก่ การ
สูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจ โดยทั้งสองคนได้กล่าวถึงอำนาจในบริบทสงคราม ทั้งนี้มีความ
แตกต่างกันในรายละเอียด แต่ทว่าที่มาแห่งการสูญเสีย การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจนั้นกลับเป็นสิ่งเดียวกันนั่นก็คือ
การมีคุณธรรม (virtu) หรือความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามและความสามารถในการนำไปประยุกต์ใช้อย่าง
รอบคอบ เพราะหากขาดหรือด้อยในศิลปะแห่งสงครามย่อมทำให้สูญเสียอำนาจ ตรงกันข้ามการมีศิลปะแห่งสงคราม
ย่อมทำให้ได้มาซึ่งอำนาจได้เช่นกัน ขณะเดียวกันหากมีแต่ไม่พัฒนาความรู้ในศิลปะแห่งสงครามก็จะไม่สามารถรักษา
อำนาจนั้นไว้ได้นาน

ในเรื่องภาวะผู้นำนั้น นำเสนอในประเด็นการจัดการภายในกองทัพของผู้นำ ซึ่งทั้งสองมีมุมมองที่ต่างกัน
ในเรื่องระดับของผู้นำ โดยมาคิอาเวลลีจะเน้นไปที่ผู้ปกครองรัฐเป็นหลัก ขณะที่ซุนจื๊อกลับให้ความสำคัญที่ตัวแม่ทัพ
มากกว่า อย่างไรก็ตามทั้งสองก็ยังมีความเห็นที่ตรงว่าหากผู้นำทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการไม่เข้าใจใน
ศิลปะแห่งสงครามอย่างถ่องแท้แล้ว ก็ไม่สามารถจะนำพาทหารไปสู้เป้าหมายซึ่งก็คือชัยชนะได้นั่นเอง

จากการศึกษายังทำให้พบว่าอำนาจทางการทหารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่ออำนาจการเมือง
โดยเฉพาะในบริบทสงครามหรือในสภาวะการณ์ทางการเมืองที่มีความวุ่นวาย ดังนั้นเราจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการศึกษา
อำนาจทางการทหารได้ เพราะอำนาจทางการทหารนั้นสามารถเป็นได้ทั้งปัจจัยที่เสริมแรงและอุปสรรคที่กีดขวางการมี
อำนาจทางการเมือง

ภาควิชา.....การปกครอง.....ลายมือชื่อผู้คิด.....
สาขาวิชา.....การปกครอง.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา.....2547.....

448 11692 24 : MAJOR GOVERNMENT

KEY WORD: Sun Tzu / Machiavelli / The Art of War / Leadership / Power / Warfare

SUMAPORN SRIMUNG : POWER, LEADERSHIP AND
WARFARE IN SUN TZU AND MACHIAVELLI: A
COMPARATIVE STUDY. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.
CHAIYAN CHAIYAPORN, Ph.D., 150 pp. ISBN 974-17-6694-7.

As the comparative study of Power, Leadership and Warfare of Sun Tzu and Machiavelli, I have studied "Sun Tzu's The Art of War" translated by Atikom Sawatiyarn and Machiavelli's "The Art of War" translated by Allan Gilbert as the main of comparative study. In the part of Machiavelli, I also have elaborated others Machiavelli's works such as The Prince and The Discourses in order to create more understanding and interpreting in some points.

The result of comparative study has found out that Sun Tzu and Machiavelli concepts are different in some points. As Sun Tzu is the practitioner meanwhile Machiavelli is just only the observer but there are some familiar points too. Their concepts toward nature of war is common that the war is chaos and it can bring about the interest. Additionally, they thought that war come from common factor which is human nature. Eventhough, their point of view is different in some of original concept. However, both are ended by the same conclusion.

For the conception of Power, I have described this by separating the conception of power into 3 types; lose of power, acquiring of power and retaining of power. Their idea towards the power in the context of war is different in the detail but they both had agreed that cause of lose of power, acquiring of power and retaining of power was virtue or the acknowledgement in the Art of War and ability to apply prudently. Since if you are lack of or weak in the Art of War, you will lose the power. On the other hand, if you possess the Art of War then you can earn the power. But you do not develop the knowledge in the Art of War, you are not longer retaining the power.

For the Leadership, I have presented in the matter of leader's management inside the armed force. Both of their view is different in term of leader's level. Machiavelli would emphasize mainly in the Prince or Governor of the State. Meanwhile, Sun Tzu paid more attention to commander-in-chief. However they both agree that if the leader in the policy level and practical level seem to be not understanding the Art of War profoundly, they can not bring the army to the glory.

From the study, it can find that military power is essential factor which effects the political power especially in the context of war or political disorder. Thus, we can not avoid the study of military power because military power is able to be supporting factor and obstacle in political power.

Department..... Government..... Student's signature
Field of study..... Government..... Advisor's signature
Academic year..... 2004.....

กิตติกรรมประกาศ

ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ ไชยพร ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ท่านแรกที่แนะนำให้ผู้ศึกษารู้จักกับมาคิอาเวลลีตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ระดับปริญญาตรี และได้กรุณาสละเวลามาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ทำให้เปลี่ยนความเข้าใจจากเดิมที่คิดว่าความรู้ในเรื่องปรัชญาการเมืองนั้นไกลเกินเอื้อม กลัปกลายเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ทางความคิด ขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลิ้มมณีที่กรุณามาเป็นประธานกรรมการวิทยานิพนธ์เล่มนี้ แม้ว่าอาจารย์จะมีภาระหน้าที่ที่ต้องดูแลวิทยานิพนธ์ของนิสิตอีกหลายคนก็ตาม ขอบพระคุณอาจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์ ที่กรุณาเป็นกรรมการวิทยานิพนธ์เล่มนี้และเป็นผู้ที่ทำให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสรู้จักกับงานเขียน The Art of War ของมาคิอาเวลลี

กราบขอบพระคุณคุณพ่อ (พ.อ.(พิเศษ) สถิตย ศรีม่วง) ที่โอบอุ้มเลี้ยงดูลูกจนเติบโตใหญ่ถึงทุกวันนี้ พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องการศึกษาอย่างเต็มที่กำลัง กราบขอบพระคุณคุณแม่ (ทัศนีย์ ศรีม่วง) ที่ให้ความรัก ความอบอุ่น และยอมเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้ลูกได้มีสิ่งดีๆ ในชีวิตเสมอมา แม้ว่าอยากจะขอโทษที่ต้องให้อดทนรอานแสนนานกับความสำเร็จในครั้งนี้แต่ก็อยากตะโกนดังๆ ว่า “รักคุณพ่อคุณแม่มากที่สุดในโลก” ขอบพระคุณคุณทวดทั้งสอง (ม.ล. สมสุข – ม.ล. ศิริ อิศรางกูร) ที่ให้ความเอ็นดูเหลนคนนี้ตลอดมา ขอขอบคุณพี่ต้อง (สมฤทัย ศรีม่วง) ที่หาเรื่องมาชวนทะเลาะได้บ่อยๆ แต่ก็มีความรักความห่วงใยให้กันและกันไม่เคยเปลี่ยน ทั้งยังช่วยแนะนำในเรื่องภาษาเวลาที่ไม่เข้าใจอีกด้วย

ขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคนสำหรับมิตรภาพที่มีให้ ไม่ว่าจะเป็นอย่าง (อัชราพร กิจการเจริญสิน) สำหรับการรับฟังไม่ว่าจะเรื่องสุขหรือทุกข์และมิตรภาพดีๆ ที่มีให้กันมากกว่า 21 ปีและตลอดไป มด (มนชนก ลีวเฉลิมวงศ์) ที่เป็นเพื่อนแท้แม้ผู้เขียนจะหลงลืมวันเกิดเกือบทุกปีก็ตาม รวมไปถึงครอบครัวของมดที่ตามไถ่ถึงด้วยความห่วงใยเสมอ ปิ๊ก (ทญ. อูมาพร เทพพรประภากรณ) ที่อยู่เคียงข้างยามมีเรื่องทุกข์ใจและหาเรื่องปวดหัวมาให้ได้ตลอดเวลา เช่นเดียวกันกับแป้ง (ปริศนา ดุงคเดช) ที่ห่วงใยและโทรมาหาในยามวิกาลพร้อมด้วยเรื่อง “ที่เป็นปริศนา” พี่เกด (สุมาลี มีจั่น) ที่เป็นพี่ปรึกษาด้านจิตวิญญาณและให้แง่คิดดีๆ ที่น่าประหลาดใจเพื่อนๆ ในโต๊ะ slave ไม่ว่าจะเป็น ต้น เอี้ยว มุก เพิ่ม โอ จอน เบส ดา ออย พลั๊บ มุกกี้ ผีน เสรี หยง ปอม เดียร์ เซอร์รี่ รวมถึงโต๊ะข้างเคียง พี่เอม นัท สร้อย วัฒนฯ สิงห์ เพื่อนๆ พี่ๆ ทุกคนไม่ว่าพี่เหง พี่เวียร์ พี่พิศาล เนพริ้ม หวาน บั๊ย ฝน โบ ตั้ว เอกชลิต น้องยู๊ย เก๋ อู๋ กิ่งแก้ว ตอง-ตาล เปิ้ล เบิร์ด กุ้ง น้อง และทุกคนที่ได้สร้างรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ และเรื่องราวความทรงจำดีๆ ให้เกิดขึ้น

สุดท้ายขอขอบคุณพี่ต้า (โชคชัย หาญนิมิตกุล) ที่ให้ความรัก กำลังใจ และทำให้ทุกวันนี้กลายเป็นวันที่สดใส คงไม่มีคำพูดใดที่จะมาแทนความรู้สึกดีๆ จากใจที่มีให้ได้ทั้งหมด ทำสุดขอบคุณทุกคนที่ได้กล่าวถึงอีกครั้ง พวกคุณเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จนี้ และที่จะลืมเสียไม่ได้ขอบคุณจอร์จ ดับเบิลยู บุช ที่ทำให้คำว่า “สงคราม” เป็นสิ่งที่ไม่ตกยุค

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 นิยามศัพท์.....	7
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	10
1.4 วิธีการศึกษา.....	10
1.5 ประโยชน์ของการศึกษา.....	10
1.6 การนำเสนอ.....	10
บทที่ 2 แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลี.....	12
2.1 ประวัติชีวิตและภูมิหลังของมาคิอาเวลลี.....	12
2.1.1 ประวัติชีวิตและผลงานของมาคิอาเวลลี.....	12
2.1.2 มาคิอาเวลลีกับบริบททางประวัติศาสตร์.....	17
2.2 The Art of War.....	20
2.3 อำนาจ: การสูญเสีย การขึ้นสู่อำนาจและการรักษา.....	30
2.3.1 การสูญเสียอำนาจ.....	30
2.3.2 การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ.....	34
2.4 ภาวะผู้นำกับการสงคราม.....	41
2.4.1 ธรรมชาติของสงคราม.....	42
2.4.2 ภาวะผู้นำในการจัดองค์กรกองทัพ.....	44
2.4.2.1 ผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา.....	45
2.4.2.2 การจัดตั้งกองทัพ.....	49
2.5 การสงครามโดยคุณธรรมและโชคชะตา.....	56
2.6 สรุปแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลี.....	64

	หน้า
บทที่ 3 แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อ	66
3.1 ประวัติชีวิตและภูมิหลังของซุนจื๊อ.....	66
3.1.1 ประวัติชีวิตและผลงานของซุนจื๊อ.....	67
3.1.2 ซุนจื๊อกับบริบททางประวัติศาสตร์.....	71
3.2 ซุนจื๊อ兵法: ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อ.....	73
3.3 อำนาจ: การสูญเสีย การขึ้นสู่และการรักษา.....	79
3.3.1 การสูญเสียอำนาจ.....	80
3.3.2 การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ.....	85
3.4 ภาวะผู้นำกับการสงคราม.....	89
3.4.1 ธรรมชาติของสงคราม.....	90
3.4.2 ภาวะผู้นำในการจัดองค์ประกอบทัพ.....	93
3.4.2.1 ผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา.....	96
3.4.2.2 การจัดกำลังกองทัพ.....	107
3.5 การสงครามโดยสติปัญญาและโชคชะตา.....	112
3.6 สรุปแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อ.....	118
บทที่ 4 การเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงคราม	120
ของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี	
4.1 ทักษะในเรื่องธรรมชาติของสงคราม: การเปรียบเทียบ.....	123
4.2 การเปรียบเทียบเรื่องอำนาจในบริบทแห่งสงคราม.....	127
4.3 ภาวะผู้นำในการสงคราม.....	131
4.4 ทักษะเรื่องคุณธรรมและโชคชะตากับการสงคราม.....	138
บทที่ 5 สรุป	143
รายการอ้างอิง	147
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	150

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 41 เปรียบเทียบความคิดในเรื่องธรรมชาติของสงครามระหว่างมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อ.....	124
ตารางที่ 42 เปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจระหว่างมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อ.....	128
ตารางที่ 43 เปรียบเทียบวิธีการคัดเลือกแม่ทัพและการให้อำนาจของผู้ปกครองแก่แม่ทัพ.....	132

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

สงครามอยู่คู่กับมนุษย์มาช้านานและมีความเก่าแก่พอๆกับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ในประวัติศาสตร์ทุกยุคทุกสมัยนั้นมักจะมีสงครามเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเสมอ และแม้ว่ามนุษย์โดยทั่วไปจะปรารถนาที่จะบันทึกประวัติศาสตร์ในแง่บวกของการสรรค์สร้างและการค้นพบ แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกันที่มนุษย์จำต้องบันทึกประวัติศาสตร์ในแง่ลบของการทำลายล้างและการดับสูญของสิ่งที่เคยดำรงอยู่ด้วยเช่นกัน ดังนั้นสงครามจึงดูเหมือนเป็นเรื่องหนักหนาสาหัสสำหรับมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะกับมนุษย์ที่ข้ามพ้นสภาวะธรรมชาติซึ่งเป็นสภาวะที่มนุษย์ทุกคนทำสงครามกับผู้อื่นอย่างไม่เลือกหน้าไปแล้ว

จากแนวคิดของ Hobbes ที่ว่าในสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์ผู้หนึ่งย่อมมีฐานะเป็นศัตรูกับมนุษย์ผู้อื่นเสมอ ดังนั้นเพื่อความสงบสุขจึงทำให้มนุษย์ได้ยอมสละอำนาจและสิทธิตามธรรมชาติของตนเองให้แก่องค์อธิปัตย์เพื่อหลีกเลี่ยงความวุ่นวายที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปในสภาวะธรรมชาติ จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นต้นทางของความคิดที่ว่าสงคราม ความขัดแย้ง และความรุนแรงจากสงครามนั้นเป็นสิ่งผิดจากภาวะปกติโดยทั่วไป และเมื่อเทียบกับสภาวะธรรมชาติที่มนุษย์แต่ละคนต้องเผชิญกับความตายและความรุนแรงอย่างโดดเดี่ยวแล้ว สงครามนั้นย่อมมีความหมายในตัวเองมากกว่าความขัดแย้งธรรมดา เพราะสงครามกลายเป็นความตายในรูปแบบรวมหมู่ที่ทุกคนในสังคมหรือในรัฐต้องเผชิญร่วมกัน ความตายรูปแบบดังกล่าวสำหรับมนุษย์ที่เข้ามาอยู่ในสังคมแล้วจึงหมายถึงความตายของคนที่เป็นที่รัก สมาชิกในครอบครัว สังคม และเผ่าพันธุ์^๑

จากแนวคิดดังกล่าวความวุ่นวายและความสับสนอันเกิดจากสงครามหรือที่เรียกว่าสภาวะสงครามนั้นได้กลายเป็นสิ่งที่ผิดปกติและไม่ใช่สภาวะที่มนุษย์ซึ่งหลุดพ้นจากสภาวะธรรมชาติแล้วต้องพบเจออย่างเป็นปกติวิสัย โดยเฉพาะในกระบวนการการแก้ไขข้อพิพาทระหว่างประเทศนั้น โดยทั่วไปนั้นสงครามมักจะเป็นทางเลือกสุดท้ายที่แต่ละรัฐจะกระทำต่อกัน ส่วนหนึ่งเพราะผลกระทบที่เกิดจากสงครามนั้นจะทำให้สังคมอยู่นอกเหนือการควบคุมของกฎหมายที่ใช้กันโดยทั่วไป และจะเกิดสภาวะที่ความวุ่นวายและความสับสนในสังคมจะมีมากกว่าปกติ ดังนั้นสงครามจึงดูเหมือนเป็นเรื่องสำคัญสำหรับมนุษย์ ทั้งนี้เพราะสภาวะของความเป็นความตายและการเฉียดใกล้ความตายในยามสงครามนั้น ได้ทำให้มนุษย์คล้อยกลับไปคืนสู่สภาวะธรรมชาติ ดังนั้นสภาวะสงครามจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ส่วนใหญ่พยายามหลีกเลี่ยง

^๑สาเหตุที่ใช้แนวคิดของ Hobbes มาอธิบาย เพราะเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า Hobbes ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Machivelli

นอกจากนี้สภาวะสงครามยังเป็นสภาวะที่เผยถึงธาตุแท้และความจริงในจิตใจของมนุษย์ทุกคน ด้วยเหตุผลของการพยายามดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อให้รอดพ้นจากความตาย

อย่างไรก็ตามสงครามก็ดูจะเป็นสภาวะปกติของมนุษย์บางจำพวก ในสังคมบางสังคมเช่น สปาร์ต้า โรมัน และมองโกล สงครามมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นขนบธรรมเนียมภายในสังคม ซึ่งในบางสังคมสงครามก็มีฐานะเป็นเครื่องบูชาสังเวद्यต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ เทพเจ้าแห่งสงคราม จึงเป็นเทพเจ้าสำคัญสำหรับพวกเขาเช่นเทพอาเรส (Ares) ของพวกสปาร์ต้าหรือเทพมาร์ (Mar) ของพวกโรมัน นอกจากนี้สงครามในสมัยโบราณยังมีสถานะคล้ายเป็นกีฬาของผู้นำซึ่งปรารถนาที่จะแสดงฝีมือและความสามารถของตนให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่เป็นศัตรูและผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตนเพื่อสร้างความยำเกรงและเพื่อความสะดวกในการปกครอง สำหรับผู้นำแล้วสงครามจึงเป็นหนทางหนึ่งอันนำมาซึ่งอำนาจ มีผู้นำจำนวนมากที่ทำสงครามเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้ตนเอง

ทั้งนี้ด้วยเนื้อแท้ของสงครามคือความวุ่นวายและความไร้ระเบียบ การได้มาซึ่งอำนาจของผู้นำจึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการเพื่อจัดการและควบคุมความวุ่นวายและความไร้ระเบียบให้หมดไปหรือให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ การจัดการกับความวุ่นวายและความไร้ระเบียบเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับผู้นำเพราะสภาวะดังกล่าวนั้นเป็นเสมือนความเป็นและความตายต่อตัวผู้นำเอง ในสภาวะสงครามนั้นผู้นำอาจถูกโค่นล้มโดยประชาชนภายใต้ปกครองด้วยความไม่เห็นด้วยอันเกิดจากความหวั่นเกรงต่อผลของสงคราม ความสำเร็จในสงครามจึงมักขึ้นอยู่กับฉันทามติภายในรัฐด้วยความร่วมมือระหว่างผู้นำกับประชาชน ดังนั้นวิธีการใดที่ทำให้ความเห็นของประชาชนเป็นไปเช่นเดียวกับความเห็นของผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับความเป็นไปได้ในความสำเร็จของสงคราม สงครามจึงเป็นส่วนหนึ่งของการนำมาซึ่งอำนาจและการสูญเสียอำนาจของผู้นำ

จากการที่มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงสงครามได้อย่างเด็ดขาด การสร้างองค์ความรู้ในการปฏิบัติต่อสงครามและสภาวะสงครามจึงเกิดขึ้น มีงานเขียนจำนวนมากที่กล่าวถึงหลักปฏิบัติสำหรับสงคราม โดยเฉพาะวิธีปฏิบัติสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง สำหรับโลกตะวันออก “ศิลปะแห่งสงคราม” (The Art of war) ของซุนจื๊อ (Sun Tzu) นักปราชญ์จีนที่เขียนขึ้นเมื่อประมาณ 400-600 ปีก่อนคริสตกาลนั้นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และนับได้ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อบรรดาผู้นำ โดยเฉพาะในเรื่องหลักปฏิบัติต่อการสงครามซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดทางการทหารของจีนและญี่ปุ่น และสำหรับโลกตะวันตกงานเขียนเกี่ยวกับการสงครามนั้นได้ถูกเขียนขึ้นเช่นเดียวกัน สำหรับยุคสมัยใหม่ของยุโรปคงไม่มีงานเขียนของนักคิดคนใดที่มีผลอย่างกว้างขวางต่อความคิดทางการเมืองและการทหารได้เท่ากับงานเขียนของมาคิอาเวลลี (Machiavelli) “ศิลปะแห่งสงคราม” (The Art of war) ที่เขาเขียนขึ้นในปี ค.ศ.1520 เป็นส่วนหนึ่งของผลงานที่ทำให้เขากลายเป็นบิดาแห่งปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ในเวลาต่อมา ทั้งนี้เพราะงานเขียนของเขาได้แสดงถึงความคิดและทัศนะต่อการเมืองในรูปแบบใหม่โดยเฉพาะในเรื่องรัฐ อำนาจและผู้ปกครอง

หลักปฏิบัติสำหรับผู้นำในการสงครามที่ถูกเขียนขึ้นโดยซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนั้น กล่าวได้ว่า ถือกำเนิดขึ้นด้วยแรงผลักดันที่คล้ายคลึงกันนั่นคือการอยู่ภายใต้ความวุ่นวายของสภาวะสงคราม บริบทของทั้งซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนั้นต่างเป็นบริบทของสงคราม สำหรับซุนจื๊อนั้นเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์โจว (Zhou) ในช่วงเวลาที่เรียกว่ายุคจ้านกั๋วหรือสมัยแห่งความขัดแย้งในราว 403-221 ปีก่อนคริสตกาล ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นรัฐต่างๆ ต่างตั้งตัวเป็นอิสระ และอยู่ในสภาพทำสงครามซึ่งกันและกัน ช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่าสมัยสงครามระหว่างรัฐ (Warring States period) ยุคจ้านกั๋วนั้นถือได้ว่าเป็นช่วงต่อจากยุคชุนชิวหรือยุคฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง (Spring and Autumn period) ในช่วงสมัยชุนชิวถึงสมัยจ้านกั๋วนี้เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรุนแรง มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบทาสมาเป็นระบบศักดินาซึ่งทำให้ผู้ครองรัฐต่างๆ มีอำนาจขึ้นอีกครั้งหนึ่งแทนที่นายทาส ในช่วงเวลาดังกล่าวมีความแตกแยกออกเป็นก๊กต่างๆ มากมายและแต่ละก๊กต่างรบพุ่งกันอยู่ตลอดเวลาตราบจนกระทั่งถึงสมัยจ้านกั๋ว จึงเหลือเพียงก๊กใหญ่แค่ ฉี, ชู, ฉีเยิน, จ้าว, หวน, ฮู่ และฉิน ซึ่งแต่ละก๊กก็ยังคงรบพุ่งกันอยู่เช่นเดิม¹

สำหรับมาคิอาเวลลีก็เช่นเดียวกันคือมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาแห่งความสับสนวุ่นวายทางการเมืองในคาบสมุทรอิตาลี สถานะของอิตาลีในขณะนั้นยังคงไร้เอกภาพ ระบบการเมืองของอิตาลีในขณะนั้นคือการถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างรัฐต่างๆ ในคาบสมุทรอิตาลีอันได้แก่ มิลาน เวนิส ฟลอเรนซ์ เนเป็ลส์ และรัฐของสันตะปาปา การไม่มีเอกภาพของอิตาลีนำมาซึ่งปัญหาทุกขุทรมานในรูปของการรุกรานจากฝรั่งเศสและสเปน อิตาลีในขณะนั้นเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในยุโรปแล้วถือได้ว่าขาดเสถียรภาพอย่างมาก ในช่วงเวลาดังกล่าวหลายประเทศได้มีการรวมอำนาจของระบอบกษัตริย์เสรีจสมบูรณแล้วไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส และสเปน การไร้เอกภาพและความวุ่นวายทางการเมืองในอิตาลีนั้นเป็นแรงผลักดันให้มาคิอาเวลลีเขียนงานขึ้นโดยมุ่งหมายเสนอการรวมอำนาจของอิตาลีเพื่ออิตาลีจะได้มีเอกภาพและสามารถเลือกชะตากรรมของตนเองได้²

บริบทแห่งความสับสนวุ่นวายทางการเมืองที่ซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีประสบนั้นคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นแรงผลักดันและสะท้อนออกในงานเขียนโดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการสงครามซึ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดของรัฐและประชาชนภายในรัฐ สำหรับซุนจื๊อแล้วสถานะของสงครามนั้นมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของรัฐ โดยซุนจื๊อได้กล่าวถึงสงครามในทัศนะของเขาว่า “สงครามนั้นเป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับรัฐ เป็นเขตแดนของความเป็นความตาย เป็นหนทางสู่ความอยู่รอดหรือความล่มสลาย ดังนั้นจึง

¹ ทวีป วรดิลก, ประวัติศาสตร์จีน (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2538), หน้า 112.

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 26 คำแนะนำให้ยึดอิตาลีและกอบกู้เสรีภาพของอิตาลีจากพวกป่าเถื่อน ใน นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2542), หน้า 311-315.

ควรศึกษาและวิเคราะห์ให้ถ่องแท้เสียก่อน”² ทั้งนี้เพราะในยุคสมัยของซุนจื๊อนั้นสงครามระหว่างเจ้านครเป็นเหตุที่เกิดขึ้นได้เสมอและเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นโดยเจตนา ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวจริยธรรมในการทำสงครามได้เปลี่ยนแปลงแบบแผนไป จากการทำสงครามในยุคฤดูใบไม้ร่วงที่คู่สงครามไม่ทำสงครามกันในฤดูหนาวเพราะไม่ต้องการให้ทหารของตนต้องสู้รบกันในความหนาวเย็น ทั้งการสู้รบนั้นก็หวังผลเพียงเพื่อทรัพย์สินและอาวุธของฝ่ายตรงข้ามซึ่งโดยมากแล้วจะจบลงด้วยการเจรจาและส่งเครื่องบรรณาการให้แก่ฝ่ายชนะมากกว่าจะเป็นการรบเพื่อมุ่งหวังให้อีกฝ่ายหนึ่งพินาศย่อยยับ แต่ทว่าในสมัยของซุนจื๊อ การทำสงครามเพื่อขยายอิทธิพลเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มจำนวนของสมาชิกภายในสังคมและความต้องการที่จะขยายอำนาจของกลุ่มผู้มีอำนาจในแต่ละสังคม จุดมุ่งหมายของการทำสงครามจึงเปลี่ยนมาเป็นการเอาชนะกันจนถึงขั้นเด็ดขาด จริยธรรมในการทำสงครามที่เคยยึดถือกันมาในอดีตก็เปลี่ยนแปลงไป³

สำหรับสงครามในทัศนะของมาคิอาเวลลีนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองจะละเลยไม่ได้นอกจากนี้ยังมีส่วนผลักดันให้คนธรรมดาขึ้นสู่การเป็นผู้นำได้เช่นกัน ซึ่งในงาน The Art of War เขากล่าวย้ำว่า “ในช่วงเวลาสงครามคนเรามีโอกาสที่จะเข้าถึงอำนาจและให้พยายามใช้โอกาสนั้นให้มากที่สุด”⁴ และด้วยสภาวะความวุ่นวายในช่วงสงครามที่ต่างคนต่างก็ต้องการที่จะเป็นใหญ่ส่งผลถึงเสถียรภาพของผู้นำซึ่งต้องป้องกันและรักษาอำนาจของตนจากผู้ที่จะขึ้นสู่อำนาจซึ่งเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ก็คือกองทัพ โดยมาคิอาเวลลีได้เตือนให้ผู้นำหรือเจ้าผู้ครองนครรัฐให้ความสำคัญกับกองทัพโดยกล่าวว่า “จารีตประเพณีที่ดีแต่ปราศจากการสนับสนุนจากกองทัพก็จะประสบกับความเสียหาย เหมือนอย่างเช่นปราสาทที่สวยงามที่เมื่อปราศจากหลังคาก็ไม่มีอะไรที่จะป้องกันมันจากฝนได้”⁵ จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้ว่าภายในรัฐนั้นๆจะมีกฎระเบียบและการปกครองดีเพียงใด แต่เมื่อไรซึ่งกองทัพทหารแล้วรัฐนั้นก็ประสบกับความพินาศเพราะไม่สามารถที่จะป้องกันตัวเองจากการรุกรานของรัฐอื่นได้

อย่างไรก็ตามอำนาจของผู้นำในสงครามของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีก็มีความแตกต่างในเรื่องระดับของอำนาจ ซึ่งส่วนของมาคิอาเวลลีนั้นเป็นการให้ความสำคัญกับเจ้าผู้ครองนครรัฐในการให้อำนาจและสั่งการแม่ทัพ ในขณะที่ซุนจื๊อเห็นว่าแม่ทัพที่จะชนะสงครามได้นั้นจะต้องไม่ถูกแทรกแซงจาก

²Sun Tzu, The Art of War, trans. & introd. Samuel B. Griffith (London: Oxford University Press, 1971), p. 63.

³ซุนจื๊อ และเง่าคี้, ตำราพิชัยสงครามของซุนจื๊อและเง่าคี้, แปลและเรียบเรียงโดย พิชัยวาสนาส่ง (กรุงเทพฯ: บุรพาสาส์, 2521), หน้า 8-9.

⁴Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machiavelli: The Chief Works and Others, trans. Allan Gilbert (London: Duke University Press, 1989), p. 718.

⁵Ibid., p. 566.

ผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน⁶ เป็นการให้อำนาจแก่แม่ทัพอย่างเต็มที่ในการป้องกันบ้านเมือง ทั้งขุนโจรยั้งกล่าวตำหนิผู้ที่เข้ามาแทรกแซงกิจการในกองทัพซึ่งในที่นี้หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านครก็กต่าง ๆ จะเป็นผู้นำความพ่ายแพ้มาให้แก่กองทัพตน เพราะโดยมากแล้วเขาเหล่านั้นมักจะไม่มีความรู้ในกิจการกองทัพ เมื่อเข้ามาแทรกแซงอำนาจของแม่ทัพจะก่อให้เกิดความสับสนในสายการบังคับบัญชาซึ่งสิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งชัยชนะของฝ่ายตรงข้ามนั่นเอง อาจกล่าวได้ว่าแม่ทัพในทัศนะของซุนจื๊อเป็นผู้นำในระดับที่ต่างจากเจ้านครในฐานะที่เป็นผู้กำชะตากรรมของพลเมืองและเป็นผู้ชี้ขาดอนาคตของรัฐ

ขณะที่มาคิอาเวลลีมองว่าอำนาจและเสถียรภาพของผู้หน้านั้นจะอยู่ที่การจัดตั้งกองทัพประชาชน (citizen army) ขึ้นภายในรัฐของตน สาเหตุหนึ่งมาจากความล้มเหลวของกองทหารรับจ้างของฟลอเรนซ์ที่พ่ายแพ้ต่อกองกำลังของปีซาใน ค.ศ.1505 ซึ่งมาคิอาเวลลีกล่าวเตือนเจ้าผู้ปกครองว่าไม่มีทหารใจจะอันตรายมากไปกว่าทหารที่ส่งความเป็นอาชีพเพราะเป็นการบีบบังคับให้เจ้าผู้ครองนครจะต้องทำสงครามอยู่เสมอหรือไม่ก็ต้องจ่ายค่าจ้างให้ทหารรับจ้างนั้นอยู่ตลอด หรือไม่ก็ตกเป็นอันตรายในฐานะที่พวกเขาจะล้มล้างเจ้าผู้ครองนครรัฐ ซึ่งการทำสงครามอยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้และการที่จะจ่ายเงินให้พวกทหารรับจ้างเสมอไปนั้นก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน เช่นนั้นแล้วก็เลี้ยงไม่ได้ที่เจ้าผู้ปกครองจะเผชิญอันตรายในการสูญเสียอำนาจของเขาไป⁷ ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองที่ทรงปัญญาจึงควรจัดตั้งกองกำลังทหารจากคนภายในรัฐของตนซึ่งเป็นการพึ่งพากำลังของตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพากำลังของผู้อื่น นอกจากนี้แล้วกองทัพประชาชนนั้นก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานของประชาสังคมรวมทั้งเป็นเครื่องทดสอบความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมืองภายในรัฐนั้นอีกด้วย⁸

สำหรับมาคิอาเวลลีแล้วการที่แม่ทัพมีอำนาจมากเกินไปก็เป็นอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครอง ด้วยเช่นกันเพราะโดยปกติแล้วกองทัพประชาชนไม่สามารถลุกขึ้นมากบฏได้ นอกเสียจากว่าผู้นำที่เจ้าผู้ปกครองแต่งตั้งขึ้นในหมู่พวกเขาจะเป็นสาเหตุแห่งการกบฏขึ้น ซึ่งมาคิอาเวลลีได้แนะนำให้เจ้าผู้ปกครองโยกย้ายแม่ทัพจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งในแต่ละปีเพราะการมีอำนาจหน้าที่อยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจะทำให้แม่ทัพนั้นมีความใกล้ชิดกับกองกำลังและประชาชนในพื้นที่มากขึ้นซึ่งสิ่งนี้อาจแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่เจ้าผู้ปกครองในเวลาต่อมาได้ โดยมาคิอาเวลลีได้ยกตัวอย่างอาณาจักร อัสซีเรียที่ปราศจากการก่อการกบฏและสงครามการเมืองต่างๆเป็นเวลาหลายพันปี เพราะมีการสลับเปลี่ยนหน้าที่และความรับผิดชอบภายในกองทัพทุกปี ในขณะที่อาณาจักรโรมันภายหลังความ

⁶Sun Tzu, *The Art of War*, Trans. & Introd. Samuel B. Griffith, p. 83.

⁷Niccolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan Gilbert, p. 577.

⁸Niccolo Machiavelli, "The Art of War," in *The Portable Machiavelli*, trans. & eds. with critical introd. Peter Bondanella and Mark Musa (New York: Penguin, 1979), p. 32.

ตกต่ำของตระกูลซิวชาร์กกลับไม่ได้ทำเช่นนั้นจึงก่อให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นมากมายในหมู่แม่ทัพและการต่อต้านจักรพรรดิจากบรรดาแม่ทัพทั้งหลาย⁹

ชัยชนะของผู้นำในการสงครามนั้นขึ้นอยู่กับการจัดองค์กรในกองทัพเป็นสำคัญ แต่ทั้งซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีก็มีแนวทางการจัดองค์กรในกองทัพด้วยรายละเอียดที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามการจัดองค์กรแต่เพียงอย่างเดียวนั้นก็ไม่ใช่สำคัญเท่ากับการโน้มนำจิตใจของคนในองค์กรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสำหรับซุนจื๊อแล้วการทำให้คนในองค์กรคล้อยตามต่อผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของผู้นำต่อคนในองค์กรโดยเฉพาะทหารในกองทัพ ผู้นำที่ดีต้องดูแลทหารของเขาเปรียบดังเช่นบุตรชายที่แสนรัก ทหารเหล่านั้นจึงจะร่วมเป็นร่วมตายด้วย¹⁰ ส่วนมาคิอาเวลลีนั้นการทำให้คนในองค์กรหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีจิตใจคล้อยตามผู้นำนั้นกระทำด้วยวิธีการที่ผู้นำปฏิบัติตนเยี่ยงนักปราชญ์ที่พูดโน้มนำผู้ฟังให้คล้อยตาม¹¹ นอกจากนี้แล้วศาสนาและความกลัวก็เป็นสิ่งที่ผู้นำควรใช้ในการควบคุมและบังคับบัญชาคนในกองทัพ โดยเฉพาะความหวาดกลัวในพระเจ้า ความหวาดกลัวต่อพระเจ้านั้นจะพบว่าเป็นสิ่งที่มาคิอาเวลลีให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยเห็นว่าสำหรับคนธรรมดานั้นก็มีความหวาดกลัวในพระเจ้าอยู่แล้ว แต่สำหรับคนที่เข้าสู่การเป็นทหารนั้นความหวาดกลัวในพระเจ้านั้นควรถูกทำให้มากขึ้นเป็นสองเท่า¹² เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมบังคับบัญชาให้เกิดความจงรักภักดีต่อผู้นำ ความจงรักภักดีนั้นถูกทำให้เพิ่มขึ้นด้วยการให้สัตย์สาบานว่าจะตายเพื่อชาติและการผิดต่อคำสัตย์สาบานก็เท่ากับผิดต่อพระเจ้าด้วย ซึ่งจะทำให้เขาต้องเผชิญชะตากรรมอย่างเดียวกันโดยปราศจากการคุ้มครองจากพระเจ้า

เมื่อเปรียบเทียบความคิดของซุนจื๊อกับมาคิอาเวลลีแล้วจะพบว่าความคิดของทั้งสองคนนั้นคล้ายคลึงกันในแง่ของการกล่าวถึงการพัฒนาและการใช้ยุทธวิธีในการบรรลุมิติประสงค์ให้ได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองและการรักษาอำนาจนั้นไว้ ทั้งงานเขียนของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนี้นับว่าเป็นประเด็นเรื่องยุทธศาสตร์ การใช้อำนาจ การทำสงคราม และภาวะผู้นำ โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเรื่องการบังคับบัญชาและถูกบังคับบัญชา ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นยุทธวิธีที่นำมาซึ่งชัยชนะและความสำเร็จของผู้นำ อย่างไรก็ตามงานเขียนของทั้งสองก็มีความแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะในทัศนะเรื่องเกี่ยวกับสงครามของมาคิอาเวลลีที่กว้างไกลกว่ามุมมองในเรื่องสงครามของซุนจื๊อ โดยมาคิอาเวลลีนับมองสงครามในฐานะที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งในเครื่องมือหลายๆอย่างในการได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครอง รวมถึงความแตกต่างในการมองระดับของผู้นำ กล่าวคือสำหรับซุนจื๊อนั้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับผู้นำทางการทหารหรือแม่ทัพซึ่งเต็มไปด้วยรายละเอียดในเรื่องของเล่ห์กล

⁹Niccolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan Gilbert, pp. 592-593.

¹⁰Sun Tzu, *The Art of War*, trans. & introd. Samuel B. Griffith, p. 128.

¹¹Ibid., p. 661.

¹²Ibid., p. 567.

และยุทธวิธีในสงครามเป็นหลักมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับทักษะของผู้ปกครอง ในขณะที่ข้อเสนอแนะของมาคิอาเวลลีมุ่งไปที่ผู้ปกครองที่มีสถานะเหนือกว่า คือเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือผู้นำกองทัพ

การศึกษาเปรียบเทียบความคิดของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลีนั้นมีข้อดีในแง่ของการขยายขอบเขตของการศึกษาแนวความคิดเรื่องอำนาจและผู้นำ ซึ่งความหมายของอำนาจโดยทั่วไปนั้นครอบคลุมทั้งอำนาจในเชิงพฤติกรรมและอำนาจในเชิงครอบงำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างสองฝ่าย ผู้นำก็คือผู้ที่สามารถควบคุมและบังคับอีกฝ่ายหนึ่งให้ทำตามความต้องการของตนได้ ในการศึกษานี้จะเน้นการมองที่มาของอำนาจทางการเมืองของผู้นำว่ามาจากการครอบครองอำนาจทางการเมืองโดยเฉพาะความสามารถในการบริหารจัดการกองทัพเป็นสำคัญ เป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองกับอำนาจทางการเมืองของผู้นำ รวมทั้งยังเป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสงครามในฐานะที่เป็นพลังผลักดันทางการเมืองและการปกครองที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดยสงครามและกิจการทางการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่งของการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมหรือระหว่างสังคมที่เป็นอยู่ ซึ่งเราไม่ควรจะละเลยในการศึกษาทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะในการศึกษาเรื่องอำนาจและผู้นำ

1.2 นิยามศัพท์

การศึกษาในประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำนั้นไม่ใช่สิ่งใหม่สำหรับการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์แต่อย่างใด หากแต่มีการศึกษาต่อเนื่องมายาวนานจนกล่าวได้ว่าประเด็นทั้งสองนั้นเป็นเรื่องหลักสำคัญ (key concept) หรือหัวใจของการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ ย้อนไปในยุคกรีกโบราณซึ่งมีหลักฐานชัดเจนพอจะระบุได้ว่ามีมนุษย์พวกแรกเริ่มทำการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองอย่างเป็นระบบ หลักฐานต่างๆที่พบนั้นได้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นหลักที่พวกเขาเหล่านั้นพูดถึงหรือถกเถียงกันในการเมืองนั้นคือประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำ การกล่าวถึงลักษณะและคุณสมบัติของผู้ที่ควรจะเป็นผู้ปกครองหรือแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ (Philosopher King) ของ Plato การศึกษารัฐธรรมนูญของนครรัฐต่างๆและการแบ่งรูปแบบทางการเมืองออกเป็นรูปแบบต่างๆโดยอาศัยจำนวนของผู้ปกครองและจุดมุ่งหมายของผู้ปกครองเป็นเกณฑ์ในการแบ่งของ Aristotle นั้น ล้วนแต่เป็นการศึกษาการเมืองในประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำทั้งสิ้น

การศึกษาทางรัฐศาสตร์ในยุคต่อๆมานั้น อาจกล่าวได้ว่าประเด็นที่ถกเถียงพิจารณากันนั้นยังคงวนเวียนและหนีไม่พ้นประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำอยู่เช่นเดิม งานเขียนของนักคิดยุคกลางอย่าง Machiavelli ซึ่งกล่าวถึงผู้ปกครองในอุดมคติ (ideal prince) หรือการพูดถึงองค์อธิปัตย์ (absolute sovereign) ของ Thomas Hobbes รวมถึงงานศึกษาของนักรัฐศาสตร์ยุคใหม่อย่าง Max Weber และ Harold Lasswell ย่อมเป็นสิ่งที่ยืนยันที่ชัดเจนว่าการศึกษาทางรัฐศาสตร์ไม่ว่ายุคสมัยใดก็ไม่ได้ก้าวไปไกลเกินประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำแต่อย่างใด แม้ว่าจะมีการศึกษาการเมืองในประเด็นเรื่องอำนาจและ

ผู้นำมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตามการศึกษาในประเด็นทั้งสองนั้นก็ยังมีปัญหาพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือ ปัญหาในด้านการให้ความหมาย (Problem of definition) ดังนั้นในการศึกษาขั้นนี้ผู้ศึกษาจึงได้พยายามที่จะกำหนดนิยามความหมายของคำดังกล่าวให้มีความชัดเจนตั้งแต่เบื้องต้นว่าหมายถึงอะไร ทั้งนี้เพื่อเอื้ออำนวยต่อการสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อทั้งตัวผู้ศึกษาและผู้อ่าน อันจะมีผลเป็นอานิสงส์ต่อความเข้าใจในเนื้อหาที่ทำการศึกษา

1.2.1 นิยามของอำนาจ

กรณีนิยามความหมายของอำนาจนั้น ในการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่คำนิยามเกี่ยวกับอำนาจนั้น จะได้รับการนิยามในทิศทางที่หลากหลาย Bertrand Russell ให้นิยามว่า อำนาจหมายถึงถึงผลผลิตของผลกระทบอันเกิดจากความตั้งใจ¹³ นอกจากนี้ก็ยังมีนิยามของนักรัฐศาสตร์คนอื่น ๆ ที่ได้นิยามความหมายของอำนาจไว้หลากหลายเช่น David Easton เห็นว่า อำนาจหมายถึงความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถที่จะกำหนดการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นไปในทางที่ผู้กำหนดต้องการ¹⁴ หรือ Robert Dahl ซึ่งให้ความหมายของอำนาจว่าหมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลนั้นต้องการ โดยไม่คำนึงถึงว่าบุคคลที่จะต้องกระทำนั้น มีความต้องการที่จะกระทำการนั้นหรือไม่¹⁵ จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายของอำนาจที่ได้ยกตัวอย่างมานั้นเป็นไปในแนวทางที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามนิยามความหมายของอำนาจโดยส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะร่วมกันคือมีลักษณะที่เป็นการก่อผลต่อผู้อื่น ดังนั้นจึงอาจให้นิยามของอำนาจอย่างสั้น ๆ ว่า หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งสามารถที่จะทำให้ผู้อื่นทำบางสิ่งบางอย่างที่เขาต้องการหรือไม่ต้องการจะทำให้แก่บุคคลคนนั้นได้ และจากนิยามดังกล่าว สิ่งที่จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงการมีอำนาจหรือไม่ มีอำนาจนั้น จึงขึ้นอยู่กับความสามารถหรืออิทธิพลที่เขามีส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นมากน้อยแค่ไหนเพียงใดนั่นเอง

1.2.2 นิยามของภาวะผู้นำ

เมื่อกล่าวถึงอำนาจแล้วคงเป็นการหลีกเลี่ยงได้ยากที่ต้องกล่าวถึงผู้นำ ทั้งนี้เพราะอำนาจและผู้นำนั้นมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก และดังที่กล่าวมาแล้วว่าอำนาจในแง่หลักนั้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นย่อมมีทั้งฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าและฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่า และการที่บุคคลมีอำนาจมากหรือน้อยกว่ากันนี้เองที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจในลักษณะของผู้นำ (leader) และผู้ตาม (follower) ขึ้นมา อย่างไรก็ตามการให้คำนิยาม

¹³Adi H.Doctor, Issues in Political Theory (New Delhi: Sterling Publishers Private, 1985), p. 55.

¹⁴Ibid., p. 54

¹⁵Paul Thompson and David Mc Hugn, Work Organizations: A Critical Introduction (London: Macmillan, 1995), pp. 133-134.

ความหมายของผู้นำก็มีปัญหาเช่นเดียวกับการให้นิยามความหมายของอำนาจ ซึ่งเป็นไปในทิศทางที่ หลากหลายและแม้ว่าจะมีการศึกษาและพยายามที่จะนิยามความหมายมาอย่างยาวนาน แต่ก็ยังไม่มีข้อ ยุติที่ตายตัวแต่อย่างใด

การศึกษาในเรื่องผู้นำนั้นมีการศึกษากันมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตามสามารถจะแยก การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำออกได้เป็นสองแนวทางหลักคือ การศึกษาคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ กับ การศึกษาถึงพฤติกรรมหรือสิ่งที่ผู้นำกระทำ ซึ่งการศึกษาผู้นำในสองแนวทางหลักดังกล่าวนี้ทำให้เกิด คำสำคัญซึ่งถูกใช้ในการศึกษาเรื่องผู้นำสองคำคือ “ผู้นำ” (leader) กับ “ภาวะผู้นำ” (leadership) ซึ่ง คำทั้งสองนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญ “ผู้นำ” (leader) นั้นมีลักษณะเป็นคำกลางๆซึ่งใช้ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อันหมายถึงการที่ฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจมากกว่า มีอิทธิพลต่อการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีอำนาจน้อยกว่า ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” (leadership) นั้นมี นัยยะถึง พฤติกรรมหรือสิ่งที่ผู้นำกระทำ

คำว่าภาวะผู้นำนั้นมิใช่ให้ความหมายไว้ในหลายแนวทางเป็นต้นว่า ภาวะผู้นำหมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ผู้ตามเมื่อได้รับอิทธิพลจากผู้นำจะเข้าไปผูกพันด้วยความเต็มใจในการกระทำ หรือในพฤติกรรมที่ผู้ตามมีความรู้สึกว่ามีความชอบธรรมสำหรับผู้นำที่จะใช้อิทธิพล¹⁶ ในอีกแง่หนึ่งอาจ หมายถึง ความสามารถที่จะชักจูงหว่านล้อมให้ผู้อื่นแสวงหาเป้าหมายและเทคนิคที่จะทำใ้บุคคล เหล่านั้นไปถึงเป้าหมาย¹⁷ นอกจากนี้ภาวะผู้นำยังอาจหมายถึง กระบวนการเตรียมการ สั่งการ หรือ อำนวยการ และใช้อิทธิพลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเพื่อทำให้วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ บรรลุผล¹⁸ หรือภาวะผู้นำหมายถึงกิจกรรมที่ประกอบไปด้วยการใช้อิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่น ไม่ ว่าจะต่อบุคคลหรือต่อกลุ่มบุคคล ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่พึงปรารถนา¹⁹ จากนิยามของภาวะผู้นำที่ได้กล่าวมานั้นพอที่จะให้นิยามอย่างสั้นๆสำหรับ ภาวะผู้นำได้ว่า หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการชักจูงใ้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ปกครองปฏิบัติงานด้วย ความเต็มใจ เพื่อที่จะทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั่นเอง²⁰

¹⁶David Transik, Richard Chase and Necholas Aquilano, Management: A Life Cycle Approach (Richard D. Irwin, 1980), p. 262.

¹⁷Robert Fulmers, The New Management (New York: Macmillan, 1988), p. 300.

¹⁸K.N.Wexley and G.A.Yuki eds., Organizational Behaviour and Industrial Psychology (New York: Oxford University Press,1975), pp. 109-110.

¹⁹Michael Hitt, R.Dennis Middlemist and Robert L.Mathis, Effective Management (New York: West, 1979), p. 262.

²⁰จุมพล นิมพานิช, ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543), หน้า 2.

ดังนั้นสำหรับงานศึกษาชิ้นนี้จึงขอที่จะกล่าวถึงประเด็นเรื่องอำนาจและผู้นำตามแนวทางความหมายซึ่งได้กล่าวมาแล้วกล่าวคือ ในกรณีของอำนาจเป็นการกล่าวในความหมายที่ว่าหมายถึงความสามารถที่จะก่อผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น และสำหรับภาวะผู้นำนั้นเป็นการกล่าวในความหมายของความสามารถของผู้นำในการชักจูงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ปกครองปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อที่จะทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการในการบริหารจัดการกองทัพในสงครามของผู้นำและอำนาจทางการทหารที่ปรากฏในงานของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดเรื่องอำนาจทางการทหารของผู้นำและอำนาจทางการเมืองในงานของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี

1.4 วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาในเชิงความคิดทางการเมือง (political thought) ใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสาร (documentary research) โดยใช้เอกสารหลักคืองานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงคราม (The Art of War) ของซุนจื๊อ และศิลปะแห่งสงคราม (The Art of War) ของมาคิอาเวลลี ในประเด็นเรื่องภาวะผู้นำในการจัดการกองทัพภายในสงคราม อำนาจทางการทหาร และอำนาจทางการเมือง โดยมีเอกสารประกอบคืองานเขียนและบทวิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนดังกล่าว และในการศึกษาจะวิเคราะห์โดยอิงกับตัวบทของงานเขียนเป็นหลักในการนำเสนอใช้การเขียนแบบพรรณนาความ (descriptive) ประกอบการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

1.5 ประโยชน์ของการศึกษา

1. เป็นรากฐานในการทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองในเรื่องผู้นำและอำนาจ
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าสงครามและการทหารเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาแนวความคิดเรื่องผู้นำและอำนาจ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาความคิดทางการเมืองต่อไป
3. เข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการทหารและอำนาจทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญต่อองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์

1.6 การนำเสนอ

บทที่ 1 บทนำ เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญในการศึกษาแนวคิดของซุนจื๊อและมาคิอาเวลลี ในประเด็นเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงคราม รวมถึงการนิยามศัพท์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

บทที่ 2 แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลี โดยจะเสนอถึงภูมิหลังและความคิดของมาคิอาเวลลีในประเด็นดังกล่าว

บทที่ 3 ความคิดเรื่องความสัมพันธ์ของอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อ โดยจะ
เสนอถึงภูมิหลังและความคิดของซุนจื๊อในประเด็นดังกล่าว

บทที่ 4 การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อ
กับมาคิอาเวลลี ซึ่งในบทนี้จะวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยจะนำไปสู่การวิเคราะห์เรื่องอำนาจทางการเมือง

บทที่ 5 บทสรุป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลี

ในบทนี้จะนำเสนอถึงภูมิหลังของตัวมาคิอาเวลลีเอง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการเข้าใจความคิดและจุดมุ่งหมายของเขาที่ถูกแฝงไว้ในงานเขียน บริบทรอบตัวของเขา ชีวิตที่เกิดมา การศึกษาที่ได้รับ ประสบการณ์และเหตุการณ์ที่ได้พบเจอ เหล่านี้มีส่วนสำคัญซึ่งผลักดันให้มาคิอาเวลลีผลิตผลงานซึ่งถ่ายทอดความคิดทางการเมืองของตัวเขาออกมา รวมถึงการนำเสนอถึงความคิดของมาคิอาเวลลีในเรื่องความสัมพันธ์ของอำนาจ ผู้นำ และการสงคราม จากงานเขียนเรื่อง The Art of war ซึ่งทำให้เข้าใจถึงแง่มุมความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากที่มีอยู่ในงานเขียนซึ่งได้มีการศึกษากันอย่างเป็นการทั่วไปเช่น The Prince และ The Discourses on the First Ten Books of Titus Livius ซึ่งทำให้อาจเข้าใจผิดได้ว่าเป็นตัวแทนความคิดทางการเมืองทั้งหมดของมาคิอาเวลลี และหากเราให้การยอมรับว่า The Prince เป็นตัวแทนของความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลี The Art of war ก็อาจถูกเรียกได้ว่าเป็นตัวแทนของความคิดทางการเมืองทหารของมาคิอาเวลลีได้เช่นกัน

2.1 ประวัติชีวิตและภูมิหลังของมาคิอาเวลลี

โดยส่วนนี้จะนำเสนอประวัติชีวิตของมาคิอาเวลลี รวมถึงบริบททางประวัติศาสตร์ในขณะนั้นซึ่งอยู่ในยุคฟื้นฟูศิลปและวิทยาการหรือยุคเรเนสซอง เพราะการศึกษาภูมิหลังของมาคิอาเวลลีจะทำให้ทราบถึงอิทธิพลของบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในขณะนั้นที่มีต่อความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลีโดยเฉพาะในเรื่องการอำนาจ ผู้นำ และการสงคราม

2.1.1 ประวัติชีวิต และผลงานของมาคิอาเวลลี

นิโคโล ดิ เบอร์นาโด มาคิอาเวลลี (Nicolo di Bernardo Machiavelli) ถือกำเนิดในฮอลตาร์ลในเมืองฟลอเรนซ์ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ.1469¹ ซึ่งเป็นปีที่ลอเรนโซผู้ประเสริฐได้เข้าครอบครองอำนาจในเมืองฟลอเรนซ์² โดยพื้นฐานครอบครัวสืบเชื้อสายมาจากชนชั้นสูงแห่งทัสคานี อย่างไรก็ตามบิดาของเขาคือ เบอร์นาโด มาคิอาเวลลีเป็นเพียงทนายความที่ยากจน และเสียชีวิตเมื่อมาคิอาเวลลีมีอายุได้ 16 ปี ส่วนบาร์โโลโลเนีย เพลลี มารดาของเขานั้นมีอาชีพเป็นกวีทางศาสนา³ ในด้านการศึกษา เขาเริ่มเข้ารับ

¹Quentin Skinner, "Machiavelli," in *Great Political Thinkers: Machiavelli, Hobbes, Mill Marx* (Oxford and New York: Oxford University Press, 1992), p. 11.

²J.W. Allen, *A History of Political Thought in the Sixteenth Century* (London: Methuen, 1977), p. 447.

³นิโคโล มาคิอาเวลลี, *เจ้าผู้ปกครอง*, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 15.

การศึกษาเมื่ออายุได้ 7 ปี โดยเริ่มต้นด้วยการศึกษาภาษาละตินขั้นพื้นฐาน และเมื่ออายุได้ 12 ปีเขาก็มีโอกาสดูเรียนภาษาละตินกับ เปาโล ดา รอนซีกัสไอเน ครูสอนภาษาละตินผู้มีชื่อเสียงในขณะนั้น นอกจากนี้มาคิอาเวลลียังได้เข้าศึกษาวิชาการแนวมนุษยนิยมที่มหาวิทยาลัยฟลอเรนซ์ และที่นี่เองที่ทำให้เขามีโอกาสดูศึกษาและรู้จักกับมาร์เซลโล อาดริอานี ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นเสนาบตีคนสำคัญของฟลอเรนซ์

ชีวิตทางการเมืองของมาคิอาเวลลีเริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ.1494 ซึ่งในปีเดียวกันนี้เป็นปีที่อยู่ในยุคแห่งความตกต่ำของตระกูลเมดิชีและเป็นที่น่าสังเกตว่ามาคิอาเวลลีไม่เคยได้รับตำแหน่งใดๆเลยภายใต้การปกครองของเมดิชี⁴ โดยมาคิอาเวลลีมีโอกาสดูเข้ารับราชการในตำแหน่งเสมียนของมาร์เซลโล อาดริอานี ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบตีคนที่สองของฝ่ายยุติธรรมแห่งมหาชนรัฐฟลอเรนซ์ และเมื่ออาดริอานีได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาบตีในปี ค.ศ.1498 มาคิอาเวลลีก็ได้รับการเลื่อนตำแหน่งให้เป็นผู้รองเสนาบตีฝ่ายกิจการภายใน นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการของคณะมนตรีทั้งสิบแห่งการสงคราม (The Ten of war) อีกด้วย⁵

ในตำแหน่งดังกล่าวนี้มาคิอาเวลลีทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางการทูตของฟลอเรนซ์ในการติดต่อทางการทูตกับรัฐอื่นๆ และหลังจากดำรงตำแหน่งดังกล่าวไม่นาน มาคิอาเวลลีถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1499 โดยถูกส่งไปเพื่อเจรจาเรื่องการกู้ยืมเงินกับคาเทอรินา สฟอร์ซา และในปีต่อมาเขาก็ถูกส่งไปยังฝรั่งเศสเพื่อพบกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 12 และคาดินัลแห่งรูน เพื่อเจรจาเรื่องสงครามแห่งปีซา ต่อมากิอาเวลลีได้แต่งงานกับมาเรียตตา ลูโดวิโค คอร์ซินีในปี ค.ศ.1502 และปีเดียวกันนี้เองที่มาคิอาเวลลีต้องถูกส่งตัวไปยังเออร์บีโนในฐานะตัวแทนทางการทูตเพื่อสอบถามต่อซีซาร์ บอร์เจีย ลอร์ดแห่งโรมานูญาในเหตุการณ์สำคัญซึ่งเรียกว่าการฆ่าของบอร์เจีย (Borgia's murder)⁶

ในช่วงที่มาคิอาเวลลีดำรงตำแหน่งเลขานุการฝ่ายการทูตแห่งมหาชนรัฐฟลอเรนซ์อยู่นั้น เขามีโอกาสเดินทางไปสังเกตการณ์ทางการทูตอยู่บ่อยครั้งทั้งภายในและภายนอกอิตาลี ทำให้เขามีโอกาสได้พบปะกับบุคคลสำคัญทางการเมืองในช่วงเวลานั้นจำนวนมากเช่น คาเทอรินา สฟอร์ซา, แพนดอลโฟ เปตรุชชี ผู้ปกครองแห่งซีนา เฟอร์ดินานด์แห่งอารากอนของสเปน, พระเจ้าหลุยส์ที่ 12 แห่งฝรั่งเศส, จักรพรรดิแมกซิมิเลียนแห่งจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์, สันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6, สันตะปาปาจูเลียสที่ 2 และซีซาร์ บอร์เจีย เป็นต้น⁷ การได้พบปะดังกล่าวนี้ทำให้เขามีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความ

⁴J.W. Allen, *A History of Political Thought in the Sixteenth Century*, pp. 447-448

⁵Ibid., p. 448.

⁶Quentin Skinner, "Machiavelli," in *Great Political Thinkers: Machiavelli, Hobbes, Mill Marx*, p. 16.

⁷Robert B. Downs, *Book that Changed the World* (Chicago: American Library Association, 1956), p.17.

คิดเห็น และสั่งสมประสบการณ์ความรู้ต่างๆ มากมาย นอกจากนี้เหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ ที่มาคิอาเวลลีได้ประสบนั้นทำให้เขาเรียนรู้ถึงความสำเร็จและความผิดพลาดอันนำมาซึ่งความล้มเหลวของเหล่าบรรดาผู้ปกครองทั้งหลาย ประสบการณ์ที่มาคิอาเวลลีได้รับนั้นส่งผลต่อโลกทัศน์และความคิดของมาคิอาเวลลีอย่างมาก มาคิอาเวลลีอยู่ในตำแหน่งเลขานุการฝ่ายการทูตแห่งฟลอเรนซ์ดังกล่าวนี้ยาวนานถึง 14 ปี จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในฟลอเรนซ์ในปี ค.ศ.1512 กล่าวคือตระกูลเมดิชีได้กลับเข้ามาใช้อำนาจในฟลอเรนซ์อีกครั้งหนึ่ง การกลับมาจากตระกูลเมดิชีนั้นส่งผลให้มีการสถาปนาการเมืองในรูปแบบรัฐโดยเจ้าผู้ปกครอง (Principates) ขึ้นแทนที่รูปแบบมหาชนรัฐ (Republics) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลต่อหน้าที่การงานและชีวิตของมาคิอาเวลลีด้วยเช่นกัน⁸

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาคิอาเวลลีจะดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการฝ่ายการทูตแห่งฟลอเรนซ์ แต่เขาก็ไม่เคยได้รับโอกาสให้เข้าทำหน้าที่สำคัญในกิจการของฟลอเรนซ์เลย โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับกิจการทหาร มาคิอาเวลลีได้เรียกร้องให้ผู้ปกครองของฟลอเรนซ์จัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่แทนทหารรับจ้าง แต่ก็ไม่ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองของฟลอเรนซ์แต่อย่างใด ความตั้งใจของมาคิอาเวลลีเริ่มมีความหวังขึ้นเมื่อมีการแต่งตั้งหัวหน้าคณะผู้บริหารตลอดชีพแห่งฟลอเรนซ์ (Gonfalonier) ขึ้นในปี ค.ศ.1502 การแต่งตั้งครั้งนี้ทำให้ ปิแอร์โร ซอเดอรินี ก้าวขึ้นมีอำนาจสูงสุดในทางการเมือง อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1505 เมื่อกองทหารรับจ้างของฟลอเรนซ์พ่ายแพ้ต่อกองกำลังของนครปิซ่า สถาปนาเผด็จการแห่งฟลอเรนซ์ก็เริ่มเห็นด้วยกับข้อเสนอในเรื่องการจัดตั้งกองทัพประชาชนของมาคิอาเวลลี ดังนั้น ปิแอร์โร ซอเดอรินีจึงอนุมัติให้มาคิอาเวลลีเข้ามาเป็นผู้จัดตั้งกองทัพประชาชนแห่งฟลอเรนซ์ขึ้น โดยแต่งตั้งให้เขาเป็นเลขานุการของคณะกรรมการทั้งเก้าของกองทัพแห่งชาติ (Nine for Militia)⁹

ในปี ค.ศ.1506 เมื่อมาคิอาเวลลีเริ่มงานเพื่อจัดตั้งกองทัพประชาชนแห่งฟลอเรนซ์ขึ้นนั้น เขาต้องพบกับอุปสรรคนานาประการ จากการต่อต้านและการไม่ให้ความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ แต่เขาก็พยายามต่อสู้และสามารถจัดตั้งกองทัพประชาชนแห่งฟลอเรนซ์จนสำเร็จในที่สุด กองทัพประชาชนที่มาคิอาเวลลีจัดตั้งขึ้นนั้น เข้าสู่สงครามครั้งแรกเมื่อฟลอเรนซ์เกิดข้อพิพาทกับปิซ่าในปี ค.ศ.1509 อย่างไรก็ตามกองทัพประชาชนภายใต้การนำของมาคิอาเวลลีก็ประสบชัยชนะเหนือปิซ่า จากชัยชนะดังกล่าวทำให้ปิซ่าต้องยอมแพ้ต่อฟลอเรนซ์และยินยอมกลับมาเป็นรัฐในอารักขาของฟลอเรนซ์เช่นเดิม การมีชัยชนะเหนือปิซ่าของกองทัพประชาชนแห่งฟลอเรนซ์นั้น ทำให้มาคิอาเวลลีมีชื่อเสียงอย่างมากและทำให้อิทธิพลทางการเมืองของมาคิอาเวลลีขึ้นถึงจุดสูงสุด¹⁰

⁸นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทร์วงศ์, หน้า 18-19.

⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า18.

¹⁰เรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตามความจงรักภักดีที่มาคิอาเวลลีมีต่อ ปีแอร์โร ซอเดอรินี ผู้ปกครองฟลอเรนซ์ในขณะนั้นก็นำความเดือดร้อนมาสู่มาคิอาเวลลีด้วยเช่นกัน หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในฟลอเรนซ์ ในปี ค.ศ.1512 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศซึ่งบีบบังคับให้ฟลอเรนซ์ต้องเลือกระหว่างการเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส หรือรัฐศาสนจักรของสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 สถานะของฟลอเรนซ์ขณะนั้นกลับไม่เข้าค่ายไม่ออก เพราะทั้งฝรั่งเศสและรัฐศาสนจักรต่างก็เป็นพันธมิตรของตนเองมาก่อน แต่ในที่สุดแล้วฟลอเรนซ์ก็เลือกที่จะเข้าข้าง ฝรั่งเศส แม้ว่าในครั้งแรกนั้นฝรั่งเศสจะมีชัยชนะเหนือศาสนจักร แต่ท้ายที่สุดแล้วสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 ก็ได้พันธมิตรจาก เวนิส และสเปน โดยร่วมกันในนามของสันนิบาตอันศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ได้ชัยชนะในที่สุด ผลจากความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ฝรั่งเศสต้องถอนตัวออกจากอิตาลี และหลังจากฝรั่งเศสถอนตัวออกไปแล้ว สันตะปาปาจูเลียสที่ 2 ก็หันมาคิดบัญชีกับฟลอเรนซ์ในฐานะพันธมิตรสำคัญของฝรั่งเศส ในที่สุดกองทัพของฟลอเรนซ์ภายใต้การนำของปีแอร์โร ซอเดอรินี ก็ประสบความพ่ายแพ้ต่อกองทัพของสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 จากความพ่ายแพ้ในสงครามดังกล่าวนี้ทำให้ ปีแอร์โร ซอเดอรินี ยินยอมที่จะเนรเทศตัวเองออกไปจากฟลอเรนซ์ เพื่อหลีกเลี่ยงการนองเลือด นอกจากนี้ยังทำให้ตระกูลเมดิชีซึ่งให้การสนับสนุนทางการเงินต่อสันตะปาปาจูเลียสที่ 2 สามารถกลับมาใช้อำนาจในการปกครองฟลอเรนซ์ได้อีกครั้งหนึ่ง จูเลียโน เดอ เมดิชี (Giuliano de Medici) ผู้นำในตระกูลเมดิชีก็ได้กลับมายังฟลอเรนซ์พร้อมกับกองทหารรับจ้างชาวสเปน สถาปนาตนเองเป็นผู้ปกครองแห่งฟลอเรนซ์ภายใต้การปกครองในรูปแบบรัฐโดยเจ้าผู้ปกครอง แทนที่รูปแบบมหาชนรัฐในสมัยของซอเดอรินี¹¹

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงานและชีวิตของมาคิอาเวลลีด้วยเช่นกัน มาคิอาเวลลีถูกปลดออกจากราชการในทุกตำแหน่ง และถูกสั่งกักบริเวณเป็นเวลา 1 ปี อย่างไรก็ตามมาคิอาเวลลียังคงมีความหวังที่จะได้กลับมาทำงานในตำแหน่งเดิมของตนด้วยการพยายามเขียนจดหมายถึง จูเลียโน เดอ เมดิชี ผู้ปกครองฟลอเรนซ์คนใหม่ แต่ความพยายามดังกล่าวของมาคิอาเวลลีก็ไม่ได้ทำให้เขาได้กลับมามีบทบาทในทางการเมืองเช่นเดิม ความตกต่ำและความโชคร้ายของมาคิอาเวลลียังคงดำเนินต่อไป เพราะในปีต่อมามีกลุ่มคนที่พยายามจะโค่นล้มตระกูลเมดิชีให้ลงจากอำนาจ แต่ความพยายามดังกล่าวก็ประสบกับความล้มเหลว มาคิอาเวลลีถูกลากให้เข้าไปร่วมรับชะตากรรมดังกล่าวด้วย เพราะมีรายชื่ออยู่ในกลุ่มบุคคลที่ผู้ก่อการหวังจะขอความร่วมมือด้วย มาคิอาเวลลีถูกจับกุมและถูกทรมาน อย่างไรก็ตามมาคิอาเวลลีก็ถูกปล่อยตัวเป็นอิสระในวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1513 เนื่องจากการอภัยโทษในโอกาสที่ จีโวานนี เดอ เมดิชี หนึ่งในสมาชิกตระกูลเมดิชีได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสันตปาปาที่ 10¹²

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า18-19.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า19.

หลังจากถูกปล่อยตัวมาคิอาเวลลีได้พยายามที่จะขอโอกาสในการทำงานจากจูเลียโน เดอ เมดิชิ แต่ก็ไม่เป็นผลซึ่งทำให้มาคิอาเวลลีหมดโอกาสที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในฟลอเรนซ์อีกต่อไป ความตกต่ำของชีวิตและหน้าที่การงาน ทำให้มาคิอาเวลลีตัดสินใจอพยพครอบครัวของตนเองออกจากฟลอเรนซ์ ไปอยู่ในชนบทเล็กๆที่ชื่อว่า รอคคา ซาน คาสซิอาโน ซึ่งอยู่ลงไปทางตอนใต้ของฟลอเรนซ์ ประมาณ 7 ไมล์ ซึ่งมาคิอาเวลลีได้ใช้ชีวิตในบั้นปลายของเขา ณ ที่แห่งนี้ ซึ่งเขาต้องประสบกับความลำบากทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังต้องขมขื่นอย่างหนักต่อโชคชะตาของตนเองที่ต้องมาพบปะสนทนากับคนชนบทที่ไร้สติปัญญา เขาจึงไม่มีความสุขในชนบทแห่งนี้สักเท่าใด และพยายามที่จะหาทางกลับเข้าไปสู่การมีบทบาททางการเมืองของฟลอเรนซ์อีกครั้งหนึ่งด้วยการพยายามแสดงความสามารถของตนเองให้แก่ผู้ปกครองตระกูลเมดิชิได้เห็น วิธีการที่เขาใช้คือการเขียนหนังสือและผลงานต่างๆออกมาด้วยความหวังว่างานเขียนเหล่านั้นจะได้รับความสนใจจากพวกเมดิชิ อย่างไรก็ตามพวกเมดิชิก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับมาคิอาเวลลีเท่าใดนัก¹³

แม้ว่าจะมาคิอาเวลลีจะต้องมาตกยากในบั้นปลายที่รอกคา ซาน คาสซิอาโน แต่ก็เป็นเวลาที่เขาได้ผลิตผลงานที่สำคัญออกมาจำนวนมากมาย เช่น *The Prince* (1513) , *The Discourses on the First ten books of Titus Livius* (1512-1516) , *The Art of war* (1520) , *The Life of Castruccio Castracani* (1520) และ *The History of Florence* (1520-1525) แม้ว่าช่วงเวลา 14 ปี (ค.ศ.1513-1527) ดังกล่าวนี้อาจเป็นเวลาแห่งความเลวร้ายในชีวิตของมาคิอาเวลลี แต่ก็เป็นเวลาสำคัญของการผลิตผลงานซึ่งมีคุณค่าของอนุชนรุ่นหลัง นอกจากนี้งานเขียนส่วนใหญ่ของมาคิอาเวลลีนี้นั้นก็ไม่ได้รับการตีพิมพ์และมีชื่อเสียงในช่วงเวลาแห่งชีวิตของเขา แม้กระทั่งผลงานชิ้นเอกของเขาคือ *The Prince* ก็ถูกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1532 หลังจากที่เขาลี้ชีวิตลงแล้ว แต่ทว่าม้งงานเขียนเพียง 2 เล่มเท่านั้นที่ได้รับการตีพิมพ์ในขณะที่เขามีชีวิตอยู่ นั่นก็คือ *The Art of War* ที่ตีพิมพ์ในฟลอเรนซ์ปี 1521 และ *Mandragola* ในปี 1524¹⁴

ในปี ค.ศ.1527 มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่เกิดขึ้นในฟลอเรนซ์อีกครั้งหนึ่งเมื่อมีกลุ่มผู้ต่อต้านการปกครองของพวกเมดิชิ สามารถโค่นล้มตระกูลเมดิชิให้ออกไปจากฟลอเรนซ์ได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้มีการฟื้นฟูรูปแบบการปกครองแบบมหาชนรัฐขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จุดประกายความหวังในการที่จะมีบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่งให้แก่มาคิอาเวลลี แต่ในที่สุดเขาก็ต้องผิดหวังเนื่องจากไม่ได้รับการไว้วางใจ เพราะหลายคนเห็นว่า

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20.

¹⁴Niccolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan H. Gilbert (Durham: Duke University Press, 1989), p. 563.

มาคิอาเวลลีพร้อมที่จะรับใช้ตระกูลเมดิชี หลังจากนั้นไม่นานมาคิอาเวลลีก็ถึงแก่กรรมลงในวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ.1527 ขณะอายุได้ 58 ปี¹⁵

2.1.2 มาคิอาเวลลีกับบริบททางประวัติศาสตร์

มาคิอาเวลลีนั้นมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของยุโรปคือในช่วงศตวรรษที่ 15 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงปัญญาความคิดและวิถีชีวิตของผู้คน การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของยุโรปนั้นเริ่มต้นจากการขยายตัวทางการค้าและการค้นพบทางภูมิศาสตร์ในช่วงศตวรรษที่ 12 การขยายตัวทางการค้าก็นำไปสู่การเจริญเติบโตของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ยังให้กำเนิดชนชั้นใหม่ซึ่งมีบทบาทในทางการเมืองและเศรษฐกิจนั่นคือชนชั้นนายทุนผู้มั่งคั่งร่ำรวย ชนชั้นนายทุนดังกล่าวนี้เริ่มมีบทบาทในทางการเมืองและเศรษฐกิจแทนที่ชนชั้นขุนนางเจ้าที่ดินซึ่งเคยมีอำนาจอยู่เดิม ซึ่งทำให้บรรดากษัตริย์ทั้งหลายต่างมองเห็นประโยชน์ของชนชั้นใหม่ดังกล่าวนี้ จึงพยายามหาความสนับสนุนจากชนชั้นนายทุนดังกล่าวเพื่อหาเงินมาสร้างและพัฒนากองทัพของตน โดยหวังปราบปรามขุนนางในระบอบศักดินาเพื่อรวมอำนาจเข้าเป็นหนึ่งเดียว

ในช่วงศตวรรษที่ 15 กษัตริย์ในหลายดินแดนเช่น สเปน ฝรั่งเศส และอังกฤษ ต่างประสบความสำเร็จในการรวมอำนาจทางการเมืองเข้าเป็นหนึ่งเดียวและก่อตั้งรัฐชาติขึ้น ระบอบศักดินาที่มีอยู่เดิมล้วนเสื่อมลงอันเนื่องมาจากการที่ขุนนางเจ้าที่ดินต่างแข่งขันกันสู้รบอยู่เสมอ ในขณะที่ระบอบกษัตริย์ซึ่งอาศัยเหล่าบรรดาชนชั้นนายทุนต่างเข้มแข็งและมีอำนาจมากขึ้น ในปี ค.ศ.1469 อันเป็นปีที่มาคิอาเวลลีเกิดนั้น กษัตริย์เฟอร์ดินานแห่งอารากอนกับพระนางอิซาเบลลาแห่งกัสติล ได้อภิเษกสมรสและรวมสองอาณาจักรเข้าด้วยกันและสถาปนาขึ้นเป็นประเทศสเปน ความสำเร็จดังกล่าวส่วนหนึ่งเพราะได้รับความร่วมมือจากเหล่าบรรดาชนชั้นนายทุนทำให้สามารถปราบปรามเหล่าขุนนางเจ้าที่ดินจนสามารถสร้างเอกภาพทางการเมืองขึ้นได้¹⁶

ฝรั่งเศสก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการมีอำนาจมากขึ้นของระบบกษัตริย์ ความสำเร็จในสงครามร้อยปี (ค.ศ.1337-1453) ทำให้ความสำนึกในชาติก่อตัวในฝรั่งเศส ซึ่งต่อมาในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 11 (ค.ศ.1461-1483) แห่งราชวงศ์ลาลัวร์ ฝรั่งเศสสามารถรวบรวมดินแดนได้กว้างขวางมากขึ้น มีการจัดตั้ง

¹⁵นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทร์วงศ์, หน้า 21.

¹⁶กุลลดา เกษบุญชู มีดี, วิวัฒนาการรัฐ อังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบพิวด้ลถึงการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 247.

กองทัพด้วยการสนับสนุนจากรบราตาชนชั้นนายทุนโดยอาศัยทหารรับจ้างเพื่อปราบปรามขุนนางเจ้าที่ดิน ซึ่งชนชั้นนายทุนเหล่านั้นก็ได้ประโยชน์ตอบแทนด้วยการมอบตำแหน่งที่ปรึกษาบริหารให้¹⁷

นอกจากสเปนและฝรั่งเศสแล้ว อังกฤษก็เป็นอีกตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในสมัยพระเจ้าเฮนรี่ที่ 7 (ค.ศ.1485-1509) แห่งราชวงศ์ทิวดอร์ มีการปราบปรามอิทธิพลของขุนนางเจ้าที่ดิน ด้วยการยกเลิกกองทัพศักดินาและสร้างกองทัพแห่งชาติที่เข้มแข็งขึ้น ด้วยการสนับสนุนจากชนชั้นนายทุน ซึ่งคนเหล่านั้นก็ได้รับการตอบแทนด้วยการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ทำให้ระบอบกษัตริย์ซึ่งมีการรวมอำนาจก้าวขึ้นมาแทนที่ระบอบศักดินา รวมถึงการมีบทบาทในทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นของเหล่าบรรดาชนชั้นนายทุนด้วย¹⁸

นอกจากการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว การเปลี่ยนแปลงในทางปัญญา ความคิดก็เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวเช่นกัน ความเสื่อมของศาสนจักรและการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางปัญญา เกิดศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางความคิด ศีลธรรม และศาสนา กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เริ่มต้นขึ้นในดินแดนของอิตาลี ในช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 14 แล้วจึงแพร่ขยายไปยังยุโรปส่วนอื่นๆ กระบวนการดังกล่าวเป็นผลมาจากการรำลึกถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของคนอิตาลีโดยเฉพาะอารยธรรมโรมัน จึงปรารถนาที่จะฟื้นฟูความเจริญรุ่งเรืองในอดีตให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกรอบงำจากศาสนจักร พื้นฐานของคนอิตาลีที่ฝึกฝนทางโลกมากกว่าทางศาสนาก็เป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการด้วยเช่นกัน ความคิดแบบมนุษยนิยม (Humanism) ที่แพร่หลายนั้นก็ทำให้ความคิดในทางศาสนาแบบจิตนิยม (Idealism) ลดความสำคัญลง การแพร่หลายของความคิดแบบมนุษยนิยมนี้ทำให้ มนุษย์ไม่ใช่คนบาปของพระเจ้าอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็นตัวของตัวเอง ช่วยตัวเองได้ มีสติปัญญา และศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ ผู้คนในยุคนี้จึงเริ่มให้ความสำคัญกับวัตถุและเรื่องทางโลกมากขึ้น นอกจากนี้ความมั่งคั่งร่ำรวยของบรรดาชนชั้นนายทุนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดการสนับสนุนกระบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการด้วยเช่นกัน ชนชั้นนายทุนที่สำคัญมักสนใจในความรู้ที่หลากหลายและให้การสนับสนุนการค้นคว้าหาความรู้ให้แก่บรรดานักคิด นักค้นคว้า นักประดิษฐ์ และศิลปินต่างๆ การฟื้นฟูศิลปวิทยาการดังกล่าวนี้ทำให้ความคิดและวัฒนธรรมของกรีกและโรมันถูกให้ความสำคัญอีกครั้ง นอกจากนี้ยังได้มีการค้นคว้าหาความรู้ฝ่ายโลกมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคใหม่ของยุโรปและกระบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) นี้มีผลกระทบต่อมาคิอาเวลลีอย่างมาก บริบททางการเมืองของอิตาลีและยุโรปในเวลานั้น การศึกษาที่มาคิอาเวลลีได้รับในวัยเด็ก และประสบการณ์ในหน้าที่การงานเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดและโลก

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 248.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน

ทัศน์ของมาคิอาเวลลีอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าเขามีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาแห่งความสับสนวุ่นวายของสถานการณ์ทางการเมืองภายในยุโรปและคาบสมุทรอิตาลี อิตาลีในช่วงชีวิตของมาคิอาเวลลีอยู่ในช่วงเวลาที่เราซึ่งเสถียรภาพทางการเมือง เต็มไปด้วยความหวาดกลัว การบุกรุก การใช้อุบายและเล่ห์เหลี่ยมของเหล่าบรรดารัฐเล็กๆในคาบสมุทรอิตาลี ซึ่งเกิดจากการถูกดึงให้เข้าร่วมในความขัดแย้งทางการเมืองและสงครามจากแรงดึงดูดอันมหาศาลของสองรัฐใหญ่อันได้แก่ สเปนและฝรั่งเศส สภาพการณ์ดังกล่าวอยู่ในความรับรู้ของมาคิอาเวลลีตลอดเวลา ทั้งในฐานะที่เขาเป็นพลเมืองของมหาชนรัฐฟลอเรนซ์ซึ่งเป็นหนึ่งในรัฐเล็กๆ ภายในคาบสมุทรอิตาลี และในฐานะที่เขาดำรงตำแหน่งในทางการทูตของมหาชนรัฐฟลอเรนซ์ซึ่งเป็นหน้าที่การงานของเขา บริบททางการเมืองดังกล่าวมีผลต่อความคิดของมาคิอาเวลลีอย่างมาก และเมื่อรวมกับโลกทัศน์ที่เขารับรู้จากการที่ได้รับการศึกษาแนวมนุษยนิยมและงานเขียนคลาสสิก ก็ยังมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดของเขา

การศึกษาที่มาคิอาเวลลีได้รับนั้นมีผลอย่างมากต่อความคิดของเขา แม้ว่าเราจะไม่รู้อะไรมากนักเกี่ยวกับชีวิตของมาคิอาเวลลีในวัยเด็ก แต่สิ่งที่ทราบทั่วกันคือการทำมาคิอาเวลลีมีโอกาสได้เรียนรู้ภาษาละตินและได้ศึกษางานเขียนคลาสสิกซึ่งเป็นการศึกษาในแนวมนุษยนิยม โดยเฉพาะงานเขียนของโรมันเช่นงานของ Titus Livius การศึกษาที่มาคิอาเวลลีได้รับนี้จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการเปิดโลกแห่งการรับรู้ถึงเรื่องราวและความรุ่งเรืองของอาณาจักรโรมัน ดังนั้นความแตกแยกในคาบสมุทรอิตาลีช่วงสมัยของมาคิอาเวลลี กับความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรโรมันในอดีต ซึ่งอยู่ในการรับรู้ของมาคิอาเวลลีจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้คาบสมุทรอิตาลีในขณะนั้นก็เทียบไม่ได้กับอาณาจักรอื่นๆ ที่ต่างประสบความสำเร็จในการรวมอำนาจของระบอบกษัตริย์เช่น สเปน และฝรั่งเศส เพราะในขณะที่อาณาจักรเหล่านั้นรวมตัวเป็นหนึ่ง แต่อิตาลีกลับกระจัดกระจายและแตกแยก

สำหรับอิตาลีแล้ว แม้ว่ากระแสของการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจะมีแพร่หลายอยู่ รวมถึงมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมากมีชนชั้นนายทุนเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งชนชั้นนายทุนดังกล่าวก็มีบทบาทในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการฟื้นฟูศิลปวิทยาการอย่างสูง แต่อิตาลีก็ไม่ได้มีสภาพเป็นอาณาจักรหนึ่งเดียวอย่างเช่น สเปน ฝรั่งเศส หรือจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ตรงกันข้ามอิตาลีในช่วงเวลานั้นกลับอยู่ภายใต้สภาพทางการเมืองที่สับสนวุ่นวาย สถานะของอิตาลียังคงไร้เอกภาพ ระบบการเมืองของอิตาลีในขณะนั้นคือการถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างรัฐต่างๆในคาบสมุทรอิตาลีอันประกอบด้วย มิลาน เวนิส ฟลอเรนซ์ เนเป็ลส์ และรัฐของสันตะปาปา (Papal states) นอกจากนี้ยังถูกรุกรานและแทรกแซงจากมหาอำนาจจากภายนอกเช่น จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ ฝรั่งเศส และสเปน โดยเฉพาะหลังจากปี ค.ศ.1494 เป็นต้นมา ไม่มีรัฐใดในคาบสมุทรอิตาลีที่จะมีกองกำลังอันแข็งแกร่ง หรือมีกองทหารที่มีระเบียบวินัยที่ดีเพียงพอที่จะสามารถขับไล่กองทหารต่างชาติให้พ้นไปจากดินแดนของอิตาลีได้เลย นครรัฐต่างๆของอิตาลีในขณะนั้นยังคงไม่มีการจัดตั้งและจัดระเบียบกองทัพอทหารของตนเอง นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ทหารที่ใช้ในการปกป้องตัวเองหรือยามสงครามนั้นเป็นทหารรับจ้างเสียส่วนใหญ่

ใหญ่¹⁹ การใช้ทหารรับจ้างเป็นกำลังหลักในการป้องกันตัวเองของรัฐต่างๆ ในคาบสมุทรอิตาลีนั้นส่งผลอย่างมากต่อปัญหาทางการเมืองของอิตาลีทั้งในเรื่องของเอกภาพและทำให้อิตาลีกลายเป็นสนามรบของกองกำลังต่างชาติต่างๆ อย่างไรก็ตามแม้ว่าสิ่งนี้จะปัญหาที่มีผลกระทบต่อเอกภาพและความสงบสุขใน คาบสมุทรอิตาลี แต่ก็ไม่มีนครรัฐใดที่จะยอมสละอำนาจของตนเพื่อจัดตั้งเป็นรัฐขนาดใหญ่ขึ้นมาเพียงรัฐเดียวและให้มีการจัดตั้งกองทหารแห่งชาติขึ้น²⁰

สำหรับมาคิอาเวลลี สิ่งที่เขาได้พบเห็นจากการทำหน้าที่ทางการเมืองและเห็นถึงความเป็นไปได้ที่เกิดขึ้นต่ออิตาลีในเวลานั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้เขาเขียนงานต่างๆ ขึ้นมาเพื่อหวังว่าจะเป็นการเสนอแนะต่อผู้มีอำนาจทางการเมืองในเวลานั้น ด้วยหวังว่าจะช่วยให้อิตาลีหลุดพ้นจากความแตกแยกที่เป็นอยู่ ถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่ามาคิอาเวลลีนั้นมักจะสอดแทรกคำวิงวอนแก่บุคคลที่เขาได้กล่าวมอบงานเขียนนั้นให้เช่นคำวิงวอนใน *The Prince* บทที่ 26 ซึ่งกล่าววิงวอนเพื่อการปลดปล่อยอิตาลีจากเหล่าบรรดาผู้ที่มาคิอาเวลลีเรียกว่าอนารยชน

2.2 The Art of war

แม้ว่ามาคิอาเวลลีจะมีประสบการณ์ทางการเมืองอันจำกัด เนื่องจากเขามีโอกาสที่จะเกี่ยวข้องกับกิจการทางการเมืองของมหาชนรัฐฟลอเรนซ์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และหน้าที่ในทางการเมืองที่เขากำลังทำอยู่นั้นก็ไม่ได้เกี่ยวข้องต่อการยุ่งเกี่ยวกับกิจการทางการเมืองมากนัก จะมีเพียงไม่กี่ครั้งเท่านั้นที่มาคิอาเวลลีได้เกี่ยวข้องกับกิจการทางการเมืองโดยตรงเช่นการเจรจาสงครามกับปีซ่า และการจัดตั้งกองทัพประชาชนแห่งฟลอเรนซ์ซึ่งก็มีชัยชนะได้เพียงในช่วงปีแรกๆ เท่านั้น เพราะต่อมาก็พ่ายแพ้อย่างยับเยินต่อกองกำลังทหารรับจ้างของสันตปาปาจูเลียสที่ 2 แต่กระนั้นมาคิอาเวลลีก็ยังคงมีความสนใจในด้านกิจการทหารและในที่สุดเขาก็ได้ถ่ายทอดความคิดทางการเมืองของเขาออกมาในรูปของงานเขียนเรื่อง *The Art of war* ซึ่งงานเขียนชิ้นนี้เป็นส่วนขยายเพิ่มเติมจากตอนหนึ่งในบทสุดท้ายของงานเขียนเรื่อง *The Prince*²¹ ที่กล่าวถึงคำแนะนำให้ยึดอิตาลีและกอบกู้เสรีภาพของอิตาลีจากพวกปาปาเถื่อน

The Art of war (The Libro della arte della guerra) เป็นงานเขียนซึ่งมีรูปแบบในลักษณะของบทสนทนา ซึ่งงานเขียนลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลมาจากเทคนิคการเขียนบทสนทนาของเพลโต ในการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการบรรยายซึ่งเห็นได้จากงานเขียนอื่นๆ เช่น *The Prince* หรือ *The Discourses on*

¹⁹Felix Gilbert, "Machiavelli: The Renaissance of the Art of War" in *Maker of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, ed. Peter Paret (Oxford: Clarendon Press, 1986), p. 14.

²⁰นิโคโล มาคิอาเวลลี, *เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์*, หน้า 16.

²¹Niccolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan Gilbert (Durham: Duke University Press, 1989), p. 563.

the First Ten Books of Titus Livius มาเป็นบทสนทนาที่เข้มข้น²² บทสนทนาที่ปรากฏใน The Art of war นี้เป็นรูปแบบของปจฺฉา-วิสัยนา (Catechetical dialogue) ซึ่งคู่สนทนาฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้พูดหลัก ในขณะที่ผู้สนทนาคนอื่นๆจะเป็นผู้ถามและปล่อยให้การสนทนาดำเนินต่อไป

การสนทนาใน The Art of war เกิดขึ้นภายในสวน Orti Oricellar ซึ่งเป็นสวนของโคซิโม รูเซลลาอี (Cosimo Rucellai) และสวนแห่งนี้ก็เคยถูกใช้เป็นสถานที่ในการอภิปรายทางการเมืองและวรรณกรรมตั้งแต่สมัยของเบอร์นาโด รูเซลลาอี (Bernardo Rucellai) ปู่ของโคซิโม²³ การสนทนาซึ่งปรากฏใน The Art of war นี้ เป็นการสนทนายาระหว่าง ลอร์ดฟาบริซิโอ โคโลนนาส์ (Lord Fabrizio Colonna) กับโคซิโม รูเซลลาอี (Cosimo Rucellai) และบรรดาเพื่อนผู้ศรัทธาการปกครองแบบมหาชนรัฐ อันได้แก่ ซาโนบี บูอนเดลมอนเต (Zanobi Buondelmonti) บาติस्ता เดลลา ปัลลา (Battista della Palla) และลุยจี อัลลามันนี (Luigi Alamanni)

มาคิอาเวลลีได้บรรยายถึงการสนทนาว่า โคซิโมได้จัดงานเลี้ยงขึ้นในสวนของเขา และได้เชิญเพื่อนของเขา รวมถึงลอร์ดฟาบริซิโอ ผู้ซึ่งเพิ่งกลับจากลอมบาร์ดีภายหลังจากที่เขาได้ช่วยให้เฟอร์ดินานด์แห่งอารากอนได้รับชัยชนะในการขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งคาทอลิกในปี ค.ศ.1519 ซึ่งความสำเร็จของลอร์ดฟาบริซิโอนี้ ทำให้เขาได้รับชื่อเสียงทางการทหารมากยิ่งขึ้น และการที่โคซิโมเชิญฟาบริซิโอมาร่วมงานเลี้ยงนี้ ก็เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและเรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากตัวลอร์ดฟาบริซิโอ โดยเฉพาะเรื่องการปฏิรูปการทหารในฟลอเรนซ์ ซึ่งฟาบริซิโอได้ให้ความสำคัญกับกองทัพประชาชนและการหวนคืนกลับไปเอาอย่างจารีตทางการทหารในอดีต โดยเฉพาะการเอาอย่างความสำเร็จของโรมัน การสนทนาดังกล่าวดำเนินไปโดยใช้ระยะเวลาสองเป็นวัน เพื่อเป็นโอกาสของโคซิโมที่จะสร้างความพึงพอใจให้เกิดแก่จิตวิญญาณของเขาเอง มาคิอาเวลลีจึงได้เขียนให้ฟาบริซิโอเป็นผู้สนทนาหลักและตอบคำถามทั้งหมด ในขณะที่ผู้ร่วมสนทนาอื่นๆจะเป็นผู้ตั้งคำถาม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามาคิอาเวลลีจะเขียนให้ฟาบริซิโอเป็นตัวแทน เพื่อพูดถึงสิ่งที่ตัวมาคิอาเวลลีเองปรารถนานั้นคือการสร้างกองทัพประชาชน และการฟื้นฟูจารีตทางการทหารที่ดีแบบโบราณ แต่ใน

²²Marcia L. Colish, Machiavelli's "Art of War: A Reconsideration," *Renaissance Quarterly* 51[Online], 1998, Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]

²³Quentin Skinner, *The foundation of modern political thought volume one: the renaissance* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), pp.171-172

²⁴บุคคลเหล่านี้อยู่ในกลุ่มโอริ เซลลารี (ยกเว้นฟาบริซิโอ) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของนักกิจกรรมวรรณกรรมและผู้ลี้ภัยทางการเมือง โดยมีโคซิโม รูเซลลาอีเป็นแกนนำ และได้ให้การสนับสนุนงานเขียนของมาคิอาเวลลี ซึ่งในงานเขียนเรื่อง Discourses เขาได้อุทิศผลงานชิ้นนี้ให้กับโคซิโมและซาโนบี

ชีวิตจริงของฟาบริซิโอ นั้นคือ หนึ่งในสมาชิกของตระกูลขุนนางที่มีชื่อเสียงของโรมัน ซึ่งเป็นตระกูลของหัวหน้าทหารรับจ้างอาชีพ ทั้งฟาบริซิโอและเครือญาติของเขาต่างก็เป็นหัวหน้าทหารรับจ้างที่อยู่ภายใต้การว่าจ้างของกษัตริย์อารากอนแห่งเนเปิล สันตะปาปา เฟอริดีนันแห่งอารากอน กษัตริย์ฝรั่งเศส รวมถึงมาทำงานในฟลอเรนซ์เป็นครั้งคราว นอกจากนี้ฟาบริซิโอยังทำงานรับใช้เป็นการส่วนตัวให้แก่สภาแห่งอารากอนด้วย ไมเคิล มัทเล็ต (Michael Matlet) นักประวัติศาสตร์ทางการทหารในยุคเรเนสซองส์ ได้ให้เครดิตแก่ฟาบริซิโอมากกว่านายทหารคนอื่นใดในความสำเร็จของการใช้อาวุธแบบสเปนในอิตาลี²⁴ และอาวุธแบบสเปนแบบเดียวกันนี้เองที่ทำให้ตระกูลเมดิชีกลับมามีอำนาจในการปกครองฟลอเรนซ์อีกครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1512 และเป็นการสิ้นสุดลงของมหาชนรัฐภายใต้การนำของปิแอร์โร โซเดรีนี

จากประเด็นดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความผิดปกติบางอย่างในงานเขียนเรื่อง The Art of war ของมาคิอาเวลลี กล่าวคือก่อให้เกิดคำถามที่ว่า “ทำไมมาคิอาเวลลีจึงให้คำพูดในการสนับสนุนกองทัพประชาชนและการต่อต้านทหารรับจ้าง ออกมาจากปากของหัวหน้าทหารรับจ้างเสียเอง”²⁵ และเพราะเหตุผลใดมาคิอาเวลลีถึงได้เลือกฟาบริซิโอมาเป็นกระบอกเสียงแทนความคิดทางการทหารของเขา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ฟาบริซิโอไม่ได้สนับสนุนแนวความคิดของมาคิอาเวลลีแม้แต่น้อย ไม่ว่าจะในทางความคิดหรือในทางปฏิบัติ จากคำถามดังกล่าวนี้มีความคิดเห็นแยกออกเป็นหลายทาง ไม่ว่าจะ เป็นมัทเล็ต ซึ่งเห็นว่า ฟาบริซิโอ ใน The Art of war ของมาคิอาเวลลี เป็นเหมือนภาพล้อเลียนฟาบริซิโอ ในชีวิตจริง แต่เขาก็ไม่ได้อธิบายว่าเป็นเพราะเหตุผลใด²⁶ ในขณะที่เฟเดอริก เวกร์ริเออร์ (Frederique Verrier) เห็นว่าบทสนทนาของฟาบริซิโอเป็นเหมือนนวนิยาย แต่เขาก็คิดว่ามาคิอาเวลลีได้ใช้งานนี้เป็นเครื่องมือในการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ²⁷ ส่วนเบอร์นาร์ด กิลล์แมน (Bernard Guilemain) นั้นเห็นว่ามาคิอาเวลลีเกิดความเข้าใจผิดจนคาดหวังว่าฟาบริซิโอ โคโลนนาส์ ผู้นี้จะเป็นผู้นำในการจัดกองทัพให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจะเป็นผู้ขับไล่กองกำลังต่างชาติให้หมดไป

²⁴Michael Matlet, *Mercenaries and Their Masters: Warfare in Renaissance Italy* (Totowa: NJ, 1974), pp. 250-251, 257, cited in Marcia L. Colish, “Machiavelli’s Art of War: A Reconsideration,” *Renaissance Quarterly* 51[Online], 1998, Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]

²⁵Marcia L. Colish, Machiavelli’s “Art of War: A Reconsideration,” *Renaissance Quarterly* 51[Online], 1998, Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]

²⁶ibid. p. 2.

²⁷ibid.

จากอิตาลี²⁸ สำหรับ Harvey C. Mansfield กลับเห็นว่า มาคิอาเวลลีต้องการให้คำพูดที่ออกมา นั้นดูมีอำนาจมากขึ้นและตัวเขาก็ไม่ต้องรับผิดชอบกับความผิดพลาดที่มีในงานนี้ดังที่เขาได้กล่าวไว้ในบทนำ²⁹

แต่ในอีกด้านหนึ่ง คาร์โล ดิโอนิสซอตเต (Carlo Dionisotti) ได้ชี้ให้เห็นถึงมุมมองของมาคิอาเวลลี ในการเลือกใช้ฟาบริซิโอเป็นตัวแทนความคิดของเขาในงาน The Art of war ว่าได้ตรงรองไว้แล้วเพราะ มาคิอาเวลลีรู้ว่าการใช้เทคนิคเช่นนี้จะทำให้ถูกเข้าใจว่าเป็นพวกต่อต้านตระกูลโอรซินี ซึ่งก็เหมือนการต่อต้านตระกูลเมดิชีด้วยเช่นกัน³⁰ ทั้งนี้เพราะทั้งสองตระกูลมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน^๓ ในขณะที่ตระกูลโอรซินีกับตระกูลโคโลนาสต่างเป็นคู่แข่งคู่ต่อสู้กันมาเป็นศตวรรษๆ เพราะทั้งสองตระกูลเป็นอีกตระกูลในบรรดาตระกูลที่ยิ่งใหญ่ในหมู่ชนชั้นสูงของโรมัน เพื่อยึดครองโรมันและตำแหน่งสันตะปาปา³¹ อีกทั้งตระกูลโอรซินีก็เป็นตระกูลที่มีส่วนอย่างยิ่งในกิจการทหารของอิตาลี รวมถึงกิจการทางศาสนาในอีกหลายประเทศเช่นกัน และเพราะการคบหาสมาคมระหว่างตระกูลเมดิชีกับตระกูลโอรซินี ประกอบกับการบริหารงานที่ผิดพลาดและเหตุการณ์หลายๆอย่างที่เกิดขึ้น^๓ ส่งผลให้คนในตระกูลโซเดอรินีซึ่งนำโดยปิเอโร ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะผู้บริหารตลอดชีพของฟลอเรนซ์ในขณะนั้น และพี่ชายของเขา คาร์ดินัล

²⁸ Bernard Guillemain, Machiavelli L'anthropologie politique (Geneva, 1972), pp. 202-203, cited in Ibid.

²⁹ Harvey C. Mansfield, Machiavelli's virtue (Chicago and London: The university of Chicago Press, 1996), p. 195.

³⁰ Carlo Dionisotti, "Machiavelli, Man of Letters," trans. Olivia Holmes in Machiavelli and the Discourse of Literature, ed. Albert Russel Ascoli and Victoria Kahn (Ithaca, 1993), p. 46, cited in Marcia L. Colish, Machiavelli's "Art of War: A Reconsideration," Renaissance Quarterly 51[Online], 1998, Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24].

^๓ความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลเมดิชีและตระกูลโอรซินีที่มีความเกี่ยวข้องกันนั้น เนื่องจากหัวหน้าในตระกูลเมดิชีทั้งสองคนคือ โลเร็นโซผู้ประเสริฐได้แต่งงานกับคลาริเซ เดกลี โอรซินี (Clarice degli Orsini) และปิเอโรลูกชายของเขาก็ได้แต่งงานกับอัลฟอนซินี (Alfonsini) หญิงสาวจากตระกูลโอรซินีเช่นกัน

³¹นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทร์วงศ์ (โครงการจัดพิมพ์คปไฟ: กรุงเทพฯ, 2542), หน้า164.

^๓การเสียชีวิตอย่างกะทันหันของโลเร็นโซผู้ประเสริฐในปีค.ศ.1492 และการนำคณะผู้ปกครองแบบมหาชนรัฐกลับมาใช้ในปีค.ศ. 1494 ภายหลังจากที่ปิเอโร เมดิชีถูกเนรเทศเนื่องมาจากกรายอมแพ้ต่อฝรั่งเศสอย่างไร้ศักดิ์ศรี ดูรายละเอียดใน Nicolai Rubinstein, The Government of florence under the medici(1434-1494) (Oxford,1966), pp. 229-235, cited in Quentin Skinner, the foundation of modern political thought volume one : the renaissance, p.115.

ฟรันเชสกโก วางแผนร่วมมือกับตระกูลโคโลนนาส์ ในการต่อต้านตระกูลเมดิชีและโอรซิณี ภายหลังจากปี ค.ศ.1948 เพื่อมิให้กลับมาอำนาจได้อีก

ดังนั้นหากมองในมุมมองนี้ ก็อาจจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่มาคิอาเวลลีเลือกที่จะให้ฟาบริซิโอ มาเป็นกระบอกเสียงของเขาในงาน *The Art of war* เพราะหัวหน้าทหารรับจ้างผู้นี้เป็นคนในตระกูลโคโลนนาส์ที่มีความขัดแย้งกับตระกูลโอรซิณีและเกี่ยวข้องกับตระกูลเมดิชี และมีส่วนช่วยในการผลักดันให้ตระกูลเมดิชีหมดอำนาจไปจากฟลอเรนซ์ได้ระยะหนึ่ง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า มาคิอาเวลลีเขียน *The Art of war* ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต่อต้านการดำเนินงานทางการทหารของเมดิชี ซึ่งการกล่าวเช่นนั้นก็เป็นเช่นเดียวกับกรกล่าวว่างานเขียนเรื่อง *The Prince* ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่างานเขียนเพื่อล้อเลียนและต่อต้านตระกูลเมดิชีนั่นเอง

ในอีกทางหนึ่ง การคลี่คลายปัญหาการใช้ฟาบริซิโอมาเป็นตัวแทนความคิดของมาคิอาเวลลีนั้น อาจจะต้องใช้การศึกษางานเขียนในยุคเดียวกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าการเขียนงานในลักษณะเช่นนี้ทำไปโดยตามกระแสความนิยมของเหล่าบรรดานักเขียนในยุคเรอเนสซองส์³² เดวิด มาร์ช (David Marsh) ได้ศึกษางานเขียนที่เป็นบทสนทนาของอิตาลีในช่วงศตวรรษที่ 15 ซึ่ง *The Art of war* ของมาคิอาเวลลีก็เป็นงานเขียนในยุคนั้นเช่นกัน และการศึกษานี้อาจจะช่วยแก้ไขปัญหาในการเลือกใช้ตัวละครของมาคิอาเวลลีได้ มาร์ชได้แสดงให้เห็นว่านักเขียนบทประพันธ์ในรูปแบบการสนทนาในสมัยนั้น มิใช่เพียงแค่การหยิบเอาบุคคลตัวอย่างจากในบทสนทนาเก่าแก่มาใช้เลียนแบบในงานเท่านั้น หากแต่นักเขียนอิตาลีในสมัยนั้นยังคิดค้นโดยให้คู่สนทนาในงานเขียนของพวกเขาเป็นคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในยุคสมัยเดียวกันอีกด้วย ซึ่งในตอนแรกเริ่มตัวละครในงานจะยังคงมีความคล้ายคลึงกับชีวิตจริงที่พวกเขาเป็น แต่ต่อมาเริ่มเขียนให้ต่างออกไป โดยเขียนให้ตัวละครของพวกเขาเปลี่ยนจากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่ง ลีโอนาโด บรูนิ เป็นนักเขียนรุ่นแรกๆที่เขียนงานในลักษณะดังกล่าวนี้ งานเขียนของลีโอนาโด บรูนิ ที่รู้จักกันดีคือเรื่อง สามกษัตริย์แห่งฟลอเรนซ์ (*The three crowns of Florence*) ซึ่งต่อมาพ็อกจิโอ บรัซซิโอลินี (Poggio Bracciolini) ก็ได้ใช้เทคนิคการเขียนลักษณะดังกล่าวในการเขียนเรื่องความตระหนี่ (*De avaritia*) ซึ่งเขาได้ใช้ตัวละครที่คนทั่วไปเชื่อว่าเป็นคนพุ่มเฟิยเฟิมเป็นผู้พูดแก้ต่างปกป้องความตระหนี่ในงานเขียนของเขา³³ และนี่น่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้เราเข้าใจและเดินมาถูกทางในเรื่องที่มาคิอาเวลลีใช้

³²Marcia L. Colish, "Machiavelli's Art of War: A Reconsideration," *Renaissance Quarterly*51,[Online], 1998, Available from:

<http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]

³³David Marsh, *The Quattrocento Dialogue: Classical Tradition and Humanist Innovation* (Cambridge: MA,1980), pp. 51-77, cited in Marcia L. Colish, "Machiavelli's Art of War: A Reconsideration," *Renaissance Quarterly*51,[Online], 1998, Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]

หัวหน้าทหารรับจ้างออกมาพูดปกป้องกองทัพประชาชนและโจมตีทหารรับจ้างในงานเขียนเรื่อง The Art of war

ใน The Art of war นั้นมาคิอาเวลลีได้เขียนคำอุทิศผลงานดังกล่าวให้แก่ โลเร็นโซ เดอ ฟิลิปโป สตอทซี (Lorenzo Di Filippo Strozzi) ผู้ปกครองแห่งฟลอเรนซ์ ซึ่งเป็นหลานเขยของโคซิโม เมดิซี นั่นเอง โดยในตอนแรกนั้นเขามีความสัมพันธ์ที่ดีกับตระกูลเมดิซี แต่ต่อมากลับไปเข้ากับฝ่ายที่ต่อต้านตระกูลเมดิซี และเขาก็เป็นที่ผู้นำชาวฟลอเรนซ์ขับไล่ โคซิโม เมดิซี ให้พ้นจากอำนาจโดยถูกจับกุมและตายในคุก ในเวลาต่อมา สำหรับตระกูลสตอทซี ถือได้ว่าเป็นตระกูลเก่าแก่และมีชื่อเสียงของฟลอเรนซ์ซึ่งมีบทบาททั้งในทางการค้าและการเมืองของฟลอเรนซ์ โดยเฉพาะหลังจากคริสตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา ตระกูลสตอทซีนี่เป็นปรัภักษ์ที่สำคัญที่ต่อต้านการปกครองฟลอเรนซ์ของตระกูลเมดิซี อย่างฟิลิปโป สตอทซี (ค.ศ.1428-1491) ซึ่งถูกเนรเทศออกจากฟลอเรนซ์โดยพวกเมดิซี อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่เขาได้ประสบความสำเร็จและร่ำรวยที่เนเปิลส์แล้ว เขาได้กลับมายังฟลอเรนซ์เพื่อสร้างฟื้นฟูอำนาจของตระกูลสตอทซีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยฟิลิปโป สตอทซี ผู้นี้คือบิดาของโลเร็นโซ เดอ ฟิลิปโป สตอทซี ซึ่งเป็นผู้ที่มาคิอาเวลลีเขียนคำอุทิศเพื่อมอบ The Art of war ให้นั่นเอง

ดังนั้นเมื่อมองถึงภาพรวมงานเขียนของมาคิอาเวลลีทั้งหมด จะพบว่างานเขียนทั้งหมดนั้นดูจะเกี่ยวพันอย่างมากต่อการเมืองภายในของอิตาลีในเวลานั้น และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงเป็นการลำบากอย่างยิ่งที่จะตัดสินว่ามาคิอาเวลลีมีจุดมุ่งหมายแอบแฝงอันใดแน่ เพราะในครั้งที่มาคิอาเวลลีเขียนงานเรื่อง The Prince นั้น เขาก็เขียนคำอุทิศผลงานดังกล่าวให้แก่ โลเร็นโซ เดอ เมดิซี ผู้ประเสริฐ แต่เมื่อเขาเขียน The Art of war นี้ มาคิอาเวลลีกับเขียนคำอุทิศเพื่อมอบให้แก่ โลเร็นโซ เดอ ฟิลิปโป สตอทซี ผู้ซึ่งเป็นปรัภักษ์ที่สำคัญของตระกูลเมดิซี

ประเด็นพื้นฐานของ The Art of war ที่มาคิอาเวลลีพยายามกล่าวถึงก็คือ การที่คนอิตาลียุคสมัยใหม่นั้นเสื่อมทรามมากขึ้นตามวิถีทางของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งมาคิอาเวลลีมองว่าเกิดจากการขาดความรู้ทางวิทยาการทหารและการขาดระเบียบวินัยของกองทัพ ความบกพร่องในสองสิ่งดังกล่าวนำมาซึ่งการล่มสลายของชาติ และเพราะเหตุดังกล่าวนี้อิตาลีจึงกลายเป็นสนามรบของพวกที่มาคิอาเวลลีมองว่าเป็นพวกป่าเถื่อนต่างชาติ อันได้แก่สเปน ฝรั่งเศส และเยอรมัน ดังนั้นใน The Art of war มาคิอาเวลลีจึงนำเสนอถึงความคิดของเขาในการปรับเปลี่ยนอย่างสร้างสรรค์ต่อวิถีการปฏิบัติทาง

ทหารแบบโบราณ อย่างไรก็ตามมาคิอาเวลลีชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะทำได้สำเร็จ The Art of War ประกอบไปด้วยบทนำและเนื้อหาจำนวน 7 เล่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้^๖

สำหรับบทนำนั้นมาคิอาเวลลีได้เขียนคำอุทิศผลงานดังกล่าวให้แก่ โอลิเวโร โสตทชี ผู้ปกครองฟลอเรนซ์ ใจความสำคัญที่มากิอาเวลลีพยายามชี้ให้เห็นว่าความคิดเรื่องชีวิตพลเรือนและความเป็นพลเรือน กับชีวิตทหารและกิจการทางทหารเป็นสิ่งที่แตกต่างและแยกจากกันนั้นเป็นสิ่งที่ผิด เขาได้อธิบายโดยอ้างอิงถึงจารีตทางความคิดแบบโบราณ ที่เห็นว่าทั้งสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดอย่างไม่สามารถแยกจากกันได้ ทั้งเขายังเห็นว่ากฎระเบียบที่ดีนั้นจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากพลังอำนาจทางการทหารเพื่อที่จะมีผลบังคับ อย่างไรก็ตามอำนาจทางการทหารนั้นก็อยู่บนรากฐานของจารีตและกฎระเบียบทั้งหมด ไม่ว่าจะต่อภายในหรือภายนอก

ในเล่มที่ 1 นั้น มาคิอาเวลลีได้พูดถึงเกี่ยวกับคุณธรรมและโชคชะตา โชคชะตานั้นให้โอกาสทั้งหลาย แต่คุณธรรมนั้นคือความต้องการที่จะครอบครองชีวิตของพวกเขาและความสำเร็จอย่างแท้จริงในบั้นนั้น ฟาบริซิโอ โคโลนนาสี เป็นตัวแทนของการนำเสนอความคิดเห็นของมาคิอาเวลลีในเรื่องการปฏิรูปทางการทหารของฟลอเรนซ์ ประเด็นที่ถูกพูดถึงก็คือ ความพยายามในการจัดองค์กรทางทหาร ไม่ว่าจะเป็นวิธีการจัดตั้งกองทัพ และวิธีการสรรหากองกำลัง มาคิอาเวลลีพยายามชี้ให้เห็นว่าบทบาทภายในกองทัพและกิจการทางทหารในวิถีชีวิตทางการเมืองของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักถึง เขากล่าวว่าเป็นเรื่องไม่ดีที่แทบจะกลับไปเอาอย่างวิถีโบราณไม่ได้เนื่องจากความเสื่อมทรามที่มากขึ้นของยุคสมัยใหม่ แต่หากเป็นไปได้ก็ควรที่จะศึกษาและเอาเยี่ยงอย่างสถาบันของโรมันเพราะในหลายๆครั้งสถาบันของโรมันก็ถูกนำมากล่าวถึงว่าเป็นสังคมที่แทบจะไม่เสื่อมทราม นั่นจึงเป็นเหตุผลสำคัญในความพยายามของมาคิอาเวลลีที่จะประยุกต์หลักการตามวิถีโบราณเหล่านั้นขึ้นมาใหม่ และสิ่งเหล่านั้นคือการให้รางวัลสนับสนุนสำหรับคุณธรรม (Virtu) ความมีคุณค่าของการบังคับบัญชาที่ดีและระเบียบวินัยในกองทัพซึ่งลดความเป็นฝักฝ่ายลง และให้ความสำคัญกับประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

มาคิอาเวลลีเห็นวก่อนที่จะเริ่มต้นภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ มนุษย์จะต้องเตรียมตัวในสิ่งที่จำเป็นก่อนที่จะสายเกินไป และเมื่อโอกาสมาถึง เขาก็พร้อมที่จะดำเนินการตามที่เขากำหนดหรือวางแผนไว้ โดยสิ่งที่เขาเน้นย้ำก็คือ ความเลวร้ายของทหารรับจ้างและความต้องการจัดตั้งกองทัพประชาชน นอกจากนี้เขายังเห็นว่าไม่มีกองทัพใดที่จะเป็นอันตรายได้เท่ากับกองทัพที่ประกอบไปด้วยคนซึ่งทำสงครามเพราะเป็นอาชีพเท่านั้น เพราะว่าเจ้าผู้ปกครองต้องรักษาพวกเขาต่อไปด้วยการว่าจ้าง หรือไม่ก็

^๖รายละเอียดโดยย่อของบทนำและเนื้อหาทั้ง 7 เล่มของ The Art of War นั้น ผู้เขียนได้แปลและเรียบเรียงจาก Machiavelli's Art of War: A Summary ใน <http://www.xenophongi.org> เพื่อให้ได้เห็นภาพรวมของหนังสือและรายละเอียดปลีกย่อยในบางประเด็นที่ผู้เขียนจะไม่ได้กล่าวถึงในงานฉบับนี้

ต้องรักษาความซื่อสัตย์ของทหารเหล่านั้นด้วยการจ่ายค่าตอบแทนในยามสงบ เพื่อแลกกับความเสี่ยงที่ทหารเหล่านั้นจะถอดใจผู้ปกครองออกจากอาณาจักรและบัลลังค์ ดังนั้นเขาจึงขึ้นชอบการจัดกองทัพจากประชาชนที่ซึ่งเข้าร่วมด้วยการแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่เงิน สำหรับเขาแล้วสงครามไม่ใช่อาชีพของผู้ที่จะเลี้ยงชีพตนเองอย่างมีเกียรติโดยเฉพาะในเวลาสงบสุข ยิ่งไปกว่านั้นการฝึกทหารก็ไม่ใช่กิจการของผู้คนใดนอกจากรัฐหรือผู้ปกครองเท่านั้น และรัฐบาลที่ดีทุกรัฐบาลจะต้องดูแลให้มีการฝึกปรือศิลปะการสงครามในยามสงบเพื่อที่จะสามารถปฏิบัติได้ในยามสงคราม นอกเหนือจากเพราะว่าเป็นแค่ความจำเป็นหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งการสรรเสริญและการถูกปฏิบัติโดยรัฐเพียงเท่านั้น นอกจากนี้เขายังเห็นว่าการจัดองค์กรทางทหารและการฝึกฝนที่ดีมีส่วนในความสำเร็จและชัยชนะในการรบ

ส่วนเล่มที่ 2 นั้น ประเด็นหลักจะอยู่ในเรื่องอาวุธและการฝึกฝนกองกำลัง มาคิอาเวลลีได้ลงลึกถึงเทคนิคของการจัดองค์กรทางทหาร และในเรื่องการใช้อาวุธของทหารราบ เขาขึ้นชอบการจัดกองทหารแบบโรมันอย่างมาก โดยเฉพาะการผสมผสานระหว่างการใช้หอกของสวิสและเยอรมัน กับดาบของสเปน มาคิอาเวลลีเห็นว่ากองทหารพื้นฐานควรที่จะเป็นทหารราบ และสนับสนุนด้วยกองทหารม้า อย่างไรก็ตามกองทหารราบในยุคสมัยของเขาก็ยังไม่ได้มาตรฐานนัก ดังนั้นมาคิอาเวลลีจึงมุ่งมั่นสนใจอย่างมากต่อการฟื้นฟูมาตรฐานของกองทหารราบ นอกจากนี้มาคิอาเวลลียังเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกต่อสงครามของคนสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะสงครามสมัยใหม่นั้นชัยชนะไม่ได้เคียงคู่ไปกับการทำลายอย่างราบคาบ ความเป็นทาส และความตาย ประชาชนจึงไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันในการที่จะป้องกัน ในขณะที่สงครามแบบโบราณนั้น เป็นอันตรายอย่างมากและทำให้เกิดความสูญเสียทั้งหมด ดังนั้นความหวาดกลัวอันตรายดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้มีความตั้งใจมากขึ้นที่จะรักษาระเบียบวินัยที่ดี

สำหรับเล่มที่ 3 ประเด็นหลักจะเป็นเรื่องการสู้รบของกองทัพในอุดมคติ โดยมาคิอาเวลลีได้ดำเนินการถกเถียงต่อไปถึงรูปแบบในการบังคับบัญชากองทัพอันหลากหลาย และบรรยายถึงรูปแบบของการรบในจินตนาการเพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบของคุณลักษณะหลัก เขาได้กล่าวอย่างสรุปถึงรูปแบบวิธีการของกรีกและโรมัน มาคิอาเวลลีได้แนะนำให้ใช้การรบแบบล้อมวง รวมไปถึงการฝึกฝนอุบายในการหลอกลวงเหล่านั้น ในบทนี้มาคิอาเวลลีได้ลงลึกในเทคนิคการจัดกองทหารอีกครั้งหนึ่ง เขากล่าวว่าความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงของผู้บังคับบัญชากองทัพก็คือการหยุดทัพเป็นแนวเส้นตรง เขากล่าวว่าวิถีอย่างโบราณนั้นจะกระจายกำลังออกเป็นสามทางในแนวลึกเพื่อให้มีการคุ้มกัน นอกจากนี้ยังใช้ทหารราบเบาเป็นแนวปะทะ มาคิอาเวลลีอธิบายถึงกองทหารที่จัดเรียงอย่างประชิดของกรีกและสวิส โดยขึ้นชมการผสมผสานรูปแบบกองทหารดังกล่าวกับกองทหารผสมแบบเปิดรับคำสั่งที่มีการรวมโดยมีหน่วยย่อยของแต่ละรูปแบบ กองทัพต้องประกอบด้วยกองทหารสองรูปแบบคือกองทหารแบบโรมัน และกองทหารแบบกรีกหรือสวิสที่สอดคล้องกัน แต่ละกองทัพประกอบด้วย 10 กองพัน โดยแปรแถวในรูปแบบ 5 กองพันสำหรับแนวหน้า 3 กองพันสำหรับแนวที่สองซึ่งมีระยะห่างมากกว่าแถวที่ 1 และ 2 กองพันในแนวที่สามซึ่งมีระยะห่างมากขึ้น ทหารราบเบาและพลทวนนั้นแปรแถวในตำแหน่งหลัก กองทหาร

มาอยู่ด้านข้าง และกองทหารสองกองอยู่ตรงกลางและผสมกับด้านข้าง ส่วนกองทหารปืนใหญ่นั้นอยู่ในแนวเคลื่อนตัวไปด้านหน้าของกองทัพ

การถกเถียงเรื่องการจัดรูปแบบกองทัพยังคงดำเนินต่อไปในเล่มที่ 4 มาคิอาเวลลีให้ความสำคัญกับการสั่งการของผู้บังคับบัญชากองทัพ โดยเฉพาะในการเตรียมการก่อนการสู้รบ มาคิอาเวลลีเน้นย้ำถึงการจัดรูปแบบของกองทัพที่ต้องเหมาะสมกับภูมิประเทศและขนาดของกองกำลังตนเอง ส่วนหนึ่งนั้น มาคิอาเวลลีแนะนำว่าควรจะใช้อุปสรรคทางธรรมชาติในการป้องกันแนวด้านข้างกองทัพโดยเฉพาะในกรณีที่กองกำลังนั้นมีขนาดเล็ก ในทางกลับกันก็ควรจะหาทางเปิดศึกในพื้นที่โล่งถ้ากองทัพมีขนาดใหญ่ พยายามที่จะทำให้ลายศัตรูและผลักดันให้ฝ่ายตรงข้ามเตรียมพร้อมอยู่ในแถวแคบ หลีกเลียงพื้นที่ที่ข้าศึกสามารถได้ประโยชน์จากพื้นที่สูงกว่าได้ง่าย นอกจากนี้ยังควรให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อทิศทางลม แสงแดด และผลกระทบของทั้งสองสิ่งต่อกองกำลัง ทั้งควรพยายามที่จะโอบล้อมศัตรูไว้และพยายามหาเส้นทางที่ปลอดภัยไปยังกองหลังในกรณีที่จำเป็นต้องล่าถอย ผู้บังคับบัญชากองทัพควรพยายามสร้างความสับสนและความตื่นตระหนกให้กับกองทัพของข้าศึก รวมถึงการใช้วิธีการซุ่มโจมตี กฎพื้นฐานก็คือ การทำให้แผนการของฝ่ายตรงข้ามไม่เป็นผลซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุด อีกทั้งไม่ควรสู้รบกับศัตรู เว้นเสียแต่ที่เราเป็นฝ่ายได้เปรียบหรือถูกบีบบังคับให้สู้ มาคิอาเวลลีได้กลับมาเน้นย้ำถึงความสำคัญของโชคชะตาและการบริหารโชคชะตาอีกครั้ง เขาเห็นว่ามันจะดีกว่าที่จะพยายามใช้โชคชะตาในขณะที่เรายังคงอำนาจโชคให้ ดีกว่าที่จะไม่มีอะไรเลยและยินยอมให้เธอเข้ามาทำลายเราได้โดยง่าย

ในเล่มที่ 5 มาคิอาเวลลีพูดถึงคำสั่งในการเดินทัพที่เหมาะสม ทั้งในขณะที่เราได้เปรียบในที่ตั้งทัพที่ปลอดภัย ในขณะที่เผชิญหน้ากับข้าศึก ตัวอย่างของวิธีการทางทหารแบบโรมันได้ถูกนำมากล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง มาคิอาเวลลีได้พูดถึงการมีหน่วยลาดตระเวนในแนวหน้า และหน่วยรักษาการทางด้านข้างในจำนวนที่เพียงพอ โดยมีการจัดระเบียบเพื่อให้ง่ายต่อการรับคำสั่งสำหรับการรบ มาคิอาเวลลีพูดถึงการพิจารณาปัจจัยเรื่องระยะทางสำหรับการรบ ความคิดในเรื่องการจัดกระบวนทัพในรูปแบบสี่เหลี่ยมเป็นโพรงได้ถูกนำมาอธิบาย ตามความคิดของมาคิอาเวลลี เมื่อเคลื่อนกองทัพเข้าไปในแดนของศัตรู กองทัพจะต้องถูกทำให้เตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ ทั้งกองหน้า ปีกข้าง และกองหลัง มาคิอาเวลลีเสนอถึงความสำคัญและจำเป็นของสัญญาณและคำสั่งที่ชัดเจนและไม่คลุมเคลือ เขาเห็นว่าความผิดพลาดและความสับสนที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในการสู้รบนั้นมีสาเหตุมาจากความล้มเหลวในการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน มาคิอาเวลลีเห็นว่ากองทัพควรจะเดินทางอย่างคล่องตัวและไม่มีสัมภาระหนัก การส่งกำลังบำรุงทางทหารเป็นปัญหาหลักพื้นฐานที่ต้องคำนึงถึง เขาเห็นว่าสำหรับผู้บังคับบัญชา กองทัพ สัมภาระที่มากเกินไปก็สามารถเป็นปัญหาได้มากพอๆกับการมีสัมภาระน้อยเกินไป มาคิอาเวลลียกตัวอย่างกองทัพโบราณที่ทหารสามารถทำขนมปังและไวน์ได้ด้วยตัวของพวกเขาเอง แต่สำหรับกองทัพสมัยใหม่นั้น ทหารไม่สามารถที่จะทำอะไรได้โดยปราศจากไวน์และขนมปังที่วางขาย ดังนั้นจึงเป็นการยากมากขึ้นที่จะจัดการเรื่องเสบียงให้กับกองทัพสมัยใหม่ อีกทั้งทำให้ไม่สามารถเดินทางได้ไกล ดังนั้นเขาจึงเสนอความเห็นให้นำวิธีการเยี่ยงโบราณกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง

สำหรับเล่มที่ 6 เป็นการถกเถียงถึงการจัดตั้งค่ายที่เหมาะสม การจัดเตรียมเสบียงที่ปลอดภัย และการใช้ไพร่พล มาคิอาเวลลีเห็นว่ากองทัพโดยทั่วไปนั้นประกอบไปด้วยกองทหารราบ 24,000 นาย และกองทหารม้า 2,000 นาย มาคิอาเวลลีได้ให้รายละเอียดในหลายๆแง่มุมสำหรับค่ายพัก รวมทั้งสภาพภายในของค่าย และการกำหนดสถานที่ของแต่ละหน่วยย่อย รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้วย ค่ายพักตามความคิดของมาคิอาเวลลีนั้นถูกออกแบบตามการฝึกปฏิบัติของโรมัน นอกจากนี้มาคิอาเวลลียังได้พูดถึงการรักษาการยามค้ำคืน เขาเห็นว่าในช่วงเวลากลางคืนนั้น 1 ใน 3 ของกำลังพลในกองทัพนั้นต้องประจำการอาวุธ และ 1 ใน 2 ของกองกำลังนี้จะต้องเฝ้ายามและรักษาการตลอดเวลา มาคิอาเวลลีอธิบายถึงแนวทางการใช้รหัสผ่านที่เหมาะสม และเน้นย้ำว่าผู้บังคับบัญชาต้องพัฒนาวีธีการดังกล่าวเพื่อใช้สำหรับรักษาการณ์เพื่อคุณเข้าและออกจากค่าย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ป้องกันการก่อกบฏและรักษาความสงบ มาคิอาเวลลีสับสนุนให้ใช้การลงโทษเช่น การฆ่าทิ้ง ในขณะเดียวกันก็ให้รางวัลบำเหน็จสำหรับคุณงามความดี เขาสับสนุนการฟื้นฟูหลักการโบราณที่ห้ามมิผู้หญิงและการพนันในค่ายพัก นอกจากนี้เขายังเน้นย้ำถึงความสำคัญของสุขภาพและการหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่ไม่สมบูรณ์ในการตั้งค่าย ผู้บังคับบัญชากองทัพที่ดีต้องหลีกเลี่ยงจากความอดอยากแต่จะต้องทำให้กองกำลังของเขาอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังต้องใช้การทำงานและวิธีการที่ชาญฉลาด การซ่อนเร้น การปกปิดความลับ การใช้เล่ห์เหลี่ยม รวมถึงการใช้จิตวิทยากับกองทหาร

สำหรับเล่มที่ 7 ซึ่งเป็นเล่มสุดท้ายก็คือการถกเถียงเรื่องป้อมปราการและการโอบล้อม มาคิอาเวลลีสสนับสนุนการก่อสร้างกำแพงสูงกับคูน้ำไว้ข้างในแทนที่จะเป็นด้านนอก โดยถูกนำมาอยู่ด้านหลังป้อมปราการและมีปืนใหญ่ติดตั้งเองไว้บนนั้น ส่วนกำแพงนั้นจะมีหอคอยที่มีระยะห่างที่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพราะมาคิอาเวลลีนั้นเห็นว่าหอคอยที่อยู่ห่างๆกันนั้นเป็นการยากที่จะด้านทานปืนใหญ่ได้ ดังนั้นจึงไม่ควรสร้างหอคอยแยกออกจากกัน นอกจากนี้ถ้าหากมีความเสียหายเกิดขึ้นก็จะทำให้ชื่อเสียงของผู้บังคับบัญชากองทัพนั้นลดลง และทำให้ขวัญกำลังใจของกองทัพลดลงอีกด้วย การใช้จิตวิทยาได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงโดยเฉพาะในเรื่องการก่อสร้างป้อมปราการ มาคิอาเวลลีเสนอความเห็นคัดค้านการสร้างกำแพงที่ใกล้เคียงกันมากเกินไป ภายในที่ซึ่งเขาเห็นว่าการล่าถอยได้ถูกวางแผนเอาไว้แล้ว มาคิอาเวลลีเห็นว่าป้อมปราการของฝรั่งเศสที่ใช้ในขณะนั้นดีที่สุดในขณะนี้เขายังให้ตัวอย่างการใช้ยุทธวิธีในการป้องกันการบุกโจมตี โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของไพร่พล ในตอนท้ายของบทนี้ มาคิอาเวลลีได้ย้อนกลับมาเปิดประเด็นในเรื่องการเสนอการปฏิรูปภายในอิตาลีซึ่งเป็นสิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างที่สุดคือการมีผู้บังคับบัญชาทางทหารที่ดี ซึ่งผู้บังคับบัญชาทางทหารที่ดีในสายตาของมาคิอาเวลลีนั้น จะต้องเป็นผู้ที่คิดค้นสิ่งต่างๆ มาคิอาเวลลีให้เหตุผลว่า เพราะไม่มีผู้ที่ปราศจากการคิดค้นคนใดที่จะยิ่งใหญ่ในสายงานอาชีพของเขา เพราะการประดิษฐ์คิดค้นนั้นนำมาซึ่งเกียรติยศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามสงคราม และงานเขียนก็จบลงด้วยการประณามความเหลวแหลกของจาร์ตอิตาลีในปัจจุบัน พร้อมทั้งวิงวอนให้เจ้าผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งฟังและทำตามคำแนะนำของเขา

2.3 อำนาจ: การสูญเสีย การขึ้นสู่และการรักษา

โดยในส่วนของการศึกษาเรื่องอำนาจนี้ ผู้ศึกษาจะอธิบายในประเด็นเรื่องการสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการอธิบายทั้งสามส่วนนี้มีความใกล้เคียงและสอดคล้องกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ แต่เพื่อมองให้เห็นภาพที่ชัดเจนจึงแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นเรื่องการสูญเสียอำนาจ และส่วนที่สองเป็นการขึ้นสู่และการรักษาอำนาจ ที่แยกเช่นนี้ เพราะใน *The Art of War* มาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญในเรื่องการขึ้นสู่อำนาจมากนักเพราะหนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนงานที่ให้คนซึ่งมีกำลังคน มีดินแดนหรือก็คือเจ้าผู้ปกครองอ่านมากกว่าจะเป็นหนังสือเพื่อให้นักธรรมดาอ่านและเรียนรู้ว่าจะโค่นล้มและก้าวขึ้นสู่อำนาจได้อย่างไร²⁹ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงรวมเอา การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจเข้าไว้ด้วยกันเนื่องจากทั้งสองประเด็นมีความสอดคล้องต่อเนื่องกัน อยู่พอสมควร โดยในประเด็นแรกจะเป็นการเน้นไปที่กองกำลังทหารอาชีพ ส่วนในประเด็นที่สองจะมุ่งให้ความสำคัญของกองทัพประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่มาคิอาเวลลีต้องการให้เกิดขึ้น

2.3.1 การสูญเสียอำนาจ

สำหรับสาเหตุการสูญเสียอำนาจตามที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ใน *The Prince* นั้นมีอยู่หลายประการด้วยกันไม่ว่าจะเป็นการทวงอำนาจคืนจากเชื้อสายเจ้าผู้ปกครองเดิมที่เจ้าผู้ปกครองใหม่ไม่ยอมกำจัดเชื้อสายของเจ้าผู้ปกครองคนเดิมให้หมดสิ้นไปตั้งแต่แรก หรือการที่เจ้าผู้ปกครองยินยอมให้คนที่เขาเกลียดและหรือคนที่เกลียดเขาได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง หรือทั้งการปฏิบัติตัวของเจ้าผู้ปกครองต่อประชาชนซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เจ้าผู้ปกครองสูญเสียอำนาจได้ทั้งสิ้น และสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือเรื่องของกองกำลัง ซึ่งสิ่งนี้มีความเกี่ยวข้องกับการรักษาอำนาจด้วยเช่นกัน ซึ่งใน *The Prince* ความบกพร่องในเรื่องกองกำลังของเจ้าผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่สามารถคุมกองกำลังของตนเอง การไม่มีกองกำลังเป็นของตนเอง หรือกองกำลังต่างชาติที่จ้างเข้ามาเพื่อขจัดความยุ่งยากภายในรัฐของตน แต่กลับมาสร้างปัญหาภายในรัฐแทน โดยได้กล่าวไว้ว่า

²⁹ในงานเขียนเรื่อง *The Art of War* มาคิอาเวลลีมีจุดประสงค์หลักให้เจ้าผู้ปกครองในอิตาลี ปฏิรูปการทหาร โดยให้หันกลับไปใช้วิธีการทางทหารอย่างโบราณโดยเฉพาะการจัดตั้งกองทัพประชาชน ซึ่งต้องเป็นเจ้าผู้ปกครองเท่านั้นที่จะทำได้ “ในอิตาลี ความรู้ในการจัดการรูปแบบกองทัพยังไม่เพียงพอ โดยผู้บังคับบัญชาต้องรู้เป็นอย่างแรกว่าจะจัดตั้งกองทัพอย่างไร กระนั้นการนี้ต้องเป็นเจ้าผู้ปกครองผู้ซึ่งมีแว่นแคว้นมากมาย และมีคนในปกครองเป็นจำนวนมากเท่านั้น จึงจะมีโอกาสที่จะทำเช่นนี้ได้” ใน Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p.722.

“เจ้าผู้ทรงปัญญาจึงหลีกเลี่ยงกองกำลังเหล่านี้ (กองกำลังต่างชาติ) เสมอมา และใช้กองกำลังของตัวเอง เขาปรารถนาที่จะแพ้ด้วยกองกำลังของตนเองเสียยิ่งกว่าที่จะชนะด้วยกองกำลังของผู้อื่น”³⁴

ทั้งนี้ ในงานเขียนเล่มเดียวกันนี้ มาคิอาเวลลีแสดงความคิดไม่สนับสนุนการว่าจ้างกองกำลังทหารรับจ้างต่างชาติ เพราะทหารเหล่านี้จะก่อให้เกิดอันตรายแก่รัฐนั้นๆ ด้วยค่าจ้างที่เจ้าผู้ปกครองจ่ายให้ก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้พวกเขาเกิดความจงรักภักดี และพร้อมที่จะตายแทนเจ้าผู้ปกครองได้ ทั้งผู้บังคับบัญชากองทัพเหล่านั้นยังเต็มไปด้วยความทะเยอทะยานและพร้อมที่จะหักหลังเจ้าผู้ปกครองได้ทุกเมื่อ รวมทั้งเหล่าทหารก็ยังไม่มีความเกรงกลัวต่อพระเจ้าซึ่งทำให้พวกเขาไม่ปฏิบัติตามคำที่เคยได้กล่าวสัตย์ปฏิญาณไว้ และหนีหายไปเมื่อเกิดสงครามขึ้น ซึ่งสิ่งนี้มาคิอาเวลลีได้กล่าวได้ดังนี้

“ถ้าใครตั้งรัฐของเขาอยู่บนกำลังทหารรับจ้าง เขาก็จะไม่มีวันอยู่อย่างสงบสุขหรืออย่างปลอดภัยได้ เพราะกองกำลังเหล่านั้นนั้นแตกแยกกัน เต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน (เฉพาะผู้นำทัพ) ไร้วินัย ไม่มีความจงรักภักดี กล่าวหาญเฉพาะในหมู่มิตร แต่ขลาดเขลาท่ามกลางศัตรู พวกเขาไม่เกรงกลัวพระเจ้า ไม่รักษาข้อตกลงกับมนุษย์ ความพินาศจะถูกเลื่อนออกไปตราบเท่าที่การโจมตียังเลื่อนออกไปอยู่ ด้วยเหตุนี้ ในยามสันติ เราจะหมดตัวโดยพวกนี้ และยามศึกโดยศัตรู”³⁵

จากที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่า งานเขียนเรื่อง The Prince มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงสาเหตุการสูญเสียอำนาจไว้หลายประการ แต่สิ่งที่เหมือนกันกับในงาน The Art of War คือ เรื่องกองกำลัง โดยในงาน The Prince จะเน้นถึงอันตรายของทหารรับจ้างต่างชาติ ในขณะที่ The Art of War มาคิอาเวลลีกลับให้ความสำคัญในเรื่องทหารรับจ้างมากกว่า (professional soldier) ว่าเป็นสิ่งที่จะทำให้เจ้าผู้ปกครองสูญเสียอำนาจและเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อประชาชนภายในรัฐ ซึ่งความแตกต่างของทหารรับจ้างต่างชาติกับทหารรับจ้างคือ ทหารรับจ้างต่างชาติเป็นทหารต่างชาติที่รัฐนั้นๆจ้างมาทำการรบ ในขณะที่ทหารรับจ้างนั้นเกิดขึ้นจากพลเมืองภายในรัฐที่ถูกเกณฑ์มาเป็นทหาร แต่ภายหลังจากหมดจากสงครามก็ยังคงใช้การเป็นทหารนั้นเป็นอาชีพทั้งโดยส่วนตัวและโดยมีผู้บังคับบัญชาสนับสนุน แต่โดยรวมแล้วทหารทั้งสองประเภทนั้นมีความคล้ายคลึงกันไม่ว่าในเรื่องที่รัฐต้องจ่ายเงินว่าจ้างทหารเหล่านี้ และมีคุณสมบัติหลายอย่างที่มาคิอาเวลลีเห็นว่าเป็นอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครองเช่นเดียวกัน

ใน The Art of War มาคิอาเวลลีได้ชี้ให้เห็นถึงความเลวร้ายและอันตรายของทหารรับจ้างที่จะบ่อนทำลายอาณาจักรหรือรัฐนั้นๆ โดยเขาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ 2 ประเด็น ประเด็นแรก คือ คนดีที่ไม่สามารถใช้กิจกรรมทางการทหารเป็นอาชีพของเขาได้ และประเด็นที่สอง คือ อาณาจักรหรือมหาชนรัฐที่

³⁴นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, หน้า 212.

³⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

มีการปกครองที่ดีจะไม่อนุญาตให้คนในปกครองหรือพลเมืองของพวกเขาทำสิ่งนี้เป็นอาชίพ³⁶ โดยเขาได้ให้เหตุผลในการแสดงถึงความเลวร้ายของทหารอาชίพไว้ว่า คุณสมบัติหลายประการในการเป็นทหาร ไม่ว่าจะเป็นความละโมภ ความรุนแรง ความฉ้อฉล และคุณสมบัติอื่นใดที่จะพบได้ในอาชίพนั้นนั้น เป็นคุณสมบัติที่โดยมากแล้วเราจะไม่พบเจอในคนดี ๆ ทั่วไป ซึ่งทหารพวกนี้สามารถทรยศหักหลังผู้ว่าจ้าง และพร้อมที่จะทำอันตรายคนภายในรัฐได้ทุกเมื่อ เช่น ฟรันเชสโก สฟอร์ซาที่ได้รับการว่าจ้างจากชาวมิลาน แต่ภายหลังได้ยึดเสรีภาพไปจากพวกเขาและขึ้นเป็นเจ้าผู้ปกครอง หรือแม้กระทั่งสฟอร์ซา บิดาของฟรันเชสโกนั้นก็ละทิ้งราชินีจิโวนานาแห่งเนเปิลส์ ผู้ว่าจ้างเขาไป และทิ้งให้พระนางต้องอยู่ท่ามกลางศัตรูโดยขาดกำลังรบ ทำให้พระนางต้องถูกบีบบังคับให้เข้าไปพึ่งกษัตริย์แห่งอารากอน เป็นต้น ทั้งทหารอาชίพก็ไม่ต้องการให้สงครามยุติ เพราะอาชίพนี้ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ในยามสงบ จึงพยายามจะทำทุกวิถีทางให้สงครามยืดเยื้อออกไป ซึ่งเมื่อถึงยามสงบ พวกเขาจึงต้องออกปล้นสะดมประชาชนภายในรัฐนั้น ๆ เช่น ทหารที่รวมตัวเป็นกลุ่มเรียกว่า กลุ่ม Companies ซึ่งรับเงินค่าจ้างจากในเมือง แต่กลับออกปล้นสะดมในชนบท โดยมาคิดเอาเวลลิ่งกล่าวถึงความเลวร้ายของทหารอาชίพไว้ดังนี้

“เพราะเขา(ทหารอาชίพ)จะไม่เคยถูกคาดคิดได้ว่าเป็นคนดีจากการทำอาชίพซึ่งเขาต้องพยายามอยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะได้รายได้จากสิ่งนั้น เขาต้องเป็นคนละโมภ หลอกหลวง รุนแรง และต้องมีคุณสมบัติซึ่งจำเป็นหลายอย่างที่จะทำให้เป็นคนไม่ดี ทั้งไม่มีใครสามารถฝึกฝนมันเป็นอาชίพได้ คนที่ใหญ่โตก็เช่นเดียวกับคนที่ต่ำต้อย ที่ควรเป็นคนจำพวกอื่น เพราะอาชίพนี้เจือจุนพวกเขาไม่ได้ในยามสงบ ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงถูกบังคับให้เชื่อว่าไม่มีวันจะมีสันติภาพหรือไม่ก็กลายเป็นคนรวยในช่วงเวลาสงครามซึ่งพวกเขาจะดูแลตัวเองได้ในยามสงบ และไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในความคาดหวังทั้งสองประการที่จะถูกพบได้ในคนดี เพราะจากความต้องการที่อยากจะทำเจือจุนตัวของพวกเขาเองตลอดเวลานั้นก็ทำให้เกิดการปล้นชิง ทรัพย์ การกระทำรุนแรง การฆ่ากันตาย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ทหารพวกนี้ก็กระทำความผิดต่อเพื่อนของพวกเขาได้มากเท่ากับทำต่อพวกศัตรู และจากการไม่ปรารถนาสันติภาพจึงเกิดการโกหกซึ่งเป็นสิ่งที่บรรดาแม่ทัพปฏิบัติต่อผู้ว่าจ้างพวกเขา เพื่อที่ว่าสงครามจะไม่มีวันสิ้นสุด และถ้าสันติภาพมาเยือน สิ่งที่เกิดขึ้นคือแม่ทัพทั้งหลายซึ่งถูกตัดค่าใช้จ่ายและปลดประจำการนั้น จะตั้งธงชัยของพวกเขาวางไม่มีชื่อมีแปะเช่นเดียวกันกับทหารรับจ้าง และไร้ซึ่งความปรานีในการออกปล้นสะดมดินแดน”³⁷

โดยมาคิอาเวลลิ่งได้ใช้วลีที่ว่า “สงครามสร้างขโมย และสันติภาพจะแขวนคอมัน” เป็นสิ่งสนับสนุนการกล่าวถึงประเด็นที่สองที่ว่ารัฐที่มีการปกครองที่ดีจะไม่ปล่อยให้คนของเขาทำสิ่งนี้เป็นอาชίพ เพราะในยามสงครามพวกทหารจะออกปล้นสะดมฝ่ายตรงข้ามตามหน้าที่ และเมื่อถึงยามสงบทหาร

³⁶ Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p. 575.

³⁷ *Ibid.*, p. 574.

เหล่านั้นก็ไม่ว่าจะใช้ชีวิตอยู่ด้วยอาชีพอื่นได้อย่างไร และหาคนที่จะมาสนับสนุนพวกเขาในการเป็นทหารไม่ได้ ทั้งไม่มีความสามารถมากพอที่จะทำงานอื่นร่วมไปพร้อมกับชื่อเสียงที่เลวร้าย ความจำเป็นเหล่านั้นบีบบังคับให้พวกเขาต้องออกไปปล้นสะดมบนทางหลวง และต่อมาความยุติธรรมซึ่งก็คือกฎระเบียบของรัฐนั้นๆจะเป็นผู้จัดการให้พวกนั้นหมดไปไม่ว่าด้วยการลงโทษโดยวิธีแขวนคอหรือวิธีอื่นใด

ทั้งสิ่งที่รัฐตอบแทนให้กับผู้บังคับบัญชาการทัพและทหารเหล่านั้นก็ไม่มากเพียงพอที่จะทำให้พวกเขายึดสิ่งนี้เป็นอาชีพได้ เช่น ริกูลัส แอตติลีส แมทท์ของกองทัพโรมันที่ไปประจำการที่แอฟริกาในการรบกับพวกคาร์เธจ ได้ร้องขอไปยังสภาผู้บริหาร(The Senate)เพื่อที่จะกลับมาดูแลกิจการของเขา จึงเห็นได้ชัดว่าผลประโยชน์ที่เขาได้รับจากกิจการที่เขาทำมีมากกว่าผลประโยชน์ที่เขาได้รับมาจากของที่ยึดมาได้ในสงคราม โดยมาคิอาเวลลีกล่าวว่า "แม่ทัพเหล่านี้จะพอใจกับชัยชนะของพวกเขา และกระหายที่จะกลับไปสู่วิถีปกติ ซึ่งเมื่อกลับไปสู่วิถีปกติแล้วพวกเขาอยากวางอาวุธมากกว่าที่จะมีความกระหายหิบบนนั้นมา"³⁸ ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทหารซึ่งไม่ได้ฝึกฝนสิ่งนี้เป็นอาชีพพึงจะกระทำเพราะพวกเขามีความต้องการที่อยากกลับไปสู่วิถีปกติเยี่ยงพลเรือนทั่วไป โดยเมื่อสงครามยุติพวกเขาก็กลับมาประกอบอาชีพเดิมของพวกเขา แตกต่างจากแม่ทัพที่ใช้การเป็นทหารเป็นอาชีพซึ่งมักกระทำการเยี่ยงกฎหมายออกไปปล้นสะดมตามแคว้นต่างๆ ทั้งยังชิงอำนาจและขึ้นปกครองบ้านเมืองอย่างกดขี่ เพื่อที่จะนำผลประโยชน์มาสร้างคามั่งคั่งให้ตนเอง

ดังนั้น อาณาจักรที่จะมีการปกครองที่ดีนั้น จะต้องหลีกเลี่ยงจากทหารอาชีพเพราะทหารอาชีพเหล่านั้นสามารถโค่นล้มกษัตริย์ของอาณาจักรนั้นๆได้ โดยนอกเหนือจากการที่รัฐต้องไม่ปล่อยให้ทหารเป็นอาชีพที่ปัจเจกคนใดคนหนึ่งจะถือครองได้แล้ว มาคิอาเวลลียังเห็นควรว่าเจ้าผู้ปกครองที่ชาญฉลาดนั้นไม่ควรว่าจ้างทหารไม่ว่าในกรณีใดๆ หรือถ้าในกรณีที่จะให้เงินนั้นก็ด้วยมีสาเหตุจากการให้เพื่อเป็นรางวัลสำหรับการกระทำที่นายกองหรือประสงค์ที่จะใช้นายทหารผู้นั้นให้ปฏิบัติหน้าที่ในยามสงบเหมือนเช่นในยามสงครามด้วย³⁹ ทั้งนี้ การให้ค่าจ้างแก่ทหารเป็นอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครองรัฐนั้น เพราะทหารอาชีพจะหว่านล้อมให้กษัตริย์ทำสงครามอยู่ตลอดเวลา หรือไม่ก็ต้องจ่ายเงินให้ทหารเหล่านั้นตลอดไป หรืออาจทำอันตรายต่อประชาชนภายในรัฐซึ่งเป็นสาเหตุให้ประชาชนถอดถอนเจ้าผู้ปกครองออกจากอำนาจและขับไล่เขาออกจากอาณาจักร

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ ความล้มเหลวของโรมภายหลังที่รัฐปล่อยให้ทหารอาชีพ ทั้งนี้เป็นผลมาจากความต้องการที่จะรักษาความเป็นมหาอำนาจของโรม ทำให้ต้องมีกองทัพที่มีความสามารถที่จะรบได้ในระยะยาว เพราะเหตุนี้จึงจำเป็นต้องใช้ระบบทหารประจำการแทนระบบการเกณฑ์เอาประชาชนของตนเข้ามาเป็นทหารในกองทัพที่มีมาแต่เดิม ประกอบกับความมั่งคั่งของสังคมโรมันที่มีมาก

³⁸ Ibid., p. 576.

³⁹ Ibid., p. 580.

ขึ้น ทำให้ผู้ที่มีอำนาจทางการเงินสามารถจัดตั้งกองทหารและครอบครองไว้เป็นสมบัติส่วนตัวได้ ดังนั้น ลักษณะการระดมพลเข้าสู่กองทัพได้เปลี่ยนไปจากเดิมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเกียรติยศมาเป็นลักษณะของทหารรับจ้างมากขึ้น โดยถือว่าผู้บังคับบัญชามีฐานะเป็นเจ้าของกองทัพนั้น และสามารถใช้งบของทหารในบังคับบัญชาของตนเป็นเครื่องมือทางการเมืองได้ โดยเห็นได้อย่างชัดเจนภายหลังยุคของซีซาร์ ที่การสู้รบที่เกิดขึ้นในหมู่ผู้มีอำนาจทางการเมืองของโรมได้กลายเป็นสงครามทางการเมือง⁴⁰ ซึ่งมาคิอาเวลลีกล่าวว่ามักซ์ตรีย์ไม่น้อยที่ถูกปลงพระชนม์จากกองกำลังทหารอาชีพ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐอนุญาตให้มีการฝึกฝนทหารเป็นอาชีพโดยอิสระนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปว่า การสูญเสียอำนาจที่ได้กล่าวไปในข้างต้นนั้น มาคิอาเวลลีแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของเจ้าผู้ปกครองที่ปล่อยให้ทหารภายในรัฐของตนกลายเป็นทหารอาชีพ ซึ่งมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงและก่อให้เกิดความเสียหายต่อดินแดนนั้นๆ ได้เท่ากับทหารรับจ้าง โดยวิธีการที่เจ้าผู้ปกครองที่ชาญฉลาดควรกระทำเพื่อมิให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้นั้น ต้องมิให้หรือให้ค่าตอบแทนแก่ทหารเพียงเล็กน้อยเพื่อมิให้ยึดอาชีพเป็นทหารได้ โดยตัวอย่างการสูญเสียอำนาจในโรมเป็นสิ่งที่มาคิอาเวลลีพยายามเสนอให้เห็นว่า อาณาจักรหรือรัฐใดที่มีกองทัพของตนเอง แต่ผู้ปกครองไม่ได้ใส่ใจในการฝึกฝนกองกำลังด้วยตัวเองและปล่อยให้หน้าที่นี้เป็นของแม่ทัพแล้ว เจ้าผู้ปกครองก็ย่อมจะเผชิญกับการสูญเสียอำนาจด้วยอันตรายอันเกิดจากแม่ทัพเหล่านั้น นั่นหมายความว่าหากเจ้าผู้ปกครองของรัฐใดปราศจากความรู้ในศิลปะแห่งสงครามแล้ว เขาก็ไม่สามารถจัดตั้งและฝึกฝนกองกำลังได้ด้วยตนเอง เมื่อนั้นรัฐหรือไม่กี่เจ้าผู้ปกครองนั้นก็ย่อมล่มสลายอันเนื่องมาจากกองทัพที่มีพฤติกรรมเยี่ยงทหารรับจ้างต่างชาติซึ่งเจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องว่าจ้างนั่นเอง

2.3.2 การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ

แน่นอนว่าอำนาจเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาสำหรับมนุษย์ โดยผู้ที่ปรารถนาจะครอบครองอำนาจจะพยายามทุกวิถีทางเพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งนั้น และความพยายามนั้นจะต้องมีเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณหากอำนาจนั้นเป็นอำนาจทางการเมือง เพราะอำนาจทางการเมืองนั้นจะนำมาซึ่งผลประโยชน์อื่นอีกมากมายที่จะตอบสนองความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์ได้ หากแต่อำนาจทางการเมืองที่ใครหลายคนต้องการนั้นกลับมีพื้นที่ให้เข้าไปได้อย่างจำกัด ดังนั้น วิธีการขึ้นสู่อำนาจหรือการได้มาซึ่งอำนาจ จึงเป็นขั้นตอนทางการเมืองที่ได้รับความสนใจ เพราะจะทำให้ผู้แสวงหาอำนาจทางการเมืองได้บรรลุถึงเป้าหมายนั้น

ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวทางการขึ้นสู่อำนาจที่ได้กล่าวไว้อย่างจำกัดในงานเขียน The Art of War เราจึงควรทราบถึงวิธีการของผู้นำซึ่งขึ้นสู่อำนาจโดยวิธีต่างๆ ที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ในงาน

⁴⁰ สุรชาติ บำรุงสุข, สงคราม: จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยยุทธศาสตร์, 2541), หน้า 43-44.

เขียนเรื่อง The Prince เพราะวิธีการขึ้นสู่อำนาจใน The Art of War นั้นมีความสอดคล้องกับวิธีการหนึ่งในการขึ้นสู่อำนาจที่ปรากฏใน The Prince นั่นเอง โดยวิธีการขึ้นสู่อำนาจที่มาคิอาเวลลีได้เขียนไว้มี 4 วิธีด้วยกัน ได้แก่ การขึ้นสู่อำนาจโดยกำลังของตนเองและโดยคุณธรรม^Σ การขึ้นสู่อำนาจโดยกำลังของผู้อื่นและโดยโชคชะตา^{ΣΣ} การขึ้นสู่อำนาจโดยอาชญากรรม และการขึ้นสู่อำนาจโดยมหาชนสนับสนุน

การขึ้นสู่อำนาจโดยกำลังของผู้อื่นและโดยโชคชะตา เป็นวิธีการที่เจ้าผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมความสามารถ (virtu) แต่อย่างไร หากแต่อาศัยโชคชะตาในการเลือกอำนาจให้ขึ้นสู่ตำแหน่งได้อย่างง่ายดาย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ผู้ซึ่งได้อำนาจมาด้วยเงิน และผู้ซึ่งได้อำนาจมาโดยความโปรดปรานของผู้อื่น⁴¹ ในลักษณะแรกคือ การใช้เงินติดสินบนทหาร ส่วนลักษณะต่อมาคือการได้รับการแต่งตั้งให้รับตำแหน่งจากผู้มีอำนาจ โดยอาจมีสาเหตุมาจากความชื่นชอบในตัวผู้ได้รับการแต่งตั้ง หรือเป็นการสืบราชสมบัติ หรืออาจมีเหตุผลอื่น เช่น ในขณะนั้นเขายังไม่พร้อมที่จะดำรงตำแหน่งด้วยตนเอง ซึ่งการขึ้นสู่อำนาจในทั้งสองลักษณะนั้นล้วนแล้วแต่มีความเสี่ยงและยากลำบากในการรักษาอำนาจอย่างมาก เพราะต้องขึ้นอยู่กับผู้อื่นตลอดเวลา อย่างในลักษณะแรกต้องขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของกองกำลังทหารต่างชาติ เพราะเขาไม่มีกองกำลังเป็นของตนเองหรือกองทัพประชาชน เช่นนี้แล้วอำนาจในลักษณะนี้จึงไม่มีความมั่นคงเนื่องจากเงินไม่สามารถซื้อความจงรักภักดีได้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในเรื่องอันตรายนันเกิดจากทหารรับจ้าง และการได้มาซึ่งอำนาจในลักษณะที่สอง ผู้ที่ขึ้นสู่อำนาจนั้นก็ไม่มีสิ่งใดที่จะรับประกันได้ว่าผู้ให้อำนาจแก่เขานั้นจะสนับสนุนเขาตลอดไป เพราะอำนาจที่เราได้มานั้นไม่ได้เป็นอำนาจของเราเอง แต่เป็นอำนาจที่ผู้อื่นมอบให้ซึ่งเขาสามารถเรียกคืนได้ทุกเมื่อตามที่เขาต้องการ

แนวทางต่อมาคือ การขึ้นสู่อำนาจโดยกองกำลังของตนเองและโดยคุณธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่มาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนเป็นอย่างมาก เพราะการที่ผู้ปกครองมีกองกำลังเป็นของ

^Σสำหรับมาคิอาเวลลี คุณธรรม (virtu) หมายถึง ความสามารถของมนุษย์ ไม่ได้มีความหมายดังเช่นคำว่า virtue ในทางศาสนาที่หมายถึงศีลธรรมความดีงามในแง่จริยธรรม โดย virtu เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากัน ซึ่งนั่นก็หมายความว่าคนที่สิ่งนี้มากหรือโดดเด่นกว่าผู้อื่นก็ย่อมมีโอกาสขึ้นสู่อำนาจมากกว่า และ virtu นี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถชนะอุปสรรคและก้าวสู่อำนาจได้โดยอุปสรรคที่สำคัญก็คือโชคชะตานั่นเอง

^{ΣΣ}โชคชะตา (fortuna) สำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว เชื่อว่ามนุษย์ยังมีโอกาสที่จะควบคุมสถานการณ์และเอาชนะวิกฤตต่างๆได้โดยความสามารถที่มีอยู่ ซึ่งต่างจากความเชื่อในสมัยนั้นที่เชื่อว่าโชคชะตาอยู่นอกเหนือการควบคุม และปล่อยให้มันมาควบคุมเราโดยปราศจากการขัดขืน โปรดดูรายละเอียดเรื่องเทพีแห่งโชคชะตาได้ใน นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดยสมบัติ จันทร์วงศ์, หน้า 305-308.

⁴¹“ผู้ซึ่งได้รัฐมา ไม่ด้วยเงิน ก็ด้วยความโปรดปรานของผู้ที่มอบรัฐให้”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

ตนเองนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งการสงครามเป็นอย่างดี “ดังนั้นเจ้าผู้ปกครองจึงไม่ควรจะมีสิ่งอื่นใด หรือความคิดอื่นใด หรือยึดถืออะไรเป็นศิลปะของตน นอกจากสงครามระเบียบแบบแผน และวินัยของสงครามเพราะนี่คือศิลปะเพียงอย่างเดียวที่รอคอยผู้จะออกคำสั่งอยู่”⁴² ซึ่งการที่จะมีศิลปะแห่งสงครามได้นั้นต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในทางการทหาร ทำให้เขาารู้ว่าจะจัดตั้งกองกำลัง และจัดการองค์กรภายในกองทัพให้ดีได้อย่างไร ทั้งยังรู้วิธีการใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์และยุทธวิธีในการรบได้เป็นอย่างดีซึ่งสามารถทำให้เขาฝึกฝนกองกำลังของเขาเองได้ ดังนั้น ผู้ปกครองที่สามารถขึ้นสู่อำนาจด้วยความพร้อมทางด้านกองกำลัง สติปัญญา และความสามารถของตนเองนั้น จึงเป็นผู้ที่มีความพร้อมในการรักษาอำนาจมากกว่าผู้ที่ได้อำนาจมาโดยผู้อื่นและโชคชะตาซึ่งได้อำนาจนั้นมาโดยง่ายและเสียมันไปได้โดยง่ายเช่นกัน

แต่สิ่งหนึ่งที่เจ้าผู้ปกครองควรระวังคือ การละเลยไม่ฝึกฝนและควบคุมกองกำลังด้วยตัวของเขาเอง เพราะนั่นอาจทำให้เขาสูญเสียอำนาจได้ เนื่องจาก “มันมีคุณธรรมชนิดที่ไม่เพียงแต่มันจะคงรักษาผู้ซึ่งเกิดมาเป็นเจ้าผู้ปกครองเท่านั้น หากแต่บ่อยครั้งที่เดียวที่คนธรรมดาๆ ก็เติบโตมาถึงขั้นนั้นได้ด้วยสงคราม”⁴³ เพราะเมื่อใดก็ตามที่เจ้าผู้ปกครองหลงไหลในชีวิตที่สุขสบาย ไม่ใส่ใจในศิลปะแห่งสงครามเมื่อนั้นคนที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงครามก็จะสามารถยึดอำนาจจากเจ้าผู้ปกครองได้ในที่สุด

เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองในแต่ละรัฐที่แตกต่างกันออกไป การใช้ความสามารถทางการทหารอย่างเดียวจึงอาจไม่เพียงพอ ดังนั้นผู้ที่ต้องการก้าวขึ้นสู่อำนาจอย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น จึงต้องใช้วิธีการที่ชั่วร้าย เช่น ความทารุณโหดร้าย ความรุนแรงป่าเถื่อน เป็นต้น และถึงแม้ว่าพวกเขาต้องทนต่อการถูกประณามสาปแช่งมากเพียงใด แต่เพื่อให้บรรลุผลถึงอำนาจที่จะได้มาพวกเขาก็ต้องกระทำการโดยมากคือเวลาสี่เรียกสิ่งนี้ว่าเป็นการได้อำนาจมาโดยอาชญากรรม แต่ทว่าวิธีการนั้นกลับแตกต่างจากวิธีการประการสุดท้ายคือ การขึ้นสู่อำนาจโดยการสนับสนุนของมหาชน ซึ่งมากคือเวลาสี่ได้กล่าวถึงเจ้าผู้ปกครองรูปแบบนี้ไว้ว่า “บุคคลนั้นก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยเจ้าผู้ปกครองแบบนี้ ไม่โดยความนิยมของประชาชน ก็โดยความนิยมของชนชั้นสูง”⁴⁴ โดยเกิดขึ้นจากความต้องการที่แตกต่างกันระหว่างชนชั้นได้แก่ ประชาชนและชนชั้นสูง เพราะประชาชนย่อมไม่ต้องการที่จะถูกกดขี่โดยชนชั้นสูง ขณะที่ชนชั้นสูงต้องการที่จะกดขี่ประชาชน ดังนั้น ทางออกของปัญหาคือการมีผู้นำที่เป็นกันชนระหว่างชนชั้น โดยในกรณีที่ชนชั้นสูงไม่สามารถต้านทานพลังของประชาชนได้ พวกเขา ก็จะแสวงหาบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับในหมู่ของพวกเขามาเป็นผู้ปกครองเพื่อลดกระแสกดดัน ในทางกลับกัน เมื่อประชาชนรู้สึกว่าจะไม่สามารถต้านทานชนชั้นสูงได้ พวกเขา ก็จะเลือกบุคคลที่มีชื่อเสียงมาเป็นเจ้า

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 223.

⁴³ เรื่องเดียวกัน

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

ผู้ปกครองเพื่อพิทักษ์พวกเขาเช่นกัน ซึ่งวิธีการขึ้นสู่อำนาจวิธีนี้ผู้ปกครองแทบไม่ต้องใช้กำลังอาศัยเพียงแต่ชื่อเสียงของตนเท่านั้น แต่เจ้าผู้ปกครองที่มาจากชนชั้นสูงจะต้องประสบปัญหาในการรักษาอำนาจไว้มากกว่าผู้ที่ได้อำนาจมาจากประชาชน เพราะชนชั้นสูงมักคิดว่าตนมีความเท่าเทียมกับผู้นำเขาจึงไม่สามารถบังคับบัญชาชนชั้นสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก

ขณะที่ในงานเขียนเรื่อง The Art of War มาคิอาเวลลีชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีกองทัพประชาชนและข้อเสียของการใช้ทหารรับจ้าง ซึ่งจากทั้งสองสิ่งนี้ทำให้เข้าใจถึงความมุ่งหมายของเขาว่าผู้นำที่เขากล่าวถึงนั้นต้องเป็นเจ้าผู้ปกครองที่ได้อำนาจมาโดยกำลังของตนเองและโดยคุณธรรม ซึ่งต้องเป็นเจ้าผู้ปกครองที่มีรัฐ มีกองกำลังทหารเป็นของตัวเอง โดยเขาได้กล่าวว่า “แม้ว่าไม่มีกิจกรรมใดของมนุษย์ในทุกวันนี้ที่สามารถย้อนกลับไม่สู่แบบแผนโบราณได้ง่ายไปกว่าการสงคราม แต่มันจะสามารถกระทำได้โดยเจ้าผู้ปกครองของรัฐที่ยิ่งใหญ่เท่านั้น ซึ่งพวกเขาสามารถรวบรวมคนหนุ่มในปกครองของพวกเขาอย่างน้อยที่สุด 15,000 หรือ 20,000 คน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า สำหรับเจ้าผู้ปกครองไม่มีสิ่งใดในรัฐที่ยากมากไปกว่าการปฏิรูปการทหาร”⁴⁵ จึงกล่าวได้ว่าคุณธรรมสำหรับเจ้าผู้ปกครองคือศิลปะในการสงครามของเจ้าผู้ปกครองตั้งแต่ความสามารถในการรวบรวมกำลังพลเพื่อจัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นภายในรัฐ ฝึกฝนและจัดระเบียบพวกเขาให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐ

สำหรับการรักษาอำนาจของเจ้าผู้ปกครอง กองทัพประชาชนดูจะเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดสำหรับ มาคิอาเวลลีที่ได้เสนอไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ โดยเป้าหมายหลักในความพยายามของมาคิอาเวลลีที่ต้องการให้จัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นก็เพื่อยับยั้งความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรอิตาลี ทั้งจากภายนอก ได้แก่ จักรวรรดิโรมัน ฝรั่งเศส สเปน และจากภายในนั่นก็คือ กองกำลังทหารรับจ้าง หากเจ้าผู้ปกครองคนใดสามารถจัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นมาและใช้คนเหล่านี้ได้มีประสิทธิภาพแล้ว แน่แน่นอนว่าเจ้าผู้ปกครองผู้นั้นจะสามารถรักษาอำนาจของตนไว้ได้ เพราะกองทัพประชาชนจะช่วยจัดความวุ่นวายที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกที่จะเข้ามาแทรกแซงอำนาจและเสถียรภาพของเจ้าผู้ปกครอง ดังนั้นนครรัฐที่มีระบอบการปกครองที่ตื้นเขิน ควรที่จะคัดเลือกทหารจากประชาชนภายในรัฐของตน เพราะไม่มีใครที่จะตายเพื่อชาติได้เท่ากับคนที่เกิดในแผ่นดินนั้น ทั้งอันตรายอันเกิดจากสงครามก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อให้กับผู้ใดมากไปกว่าประชาชนในรัฐที่เกิดสงคราม ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้พวกเขาพร้อมที่จะสู้เพื่อปกป้องตนเอง โดยมาคิอาเวลลีกล่าวไว้ดังนี้

“เพราะเราควรคาดหวังความรักชาติจากคนที่มีถิ่นกำเนิดในที่นั้นมากกว่าจากคนที่ต้องสัญญาว่าจะตายเพื่อชาติ? ใครจะมีความรักสันติภาพมากไปกว่าคนที่ไม่ได้อะไรนอกจากความบาดเจ็บจากสงคราม? และความกลัวในพระเจ้าของผู้ใดที่จะมีมากไปกว่าผู้ที่

⁴⁵Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machiavelli: The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p. 722.

ต้องการความช่วยเหลือเป็นอย่างมากจากพระองค์ ซึ่งทุกๆวันเขาต้องประสบกับอันตรายมาก
เหลือคณานับ”⁴⁶

แต่ทว่าผู้ปกครองทั่วไปอาจจะหวาดกลัวในกองทัพประชาชนเพราะเป็นการให้สิทธิในการใช้อาวุธแก่ประชาชนและอาจนำไปสู่การเป็นทราชาธิปไตย ซึ่งการให้อาวุธแก่ประชาชนไม่ใช่สิ่งที่ร้ายแรงแต่อย่างใด หากแต่มีประโยชน์เสียมากกว่า โดยมาคิอาเวลลีได้ยกตัวอย่างโรมและสปาร์ต้าว่า ทั้งสองอาณาจักรต่างก็ให้อาวุธแก่กองทัพประชาชน และทั้งสองอาณาจักรก็ยังคงเป็นอิสระอยู่เป็นเวลา 400 และ 800 ปีตามลำดับ ในขณะที่เมืองอื่นๆอีกหลายเมืองที่ได้มีกองทัพประชาชน กลับเป็นอิสระไม่ถึง 40 ปี ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องมาจากกองกำลังทหารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกเมืองซึ่งเมื่อในเมืองนั้นๆไม่มีกองทัพประชาชนแล้ว พวกเขาจึงต้องจ้างกองกำลังต่างชาติมาทำหน้าที่แทน แต่ทหารรับจ้างต่างชาติพวกนี้กลับจะทำให้เกิดความเสียหายแก่สาธารณชนมากกว่าที่คนในประเทศนั้นจะทำ เพราะทหารเหล่านั้นจะรับสินบนง่ายกว่า และหากใครก็ตามต้องการที่จะมีอำนาจก็สามารถใช้ประโยชน์จากทหารรับจ้างพวกนี้ในการโค่นล้มผู้ปกครองได้โดยง่าย ซึ่งทหารรับจ้างสามารถที่จะบีบบังคับประชาชนให้ร่วมมือได้โดยง่ายเพราะพวกเขามีอาวุธแต่ประชาชนไม่มี ซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่า ศัตรูที่น่าหวาดกลัวภายในรัฐที่มีทหารรับจ้างนั้นมีได้มีเพียงแค่นั้นเดียวเท่านั้น หากแต่มีถึงสองพวก พวกแรกคือกองกำลังทหารรับจ้างต่างชาติซึ่งรัฐนั้นจ้างไว้และสองคือพลเมืองภายในรัฐซึ่งอาจใช้ประโยชน์จากกองกำลังเหล่านั้นได้⁴⁷ ซึ่งพลเมืองบางคนในรัฐนั้นที่ต้องการมีอำนาจก็อาจติดสินบนทหารรับจ้างเหล่านั้นที่พร้อมจะหักหลังเจ้าผู้ปกครองได้ตลอดเวลา เพื่อโค่นล้มอำนาจของเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งนี่ก็เป็นวิธีการขึ้นสู่อำนาจโดยกำลังของผู้อื่นและโดยโชคชะตาอย่างที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้

อย่างไรก็ตาม เจ้าผู้ปกครองควรจะเชื่อมั่นในฝีมือของกองทัพประชาชนของเขา เช่น จักรวรรดิโรมันที่แม้จะถนัดการรบบนพื้นดินมากกว่าในทะเล ซึ่งเมื่อต้องออกรบในทะเลพวกเขาก็ไม่จ้างกรีกหรือสเปนซึ่งเคยชินและถนัดกับการรบในท้องทะเลมากกว่า แต่สั่งการให้ทหารของเขาไปทำหน้าที่นั้น และพวกเขาก็ชนะในที่สุด แต่ในทางกลับกันครีที่จะตำหนิความผิดพลาดของเวนิสที่แม้จะมีกองทัพประชาชนซึ่งมีความสามารถในการรบทางทะเลเป็นอย่างมาก แต่เมื่อพวกเขาต้องทำศึกบนพื้นดินมิใช่ในท้องทะเลอย่างที่คุ้นเคย พวกเขาจึงได้ว่าจ้างมาคิอาเวลลีแห่งแมนทัวมาเป็นผู้บังคับบัญชาในการศึกที่วีเซนซ่า ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ทหารแห่งเวนิสรู้สึกไม่เชื่อมั่นในตัวของพวกเขาเองในการทำสงครามบนพื้นดิน และการขาดความเชื่อมั่นในการรบนั้นก็เป็นเรื่องที่ไม่ฉลาดเอาเสียเลย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วจะเป็นการง่ายกว่าสำหรับกัปตันเรือที่จะมาทำการรบบนพื้นดิน เพราะในทะเลเขาต้องต่อสู้กับทั้งคลื่น ลม และศัตรูฝ่ายตรงข้าม ขณะที่บนพื้นดินนั้นเขาต้องต่อสู้กับข้าศึกเพียงอย่าง

⁴⁶ Ibid., p. 567.

⁴⁷ Ibid., p. 585.

เดียว แต่กองทัพเวนิสมิได้คิดเช่นนั้น ทำให้มีใครบางคนไม่พอใจในการตัดสินใจการรบในครั้งนั้นจึงคิด โคนผู้ปกครองลง ซึ่งสิ่งนี้ตรงกับความคิดของมาคิโอเวลลีที่ว่า “แม้กระนั้นก็ตาม การที่ประชาชนมีอาวุธ อยู่ในมือไม่ได้จะทำให้พลเมืองกลายเป็นทาส หากแต่เป็นวิธีการในการปกครองของรัฐบาลต่างหากที่ ทำให้เป็น”⁴⁸

ทั้งนี้ การให้ประชาชนติดอาวุธหรือกองทัพประชาชนนั้น มาคิโอเวลลีเห็นว่าเจ้าผู้ปกครองควรให้ ใช้ต่อเมื่อมีสงครามและในการฝึกซ้อมช่วงวันหยุดเท่านั้น ไม่ได้ให้ประชาชนพกพาอาวุธได้อย่างเสรี เพราะเขาคิดว่าการยังคงให้ประชาชนติดอาวุธได้ในเวลาสงบเป็นวิธีการที่เลวร้ายและนำไปสู่วิถีของ ทหารรับจ้าง อย่างไรก็ตาม การให้ประชาชนติดอาวุธนั้นมีข้อดีและไม่ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ภายในรัฐ โดยมาคิโอเวลลีได้ยกตัวอย่างถึงผลดีที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่จากการเกณฑ์ทหารและให้อาวุธ แก่พวกเขา ดังนี้

1. ในพื้นที่ที่ไม่มีสงคราม ไม่มีอาวุธ ไม่มีหัวหน้า และมีความปรองดองกันเป็นอย่างดี การเกณฑ์ประชาชนเข้าสู่กองทัพนั้นจะทำให้พวกเขามีความเข้มแข็งมากขึ้นในการต่อกรกับพวก ต่างชาติ และจะไม่ทำให้เกิดความแตกสามัคคีกัน เพราะคนที่ถูกอบรมให้เกรงกลัวในกฎหมาย ไม่ว่าจะเขาจะมีหรือไม่มีอาวุธ พวกเขาก็จะไม่ก่อกรรม เว้นเสียแต่หัวหน้าที่เจ้าผู้ปกครองมอบให้แก่ พวกเขาเป็นสาเหตุให้เกิดการกบฏ

2. พื้นที่ที่มีสงครามและมีความแตกแยกในสังคม การเกณฑ์ทหารจะส่งเสริมให้เกิด ความปรองดองมากยิ่งขึ้น

3. ในพื้นที่ที่ประชาชนมีอาวุธและมีหัวหน้า แต่อาวุธของพวกเขากลับใช้ประโยชน์ไม่ได้ ในสงคราม และหัวหน้าของพวกเขาส่งเสริมให้เกิดข้อพิพาท การเกณฑ์ทหารนั้นจะให้อาวุธที่ เป็นประโยชน์ในการศึกแก่พวกเขา และให้หัวหน้าที่ยังมีให้เกิดข้อพิพาทด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในดินแดนที่มีแต่ความชั่วร้าย จะมีคนก้าวขึ้นเป็นหัวหน้ากลุ่มโดยใช้ชื่อเสียงของเขา ซึ่งเขาจะ สนับสนุนให้ผู้ที่มีความเจ็บปวดแสนสาหัสออกมาแก้แค้น แต่ไม่สนับสนุนให้เกิดความสงบ ตรงข้ามกับหัวหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งจะเป็นผู้เคลื่อนย้ายสาเหตุของปัญหาความไม่ลงรอย ให้หมดไป และเปิดโอกาสให้เกิดความปรองดองกัน ดังนั้น ดินแดนซึ่งมีความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันและอ่อนแอเหล่านั้นก็จะสูญเสียความอ่อนแอ แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งความสมานฉันท์กัน ภายในดินแดน⁴⁹

ทว่าการฝึกฝนกองทัพเหล่านี้ควรจะอนุญาตให้เป็นหน้าที่ของรัฐเพียงแต่ผู้เดียวเท่านั้น โดยใน ยามสงบพวกเขาจะฝึกซ้อมเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับสงคราม และในช่วงเวลาสงครามพวกเขา ก็จะใช้กองทัพเหล่านี้เพื่อความจำเป็นและเพื่อชื่อเสียงของรัฐ ซึ่งหากประชาชนคนใดใช้กิจกรรมทางทหาร

⁴⁸ Ibid., p. 586.

⁴⁹ Ibid., p. 592.

ในจุดประสงค์อื่นที่นอกเหนือไปจากนี้ก็จะไม่ถือว่าเป็นพลเมืองดี ขณะเดียวกันรัฐใดก็ตามที่ใช้กองทัพเหล่านี้ไปในกิจการอื่นใดก็ถือได้ว่ามิใช่รัฐที่มีการปกครองที่ดี⁵⁰

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะจบการสนทนาในสวน Orti Oricellar มาคิอาเวลลีกล่าวตำหนิผู้ที่ดำเนินกองทัพประชาชนซึ่งไม่ได้ลงมือจัดตั้งและฝึกฝนทหารในรูปแบบอย่างที่เขาแนะนำไว้ โดยเขาได้ยกตัวอย่างเวนิสและเฟอร์ราราที่มีความคิดจะจัดตั้งกองทัพประชาชน แต่ไม่ได้ทำออกมาให้เป็นรูปธรรม ซึ่งสิ่งนี้เกิดจากความไร้ความสามารถของผู้นำมิใช่ของประชาชน⁵¹ ขณะเดียวกัน เขาพยายามสนับสนุนความคิดในเรื่องการปฏิรูปการทหารของเขาโดยเฉพาะการจัดตั้งกองทัพประชาชนให้กับเจ้าผู้ปกครองรัฐภายในอิตาลี ซึ่งเขากล่าวว่าหากเจ้าผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจภายในประเทศปฏิบัติดังเช่นที่เขาแนะนำก็จะประสบความสำเร็จในการปกครอง ดังเช่น ฟิลลิปแห่งอาณาจักรมาเซโดเนียซึ่งเรียนรู้วิธีจัดองค์กรในกองทัพจาก Epaminondas แห่งเธอร์บาน โดยฟิลลิปผู้นี้ได้ใช้วิธีการนั้นในการจัดระเบียบและฝึกฝนกองทัพของเขาจนมีอำนาจแข็งแกร่งในเวลาไม่กี่ปี และนำกองทัพเข้าโจมตีกรีกซึ่งขณะนั้นนับว่าแต่เพียงครั้นในการฝึกซ้อมกองกำลังและเสียเวลาไปกับการแสดงขบขัน จึงทำให้เขาเอาชนะกรีกได้อย่างสิ้นเชิง และสิ่งนี้เป็นเสมือนรากฐานให้อเล็กซานเดอร์มหาราชลูกชายของเขาผลักดันตัวเองให้เป็นเจ้าผู้ปกครองโลก⁵¹

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ความคิดเรื่องอำนาจทางการเมืองของมาคิอาเวลลีในงาน *The Art of War* จะขึ้นอยู่กับทหารเป็นหลัก ซึ่งเขาเห็นว่ากองกำลังทหารรับจ้างเป็นอันตรายต่ออำนาจของผู้นำและความมั่นคงของรัฐ ขณะที่กองทัพประชาชนเป็นบ่อเกิดอำนาจของเจ้าผู้ปกครองและเป็นเครื่องมือในการรักษาเสถียรภาพของเจ้าผู้ปกครองด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เจ้าผู้ปกครองที่ดีควรมีการบริหารจัดการกองทัพที่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็นระเบียบวินัยในกองทัพ การฝึกฝน และยุทธวิธีในการรบ สิ่งเหล่านี้จึงจะทำให้เขาสามารถใช้กองทัพได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหากผู้นำพลั้งเผลอไม่ใส่ใจในการฝึกซ้อมแล้ว กองทัพก็อาจเป็นสาเหตุให้เขาสูญเสียอำนาจได้เช่นกัน ซึ่งมาคิอาเวลลีพยายามชี้ให้เจ้าผู้ปกครองรัฐต่างๆ ในอิตาลีได้เห็นถึงข้อดีในการจัดตั้งกองทัพประชาชน โดยย้ำว่าเขาเป็นเพียงชายแก่คนหนึ่งที่ฝากความหวังให้แก่คนรุ่นหลังที่ยิ่งหนุ่มและมีพรสวรรค์ ให้ปฏิบัติดังเช่นที่เขาแนะนำ แม้ว่าการที่อิตาลีจะหวนกลับไปใช้ระเบียบวิธีจารีตทางการทหารเยี่ยงโบราณนั้นทำได้ไม่ยากนัก เพราะประเทศนี้เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างสิ่งที่ตายไปแล้วเหมือนอย่างที่เราเห็นได้จากบทกวี ภาพเขียน และปะติมากรรม แต่เขาคิดว่าสิ่งที่เขาหวังอาจไม่เกิดขึ้นในระยะเวลานี้ใกล้ ซึ่งเขายังได้ขอโอกาสเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าจารีตเช่นโบราณ

⁵⁰ Ibid., p. 576.

⁵¹ อัลลัน กิลเบิร์ต ชี้ให้เห็นว่า การยกตัวอย่างความล้มเหลวของเวนิสนั้นแสดงให้เห็นถึงความลำเอียงของมาคิอาเวลลีในการหลงลืมว่าพลเรือนเป็นตัวอย่งที่เห็นได้ชัดถึงความเลวร้ายของระบบทหารรับจ้างมากกว่ารัฐอื่นในอิตาลี Ibid., p. 725.

⁵¹ Ibid.

นั้นมีคุณค่าเช่นไร โดยเขากล่าวว่า หากในอดีตโชดชะตาภฤณาแก่เขา เขาจะทำให้รัฐมีชื่อเสียงยิ่งใหญ่ และหากพ่ายแพ้ก็โดยปราศจากความอับยศ

2.4 ภาวะผู้นำกับการสงคราม

ในส่วนนี้มีความสัมพันธ์กับการรักษาอำนาจของเจ้าผู้ปกครอง แต่เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำในสภาวะสงครามซึ่งมาคิอาเวลลีกล่าวไว้ใน The Art of war ผู้ศึกษาจึงได้ทำการแยกออกมา โดยในหนังสือเรื่อง The Art of War ได้แบ่งผู้นำออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับเจ้าผู้ปกครอง และระดับผู้บังคับบัญชากองทัพหรือแม่ทัพ ซึ่งความสัมพันธ์ของผู้นำทั้งสองระดับนี้อยู่ในลักษณะบนลงล่าง โดยเจ้าผู้ปกครองต้องรู้วิธีที่จะสั่งการและควบคุมผู้บังคับบัญชากองทัพให้มีอำนาจเหนือกว่า ในขณะที่ผู้บังคับบัญชากองทัพต้องมีความรู้ในยุทธวิธีการฝึกกองกำลังและบัญชาการทัพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การที่เจ้าผู้ปกครองจะสามารถบังคับบัญชาแม่ทัพและกองทัพได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น นอกจากจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางการทหารไม่ต่างไปจากแม่ทัพผู้ชำนาญในการรบแล้ว เจ้าผู้ปกครองยังต้องเรียนรู้ยุทธวิธีในการบริหารจัดการองค์กรในกองทัพเพื่อให้ภารกิจนั้นสำเร็จ ลุล่วงไป ซึ่งสิ่งนี้ก็คือภาวะผู้นำนั่นเอง และกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นในการปกครองและการบริหารสั่งการต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานนโยบายเป็นไปอย่างราบรื่น โดยเฉพาะในยามสงครามหรือในสภาวะวุ่นวายไร้ระเบียบ ภาวะผู้นำของผู้ปกครองต้องเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชน เชื่อฟังกฎระเบียบที่วางไว้และขจัดความวุ่นวายให้หมดไป

โดยเนื้อแท้แล้ว สงครามคือการต่อสู้ระหว่างกลุ่มสังคมโดยวิธีการใช้กำลังหรือโดยวิธีการอื่นใด⁵² ทั้งนี้ความหมายของสงครามอาจมีขอบเขตตั้งแต่การก่อความรุนแรงของปัจเจกบุคคลไปจนถึงการที่รัฐสองรัฐหรือมากกว่าสองรัฐ ใช้กำลังเข้าต่อสู้กันโดยตรงแล้วแต่การให้นิยามในแต่ละบริบทที่แตกต่างกันออกไป และแม้ว่าความหมายของสงครามจะมีหลากหลายและมีขอบเขตเพียงใด แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ การสงครามเป็นรูปแบบสูงสุดของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์มาโดยตลอดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในสังคม ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจในศาสตร์ทางการทหารและการสงครามจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมือง เพราะสงครามเป็นทั้งเครื่องมือในทางการเมืองและมีอำนาจในตัวของมันเอง โดยสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ในการศึกษาคือภาวะผู้นำในการจัดการในสภาวะสงครามเพราะในยามสงครามภาวะผู้นำมักเป็นประเด็นที่หยิบยกมาพูดถึง โดยในส่วนแรกจะเป็นการศึกษาสาเหตุที่มาของสงครามโดยอาศัยภาพรวมจากความคิดของมาคิอาเวลลีในการอธิบายธรรมชาติของสงคราม และในส่วนที่สองจะแสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำในการจัดการองค์กรกองทัพโดยเฉพาะในยามสงคราม โดยยึดจากสิ่งที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ใน The Art of War

⁵² สุรชาติ บำรุงสุข, สงคราม: จากบุพกาลสู่ศตวรรษที่ 21, หน้า 9.

2.4.1 ธรรมชาติของสงคราม

จากที่กล่าวไปข้างต้น สงครามเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่อยู่ในรูปแบบของความขัดแย้ง ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดสงครามมีอยู่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความต้องการที่จะครอบครองที่ดิน กำล้างคน ความมั่งคั่งร่ำรวย และผลประโยชน์อื่นใดที่มีใช้ของตนหรือเป็นของตนแต่ปรารถนาที่จะครอบครองต่อไป และเมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงจนอาจก่อให้เกิดสงครามขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งนั้นเกิดจากการขัดแย้งผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม

สำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว เราอาจสรุปความคิดของเขาในเรื่องสาเหตุของสงครามโดยทั่วไปว่า เกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ โดยเขาเห็นว่ามนุษย์ชั่วร้าย^๒ และถูกครอบงำด้วยกิเลส ซึ่งสอดคล้องกับตีความความคิดของมาคิอาเวลลีโดยชัชววัฒน์ สถาอานันท์ในเรื่อง "จุดเริ่มต้นของโลก"^{๒๒} ในลักษณะของสัญญาประชาคมที่ในแรกเริ่มในสภาวะธรรมชาติ มนุษย์อยู่กระจัดกระจายดังสัตว์ และเมื่อมีจำนวนคนมากขึ้นมนุษย์จึงตกลงมาอยู่ร่วมกันเพื่อป้องกันอันตราย โดยมอบอำนาจให้องค์อธิปัตย์ออกกฎหมาย

^๒จากเจ้าผู้ปกครอง บทที่ 18 "...ถ้ามนุษย์เป็นคนดี คำสอนนี้คงไม่ดี แต่เพราะว่าพวกมนุษย์ชั่วร้ายและจะไม่เชื่อสัตย์ต่อท่าน ท่านก็ไม่ต้องเชื่อสัตย์ต่อเขาด้วยเช่นกัน..." และจาก The Discourses 1.3 "มนุษย์ทุกคนชั่วร้ายและพวกเขาจะแสดงความมุ่งร้ายที่อยู่ภายในจิตใจออกมาเมื่อมีโอกาส..." ซึ่งแม้ใน The Discourses มาคิอาเวลลีไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะว่ามนุษย์ชั่วร้าย หากแต่หมายถึงว่ามนุษย์ต้องมีกฎที่มาใช้ควบคุมเพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวาย แต่เราอาจพอจะสรุปได้ว่ามาคิอาเวลลีมองว่ามนุษย์ชั่วร้ายเห็นแก่ตัว และพร้อมที่จะหักหลังหรือละเมิดกฎที่กำหนดไว้เมื่อมีโอกาส

^{๒๒}"ณ จุดเริ่มต้นของโลก เนื่องจากยังมีคนอยู่อาศัยไม่มากนัก ชั่วขณะหนึ่งพวกเขาอยู่กันกระจัดกระจายดังสัตว์ป่า แล้วเมื่อจำนวนผู้คนเพิ่มมากขึ้น พวกเขาก็มารวมกัน และเพื่อว่าจะได้ป้องกันตัวเองได้ดีกว่าเดิม ยกย่องการตัดสินใจให้กับคนหนึ่งในกลุ่มพวกคนที่แข็งแรงที่สุดและกล้าหาญที่สุดและตั้งเขาให้เป็นหัวหน้าและเชื่อฟังเขา จากสิ่งนี้เกิดความเข้าใจว่าสิ่งใดมีเกียรติศักดิ์ศรีและดีอันแตกต่างจากสิ่งที่ เป็นอันตรายและชั่วร้าย เพราะหากผู้ใดทำร้ายผู้ที่มีคุณแก่คนก็จะยังผลให้เกิดความเกลียดชังและความเมตตาในกลุ่มชน เนื่องจากพวกเขาจะโทษผู้ออกตัญญู และให้เกียรติผู้รู้คุณคน ยิ่งกว่านั้น เนื่องจากพวกเขาคิดเช่นกันว่า ความเจ็บปวดนี้อาจเกิดขึ้นได้ พวกเขาจึงดำเนินการสร้างกฎหมายและบทลงโทษสำหรับคนที่ละเมิดกฎเพื่อจะเลียงจากความชั่วร้ายพวกนั้นและดังนั้นจึงบังเกิดความเข้าใจเรื่องความยุติธรรม ผลก็คือเมื่อหลังจากนั้นพวกเขาต้องเลือกเจ้าสักคนหนึ่ง พวกเขาจะไม่เพียงเลือกคนที่แข็งแรงกว่า แต่ละเลือกคนที่มีความรอบคอบและยุติธรรมสูงสุด" โปรดดูรายละเอียดใน Nicolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p. 197, อ้างถึงใน ชัชววัฒน์ สถาอานันท์, "ร่องรอยสัญญาประชาคมในปรัชญามาคิอาเวลลี: บททดลองมองมาคิอาเวลลีในแง่ดี", *วารสารสังคมศาสตร์* 30, 3 : 94

ละเมิดกฎถือเป็นความชั่วร้าย⁵³ และเราอาจกล่าวได้ว่าสงครามคือการละเมิดกฎในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็เป็นผลมาจากความปรารถนาที่จะมีอำนาจเหนือและความปรารถนาที่จะเป็นอิสระจากการปกครองนั้นนั่นเอง

นอกจากนั้นแล้ว มาคิอาเวลลียังได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุเฉพาะเจาะจงของการเกิดสงครามในหลายๆกรณีว่าอาจเกิดจากความทะเยอทะยานของเจ้าผู้ปกครอง ความอดอยาก การหลีกเลี่ยงการลงทัณฑ์ การคาดคะเนที่ผิดพลาด และความจำเป็น ซึ่งจากสาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดสงครามในสองประเภท ได้แก่ สงครามที่มีลักษณะจำกัด และสงครามแบบเบ็ดเสร็จ

โดยสงครามประเภทแรกคือสงครามแบบจำกัด เป็นผลมาจากความทะเยอทะยานของเจ้าผู้ปกครองที่ต้องการขยายและสร้างอาณาจักร โดยสงครามลักษณะนี้จะก่อให้เกิดความเสียหายในวงจำกัดเพราะเป็นการต่อสู้ระหว่างรัฐเพื่ออำนาจในการปกครองดินแดน แต่มิได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนภายในรัฐนอกเหนือจากการตกเป็นคนในบังคับของฝ่ายที่ชนะ เพราะยังคงให้กรรมสิทธิ์ในบ้านเรือนและทรัพย์สินแก่ประชาชนดั้งเดิม รวมถึงอนุญาตให้ใช้กฎหมายเดิมของพวกเขาด้วยเช่นกัน⁵⁴

ขณะที่สงครามประเภทที่สองได้แก่ สงครามเบ็ดเสร็จ มีสาเหตุมาจากประชาชนทั้งสังคมที่อพยพจากถิ่นฐานเดิมอันเนื่องมาจากความอดอยากหรือภัยจากสงครามหรือด้วยเหตุจำเป็นประการอื่นใดมาตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยในกรณีนี้จะไม่เหมือนดังเช่นกรณีแรกที่ต้องการเพียงแค่ปกครอง แต่ยังต้องการเข้าครอบครองทุกสิ่งภายในอาณาจักรนั้นด้วย ส่งผลให้ผู้อยู่เดิมต้องถูกขับไล่หรือถูกฆ่าแทน สงครามในลักษณะนี้จึงมีความรุนแรงและน่าหวาดกลัวมากที่สุด⁵⁵

เมื่อพิจารณาเหตุผลในการก่อสงครามทั้งสองประเภทจะพบว่า สงครามในทัศนะของมาคิอาเวลลีเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งทั้งหมดนั้นก็มาจากความอยากหรือกิเลสอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง แต่ทว่าเหตุผลในการก่อสงครามแบบเบ็ดเสร็จไม่สามารถหยิบยกมาใช้ในการอ้างถึงเหตุแห่งการก่อสงครามได้เนื่องจากความเชื่อในศาสนาคริสต์ ซึ่งส่งผลให้การอ้างถึงเรื่องความจำเป็นในการป้องกันตนเองอย่างที่เคยใช้มาในอดีตไม่สามารถกระทำได้⁵⁶ ใน The Art of War มาคิอาเวลลีได้ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกที่มีต่อสงครามของคนในยุคเขาโดยกล่าวไว้

⁵³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ร่องรอยสัญญาประชาคมในปรัชญา มาคิอาเวลลี: บททดลองมอง มาคิอาเวลลีในแง่ดี”, วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 94-95.

⁵⁴ Nicolo Machiavelli, The Discourses, edited with introd. Bernard Crick, trans. Leslie J. Walker (SJ: penguin books, 1987) p. 294.

⁵⁵ Ibid., pp. 294-295.

⁵⁶ Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machiavelli: The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p. 623.

อย่างติดตลกว่า “ในสมัยของเขาความหวาดกลัวสงครามกลับมีไม่มากเท่าความหวุ่นกลัวภาษี เพราะสงครามในสมัยนั้นชัยชนะไม่ได้ควบคู่ไปกับการทำลายล้างอย่างราบคาบ การเป็นทาส หรือความตาย แต่กลับใช้มาตรการทางภาษีมาใช้สำหรับฝ่ายที่ปราชัยแทน ในทางกลับกันสงครามแบบโบราณก่อให้เกิดความสูญเสียอย่างเบ็ดเสร็จและเป็นอันตรายอย่างมาก ดังนั้น ประชาชนในยุคของเขาจึงไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันในการป้องกันประเทศ ไม่ปรารถนาที่จะเข้าสู่กองทัพหรืออยู่ภายใต้กฎระเบียบวินัยของทหาร และไม่ต้องการที่จะอดทนต่อความยากลำบากในกองทัพที่แม้จะทำให้พวกเขารอดพ้นจากอันตราย แต่ก็อันตรายที่เขาหวาดกลัวเพียงเล็กน้อย”⁵⁷

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของกองทัพอิตาลีในขณะนั้นที่อยู่ในสังคมที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู อำนาจเงินตราเป็นใหญ่ จนส่งผลให้อิตาลีกลายเป็นดินแดนแห่งการฉ้อฉลสัญญา (promised land) นั่นก็คือ เมื่อไม่มีกองกำลังเป็นของตนเองก็ต้องจ้างทหารต่างชาติหรือก็ไม่เกิดกลุ่มที่เป็นทหารอาชีพขึ้นมา ส่งผลให้ทหารในอิตาลีใช้การเป็นทหารเพื่อเลี้ยงชีพและทำให้ชีวิตของพวกเขาแยกออกจากชีวิตความเป็นพลเรือนโดยเด็ดขาด⁵⁸ สิ่งนี้มาคือเวลาดี เห็นว่าควรหันกลับไปเอาอย่างวิธีโบราณที่ความเป็นพลเรือนกับความเป็นทหารเป็นสิ่งที่คล้ายคลึงกันและเกือบจะเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน แตกต่างจากปัจจุบันที่ทั้งสองสิ่งดูเหมือนว่าจะแยกออกจากและดูว่าไม่มีทางประสานไปด้วยกันได้ทำให้คนในปัจจุบันเกลียดการเป็นทหารและหลีกเลี่ยงการสมาคมกับผู้ที่มิอาชีพนั้น⁵⁹ และจากที่ได้กล่าวไปข้างต้นก็ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเจ้าผู้ปกครองในการที่จะสร้างกองทัพประชาชนขึ้นมาให้ได้ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ และแสดงให้เห็นว่าเขาไม่ปล่อยให้โชคชะตาหรือสภาวะการณ์ในขณะนั้นมาควบคุมเขาได้เพียงฝ่ายเดียว

2.4.2 ภาวะผู้นำในการจัดองค์กรกองทัพ

นโปเลียนกล่าวไว้ว่า “คนที่เป็นแม่ทัพนั้นจำเป็นต้องมีบุคลิกหรือสัญลักษณ์พิเศษประจำตัว เขาเป็นหัวหน้า และเขาเป็นทุกอย่างทั้งหมดในกองทัพ” ซึ่งคุณลักษณะเฉพาะตัวหรือความสามารถที่มีมาแต่กำเนิดนั้นเป็นเพียงลักษณะหนึ่งในความเป็นผู้นำของแม่ทัพ เพราะการมีสิ่งนี้เพียงอย่างเดียวมิได้ทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของเขาได้ แต่ต้องมีความสามารถในอีกหลายๆด้านที่จะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเชื่อมั่นในตัวแม่ทัพและยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งซึ่งในบ่อยครั้งเป็นเรื่องที่

⁵⁷ Ibid., pp. 622-623.

⁵⁸ Felix Gilbert, “Machiavelli: The Renaissance of the Art of War” in Maker of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age, ed. Peter Paret, p. 14.

⁵⁹ Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machiavelli: The chief works and others, trans. Allan Gilbert, pp. 566-567.

เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของทหารเหล่านั้น ซึ่งความสามารถเหล่านั้นคือความเป็นผู้นำของแม่ทัพ หรือกล่าวได้ว่าความเป็นผู้นำคือกระบวนการที่จะก่อให้เกิดอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลและกองทัพเพื่อที่จะได้รับความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าไว้⁶⁰ ทั้งนี้ลักษณะความเป็นผู้นำของแม่ทัพนั้นย่อมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารจัดการภายในกองทัพ และที่สำคัญยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความอยู่รอดของกองทัพและรัฐนั้นได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งเจ้าผู้ปกครองควรเลือกและใช้แม่ทัพที่มีความเป็นผู้นำเพราะจะสะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำของเจ้าผู้ปกครองด้วยเช่นกัน

2.4.2.1 ผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา^Σ

เนื่องจากเจ้าผู้ปกครองต้องแบกรับภาระหน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายและมากมายจนอาจจะเกินกว่าที่เจ้าผู้ปกครองจะสามารถทำได้โดยลำพัง และในบางกรณีอาจไม่มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมเรื่องทั้งหมดอย่างเด็ดขาด จึงจำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ที่เจ้าผู้ปกครองไว้วางใจได้ให้มาทำหน้าที่ผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งแม่ทัพในฐานะที่ปรึกษาหรือในฐานะผู้ช่วยนั้นก็เปรียบเสมือนดาบสองคม เพราะหากได้แม่ทัพที่ดีก็จะส่งเสริมให้เจ้าผู้ปกครองมีชื่อเสียงที่เกรียงไกรมากยิ่งขึ้น แต่หากได้แม่ทัพที่ไม่ดีแล้วก็เป็นสิ่งเลวร้ายพอกับการมีทหารรับจ้างอยู่ข้างตัวซึ่งจะส่งผลให้เจ้าผู้ปกครองเสียอำนาจไปโดยง่าย ผู้ปกครองจึงควรเรียนรู้ที่จะเลือกแม่ทัพที่จะมาอยู่เคียงข้างตนในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยในการตัดสินใจเรื่องสำคัญต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน โดยในหัวข้อนี้จะกล่าวโดยแยกออกเป็น 2 หัวข้อย่อยคือ การคัดเลือกผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา และการหมุนเวียนผู้บังคับบัญชา

1. การคัดเลือกผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา

การเลือกที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยใน The Prince นั้นได้กล่าวไว้เช่นกัน ซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่าลักษณะของผู้ช่วยหรือที่ปรึกษานั้นต้องเป็นผู้ที่คิดถึงเจ้าผู้ปกครองมากกว่าตัวของเขาเอง มิใช่คิดถึงผลประโยชน์ของตนเองมากกว่า⁶¹ ทั้งนี้สิ่งสำคัญในการที่เจ้าผู้ปกครองจะได้ผู้ช่วยในลักษณะที่เขา

⁶⁰ ประเทศ เดชาติ, พ.อ., “ผู้นำกองทัพระดับสูง หลักการ ข้อคิดที่ น่าสนใจ,” จิตวิทยาความมั่นคง 2534, ประณต นันทียะกุล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สมาคมจิตวิทยาความมั่นคงแห่งประเทศไทย, 2534), หน้า 240.

^Σ ในงานเขียนเรื่อง The Prince ผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาจะหมายถึงขุนมนตรีซึ่งมีลักษณะเหมือนคณะรัฐมนตรี ในขณะที่งานเขียนเรื่อง The Art of War ผู้ช่วยของบรรดาเจ้าผู้ปกครองจะมีความหมายที่มุ่งเน้นไปยังผู้บังคับบัญชากองทัพเป็นหลัก เพราะลักษณะงานของแม่ทัพภายหลังสงคราม นอกจากจะต้องกลับไปสู่อาชีพเดิมของตนแล้ว ยังมีแม่ทัพบางคนที่จะต้องทำงานเป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครอง

⁶¹ นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทร์วงศ์, หน้า 294.

ต้องการนั้นคือ การที่เจ้าผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการคัดเลือกคนด้วยตนเอง และรู้จักวิธีที่จะเอาคนมาเป็นพวกของตนได้ เพราะหากได้คนที่มีความสามารถแต่ไม่มีความจงรักภักดีต่อเจ้าผู้ปกครองมาร่วมงาน อาจเป็นอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครองมากกว่า และเมื่อได้คนตรงตามลักษณะที่ต้องการแล้ว ก็ควรดึงตัวเขาไว้ให้ทำหน้าที่ผู้ช่วยตลอดไปตราบเท่าที่เจ้าผู้ปกครองต้องการ โดยวิธีการดังนี้

*“ให้เกียรติเขา ทำให้เขามั่งคั่ง ผูกพันเขาเข้ากับตนเอง แบ่งปันเกียรติยศและ
ภาระหน้าที่ให้กับเขา เพื่อเขาจะได้ตระหนักว่าตนไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจาก
เจ้าผู้ปกครอง และเพื่อว่าเกียรติยศต่างๆมากมายจะไม่ทำให้เขาอยากได้เกียรติยศอื่นอีก ความ
มั่งคั่งอันมากมายของเขาจะไม่ทำให้เขาอยากได้ความมั่งคั่งอีก ภาระหน้าที่อันมากมายของ
เขาจะทำให้เขากลัวการเปลี่ยนแปลง”⁶²*

สำหรับการเลือกแม่ทัพในฐานะเป็นผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครองใน The Art of War นั้น มาคิอาเวลลีแนะนำให้เลือกจากพลเมืองของรัฐนั้นๆ และเขาเห็นว่าในรัฐที่มีกฎระเบียบที่ดีจะไม่ให้อำนาจสั่งการเด็ดขาดทั้งหมดแก่กษัตริย์ของเขา ยกเว้นกรณีอำนาจสั่งการภายในกองทัพ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะในกองทัพต้องใช้การตัดสินใจแบบฉับพลัน จึงจำเป็นต้องมีคนเพียงคนเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชา สำหรับกรณีอื่นนั้น เจ้าผู้ปกครองไม่สามารถทำสิ่งอื่นใดได้โดยปราศจากปรึกษาหารือ ดังนั้น เจ้าผู้ปกครองจึงถูกบังคับให้เกรงกลัวและคล้อยตามคำปรึกษาของคณะที่ปรึกษาของเขา⁶³ ซึ่งหากผู้ทำหน้าที่นี้เป็นคนต่างชาติและเป็นทหารรับจ้างแล้ว เจ้าผู้ปกครองก็จะถูกรายล้อมไปด้วยผู้ที่ปรารถนาสงครามอยู่ตลอดเวลา และนั่นจะทำให้เจ้าผู้ปกครองประสบกับความเสียหายอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะไม่มีสิ่งใดอันตรายมากไปกว่ากองกำลังซึ่งเต็มไปด้วยคนที่ใช้สงครามเป็นอาชีพโดยมีแม่ทัพซึ่งเป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครองนำพาเข้ามา ด้วยรัฐนั้นต้องทำสงครามอยู่ตลอดเวลา สูญเสียเงินและกำลังคน เกิดความอดอยากยากแค้น เป็นเหตุให้เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้นในหมู่ประชาชน และขับไล่เจ้าผู้ปกครองออกจากตำแหน่งในที่สุด

ทั้งนี้มาคิอาเวลลีเห็นว่ากษัตริย์หรือเจ้าผู้ปกครองที่ชาญฉลาดไม่ควรอนุญาตให้มีผู้ช่วยหรือที่ปรึกษามากเกินไป⁶⁴ เพราะถ้าคนที่อยู่รอบตัวเขาเป็นคนที่รักสันติมากเกินไปหรือเป็นคนที่รักในการทำสงครามมากเกินไปก็จะส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่เขา เพราะเขาก็จะไม่กล้าต่อตีเมื่อยามมีภัยหรือไม่ก็ปรารถนาให้มีการทำศึกอยู่ตลอด โดยแม่ทัพที่จะมาเป็นที่ปรึกษาเขาได้นั้น ต้องไม่ใช่ผู้ที่ใช้สงครามเป็น

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 294.

⁶³ Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p. 577.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 580.

อาชีพ แต่ต้องสามารถดูแลและปกป้องประชาชนได้ ควรเป็นคนที่รักในสันติแต่รู้ว่าจะทำสงครามได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม มาคิอาเวลลีกล่าวว่า “เจ้าผู้ปกครองควรหาคนที่ทำให้เขาพอใจจะเป็นการดีกว่า”⁶⁵

โดยคุณสมบัตินี้จำเป็นสำหรับแม่ทัพที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงไว้ใน *The Art of War* มีอยู่หลายประการ โดยคุณสมบัตินี้ประการหนึ่งที่มาคิอาเวลลีกล่าวเน้นย้ำคือ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะไม่มีบุคคลใดที่ปราศจากการประดิษฐ์คิดค้นที่จะประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในอาชีพของเขา⁶⁶ ซึ่งเขายกย่องคนโบราณที่คิดค้นอาวุธและแบบแผนวิธีการในการรบ เช่น อเล็กซานเดอร์มหาราชที่สามารถทิ้งค่ายได้โดยที่ข้าศึกไม่รู้ความเคลื่อนไหวของเขา รวมทั้งวิธีการที่เขาฝึกให้ทหารคอยเฝ้าฐานทัพของศัตรู ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เขาได้รับชัยชนะ และการคิดค้นเหล่านี้ก็ส่งผลให้แม่ทัพเหล่านั้นได้รับการยกย่องสรรเสริญ

คุณสมบัตินี้ประการหนึ่งของแม่ทัพที่มาคิอาเวลลีกล่าวถึงคือ การเป็นนักปราชญ์ที่ดี⁶⁷ ซึ่งคุณสมบัตินี้เป็นสิ่งที่แม่ทัพจำเป็นต้องมี เพราะในหมู่ทหารนั้นมีทั้งที่มีความมั่นใจในตัวเองมากเกินไป และพวกที่ไม่มีความมั่นใจ ดังนั้น การพูดปลุกกระตมขวัญให้แก่ทหารจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะการปฏิบัติการทางทหารในสงครามในหลายต่อหลายครั้งอาจทำให้ทหารซึ่งได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติการณ์นั้นๆ ถึงแก่ชีวิตได้ รวมถึงการพูดชักจูงให้ทหารเหล่านั้นเชื่อฟังคำสั่งการและระเบียบวินัยในกองทัพที่อาจจะตรงข้ามกับความต้องการของพวกเขาก็ตาม

การเลือกใช้แม่ทัพเป็นสิ่งที่เจ้าผู้ปกครองพึงระวังเพราะตามปกติเรามักจะเลือกแม่ทัพจากคุณสมบัตินี้ข้างต้นหรือไม่ก็เลือกจากชื่อเสียงและความสำเร็จในการทำศึกของเขา ซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่าชื่อเสียงของแม่ทัพมีอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในฐานะที่มีความกล้าหาญ แต่มิใช่ในฐานะที่เป็นคนดี เช่น ปอมเปย์, ซีซาร์ และแม่ทัพส่วนใหญ่แห่งจักรวรรดิโรมันภายหลังจากการทำสงครามกับชาวคาร์เธจครั้งสุดท้าย ซึ่งพวกเขาเหล่านี้ประกอบสงครามเป็นอาชีพ ลักษณะที่สองคือ เป็นแม่ทัพที่มีชื่อเสียงทั้งในฐานะที่มีความกล้าหาญและเป็นคนดี เพราะพวกเขาไม่ได้ประกอบสงครามเป็นอาชีพ⁶⁸

โดยเจ้าผู้ปกครองควรพึงระวังการคัดเลือกแม่ทัพที่จะมาเป็นที่ปรึกษาจากพวกลักษณะแรก เพราะแม่ทัพอาชีพเหล่านั้นมีกองกำลังเป็นของตนเอง และอาจเป็นทรราชย์แย่งชิงอำนาจจาก

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Nicolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p. 721.

⁶⁷ Ibid., p. 661.

⁶⁸ Ibid., p. 575.

เจ้าผู้ปกครองได้ง่ายกว่าแม่ทัพในลักษณะที่สอง ดังนั้น สติปัญญา^{๖๘}และความรอบคอบของเจ้าผู้ปกครอง จึงเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะเลือกคนมาเป็นผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาของเขา นอกจากนั้นแล้วเขายังต้องรู้ว่า จะใช้ประโยชน์จากที่ปรึกษาเหล่านั้นได้อย่างไรด้วย ซึ่งสิ่งนี้จะช่วยให้การตัดสินใจเรื่องต่างๆ สะดวก และรวดเร็วมากขึ้น แต่คำแนะนำของบรรดาที่ปรึกษาของเขา ซึ่งมีไว้เพื่อใช้เป็นทางเลือกเท่านั้น เจ้าผู้ปกครองต้องใช้สติปัญญาของเขาในการวินิจฉัยและตัดสินใจด้วยตัวเอง มิใช่ให้ที่ปรึกษาเหล่านี้คิด หรือตัดสินใจแทน เพราะนั่นเป็นการเปิดโอกาสให้พวกเขาก่อการกบฏได้ง่ายขึ้น และนำพาความพินาศ มาสู่เจ้าผู้ปกครอง

II. การให้อำนาจแก่ผู้บังคับบัญชา

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้น การที่ประชาชนติดอาวุธนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดความวุ่นวาย แต่กรณีที่จะ ก่อให้เกิดความวุ่นวายนั้นก็จะเกิดได้จากสองทาง คือ จากในหมู่ของพวกเขาเองและจากฝ่ายตรงข้าม โดยทั่วไปแล้ว ทหารเหล่านี้ไม่สามารถก่อการเป็นกบฏได้ เว้นเสียแต่ผู้บังคับบัญชาของทัพที่เจ้า ผู้ปกครองให้แก่พวกเขาไปจะทำให้เขาเป็น⁶⁹ สิ่งนี้ส่งผลให้ต้องพิจารณาในการให้อำนาจแก่ ผู้บังคับบัญชาของทัพคนใดคนหนึ่งที่จะไปทำหน้าที่แทนเจ้าผู้ปกครอง และเพื่อให้แน่ใจว่าแม่ทัพ เหล่านั้นไม่ได้ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย เจ้าผู้ปกครองต้องพึงระวังที่จะไม่ให้อำนาจแก่พวกเขา มากเกินไป ซึ่งควรพิจารณาว่าจะให้อำนาจผู้นำได้โดยจากการกำเนิด (nature) และจากพฤติการณ์ (circumstance)⁷⁰

จากการกำเนิด ต้องไม่ให้คนที่เกิดในที่นั้นมีอำนาจมากกว่าคนที่ถูกเกณฑ์จากที่นั่น แต่ให้เขา เป็นผู้นำในที่ที่เขาไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยกำเนิด ซึ่งมาคิอาเวลลีชี้ให้เห็นว่ามีผู้บังคับบัญชาหลาย คนที่ไม่ได้มีภูมิหลังเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่เขาจะมีอำนาจอยู่

จากพฤติการณ์ ในแต่ละปีผู้นำกองกำลังต้องถูกสลับเปลี่ยนหมุนเวียนจากท้องที่หนึ่งไปสู่อีก ท้องที่หนึ่ง เพราะการที่มีอำนาจในที่ๆหนึ่งหนึ่งอย่างต่อเนื่องนั้นจะทำให้ผู้นำคนนั้นสนิทแนบแน่นกับคน

^{๖๘} สติปัญญาของมนุษย์ในความคิดของมาคิอาเวลลีมี 3 ประเภท ประเภทแรก เข้าใจได้ด้วย ตนเอง อาจเปรียบได้กับบัวพันน้ำ ประเภทที่สองได้แก่ ผู้ที่เข้าใจโดยมีผู้อื่นบอกหรือมองเห็นสิ่งที่คนอื่น ๆ เข้าใจเปรียบเหมือนบัวปริมน้ำ ประเภทสุดท้าย ผู้ที่ไม่เข้าใจทั้งด้วยตนเองและโดยผ่านผู้อื่นเปรียบเสมือน บัวใต้โคลนตม ซึ่งประเภทแรกนั้นประเสริฐที่สุด ประเภทที่สองก็ยิ่งประเสริฐ แต่ประเภทสุดท้ายนั้นไร้ ประโยชน์ โปรดดูรายละเอียดใน นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, หน้า 293.

⁶⁹ Nicolo Machiavelli, "The Art of War," in Machiavelli: The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p. 592.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 593.

ในกองกำลัง ซึ่งมันจะก่อให้เกิดอันตรายต่อเจ้าผู้ปกครองได้โดยง่าย เช่น อาณาจักรอัสซีเรียและจักรวรรดิโรมันที่เป็นเวลาเกือบพันปีที่อาณาจักรเหล่านี้ปราศจากการกบฏและสงครามกลางเมือง ซึ่งสิ่งนี้เป็นผลมาจากการโยกย้ายนายทหารทุกปี^{๖๖} หากแต่ภายหลังการสิ้นสุดอำนาจลงของตระกูลซีซาร์ในจักรวรรดิโรมัน สงครามก็เกิดขึ้นหลายครั้งทั้งจากหมู่ผู้บังคับบัญชาภายในกองทัพกันเอง และจากบรรดาผู้บังคับบัญชากองทัพกับจักรพรรดิ ซึ่งเป็นสาเหตุมาจากการปล่อยให้ผู้บังคับบัญชาของทัพเหล่านั้นอยู่ในสายการบังคับบัญชาเดิมนานเกินไป โดยมาคิอาเวลลีได้สรรเสริญจักรพรรดิฮาดริยาน, มาร์คัส, เซเวอรัส และคนอื่นใดที่ได้นำเอาแบบแผนการโยกย้ายผู้บังคับบัญชามาใช้ในจักรวรรดิโรมัน เพราะทำให้เจ้าผู้ปกครองมีเสถียรภาพมากขึ้นเนื่องจากผู้บังคับบัญชาเหล่านั้นไม่มีโอกาสที่จะก่อการเป็นกบฏได้

จากที่กล่าวไปแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของเจ้าผู้ปกครองที่มีต่อบรรดาผู้บังคับบัญชาของทัพนั้นมีลักษณะในเชิงควบคุมมากกว่า ไม่ใช่มอบอำนาจให้อย่างเสรี เพราะผู้ปกครองต้องระมัดระวังในการที่จะให้อำนาจแก่แม่ทัพคนหนึ่งคนใดมิให้มากและนานจนเกินไป ด้วยอาจก่อให้เกิดการกบฏได้ง่าย โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่การทำปฏิวัติและการก่อรัฐประหารในหลายต่อหลายครั้งของบรรดาเหล่าผู้นำกองทัพในหลายๆ รัฐตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้มาคิอาเวลลีเห็นว่าสติปัญญาของเจ้าผู้ปกครองเป็นสิ่งสำคัญ โดยเขาต้องทำตัวให้เป็นเสมือนสิงโตและสุนัขจิ้งจอก^{๖๗} เพื่อที่จะได้ประสานข้อตกลงหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ และไม่เป็นการเปิดโอกาสให้บรรดาแม่ทัพเหล่านั้นใช้โอกาสนี้ในการก่อความวุ่นวาย

2.4.2.2 การจัดตั้งกองทัพและการคัดเลือกทหาร

กองทัพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการการท่าสงคราม และเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่รัฐหนึ่งๆ จะขาดเสียมิได้ เพราะแม้ว่ารัฐนั้นๆ จะมี "จารีตประเพณีที่ดีแต่หากปราศจากการสนับสนุนจากกองทัพก็จะประสบกับความเสียหาย เหมือนเช่นดังปราสาทที่โอโง่งสวยงามซึ่งประดับประดาไปด้วยเพชรและทอง ที่เมื่อปราศจากหลังคาก็ไม่มีอะไรที่ป้องกันพวกเขาจากฝนได้"^{๖๘} การกล่าวเช่นนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกองทัพในการเมืองการปกครองของรัฐหนึ่งๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะหากไร้ซึ่งกองทัพแล้วรัฐนั้นๆ ก็จะประสบกับความพินาศเสียหายด้วยไม่สามารถป้องกันภัยอันเกิดจากการรุกรานของต่างชาติได้ ทั้งนี้กองทัพต้องเป็นกองกำลังที่เกิดจากการคัดเลือกคนในปกครองหรือกองทัพประชาชนนั่นเอง

^{๖๖} การปกครองของโรมันในรูปแบบสาธารณรัฐนั้นไม่มีกงสุลหรือคณะผู้บริหาร 2 คน ซึ่งจะมีการเลือกตั้งในแต่ละปีและทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกองทัพ โดยคณะกงสุลที่มีสองคนต้องสลับเปลี่ยนการบังคับบัญชากองทัพคนละวัน เพื่อป้องกันมิให้คนใดคนหนึ่งรวบอำนาจ โปรตดูรายละเอียดยุติใน สุรชาติ บำรุงสุข, สงคราม: จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ ๒๑, หน้า ๔๑.

^{๖๗} นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, หน้า ๒๕๐.

^{๖๘} Nicolo Machiavelli, "The Art of War," in *Machiavelli: The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p. 566.

เพราะความเสี่ยงในการที่พวกเขาซึ่งมีโอกาสในการทำรัฐประหารมากกว่าคนกลุ่มอื่นก็จะมีน้อยกว่ากองกำลังทหารรับจ้าง รวมถึงการถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มอื่นก็จะมีโอกาสน้อยกว่าเช่นเดียวกัน เนื่องจากคนที่มีแผ่นดินเกิดในรัฐนั้นย่อมมีความจงรักภักดีและพร้อมจะยอมตายเพื่อชาติมากกว่าคนที่รับเงินจากรัฐนั้นและต้องถูกบังคับให้สาบานว่าจะยอมตายแทนได้

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งกองทัพให้เป็นเช่นกองทัพทหารโรมันโบราณเป็นสิ่งที่มาคิอาเวลลีปรารถนาในเกิดขึ้น และเพื่อให้เป็นเช่นนั้นเขาได้กล่าวไว้ว่า “หากใครก็ตามที่ต้องการจะทำสงครามและปรารถนาที่จะประสบกับชัยชนะ สิ่งที่เขาต้องมีคือการจัดตั้งกองทัพ ซึ่งสิ่งจำเป็นที่ต้องทำคือ การหาคน การจัดหาอาวุธ การจัดระเบียบและฝึกฝนพวกเขาให้พร้อมที่จะโจมตี”⁷³ ดังนั้น เราจึงไม่ควรละเลยที่จะศึกษาวิธีการจัดตั้งกองทัพ ไม่ว่าจะเรื่องการคัดเลือกคุณสมบัติของทหาร ขนาดของกองทัพ บทบาทของเงินในกองทัพ การฝึกซ้อม และการจัดระเบียบวินัยภายในกองทัพ เพราะสิ่งเหล่านี้จะส่งผลถึงศักยภาพของกองทัพในการป้องกันการรุกรานจากภายนอก รวมทั้งความสามารถในการเข้าโจมตีรัฐอื่น อันจะสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจและวิสัยทัศน์ของเจ้าผู้ปกครอง ซึ่งในหัวข้อนี้จะแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อย่อย คือ การคัดเลือกทหาร การฝึกฝนกองกำลัง และระเบียบวินัยภายในกองทัพ

I. การคัดเลือกทหาร

มาคิอาเวลลีกล่าวถึงวิธีคัดเลือกทหารในอดีตไว้ว่า “โดยทั่วไป ความคิดในการคัดเลือกทหารโบราณมักเลือกทหารจากประเทศหรือถิ่นที่มีภูมิอากาศเหมาะสม เพราะเชื่อกันว่าทหารเหล่านั้นจะมีทั้งความสุขุมรอบคอบและมีความกล้ามุ่งมั่น ขณะที่ในประเทศเมืองร้อน คนเหล่านั้นจะมีความสุขุมรอบคอบแต่ไม่มีความกล้ามุ่งมั่น ส่วนในประเทศเขตหนาวนั้น ทหารจะมีความกล้ามุ่งมั่นแต่ไม่มีความสุขุมรอบคอบ หากแต่การคัดเลือกทหารเช่นนี้กระทำได้ต่อเมื่อเจ้าผู้ปกครองผู้นั้นปกครองพื้นที่ทั้งโลก เขาจึงสามารถคัดเลือกทหารจากพื้นที่ที่เหมาะสมได้”⁷⁴ แต่มาคิอาเวลลีเน้นย้ำว่า ทุกอาณาจักรและทุกมหาชนรัฐต้องจัดตั้งกองทัพโดยคัดเลือกทหารจากประเทศของตน เพราะแบบอย่างในอดีตแสดงให้เห็นว่าการฝึกฝนในทุกประเทศนั้นสามารถสร้างทหารที่ดีได้ เพราะแม้ว่าในประเทศที่ธรรมชาติเป็นอุปสรรคสติปัญญาที่ชาญฉลาดจะแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นได้ เช่นนี้แล้ว มาคิอาเวลลีได้ใช้การคัดเลือกทหารจากคุณสมบัติมาเป็นสิ่งที่แก้ปัญหานี้ โดยได้แบ่งเกณฑ์คุณสมบัติของทหารไว้ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก ได้แก่ อายุ โดยในพื้นที่ที่ไม่เคยมีการจัดตั้งกองทหาร ควรคัดเลือกจากคนหนุ่มที่มีอายุระหว่าง 17-40 ปี เพื่อที่จะใช้พวกเขาได้อย่างรวดเร็ว แต่ในที่ที่มีกองกำลังทหารจัดตั้งมาแต่เดิมอยู่แล้วนั้น อายุ 17 ปีจะดีที่สุด เพราะคนที่อายุมากกว่านี้ก็จะถูกคัดเลือกและเกณฑ์เข้ากองทัพแล้ว⁷⁵ โดย

⁷³Ibid., p. 581.

⁷⁴Ibid., p. 581.

⁷⁵Ibid., p. 583.

เขาได้เลียนแบบมาจากการคัดเลือกทหารโรมันซึ่งจะเลือกคนที่มีอายุระหว่าง 17-35 ปี เพราะอายุช่วงนี้ ร่างกายจะทำงานประสานกันดีเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสายตา มือ และเท้า

ประการที่สอง ได้แก่ อาชีพ โดยหากคัดเลือกทหารจากพวกชาวไร่ชาวนา ช่างตีเหล็ก คนใส่เกือกม้า ช่างไม้ คนฆ่าสัตว์ นายพราน และอาชีพอื่นที่คล้ายคลึงกันนี้ อาชีพที่มีคุณค่ามากกว่าอาชีพอื่นได้แก่ ชาวไร่ชาวนาเพราะอาชีพนี้จะถูกนำมาใช้มากที่สุดในกองทัพ รองลงมาได้แก่ ช่างตีเหล็ก ช่างไม้ คนใส่เกือกม้า ช่างก่อสร้าง เพราะทักษะในอาชีพเหล่านี้มีประโยชน์อย่างมากในการนำมาใช้ในกองทัพ⁷⁶

ประการที่สาม ได้แก่ รูปลักษณ์ภายนอก โดยทั่วไปแล้วแม่ทัพส่วนใหญ่อย่างซีซาร์จะคัดเลือกทหารโดยดูจากร่างกายที่แข็งแรงเท่านั้น หากแต่ยังมีคุณสมบัติอีกหลายประการ เช่น ดวงตาสีใสและเป็นประกาย เป็นคนสูง คอแข็งแรง มีกล้ามเนื้อ นี้วยาว หน้าท้องไม่ใหญ่ ก้นกลม น่องและเท้าเล็ก ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะทำให้เป็นทหารที่คล่องแคล่วและแข็งแรง ซึ่งสองสิ่งนั้นในตัวทหารเป็นที่ปรารถนาในกองทัพมากกว่าสิ่งอื่นใด⁷⁷

ทั้งนี้การเกณฑ์กำลังพลควรเลือกจากคนในชนบทเพราะคนเหล่านี้เคยชินกับยากลำบาก สามารถทำงานกลางแจ้งได้ ใช้เครื่องมือในการขุดคูคลองเป็น แบบสัมภาระได้ และปราศจากเล่ห์เหลี่ยมและการมุงร้าย อย่างไรก็ตาม ทหารราบนั้นควรเลือกจากคนในชนบท ขณะที่ทหารม้าควรเกณฑ์จากคนที่อยู่ในเมือง⁷⁸ ซึ่งในกรณีของทหารม้าจะเลือกจากคนที่มีฐานะร่ำรวย เพราะการเลี้ยงม้าต้องมีค่าใช้จ่ายมิฉะนั้นแล้วผู้ได้บังคับบัญชาจะร้องเรียนในเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น จึงเป็นข้อยกเว้นสำหรับมาคิอาเวลลีในการจ่ายเงินให้กับทหารเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงม้า⁷⁹

ทว่าประสบการณ์ทางการทหารกลับไม่ใช่คุณสมบัติที่สำคัญหรือจำเป็นในการคัดเลือกทหาร โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ไม่เคยมีการจัดตั้งกองทัพประชาชน เพราะผู้ที่มีประสบการณ์นั้นอาจเป็นทหารรับจ้างซึ่งยากต่อการควบคุมและเป็นอันตรายต่อกองทัพ ทั้งนี้การขาดประสบการณ์ย่อมทำให้คนผู้นั้นขาดความกล้า แต่มาคิอาเวลลีเห็นว่าพวกเขาจะมีความกล้าเพิ่มมากขึ้นภายหลังจากที่ติดอาวุธ ฝึกฝน และจัดระเบียบให้พวกเขาเป็นที่เรียบร้อย

อย่างไรก็ตามการเกณฑ์และตรวจคัดเลือกทหารอาจดูเหมือนเป็นการบังคับให้ประชาชนที่มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์เข้าเป็นทหารในกองทัพ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การที่คนเข้าสู่กองทัพโดยคำสั่งของเจ้าผู้ปกครองนั้นมิได้ถูกบังคับเพียงอย่างเดียวหรือเกิดจากความสมัครใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

⁷⁶ibid., p. 587.

⁷⁷ibid., p. 588.

⁷⁸ibid., p. 583.

⁷⁹ibid., p. 594.

เนื่องจากการใช้ผู้ที่มีความสมัครใจจากก่อให้เกิดความยุ่งยากในหลายประการ เช่น บุคคลนั้นอาจเป็นทหารรับจ้างหรือไม่ก็ไม่มีผู้มาสมัครจำนวนน้อย เป็นต้น ขณะที่การใช้วิธีการบังคับเพียงอย่างเดียวก็จะก่อให้เกิดผลร้ายมากกว่าเพราะประชาชนจะเกิดความไม่พอใจ ดังนั้น การเกณฑ์ทหารจึงไม่ได้เป็นการบังคับหรือการสมัครใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว หากแต่ผสมผสานกันด้วยประชาชนที่มีความเคารพในตัวเจ้าผู้ปกครอง⁸⁰ ซึ่งพวกเขากลัวความอหิวาต์ของเจ้าผู้ปกครองมากกว่าความลำบากที่จะได้รับจากกองทัพ การเกณฑ์ทหารเช่นนี้จึงไม่ก่อให้เกิดความไม่พอใจจนส่งผลกระทบต่อในทางลบตามมา

สำหรับขนาดในการจัดตั้งกองกำลังหรือกองทัพหนึ่งๆนั้น แม้หลายคนกล่าวว่าขนาดเล็กมีข้อดีมากกว่าเพราะจะได้ตัวเลือกที่ดีที่สุดและคนที่ดีที่สุด ทั้งยังไม่ก่อให้เกิดความน่ารำคาญมากเท่ากับการมีคนจำนวนมากมาอยู่รวมกัน และด้วยจำนวนคนที่มีไม่มากนักก็จะสามารถจ่ายเงินให้เป็นที่พอใจแก่พวกเขาได้ซึ่งจะทำให้พวกเขาเชื่อฟังมากขึ้นอีกด้วย แต่มาคือเวลาไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด เพราะเขาคิดว่ากองทัพที่มีขนาดใหญ่จะดีกว่าและจำเป็นกว่ากองทัพขนาดเล็ก หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า “ที่ซึ่งกองทัพขนาดใหญ่ไม่สามารถถูกจัดตั้งขึ้นได้ กองทัพประชาชนที่สมบูรณ์แบบก็ไม่สามารถถูกจัดตั้งได้เช่นกัน”⁸¹ เนื่องจากเมื่อเข้าสู่สนามรบจำนวนทหารที่มีไม่มากนั้นก็เป็นที่เปลืองประโยชน์เพราะไม่สามารถต้านทานกองทัพขนาดใหญ่ได้ และการจัดตั้งกองทัพขนาดเล็กในที่ที่ซึ่งมีประชากรหนาแน่นอย่างในทัสคานีก็ไม่ได้คนที่ดีกว่าหรือตัวเลือกที่ดีกว่าแต่อย่างใด เพราะโดยมากแล้วมักคัดเลือกจากการคาดคะเนและจากประสบการณ์ทางการทหาร ซึ่งมาคือเวลาเห็นว่าประสบการณ์มิใช่สิ่งสำคัญ และการคาดคะเนก็ไม่ได้ให้ผลลัพธ์ที่ดีนัก แต่ควรจะต้องคัดเลือกทหารจากคุณสมบัติที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น และหากมีจำนวนมากที่ผ่านเกณฑ์ก็ให้รับไว้ทั้งหมด ซึ่งแน่นอนว่าทหารเหล่านั้นอาจมีข้อบกพร่องเล็กน้อยแต่เมื่อได้รับการฝึกแล้วก็มีพลังกำลังและความกล้ามากขึ้น ซึ่งจะสามารถสร้างชื่อเสียงให้แก่กองทัพได้มากกว่ากองทัพขนาดเล็ก

ทั้งความคิดที่จะจ่ายเงินให้กับทหารเพื่อที่จะให้พวกเขาเกิดความพอใจได้เมื่อมีจำนวนไม่มากนักก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการที่รัฐหนึ่งๆจัดตั้งกองทัพขนาดเล็กที่มีทหาร 5,000 นาย จะต้องจ่ายเงินเพื่อให้พวกเขาพอใจอย่างน้อยที่สุด 10,000 ดูกัต (ducats) ต่อเดือน หรือ 2 ดูกัตต่อคนต่อเดือน ซึ่งสิ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากเหตุผล 3 ประการ ประการแรกคือ จำนวนทหารราบเพียงเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะสร้างกองทัพปกป้องประเทศได้ ประการที่สองคือ ค่าใช้จ่ายจำนวนเท่านั้นมากเกินไปที่รัฐหนึ่งๆจะแบกรับภาระไว้ได้ ประการที่สาม เงินจำนวนนั้นก็ไม่มากพอที่จะทำให้ทหารเหล่านั้นพอใจและอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาอย่างที่รัฐบาลต้องการได้ตลอดไป ทั้งนี้มาคือเวลาไม่ได้ปฏิเสธการจ่ายเงินให้ทหารเสียทั้งหมด โดยเขาเห็นว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นที่จะจ่ายเงินให้แก่ทหารเมื่อพวกเขามี

⁸⁰ Ibid., p. 584.

⁸¹ Ibid., p. 590.

คำสั่งให้เข้าสู่ทหารหรือไม่ก็เป็นคำตอบแทนในกรณีที่เราเริ่มจัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นในประเทศ เพราะหากไม่มีกองทัพแล้วประเทศก็ปราศจากความมั่นคง⁸²

II. การฝึกฝนกองกำลัง

ความสามารถที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับในตัวของทหารมีอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ ฝีเท้าที่รวดเร็ว ความคล่องแคล่วปราดเปรียว และความแข็งแกร่ง⁸³ โดยฝีเท้าที่รวดเร็วนั้นจะทำให้พวกเขาเข้ายึดที่มั่นของข้าศึกได้โดยที่พวกเขาสามารถกระโดดหรือเตรียมพร้อมที่จะรับมือ ส่วนความปราดเปรียวนั้นจะทำให้พวกเขาหลบหลีกคู่ต่อสู้ได้เป็นอย่างดี สามารถกระโดดข้ามคูและขึ้นฝั่งเข้าประชิดป้อมปราการของศัตรูได้ง่าย และความแข็งแกร่งนั้นจะทำให้ทหารสามารถแบกอาวุธซึ่งมีน้ำหนักมากได้อย่างคล่องแคล่วในการเข้าต่อสู้กับศัตรู

ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้ทหารมีความสามารถดังกล่าวนี้ สิ่งที่ต้องทำหลังจากการคัดเลือกทหารเข้าสู่กองประจำการแล้วคือการฝึกและจัดระเบียบทหารทั้งในทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจ เพราะหากปราศจากการฝึกแล้ว พวกเขาก็ไม่สามารถเป็นทหารที่ดีได้ โดยสิ่งที่แม่ทัพต้องฝึกให้แก่ทหารของเขาในการฝึกร่างกายมี 3 ขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนแรกคือการทำให้ร่างกายของพวกเขาแข็งแรง และสามารถทนต่อความยากลำบาก ทั้งต้องฝึกให้มีความคล่องแคล่วและความว่องไวมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะโดยการเล่นมวยปล้ำ การวิ่ง การกระโดด การโหนบาร์ และทหารเหล่านี้ควรเรียนว่ายน้ำ เพราะจะเป็นประโยชน์มากหากต้องเดินทัพข้ามแม่น้ำโดยไม่มีสะพานและเรือ ขั้นตอนต่อมาคือการให้พวกเขาเรียนรู้การใช้อาวุธ เช่น ฝึกยิงธนู หน้าไม้ และปืน ทั้งควรฝึกโดยใส่เสื้อเกราะที่หนักมากกว่าของจริงเพื่อให้เกิดความเคยชินและคล่องตัวในการรบ ขั้นตอนสุดท้ายคือพวกเขาต้องรู้ที่จะรักษาตำแหน่งที่เหมาะสมในแถวทั้งในการเดินทัพ การสู้รบ และการตั้งค่ายพัก⁸⁴ ซึ่งสิ่งนี้พวกเขาจะเรียนรู้ได้โดยการผสมผสานความรู้นี้จากคนที่ประสบการณ์ในกองทัพเป็นเวลานาน⁸⁵

การฝึกตามขั้นตอนที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ทหารโดยทั่วไปต้องกระทำ แต่ในกรณีของทหารม้าต้องมีการฝึกนอกเหนือไปจากนั้นโดยเฉพาะในการขี่ม้า เพราะเขาต้องสามารถขี่และควบคุมม้าได้พร้อมทั้งสามารถใช้อาวุธร่วมกับการขี่ม้าได้ด้วย และเพื่อให้เป็นเช่นนั้นจึงมีการฝึกโดยใช้ม้าไม้ซึ่งจะทำให้มีความชำนาญมากขึ้น โดยต้องฝึกการกระโจนขึ้นหลังม้าในขณะที่มีอาวุธและไม่มีอาวุธโดยปราศจากคนช่วย⁸⁶ อย่างไรก็ตาม การฝึกทหารต้องไม่รบกวนเวลาในการประกอบอาชีพของพวกเขา ควรฝึกซ่อม

⁸² Ibid., pp. 591-592

⁸³ Ibid., p. 594.

⁸⁴ Ibid., pp. 605-607

⁸⁵ Ibid., p. 606.

⁸⁶ Ibid., p. 607.

ในช่วงวันหยุดเท่านั้น⁸⁷ และสิ่งนี้จะป็นประโยชน์แก่คนหนุ่มที่ใช้เวลาไปอย่างเปล่าประโยชน์ในช่วงวันหยุดซึ่งพวกเขาจะพอใจในการได้ออกมาฝึกซ้อม โดยในยามสงบนั้นควรฝึกซ้อม 1-2 ครั้งต่อปี⁸⁸

III. ระเบียบวินัยภายในกองทัพ

ระเบียบวินัยเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการฝึกฝนและควบคุมทหารในกองทัพให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอย่างที่เจ้าผู้ปกครองปรารถนา ส่วนวิธีของระเบียบวินัยที่ใช้นั้นอาจจะแตกต่างกันไปขึ้นทั้งนี้อยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น เช่นในยามสงบ กฎระเบียบที่ใช้ในการควบคุมจะยืดหยุ่นและผ่อนคลายเป็นขณะที่ในยามสงครามหรือในภาวะฉุกเฉิน กฎระเบียบจำเป็นต้องเพิ่มความเคร่งครัดมากเป็นเท่าทวีคูณเป็นต้น แม้ว่าวิธีการจะแตกต่างกันออกไป แต่โดยวัตถุประสงค์แล้วก็มีความคล้ายคลึงกันในทุกสถานการณ์นั่นคือ การบังคับควบคุม ซึ่งส่วนหนึ่งก็เพื่อให้สถาบันทางการเมืองอย่างเจ้าผู้ปกครองสามารถควบคุมสถาบันทางทหารหรือกองทัพได้นั่นเอง

โดยทั่วไปแล้ว เรามักจะเข้าใจว่ากองทัพที่แข็งแกร่งและประสพกับชัยชนะนั้น ต้องเป็นกองทัพที่มีขนาดใหญ่มีจำนวนกำลังพลเป็นจำนวนมาก แต่สำหรับมาคิอาเวลลีนั้น เขากลับมองว่า กฎระเบียบและวินัยนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้กองทัพแข็งแกร่ง โดยเฉพาะในรัฐอย่างกรีซและอิตาลีที่ประชาชนไม่มีความกล้าโดยธรรมชาติและไม่ได้มีธรรมชาติในการยอมจำนนต่อผู้ปกครอง ก็ยังจำเป็นต้องต้องหวนกลับไปหาระเบียบวินัยที่ดีเหล่านั้น⁸⁹ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีกฎที่ดีเพียงใด หากเจ้าผู้ปกครองละเลยไม่บังคับให้กำลังพลปฏิบัติตามอย่างเข้มงวดแล้ว กฎเหล่านั้นก็ไร้ประโยชน์ ดังนั้นเพื่อให้ทหารไม่ละเมิดระเบียบวินัยเหล่านั้น ย่อมต้องมีข้อบังคับที่ใช้ในการลงโทษที่โหดร้ายและรุนแรง^{๙๐} แต่ในขณะเดียวกันก็ย่อมต้องมีการให้รางวัลตอบแทนในการกระทำที่กล้าหาญด้วยเช่นกัน⁹⁰

⁸⁷Ibid., p. 591.

⁸⁸Ibid., p. 610.

⁸⁹Ibid., p. 694.

^{๙๐}มาคิอาเวลลีอธิบายถึงความรุนแรงในการลงโทษทหารของโรมไม่ว่าจะในกรณีที่ทหารละทิ้งเวรยาม การละทิ้งฐานที่มั่นที่ทหารได้รับคำสั่งให้สู้รบ การนำความลับออกไปนอกค่าย การเข้าปะทะสู้รบที่ขัดกับคำสั่งของแม่ทัพ และทหารที่กลัวจนทิ้งอาวุธ ซึ่งในกรณีเหล่านี้หากคนผิดเป็นทหารทั้งกองทัพก็ไม่ใช่พวกเขาทั้งหมด แต่จะใช้วิธีโดยการนำชื่อทหารทั้งหมดใส่ลงในกระสอบและจับสลากขึ้นมาในทุกๆคนที่ลืบจะเป็นคนที่ถูกประหาร ซึ่งการลงโทษเช่นนี้จะทำให้ทุกคนเกรงกลัวและไม่กล้าที่จะละเมิดคำสั่งหรือกฎที่วางไว้

⁹⁰Ibid., pp. 689-690

ทั้งนี้ชื่อเสียงของแม่ทัพก็ขึ้นอยู่กับการรักษากองทัพให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน⁹¹ ดังนั้นเมื่อเกิดการปลุกระดมหรือเกิดความบาดหมางในหมู่ทหาร แม่ทัพต้องรู้วิธีที่จะจัดการกับเรื่องนี้โดยใช้ความชำนาญ และวิธีการลงโทษทหาร^Σ ที่กระทำผิดนั้น มาคิอาเวลลีเห็นว่าทำให้ทหารทั้งหมดภายในกองจัดการจะเป็นการดีที่สุด เพราะการให้อ่านาจซึ่งขาดแก่คนใดคนหนึ่งอาจก่อให้เกิดความโอบเอียงและปกป้องในกรณีที่มีความชอบพอกันก็เป็นได้ และเพื่อป้องกันการตัดสินใจที่ผิดพลาดในกรณีที่บุคคลซึ่งกระทำความผิดนั้นเป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไป มาคิอาเวลลีเห็นว่าต้องให้ผู้คนที่ซุ่มชมเหล่านั้นเป็นผู้ลงโทษเสียเองเพราะเขาเชื่อว่าคนเหล่านี้ปรารถนาจะให้มีการลงโทษเมื่อพวกเขาได้ทำหน้าที่นี้เอง โดยเขาได้ยกตัวอย่างกรณีของ Manlius Capitolinus ซึ่งถูกสถาปนาครองตัดสินลงโทษ แต่ประชาชนกลับออกมาปกป้อง ต่อมาเมื่อประชาชนได้กลายเป็นผู้ตัดสิน พวกเขากลับตัดสินให้ประหารชีวิต Capitolinus เสียเองซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่าวิธีการลงโทษเช่นนี้จะจัดความวุ่นวายให้หมดไปและทำให้เกิดความยุติธรรม⁹²

นอกจากกฎระเบียบที่เจ้าผู้ปกครองและแม่ทัพใช้ในการควบคุมกองทัพแล้ว มาคิอาเวลลีเห็นว่าศาสนาก็เป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่ใช้ในการควบคุมกำลังพลได้เป็นอย่างดี⁹³ เพราะการควบคุมทหารโดยใช้กฎระเบียบอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ โดยในอดีตพวกเขาจะให้ทหารยึดถือในพระเจ้าด้วยพิธีกรรมการถือสัตย์ปฏิญาณของทหารโดยให้สาบานว่าจะปฏิบัติตามระเบียบวินัยของกองทัพอย่างเคร่งครัด ซึ่งแม่ทัพจะต้องปลุกฝังความเชื่อในพระเจ้าให้แก่ทหารในกองทัพมากเป็นเท่าตัวเพื่อให้ทหารเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งได้อีกทางหนึ่ง และข้อดีอีกประการหนึ่งของศาสนาในความคิดของมาคิอาเวลลีคือ การที่ศาสนา(คริสต์)สั่งสอนให้คนไม่ต้องเชื่อโชคลางหรือไสยศาสตร์ใดๆ⁹⁴ ซึ่งสิ่งนี้เคยปัญหามากในสมัยก่อนเมื่อมีเหตุการณ์ผิดปกติบางอย่างเช่น การเกิดสุริยุปราคา ซึ่งแม่ทัพที่ชาญฉลาดต้องตีความเหตุการณ์เหล่านี้ให้เป็นประโยชน์แก่ขวัญกำลังใจของคนในกองทัพ

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้ทหารอยู่ในระเบียบวินัยของกองทัพได้เป็นอย่างดีนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ความสามารถของแม่ทัพ เนื่องจากในหลายๆสถานการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสนามรบ ทักษะของทหารในเรื่องการเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นมาก เพราะ "ถึงแม้ทหาร

⁹¹ Ibid., p. 698.

^Σ มาคิอาเวลลีแนะว่าวิธีการที่ดีที่สุดได้แก่ การลงโทษแก่นำที่เป็นคนก่อปัญหาโดยต้องไม่ให้พวกเขารู้ตัวล่วงหน้า โดยออกหมายเรียกทหารทั้งกองมาประชุมเพื่อไม่ให้คนที่เป็นตัวการระแวงสงสัย และเมื่อมาชุมนุมกันครบแล้วก็ให้จัดการลงโทษคนที่เป็นตัวการซึ่งจะทำให้ทหารคนอื่นหวาดกลัวและกลับเข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้ง

⁹² Ibid., pp. 690-691

⁹³ Ibid., p. 691.

⁹⁴ Ibid., p. 699.

เหล่านั้นจะผ่านศึกมาเป็นพันครั้ง แต่หากเขาไม่อยู่ในระเบียบวินัย พวกเขา ก็เปรียบเหมือนทหารใหม่ที่ไม่ได้ ประสบการณ์⁹⁵ และสำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว เขาเห็นว่าควรทำตามอย่างโบราณ นั่นก็คือ การเพิ่มพูน ทักษะนี้ด้วยการฝึกฝนทหารและประสบการณ์ของแม่ทัพ

2.5 การสงครามโดยคุณธรรมและโชคชะตา

ในการศึกษาความคิดของมาคิอาเวลลีครั้งนี้หากไม่หยิบยกเรื่องคุณธรรมและโชคชะตามาพูดถึง ก็คงไม่อาจเรียกได้ว่าได้ทำการศึกษามาคิอาเวลลี หากแต่การศึกษานี้จะไม่ลึกซึ้งในการถกเถียงและ อธิบายถึงความหมายและจุดมุ่งหมายของมาคิอาเวลลีในเรื่องคุณธรรมและโชคชะตาเหมือนอย่าง การศึกษางาน The Prince แต่จะมีการศึกษาความสามารถของเจ้าผู้ปกครองในการรบโดยเรียนรู้ว่าจะ ใช้โอกาสที่เทพีแห่งโชคชะตาเอื้ออำนวยมาได้อย่างไรเป็นส่วนเพิ่มขยาย เนื่องจากคุณธรรมและโชคชะตา เป็นอีกส่วนประกอบที่สำคัญในการทำความเข้าใจศาสตร์ทางการทหารของผู้ปกครองของมาคิอาเวลลี ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะไปเชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองที่เจ้าผู้ปกครองจะได้รับนั่นเอง

คุณธรรมหรือ *virtu* สำหรับมาคิอาเวลลีนั้น ไม่ได้มีความหมายถึงศีลธรรมหรือความดีงามตาม อย่างศาสนา ดังที่ไซยันต์ ไชยพรกล่าวไว้ว่า “สิ่งที่เป็นคุณธรรม (*virtu*) ที่แท้สำหรับมาคิอาเวลลีและเจ้า ผู้ปกครองที่แท้ของเขานั้น ก็คือความฉลาดหรือความสุ่มรอบคอบที่จะช่วยให้เจ้าผู้ปกครองรู้ว่าเมื่อไรที่ เขาควรจะทำและทำอะไร เมื่อไรและอย่างไรที่เขาควรจะรักษาสิ่งที่เป็นความดีในสายตาของคนทั่วไป และเมื่อไรและอย่างไรที่เขาทำในสิ่งที่เป็นคนสมบัตินั้นขัดกับความดีในสายตาของคนทั่วไป”⁹⁶

แต่ที่ว่าคำว่าคุณธรรม (*virtu*) จะสามารถใช้ความหมายที่มีคำจำกัดความตายตัวได้ในงานเขียน ทุกเล่มของมาคิอาเวลลีหรือไม่? สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดถึงความแตกต่างระหว่างงาน The Art of War กับงาน เขียนเด่นเล่มอื่นๆคือ ในงานเขียนเล่มอื่นจะปรากฏให้เห็นถึงคุณสมบัติที่ชั่วร้าย เจ้าเล่ห์ และการไม่ คำนึงถึงศีลธรรมใดๆของมาคิอาเวลลีหรือที่เรียกว่ามีภาพพจน์ที่เป็น Machiavellian² เช่น ในThe Prince

⁹⁵ Ibid., p. 614.

⁹⁶ ไชยันต์ ไชยพร, “ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาคิอาเวลลี”, วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 16.

² ในหนังสือ Books that Change The World Robert B. Down ได้เขียนถึงคำว่า “Machiavellian” ไว้ว่า “กว่าสี่ศตวรรษที่ผ่านมา คำว่า “มาคิอาเวลลีเยน” มีความหมายถึงความรู้สึก เกี่ยวกับอะไรบางอย่างที่เปี่ยมไปด้วยความร้ายกาจ ททรศหักหลัง ความชั่วร้าย ความอำมหิตรุนแรง และ ความเลวทราม ต้นกำเนิดของคำดังกล่าวมาจากนิโคโล มาคิอาเวลลี ที่กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มีชื่อเสียง ทางด้านการวางกลอุบาย ความเจ้าเล่ห์ การหลอกลวง พวกมือถือสาปปากถือศีล ไร้ศีลธรรมไม่มี หลักการที่แน่นอนใดๆ และไร้หลักการทางการเมือง รวมทั้งหลักปรัชญาที่กล่าวว่าผลสำเร็จที่ได้รับเป็นสิ่ง ที่สำคัญมากกว่าวิธีปฏิบัติ”

บทที่ 17 “มนุษย์ล้มการตายของบิดาได้รวดเร็วกว่าการสูญเสียมรดกที่บิดาทิ้งไว้ให้” หรือใน The Discourses 1.3 “มนุษย์ทุกคนชั่วร้ายและพวกเขาจะแสดงความมุ่งร้ายที่อยู่ภายในจิตใจออกมาเมื่อมีโอกาส...” แม้กระทั่งใน The History of Florence III i3 “ทาสรับใช้ที่จงรักภักดีย่อมจะเป็นทาสตลอดไป เช่นเดียวกับที่คนดีย่อมเป็นคนจนเสมอไป” เป็นต้น ซึ่งภาพพจน์เหล่านั้นกลับไม่ปรากฏให้เห็นใน The Art of War เลย ยิ่งไปกว่านั้นความเลวร้ายที่ปรากฏ เช่น การใช้กลยุทธ์ต่างๆในสนามรบ ก็มีอยู่อย่างจำกัด และเป็นสิ่งที่ให้อภัยได้ในบริบทของสงคราม ทั้งมาคิอาเวลลีก็ไม่ได้พยายามขยายขอบเขตการใช้ประโยชน์จากความชั่วร้ายเหล่านั้นในสนามรบมาสู่การเมืองในยามสงบเหมือนอย่างที่เขาทำในงานเล่มอื่น ๆ⁹⁷ ดังนั้น การที่รูปแบบการเขียนของงานมีความต่างออกไปเช่นนี้จะทำให้นิยามเรื่องคุณธรรมเปลี่ยนไปหรือไม่? หรือว่านี่จะเป็นคุณธรรม (virtu) ในแง่ที่เขาเห็นว่าเมื่อไรและอย่างไรที่เขาควรจะรักษาสิ่งที่เป็นความดีในสายตาของคนทั่วไป ซึ่งอาจจะสืบเนื่องมาจากงานเขียน The Art of War ถูกเขียนขึ้นเพื่อให้ตีพิมพ์ในขณะที่เขามีชีวิตอยู่ก็เป็นได้ ในขณะที่งานเล่มอื่นได้รับการตีพิมพ์ภายหลังจากที่เขาเสียชีวิตแล้ว

สำหรับในงานเขียนเรื่อง The Art of War นั้น ผู้เขียนเห็นว่าคุณธรรมสำหรับมาคิอาเวลลีน่าจะเป็นขอบเขตความหมายไปในทางที่เป็น “ความรู้” หรือศิลปะแห่งสงคราม” เพราะมาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องเรียนรู้และมีความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งการสงครามเป็นอย่างดี โดยลักษณะของงานเขียนนี้เหมือนกับเป็นคู่มือวิธีการใช้งาน (How to) หรือเป็นตำราที่บอกวิธีแห่งการสงครามแก่เจ้าผู้ปกครอง แต่การที่จะมีศิลปะแห่งสงครามได้นั้นต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในทางการทหาร เพราะศิลปะแห่งสงครามนี้ไม่เหมือนความรู้ในศิลปะแขนงอื่นที่เราได้มาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หากแต่ความรู้ในศิลปะแห่งสงครามย่อมต้องใช้การฝึกฝน เพื่อที่จะทำให้เขาจะจัดตั้งกองกำลัง และจัดการองค์ภายในกองทัพให้ดีได้อย่างไร ทั้งยังรู้วิธีการใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์และยุทธวิธีในการรบได้เป็นอย่างดี รู้ว่าเมื่อใดควรจะเข้ารบ เมื่อใดควรจะล่าถอยซึ่งสามารถทำให้เขาฝึกฝนและจัดการกองกำลังของเขาเองได้ อันจะส่งผลต่ออำนาจทางการเมืองที่เขาจะได้รับ และหากศึกษางาน The Art of War เพียงเล่มเดียว โดยไม่อาศัยงานเขียนเล่มอื่นของมาคิอาเวลลีในการศึกษาหรืออยู่ในยุคเดียวกับมาคิอาเวลลีที่ได้อ่าน The Art of War แต่เสียชีวิตก่อนที่ The

⁹⁷ Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's virtue*, p. 191.

อย่างไรก็ตาม จากงานเขียนเรื่องศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ไชยันต์ ไชยพรกล่าวว่า แม้ว่ามาคิอาเวลลีจะกล่าวถึงความฉลาดและสุขุมรอบคอบ (cleverness and prudence) ใน The Prince ซึ่งทำให้เราตีความหรือเข้าใจในตอนแรกๆว่าความฉลาดและความสุขุมนี้คือ virtu และมีสถานะเป็นความรู้ อย่างหนึ่ง แต่เมื่อได้ศึกษาที่มาและความหมายของ virtu ของมาคิอาเวลลีแล้ว ทำให้เราพบว่า virtu นั้นไม่ใช่ความรู้ แต่เป็นสภาวะอารมณ์จิตใจของคน ซึ่งทำให้เขารู้สึกว่าควรทำในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ โปรดดูรายละเอียดใน ไชยันต์ ไชยพร, “ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาคิอาเวลลี”, *วารสารสังคมศาสตร์* 30, 3 : 40-41.

Prince จะตีพิมพ์ ก็ย่อมจะเข้าใจว่า เขาต้องการสื่อว่าคุณธรรมที่แท้ของเจ้าผู้ปกครองคือ ศาสตร์หรือ ศิลปะแห่งสงครามแต่เพียงเท่านั้น

แล้วความรู้เหล่านั้นถ่ายทอดได้หรือไม่? ความเข้าใจโดยทั่วไปของคนเราย่อมเห็นว่า ศิลปะ ต่างๆนั้นสามารถสอนและเรียนรู้สืบทอดต่อกันได้ ถ้าเช่นนั้นแล้วจะเป็นไปได้หรือไม่ที่มาคิอาเวลลีจะ สร้างศิลปะที่จะทำให้ความฉลาดและความสุขุมรอบคอบเป็นสิ่งที่หาได้ทั่วไป เป็นไปได้หรือไม่ว่า มาคิอาเวลลีจะลดทอนคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครองให้เป็นศิลปะที่มีคุณธรรมอยู่ในนั้น การที่จะตอบ คำถามนี้ต้องย้อนกลับไปดูว่าคุณธรรมสืบทอดได้หรือไม่ คุณธรรมสำหรับมาคิอาเวลลีเป็นสิ่งเฉพาะตัว ของแต่ละบุคคล⁹⁸ เพราะการจะได้มาซึ่งคุณธรรมนั้น ผู้ปกครองต้องแสวงหา ขวนขวาย หรือเรียนรู้ถึง การกระทำหรือไม่กระทำของผู้ปกครองที่ประสบความสำเร็จในอดีตหรือใช้ประวัติศาสตร์นั้นนำพามาซึ่ง ความรู้ นั้นเป็นหลัก และเนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้และมีสติปัญญาไม่เท่ากัน จึงน่าจะเป็นไปได้ยากในการที่จะสืบทอดคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครอง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องอย่าลืมนำศิลปะ สามารถสอนสืบทอดกันได้ ทั้งตัวของศิลปะเองก็มีความเป็นสากลและเป็นประโยชน์ได้กับทุกคน⁹⁹

เรามาดูทางแยกที่ค่อนข้างจะสับสนว่าสรุปแล้วคุณธรรม (virtu) ในฐานะที่เป็นความรู้หรือก็คือ ศิลปะแห่งสงครามของเจ้าผู้ปกครองถ่ายทอดกันได้หรือไม่? หากศึกษาเนื้อหาของงานเขียนในหลายๆ เล่มของมาคิอาเวลลีจะพบว่า เขายกเหตุการณ์หรือบุคคลในอดีตมาเป็นแบบอย่างในความสำเร็จอัน เนื่องมาจากคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครอง ขณะเดียวกันก็ยกตัวอย่างให้เห็นความล้มเหลวของเจ้า ผู้ปกครองเช่นกัน เช่นเดียวกับใน The Art of War ที่มาคิอาเวลลีเน้นให้ผู้ปกครองหันกลับไปหาอภิปรัชญา โดยเฉพาะวิธีการทหารของโรมัน ซึ่งเหมือนว่าเขามีจุดประสงค์ให้ผู้อ่านเลียนแบบวิธีการเช่นนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณธรรม แต่ทว่าคุณธรรมของบุคคลที่เป็นแบบอย่างนั้นก็ไม่ใช่ได้มาด้วยการเลียนแบบ แล้วผู้อ่านงานของมาคิอาเวลลีจะได้มันมาโดยวิธีการเลียนแบบได้อย่างไร?¹⁰⁰ สิ่งนี้ในบทที่ 6 ของ เจ้าผู้ปกครองมาคิอาเวลลีได้อธิบายถึงการเลียนแบบคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครองโดยเปรียบเทียบกับการ ยิงธนูไว้ดังนี้

“เนื่องจากมนุษย์เราอย่างที่เป็นอยู่นั้นมักจะเดินตามทางที่ผู้อื่นได้เดินไปแล้วเสมอ และดำเนินการของพวกเขาไปโดยการเลียนแบบผู้อื่น เนื่องจากไม่สามารถจะทัดเทียม คุณธรรมของบรรดาผู้ซึ่งท่านเลียนแบบ ผู้ที่สุขุมรอบคอบจึงควรไปตามทางที่มหานุรุษได้ ดำเนินการไปแล้วเสมอ และเลียนแบบบรรดาผู้ที่ประเสริฐที่สุด เพื่อว่าหากคุณธรรมของท่าน ไม่สามารถไปถึงที่นั่นได้ อย่างน้อยที่สุดมันก็มีกลิ่นไอของคุณธรรมนั้นอยู่บ้าง และควรทำ

⁹⁸Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's virtue*, p. 46.

⁹⁹Ibid., p. 46.

¹⁰⁰Eugene Garver, *Machiavelli and the History of Prudence* (Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1987), p. 47.

เหมือนอย่างนักธนูผู้สุ่มรอบคอบ ผู้ซึ่งเมื่อเป้าที่พวกเขาประสงค์จะยิงอยู่ไกลออกไปมาก และโดยที่รู้ดีถึงคุณธรรมของคันธนูของตนว่าสามารถจะทำอะไรได้ พวกเขาก็จะเล็งให้สูงกว่า เป้าที่ตั้งใจไว้มาก มิใช่เพื่อให้ลูกธนูขึ้นไปสูงอย่างนั้น แต่เพื่อว่าโดยอาศัยการเล็งสูงอย่างนั้น พวกเขาสามารถจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ไว้”

จากคำกล่าวข้างต้นน่าจะอธิบายได้ว่าคุณธรรมนั้นไม่สามารถลอกเลียนได้ทั้งหมดหรือได้ผลลัพธ์ออกมาเหมือนกันทั้งหมด แต่ควรจะทำมากกว่าที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ เหมือนอย่างนักธนูผู้สุ่มรอบคอบที่จะเล็งเป้าหมายที่ไกลออกไป ก็ต้องเล็งและยิงธนูให้สูงกว่าเป้า เพราะในระยะทางไกลธนูจะตกในทิศทางที่โค้งลง หากยิงธนูออกไปตรงๆ ก็คงจะไปไม่ถึงเป้าหมาย นักธนูที่สุ่มรอบคอบนี้ก็เปรียบเสมือนเจ้าผู้ปกครองที่ต้องแสวงหาความรู้มากกว่ามหาบุรุษหรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างเป็นเทวดาเพื่อจะไปให้ถึงจุดหมายเช่นเดียวกับพวกเขา ซึ่งหมายความว่าเจ้าผู้ปกครองหรือผู้อ่านจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความรู้ความสามารถหรือปรับปรุงวิธีการต่างๆ นอกเหนือไปจากการพึ่งพิงและลอกเลียนตัวอย่างหรือความคิดที่มาจากเวลาที่ได้ถ่ายทอดมาทั้งหมด ซึ่งมาจากเวลาที่ได้ย่ำความคิดนี้ใน The Art of War ว่าแม่ทัพต้องมีความคิดริเริ่ม (innovation) เพราะไม่มีใครที่ประสบความสำเร็จในอาชีพได้หากปราศจากสิ่งนี้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดน่าจะทำให้เข้าใจว่า The Art of War เป็นตำราที่มาจากเวลาที่ใช้เป็นทางเชื่อมระหว่างเจ้าผู้ปกครองกับคุณธรรมหรือเป็นตัวช่วยหนึ่งของเจ้าผู้ปกครองในการถ่ายทอดความรู้หรือศิลปะแห่งสงคราม แต่การจะลอกเลียนแบบให้เหมือนทั้งหมดคงเป็นไปได้ยากทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ปกครอง และความรู้ที่มีในตำรานั้นก็ไม่ใช่ทั้งหมดของคุณธรรม เจ้าผู้ปกครองนั้นต้องแสวงหาศิลปะนั้นเพิ่มเติมและนำความรู้ทุกอย่างที่มีนั้นมาประกอบกันเข้าเป็นคุณธรรมเฉพาะของแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ตาม คุณธรรมก็มีโชคนสมบัติที่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ปกครองประสบความสำเร็จและสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเองได้ ทั้งนี้ยังต้องขึ้นอยู่กับโชคชะตา (fortuna) อีกด้วย เพราะทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลาทั้งในสถานะที่ส่งเสริมและสถานะที่ขัดขวางระหว่างกัน โดยโชคชะตานั้นก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อเจ้าผู้ปกครองทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความผันแปรของโชคชะตาว่า จะเป็นไปในทิศทางใด จะหยิบยื่นโอกาสหรือสร้างความพินาศให้มีมากขึ้น และเนื่องจากความผันแปรนี้เองที่ทำให้ผู้ปกครองจำเป็นต้องมีคุณธรรมเพื่อเอาชนะหรือใช้ในการฉวยประโยชน์จากโชคชะตานั้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็ใช้ไปเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นหรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ให้มีผลกระทบในทางลบต่อเจ้าผู้ปกครองน้อยที่สุดนั่นเอง

ทั้งนี้ในการสงครามที่ถือว่าเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่เทพแห่งโชคชะตาได้หยิบยื่นมาให้ ซึ่งปรากฏให้เห็นในงานเขียนเจ้าผู้ปกครองว่า “หากแต่ว่าบ่อยครั้งที่เดียวที่คนธรรมดาๆ ก็เติบโตมาถึงขั้นนั้น (เจ้า

ผู้ปกครอง)ได้ด้วยสงคราม”¹⁰¹ เช่นเดียวกับในงาน The Art of War ที่มาคิอาเวลลิกกล่าวไว้ว่า “ในยามสงคราม ไม่มีสิ่งใดสำคัญไปกว่าการรู้ว่าจะใช้โอกาสให้ได้ดีที่สุดอย่างไรเมื่อได้รับมัน”¹⁰²

โอกาสโดยเฉพาะในสภาวะสงครามที่มาคิอาเวลลิกกล่าวถึงนั้น ถ้าผู้ปกครองรู้จักฉกฉวยโดยใช้คุณธรรมของตนร่วมกับโอกาสที่เกิดจากโชคชะตาก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปกครองมากกว่าในสภาวะการณปกติ³ เพราะวิกฤตการณ์การนองเลือด ความสูญเสีย ความสับสนอลหม่าน ฯลฯ ที่เกิดในสงครามนั้นเป็นบททดสอบสำคัญที่ทำลายความสามารถของผู้ปกครองในการคิดแก้ไขและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ซ้ำกันในแต่ละวัน ซึ่งหากผู้ปกครองไม่สามารถจัดการและแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ก็มักจะเผชิญกับวิกฤตศรัทจากประชาชน จนทำให้ผู้นำหลายคนต้องสูญเสียอำนาจทางการเมืองจากสถานการณ์เช่นนี้ไป แต่หากผู้ปกครองสามารถจัดการและแก้ไขปัญหาที่รุนแรงเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ก็ถือได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ เป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องสรรเสริญจากประชาชนเป็นอย่างมาก

แม้ว่าเราไม่อาจจะเรียกมาคิอาเวลลิดูว่าเป็นนักการทหารได้อย่างเต็มที่นักด้วยประสบการณ์ในทางการรบที่มีค่อนข้างจำกัด แต่คตินิยมของเขาในทางการทหารหลายอันมีคุณค่าและยังเป็นที่รู้จักมาจนถึงปัจจุบัน¹⁰³ โดยหนึ่งในนั้นก็คือกฎทั่วไปในการรบ 27 ข้อที่แม่ทัพและเจ้าผู้ปกครองพึงยึดถือปฏิบัติ ซึ่งกฎทั้ง 27 ข้อนี้ก็คือคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถของผู้ปกครองที่ใช้จัดการกับโชคชะตาหรือในที่นี้ก็คือสงครามนั่นเอง โดยมาคิอาเวลลิดูได้กล่าวถึงกฎ 27 ข้อไว้ดังนี้

“1.อะไรที่เอื้ออำนวยต่อศัตรู ไม่เป็นผลดีแก่เรา อะไรที่ไม่เป็นผลดีแก่ศัตรูก็จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อเรา

¹⁰¹นิโคโล มาคิอาเวลลิดู, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, หน้า 223.

¹⁰²Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machiavelli: The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p. 718.

³“virtu จะทำงานประสบความสำเร็จที่สุดได้ก็ด้วยการประสานกับฟ้าดินหรือโชคชะตา และคงไม่มีจังหวะสถานการณ์ที่ฟ้าดินหรือโชคชะตาจะเอื้ออำนวยให้กับเจ้าผู้ปกครองได้แสดงออกซึ่ง “คุณธรรมและความยิ่งใหญ่” (virtu and glory) ของเขาเท่ากับการดลบันดาลให้บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์เพื่อที่เจ้าผู้ปกครองจะได้แสดงความสามารถอันยิ่งใหญ่ของเขาออกมา” ดูรายละเอียดใน Anthony J. Parel, The Machiavellian Cosmos, (New Haven and London: Yale University Press, 1992), p. 92. อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร, “ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาคิอาเวลลิดู”, วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 33-34.

¹⁰³Robert Nisbet, The Social Philosopher (England: Paladin, 1976), p. 67.

2. ผู้นำที่หมั่นเฝ้าสังเกตการณ์การเคลื่อนไหวของศัตรู และใส่ใจในการฝึกฝนกองทัพของเขา ก็จะเป็นผู้ที่ประสบอันตรายน้อยกว่าและสามารถคาดหมายถึงชัยชนะได้มากกว่า
3. อย่านำทหารของคุณเข้าสู่การสู้รบ จนกว่าคุณจะได้กระตุ้นขวัญกำลังใจให้พวกเขา มีความกล้าหาญ โดยปราศจากความกลัวและอยู่ในคำสั่ง อย่าเสี่ยงสู้รบ จนกว่าคุณจะเห็นว่าพวกเขาคาดหวังถึงชัยชนะ
4. เป็นการดีกว่าที่จะมีชัยชนะเหนือศัตรูโดยความอดอยาก ดีกว่าโดยใช้ศาสตรา ชัยชนะมาพร้อมกับโชคชะตามากกว่าความสามารถ
5. ไม่มีแผนการใดดีไปกว่าการปกปิดซ่อนเร้นจากศัตรูจนกว่าถึงเวลาที่คุณลงมือ
6. ในยามสงคราม ไม่มีสิ่งใดสำคัญไปกว่าการรู้ว่าจะใช้โอกาสให้ได้ที่สุดอย่างไร เมื่อได้รับมัน
7. ธรรมชาติสร้างคนกล้าหาญออกมาน้อย แต่ความพากเพียรและการฝึกฝนจะทำให้คนเหล่านั้นมีเพิ่มมากขึ้น
8. ในสงคราม ระเบียบวินัยทำอะไรได้มากกว่าการทารุณ
9. เมื่อคนในกองกำลังของข้าศึกหนีทัพของเขาเพื่อเข้ามาเป็นพวกเดียวกับคุณ ถ้าพวกเขาทำด้วยความสัจย์จริง ก็จะเป็นการเข้ายึดครองที่ยิ่งใหญ่สำหรับคุณ ด้วยกองกำลังฝ่ายตรงข้ามมีจำนวนลดลงโดยคนที่หลบหนีมากกว่าคนที่ถูกฆ่าตาย อย่างไรก็ตาม พวกที่หนีทัพก็จะถูกส่งเสียจากเพื่อนใหม่ของเขา และเป็นที่เกลียดชังในหมู่เพื่อนเก่าของเขา
10. ในการจัดเตรียมทัพ ควรจัดกองกำลังสำรองให้มีจำนวนมากเพื่อส่งไปเป็นกองหนุนให้แนวหน้า ดีกว่าที่จะเพิ่มจำนวนทหารในแนวหน้าให้มีมากขึ้น
11. เป็นไปได้ยากที่จะถูกโจมตี ถ้าเขา(แม่ทัพ)ประเมินกองทัพของเขาและศัตรูได้เป็นอย่างดี
12. ความกล้าหาญของเหล่าทหารสำคัญมากกว่าจำนวนของพวกเขา แต่ทำเลที่ตั้งก็ก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าความกล้าหาญ
13. สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและไม่ได้คาดหมายมาก่อน จะนำพากองทัพเข้าสู่ความสับสน แต่สิ่งที่เคยชินและเกิดขึ้นอย่างช้าๆจะเป็นที่นิยมในหมู่ของพวกเขา อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและไม่ได้คาดหมายมาก่อนนั้น จะช่วยทำให้กองทัพได้เรียนรู้ที่จะจัดการกับข้าศึกหน้าใหม่ๆในการรบย่อยก่อนที่จะเข้าสู่การรบอย่างเต็มรูปแบบ
14. กองทัพที่ไร้ระเบียบในขณะที่ไล่ตามข้าศึก ก็เป็นไปได้อีกที่จะกลายเป็นผู้พ่ายแพ้มากกว่าจะเป็นผู้ชนะ
15. แม่ทัพที่ไม่ได้จัดเตรียมเสบียงที่จำเป็นไว้สำหรับการยังชีพ ก็จะถูกตีพ่ายแม้ว่าศัตรูจะปราศจากอาวุธก็ตาม
16. แม่ทัพที่เชื่อมั่นในกองทหารม้ามากกว่ากองทหารราบ หรือเชื่อมั่นในกองทหารราบมากกว่าทหารม้า ก็ควรจะเลือกให้เหมาะสมกับเขา
17. หากในเวลากลางวัน แม่ทัพต้องการที่จะรู้ว่ามียาพิษลับอยู่ในค่ายหรือไม่ ก็เพียงแค่สั่งให้ทหารทุกคนเข้าประจำในที่พัก
18. แม่ทัพยอมเปลี่ยนแปลงแผนการของตน เมื่อพบว่าศัตรูรู้แผนการนั้นล่วงหน้าแล้ว

19.จงรับฟังคำแนะนำในสิ่งที่คุณควรจะทำจากที่ปรึกษาหลายๆคน แต่เมื่อจะตัดสินใจที่จะทำอะไรต่อไปก็จงให้รู้กันเพียงไม่กี่คน

20.จงดูแลและควบคุมบรรดาทหารด้วยความกลัวและการลงโทษในยามสงบ แต่เมื่อเข้าสู่สงคราม จงดูแลและควบคุมพวกเขาด้วยความหวังและรางวัล

21.แม่ทัพที่ดีจะไม่เข้าใจผิด เว้นเสียแต่ว่ามีความจำเป็นมาบังคับ หรือไม่ก็เมื่อมีโอกาส

22.อย่าปล่อยให้ศัตรูรู้แผนการรบและการจัดกำลัง และไม่ว่าแม่ทัพจะจัดกำลังอย่างไร ก็ต้องให้แน่ใจว่ากองหน้าจะถอยร่นกลับเข้ามาพร้อมกับกองที่สองและกองที่สามได้โดยง่าย

23.ในระหว่างการสู้รบ อย่าสั่งการกองทัพให้ทำอะไรก็ตามที่แตกต่างไปจากสิ่งที่ได้สั่งการไว้แต่แรก ถ้าไม่ต้องการให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้น

24.เป็นการยากที่จะเตรียมการสำหรับสิ่งที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า แต่หากรู้ถึงสิ่งเหล่านั้นล่วงหน้าก็จะเป็นการง่าย

25.กำลังพล, อาวุธ, เงิน และเสบียง เป็นปัจจัยสำคัญในการทำสงคราม แต่สิ่งที่มีจำเป็นมากที่สุดคือกำลังพลและอาวุธ เพราะกำลังพลและอาวุธสามารถหาเงินและเสบียงได้ แต่เงินและเสบียงไม่สามารถหาเงินและอาวุธได้

26.คนรวยที่ปราศจากอาวุธ ย่อมเป็นเหยื่อของทหารติดอาวุธผู้ยากจน

27.พึงฝึกบรรดาทหารให้ดูแคลนและรังเกียจอาหารเลิศรสและเสื้อผ้าหรูหรา¹⁰⁴

จากกฎในการรบ 27 ข้อนั้น ข้อความที่โดดเด่นมากคือ “ชัยชนะมาพร้อมกับโชคชะตามากกว่าความสามารถ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการง่ายกว่าหากโชคชะตากำหนดมาให้ชนะในการรบครั้งนั้น แต่หากเจ้าผู้ปกครองใช้คุณธรรมหรือเรียนรู้ที่จะควบคุมหรือฝึกฝนที่จะเอาชนะโชคชะตานั้นก็สามารถทำได้ ดังจะเห็นได้จากข้อความในข้อที่ 7 ที่ว่า “ธรรมชาติสร้างคนกล้าหาญออกมาน้อย แต่ความพากเพียรและการฝึกฝนจะทำให้คนเหล่านั้นมีเพิ่มมากขึ้น” เพราะแม้ว่าพลเมืองในรัฐนั้นๆจะไม่มีความสามารถหรือเชี่ยวชาญในการรบ แต่เมื่อถูกเกณฑ์เข้าเป็นทหารแล้ว รัฐก็มีหน้าที่ในการฝึกฝนและเตรียมพร้อมให้กำลังพลเหล่านั้นมีความแข็งแกร่งและความกล้าหาญในการรบ ซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่า “ความกล้าหาญของเหล่าทหารสำคัญมากกว่าจำนวนของพวกเขา” แต่เขาก็ยังทิ้งข้อความนั้นโดยให้เจ้าผู้ปกครองรู้ว่าวิธีที่ง่ายกว่าในการที่จะเอาชนะได้นั้นก็คือ “ทำเลที่ตั้ง” ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าความกล้าหาญ ซึ่งก็คือการใช้ประโยชน์จากโชคชะตาที่มีก็อาจจะง่ายกว่าการที่ฝึกฝนคนจนมีความกล้าหาญ

แม้ว่าในสายตามาคิอาเวลลีคุณธรรม (virtu) ของบ้านเมือง (ordinata virtu) ได้แก่ กำลังทหาร มาตราการรักษาและการเตรียมพร้อมป้องกันความมั่นคง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้บ้านเมืองสามารถรับมือกับสถานการณ์อันบังเกิดจากโชคชะตาหรือดวงเมืองได้ ดังนั้นการทำงานของ ordinata virtu ตามความ

¹⁰⁴Ibid., pp. 718-720

เข้าใจของมาคิอาเวลลีจึงมีลักษณะในการตั้งรับมากกว่ารุกเมื่อมีวิกฤตการณ์เกิดขึ้น¹⁰⁵ แต่ในทำนองกลับกัน virtu ของบ้านเมืองที่กล่าวไปนั้นไม่อาจช่วยปัจเจกบุคคลได้ยามที่ถูกโชคชะตากระหน่ำ ซึ่งในความหมายของมาคิอาเวลลีนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นเราไม่สามารถจะควบคุมได้¹⁰⁶ แต่หากพิจารณาคุณธรรมของผู้นำในฐานะที่เป็นปัจเจกในมุมมองที่ข้ามผ่านการถกเถียงการตีความในเรื่องเจตจำนงเสรี^๒ของมาคิอาเวลลีแล้ว จะเห็นได้ว่าใจความสำคัญที่มาคิอาเวลลีเสนอในงานเขียนเรื่อง The Art of War นั้นคือการที่เจ้าผู้ปกครองรู้ว่าจะเลือกใช้วิธีอย่างไรในการรบซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์และการที่จะเลือกวิธีได้นั้นก็หมายความว่าผู้ปกครองต้องมีความรู้ในศิลปะแห่งสงครามอย่างลึกซึ้งนั่นเอง

การรบโดยคุณธรรมและโชคชะตานั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของคุณธรรมและโชคชะตา ซึ่งหากในสงครามเจ้าผู้ปกครองมีทั้งสองอย่างควบคู่กันไป การรบในครั้งนั้นก็จะมีผลและให้ผลในทางบวกโดยเฉพาะกับอำนาจในทางการเมืองของเจ้าผู้ปกครองที่จะมีเสถียรภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม คำถามที่ว่าสิ่งใดระหว่างคุณธรรมหรือโชคชะตาที่จะให้ผลในการรบได้มากกว่ากันทั้งนี้ก็ย่อมต้องขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ปกครองคนนั้นว่าจะสามารถประสานทั้งสองสิ่งให้ไปด้วยกันได้หรือไม่ เพราะหากเจ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมความสามารถ แต่โชคชะตาไม่เอื้อประโยชน์ให้ การรบในครั้งนั้นอาจชนะได้อย่างยากลำบาก ในทางกลับกันหากโชคชะตาเอื้ออำนวยให้ชนะในสงคราม แต่เจ้าผู้ปกครองไม่มี

¹⁰⁵ ไชยันต์ ไชยพร, “ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาคิอาเวลลี”, วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 36.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

^๒ ในประเด็นเรื่องเจตจำนงเสรีหรือการที่เจ้าผู้ปกครองสามารถเลือกหรือไม่เลือกอะไรได้นั้น มีการศึกษาว่าคุณธรรม (virtu) ของเจ้าผู้ปกครองหรือปัจเจกนั้นขึ้นอยู่กับจังหวะสถานการณ์ที่เหมาะสม (the right quality of time) และสภาพอารมณ์จิตใจหรือลักษณะธาตุที่สอดคล้อง (the right temperament or humour) กับสถานการณ์ดังกล่าว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำอธิบายของมาคิอาเวลลีนั้นอิงอยู่กับแนวคิดเรื่องความสอดคล้องของจังหวะสถานการณ์และลักษณะธาตุที่ผันแปรเกิดขึ้นตามกฎทางโหราศาสตร์ จุดใหญ่ใจความของคำเตือนของมาคิอาเวลลีก็คือ คนเราไม่ควรที่จะทำในสิ่งที่ฝืน “ธรรมชาติ” ของตัวเองและควรทำอะไรตามกำลังความสามารถของ “ธรรมชาติ” ของเขา ดังนั้น คนเราไม่สามารถเลือก (free choice) กำหนดสิ่งสองสิ่งให้ประสานกันตัวเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการประสานทั้งสองสิ่งนี้ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงเสรี (free will) ของมนุษย์ แต่ขึ้นอยู่กับโชคชะตา จะเห็นได้ว่า “โอกาสที่คนเราจะเอาชนะเหนือโชคชะตาได้นั้นก็ยังคงต้องขึ้นอยู่กับโชคชะตาอีกอยู่ดีนั่นเอง” โปรดดูรายละเอียดใน ไชยันต์ ไชยพร, “ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาคิอาเวลลี”, วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 37. และ Anthony J. Parel, “the Question of Machiavelli's Modernity” in The Rise of Modern Philosophy: The Tension between the New and Traditional Philosophies from Machiavelli to Leibniz, ed. Tom Sorell (Oxford: Clarendon Press, 1993), pp. 264-265.

คุณธรรม (virtu) หรือไม่รู้วิธีที่ขกขวยประโยชน์จากสิ่งที่โชคชะตาได้หยิบยื่นมาให้ โอกาสนั้นอาจกลายเป็นภัยมาสู่ตัวเจ้าผู้ปกครองได้ในภายหลัง

2.5 สรุปความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลี

จากการศึกษาความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของมาคิอาเวลลีโดยเน้นไปที่งาน The Art of War เป็นหลักแล้วจะพบว่าคุณธรรมในแง่ที่เป็นความรู้ในศิลปะแห่งสงครามมีอิทธิพลต่อเจ้าผู้ปกครองในสภาวะสงครามหรือในทางการทหารแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอำนาจในประเด็นการสูญเสียอำนาจใน The Art of War พุ่งเป้าไปที่ความบกพร่องของเจ้าผู้ปกครองที่ปล่อยให้ทหารอาชีพซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่ามีความเลวร้ายและสร้างความเสียหายได้พอกับทหารรับจ้างต่างชาติ โดยกล่าวได้ว่ามีที่มาแตกต่างกันแต่มีวิถีที่คล้ายคลึงกัน นั่นก็เพราะทหารอาชีพนั้นเกิดจากการที่รัฐปล่อยให้พลเมืองภายในรัฐยึดการเป็นทหารเป็นอาชีพภายหลังจากการทำสงคราม ขณะที่ทหารรับจ้างเป็นคนต่างชาติที่ถูกว่าจ้างมาให้ทำการรบเพื่อปกป้องรัฐนั้นๆ แทน ทั้งนี้ เมื่อหมดสงคราม ทหารเหล่านั้นก็จะออกปล้นสะดมเนื่องจากไม่มีสิ่งใดให้เลี้ยงชีพหรือไม่ก็ยุ้งให้เกิดสงครามอยู่ตลอดเพื่อที่จะได้มีเงินยังชีพ ซึ่งนี่คือวิถีที่เหมือนกันของทั้งสอง ในขณะเดียวกันเจ้าผู้ปกครองก็ยอมต้องไม่ปล่อยให้คนเหล่านั้นใช้การเป็นทหารเลี้ยงชีพได้ ซึ่งเขาแนะนำให้เจ้าผู้ปกครองหลีกเลี่ยงการจ้างค่าจ้างแก่ทหาร แต่ก็ให้กระทำได้ในบางกรณีที่จำเป็นโดยวิธีการที่เจ้าผู้ปกครองที่ชาญฉลาดควรกระทำเพื่อมิให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้นั้น ต้องมิให้หรือให้ค่าตอบแทนแก่ทหารเพียงเล็กน้อยเพื่อมิให้ยึดอาชีพเป็นทหารได้ โดยตัวอย่างการสูญเสียอำนาจในโรมเป็นสิ่งที่มาคิอาเวลลีพยายามเสนอให้เห็นว่า อาณาจักรหรือรัฐใดที่มีกองทัพของตนเอง แต่ผู้ปกครองไม่ได้ใส่ใจในการฝึกฝนกองกำลังด้วยตัวเองและปล่อยให้หน้าที่นี้เป็นของแม่ทัพแล้ว เจ้าผู้ปกครองก็ย่อมจะเผชิญกับการสูญเสียอำนาจด้วยอันตรายอันเกิดจากแม่ทัพเหล่านั้น นั่นหมายความว่าหากเจ้าผู้ปกครองของรัฐใดปราศจากความรู้ในศิลปะแห่งสงครามแล้ว เขาก็ไม่สามารถฝึกฝนกองกำลังได้ด้วยตนเอง เมื่อนั้นรัฐหรือไม่ก็เจ้าผู้ปกครองนั้นๆ ก็จะล่มสลายอันเนื่องมาจากกองทัพอาชีพที่มีพฤติกรรมเยี่ยงทหารรับจ้างต่างชาติซึ่งเจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องว่าจ้างนั่นเอง

เมื่อศึกษาอำนาจในวิถีทางที่จะสูญเสียไปได้แล้ว ก็ย่อมที่จะศึกษาอำนาจในลักษณะที่เป็นสิ่งที่แสวงหามาได้ด้วยเช่นกัน เมื่อเราศึกษาการขึ้นสู่อำนาจในความคิดของมาคิอาเวลลี จะพบว่าการขึ้นสู่อำนาจใน The Art of War เป็นวิธีการดังเช่นที่เขาสนับสนุนในงาน The Prince นั่นก็คือการขึ้นสู่อำนาจโดยกองกำลังของตนเองและโดยคุณธรรม เพราะเขาได้เน้นย้ำว่าการที่จะฟื้นฟูจารีตหรือวิถีทางการทหารเยี่ยงโบราณอย่างที่เขาปรารถนาให้เป็นนั้น ผู้ที่จะกระทำได้จำเป็นต้องเป็นเจ้าผู้ปกครองที่มีรัฐ มีดินแดน มีคนในปกครองเป็นจำนวนมากเท่านั้น และที่ขาดเสียไม่ได้คือมีศิลปะแห่งสงคราม

เช่นเดียวกันกับอำนาจในประเด็นเรื่องการรักษา เครื่องมือที่มาคิอาเวลลีเห็นว่าดีและน่าไว้วางใจที่สุดคือ กองทัพประชาชน กล่าวได้ว่ากองทัพประชาชนสำหรับมาคิอาเวลลีเป็นทั้งป้อมเกิดของอำนาจและเป็นเครื่องมือในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของเจ้าผู้ปกครอง แน่แน่นอนว่าการที่จะจัดตั้ง

กองทัพประชาชนขึ้นมาได้ เจ้าผู้ปกครองนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้ ฝึกฝนและสั่งสมคุณธรรมหรือศิลปะแห่งสงครามเป็นสำคัญ

ทั้งนี้เพื่อที่จะรักษาอำนาจทางการเมืองให้คงอยู่ต่อไปนั้น เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่ออำนาจในทางการทหาร ซึ่งสิ่งที่มาคิอาเวลลีแนะนำก็คือการปฏิรูปการทหารให้กลับไปเป็นอย่างไร้โบราณ ไม่ใช่การเลียนแบบในแง่วิชาการ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่การเอาอย่างภาวะผู้นำของเจ้าผู้ปกครองในอดีตในการจัดระเบียบการทหารในกองทัพหรือก็คือความพยายามของมาคิอาเวลลีที่จะให้เจ้าผู้ปกครองมีความรู้และความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงคราม โดยเนื้อหาที่นำเสนอไปในนั้นเป็นรายละเอียดส่วนหนึ่งของภาวะผู้นำในการจัดการกองทัพซึ่งโดยมากแล้วมาคิอาเวลลีจะลอกเลียนแบบจากตัวอย่างในประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการเลือกสรรและการให้อำนาจแก่ผู้บังคับบัญชากองทัพ การจัดตั้งกองทัพ การฝึกฝนกองกำลังและระเบียบวินัยในกองทัพ ซึ่งเขาเห็นว่าการจัดการในกองทัพอย่างไรในอดีตนั้น ทำให้เจ้าผู้ปกครองกุมอำนาจในทางการทหารไว้ได้อย่างเข้มแข็ง และจะนำมาซึ่งอำนาจและเสถียรภาพทางการเมือง ทั้งในสภาวะสงครามก็เป็นอีกโอกาสหนึ่งที่เจ้าผู้ปกครองจะสามารถฉกฉวยสิ่งนั้นเพื่อความคงอยู่ของเขาได้ ดังนั้น หากเจ้าผู้ปกครองสามารถเรียนรู้และฝึกฝนศิลปะแห่งสงครามได้ ต้องแท้มากเท่าไร โอกาสที่โชคชะตาจะกลั่นแกล้งหรือมีสถานการณ์ที่ยากจะควบคุมก็น้อยตามลงไปด้วย

อย่างไรก็ตาม คุณธรรมหรือความรู้ในศิลปะแห่งสงครามก็ไม่ใช่สิ่งที่จะลอกเลียนแบบกันได้ทั้งหมด เพราะคุณธรรมสำหรับมาคิอาเวลลีเป็นสิ่งเฉพาะตัว และถึงแม้ว่ามาคิอาเวลลีเห็นว่าเป็นการง่ายที่จะทำตามอย่างวิธีที่ในโบราณได้ทำมา แต่ก็คงทำได้ไม่ทั้งหมดหรือได้ผลลัพธ์ที่ต่างออกไป ซึ่งการที่จะทำให้ได้ผลลัพธ์เหมือนผู้ที่ประสบความสำเร็จในอดีต ผู้ที่ทำตามย่อมต้องพยายามแสวงหาความรู้มากกว่าหลายเท่าตัว ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความรู้ในตำราสำหรับมาคิอาเวลลีไม่ใช่ทั้งหมดของคุณธรรม หากแต่ต้องแสวงหาด้วยตัวเองจนกลายเป็นคุณธรรมเฉพาะตัว ซึ่งนั่นจะทำให้เมื่อถึงเวลาจำเป็นเจ้าผู้ปกครองสามารถใช้ความรู้นั้นประสานกับโชคชะตาที่เทพีแห่งโชคชะตาหยิบยื่นมาให้ โดยทำให้โอกาสนั้นเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

แนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามของซุนจื๊อ

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อถือว่าเป็นตำราทางการทหารที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาตำราทางการทหารทั้งหลายของจีน แต่ก็เป็นที่น่าแปลกใจอย่างมากเพราะว่าเนื้อหาของศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นมีความสั้นเพียง 6,000 ตัวอักษรเท่านั้น โดยประกอบด้วยเนื้อหา 13 บท บทที่ยาวที่สุดคือบทที่ 11 ซึ่งว่าด้วย “ความผันแปรแห่งนวมุมิ” ซึ่งมีความยาวประมาณ 1,000 ตัวอักษร ส่วนบทที่สั้นที่สุดคือบทที่ 8 ที่ว่าด้วย “ความผันแปรทางยุทธวิธี” มีความยาวเพียง 250 ตัวอักษรเท่านั้น

แม้ว่าจะมีเนื้อหาสั้นมากจนดูเหมือนไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก แต่เนื้อหาที่บรรจุอยู่ภายในกลับมีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง ด้วยลักษณะของการให้ร่องรอยถึงสิ่งที่พึงกระทำและสิ่งที่ไม่พึงกระทำมากกว่าที่จะเป็นการบอกถึงสูตรสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ลักษณะเด่นของการนำเสนอดังกล่าวนี้จึงทำให้ศิลปะแห่งสงครามดูโดดเด่นอย่างมาก โดยเฉพาะในแง่ที่กล่าวถึงเพียงหลักการสำคัญเท่านั้น และปล่อยให้รายละเอียดต่างๆ เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้อ่านเอง

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นได้รับความสนใจและมีอิทธิพลต่อความคิดทางการทหารของบรรดาผู้นำทางทหารมาอย่างยาวนาน และแม้ว่าศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นจะมีอายุมากกว่าสองพันปีแต่ก็ยังคงได้รับความนิยมและสนใจศึกษามากจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนอกเหนือจากบรรดาผู้นำทางทหารแล้วยังได้รับความสนใจจากผู้ที่ประกอบกิจกรรมอื่นๆ ที่มีลักษณะของการแข่งขันและมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการเอาชนะด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในทางการเมืองหรือในทางธุรกิจ และนอกจากจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดทางการทหารของจีนและญี่ปุ่นแล้ว ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อก็ยังได้รับการเผยแพร่ในโลกตะวันตกด้วยเช่นกัน

3.1 ประวัติชีวิตและภูมิหลังของซุนจื๊อ

โดยส่วนนี้จะนำเสนอประวัติชีวิตของซุนจื๊อรวมถึงบริบททางประวัติศาสตร์ในขณะนั้น เพราะการศึกษาภูมิหลังของซุนจื๊อจะทำให้ทราบถึงอิทธิพลของบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในขณะนั้นที่มีต่อความคิดทางการเมืองของซุนจื๊อ โดยเฉพาะในเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงคราม

3.1.1 ประวัติชีวิตและผลงานของซุนจื๊อ

ซุนวู (Sun Wu) หรือซุนจื๊อ (Sun Tzu) เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์จีน ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์โจวตะวันออกหรือตงโจว (770-256 ปีก่อนคริสตกาล) ตามบันทึกสี่จี้ (Shih Chi)^๕ ของซือหม่าเจียน (Ssu-ma Ch'ien) ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรกของจีนนั้นระบุว่าซุนวูผู้พิพนธ์ “ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อ” (Sun Tzu Ping fa หรือ Sun Tzu 's Rule of Warfare) นั้นเป็นนักยุทธศาสตร์การทหารและนายพลกองทัพซึ่งรับใช้รัฐอู๋ (Wu) ในช่วงปลายของสมัยฤดูใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วง (Spring and Autumn) มีชีวิตอยู่ในช่วงคาบเกี่ยวระหว่างยุคฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง (Spring and Autumn) กับยุคสงครามระหว่างรัฐ (Warring States)^{๕๕} ซึ่งทั้งสองยุคดังกล่าวเป็นยุคย่อยในสมัยราชวงศ์โจวตะวันออกซึ่งแบ่งตามลักษณะของการทำสงครามที่เปลี่ยนแปลงไป ซุนวูนั้นมีชื่อต้นว่าวู (Wu) หรือ อู๋ มีชื่อรองว่าฉางชิ่ง ส่วนคำว่า “ซุน” (Sun) นั้นเป็นแซ่หรือนามสกุล แต่โดยทั่วไปที่มักเรียกซุนวู (Sun Wu) ว่าซุนจื๊อ (Sun Tzu) นั้นถือเป็นการให้เกียรติ ทั้งนี้เพราะคำว่า “จื๊อ” หรือ “ซือ” นั้นมีความหมายว่าอาจารย์หรือผู้ทรงความรู้นั่นเอง¹

ซุนวูนั้นถือกำเนิดที่เมืองเล่ออานซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในรัฐฉี (อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลชานตงในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นรัฐใหญ่รัฐหนึ่งในบรรดารัฐทั้งหลายในช่วงเวลานั้น รัฐฉีซึ่งเป็นที่กำเนิดของซุนวูนี้เริ่มยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากขึ้นเมื่อฉีหวงกงขึ้นมีอำนาจปกครอง ในราวปีที่ 685 ก่อนคริสตกาล บิดาของซุนวู คือ ซุนปิง (Sun P'ing) เป็นเสนาบดีแห่งแคว้นฉี ต่อมาซุนวูได้แต่งงานและมีบุตร 3 คน โดยซุนหมิง (Sun Ming) บุตรคนที่ 2 ของเขามีลูกชื่อ ซุนปิ่น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่มี

^๕ บันทึกสี่จี้มีเนื้อหา 130 บท ความยาวกว่า 700,000 ตัวอักษร โดยในส่วนแรกเป็นพงศาวดารพื้นฐานที่ประกอบด้วยการบันทึกเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่สมัยกษัตริย์หวงตี้ ราชวงศ์ซังและโจว ราชวงศ์ฉิน จนถึงจักรพรรดิอู่ตี้ในสมัยราชวงศ์ฮั่น อีกส่วนหนึ่งบันทึกในเรื่องพิธีการต่างๆ ดนตรี ภูมิพิน โหราศาสตร์ ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ ทั้งยังได้บันทึกพงศาวดารของรัฐต่างๆในสมัยราชวงศ์โจว โดยในเจ็ดสิบบทสุดท้ายเป็นชีวประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ชิวประวัติของซุนจื๊อ โปรดดูรายละเอียดในประวัติศาสตร์จีน, หน้า 185-186.

^{๕๕} ทั้งนี้ในเรื่องช่วงเวลาที่ยุคซุนจื๊อมีชีวิตอยู่นั้น ยังคงเป็นที่ถกเถียงว่าอยู่ในช่วงเวลาใด โดยตามบันทึกประวัติศาสตร์ของซือหม่าเจียนกล่าวว่า The Art of War ของซุนจื๊อเขียนขึ้นในช่วงราวๆ 500 ปีก่อนคริสตกาล แต่ทว่าเนื้อหาของงานเขียนกลับสะท้อนถึงยุคสงครามระหว่างรัฐซึ่งอยู่ในช่วงปีที่ 453-221 ปีก่อนคริสตกาล

¹ซุนวู, พิชัยสงครามซุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิคุณ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เต๋าประยุกต์, 2546), หน้า 13.

ชัยชนะเหนือแคว้น Wei ในปีที่ 341 ก่อนคริสตกาล² และมีชีวิตประวัตินองขุนป็นปรากฏในบันทึกของ ซื อหม่าเจียนซึ่งกล่าวถึงชีวิตประวัตินองและผลงานของซุนจื๊อ ซึ่งทำให้ผู้ตั้งข้อสงสัยว่า ซุนป็นอาจจะเป็นผู้ที่ เขียนตำราศิลปะแห่งสงครามเล่มนี้ขึ้นมา

แต่เดิมนั้นบรรพบุรุษของซุนจื๊อใช้แซ่ว่าเถียน โดยสืบทอดเชื้อสายมาจากผู้ปกครองรัฐเฉิน³ อย่างไรก็ตามในปีที่ 682 ก่อนคริสตกักราช รัฐเฉินได้เกิดจลาจล เชนอ้วนผู้ปกครองรัฐเฉินในเวลานั้นได้ หลบหนีภัยมายังรัฐฉี ฉีหวนกงผู้ปกครองรัฐฉีจึงได้แต่งตั้งให้เฉินอ้วนเป็นขุนนาง ซึ่งต่อมาเฉินอ้วนได้ เปลี่ยนแซ่เป็นแซ่เถียนโดยใช้ชื่อว่าเถียนอ้วน ครั้นเวลาผ่านไปหลายชั่วคน ตระกูลเถียนได้กลายสภาพเป็น กลุ่มอำนาจใหม่ในรัฐฉี นอกจากนี้ยังได้กลายเป็นคู่แข่งชั้นทางอำนาจกับกลุ่มมุลนายเก่าซึ่งมีเจ้ารัฐฉีเป็น ผู้นำ ต่อมาเถียนหวนจื๊อ ทายาทรุ่นที่ 4 ต่อจากเถียนอ้วน ได้ดำรงตำแหน่งเป็นอำมาตย์ของรัฐฉี โดย เถียนหวนจื๊อได้ใช้วิธีให้ชาวเมืองยืมข้าวโต้วใหญ่ (มาตราตวงของจีนโบราณ) แล้วใช้คืนด้วยข้าวโต้วเล็ก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอาใจราษฎร วิธีการดังกล่าวทำให้เถียนหวนจื๊อสามารถสร้างอิทธิพลของตนให้เข้มแข็ง ขึ้น ตระกูลเถียนจึงมีบทบาทนำในทางการปกครองของรัฐฉีเรื่อยมา⁴

ในสงครามที่รัฐฉีบุกรัฐฉี เถียนซุททายาทรุ่นที่ 5 ของตระกูลเถียนสามารถรบเอาชนะรัฐฉีได้ ฉีจิ้งกง ผู้ปกครองรัฐฉีจึงมอบเขตแดนอันให้เถียนซุทไปกินเมืองเป็นความดีความชอบ พร้อมทั้งมอบแซ่ให้ ใหม่ว่า “ซุน” ซึ่งแปลว่าที่ดิน จากนั้นเป็นต้นมาตระกูลเถียนจึงเปลี่ยนมาใช้แซ่ว่าซุน ในเวลาต่อมารัฐฉีได้ เกิดกบฏจลาจล ซุนจื๊อและสมาชิกหลายคนในตระกูลอพยพออกจากรัฐฉีไปยังรัฐอู๋ ซุนจื๊อไปใช้ชีวิตแบบ เก็บตัวที่บริเวณชานเมืองกุซุ (เมืองซุโจว มณฑลเจียงซูในปัจจุบัน) และที่รัฐอู๋แห่งนี้เองที่ซุนจื๊อได้มีโอกาส คบหาแลกเปลี่ยนความรู้ทางการทหารกับอู๋จื๊อซีแม่ทัพของรัฐอู๋ โดยซุนจื๊อไปศึกษาสั่งสมความรู้ทาง การทหารและแต่งตำราพิชัยสงครามขึ้น

ในปีที่ 516 ก่อนคริสตกักราช อู๋กวงอู๋ปราชแคว้นอู๋ได้ลอบสังหารอู๋อ๋องเหลียวบิดาของตนเอง เพื่อแย่งสมบัติ หลังจากนั้นได้สถาปนาตนเองเป็นอู๋อ๋องเหอหลี่ ผู้ปกครองรัฐอู๋ ครั้นปีที่ 512 ก่อน คริสตกักราช อู๋อ๋องเหอหลี่ได้ตัดสินใจทำสงครามกับรัฐอู๋ แต่ก็ยังคงล้มเพราะยังขาดแม่ทัพที่จะ บัญชาการสงคราม อู๋จื๊อซีจึงได้เสนอตัวซุนจื๊อให้อู๋อ๋องเหอหลี่พิจารณา อย่างไรก็ตามเล่ากันว่าอู๋จื๊อซีได้ เสนอตัวซุนจื๊อให้แก่อู๋อ๋องเหอหลี่พิจารณาถึง 7 ครั้ง กว่าที่อู๋อ๋องเหอหลี่จะเรียกซุนจื๊อเข้าพบ⁵

²Sun Tzu, *Sun Tzu on the Art of War*, trans. & introd. Lionel Giles (Singapore: Garham Brash, 1988), p. xv.

³ซุนจื๊อ, *พิชัยสงครามซุนจื๊อ*, แปลโดย อธิคม สวัสดิ์ญาณ, หน้า 13.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

ซุนวูได้เข้าพบคู่อ่องเหอหลี่พร้อมด้วยตำราพิชัยสงครามที่เขาเขียนขึ้น^๖ ซุนวูได้ตอบคำถามต่างๆ แก่คู่อ่องเหอหลี่จนเป็นที่พอใจ แต่กระนั้นคู่อ่องเหอหลี่ก็ยกากที่จะทดสอบความสามารถของซุนวู จึงได้สั่งให้ซุนวูลองฝึกวินัยทหารแก่บรรดานางสนมของตนจำนวน 180 นาง เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของตำราพิชัยสงครามที่ซุนวูเขียนขึ้น ในระหว่างการฝึกนั้นซุนวูได้ดำเนินการรักษาวินัยอย่างเคร่งครัดและปกครองนางสนมก้านัลเหล่านั้นด้วยกฎระเบียบ

คู่อ่องเหอหลี่กล่าวว่า “เป็นไปได้หรือไม่ หากข้าต้องการที่จะทำการทดสอบกลยุทธ์ทางการทหารของท่าน”

ซุนวูจึงกล่าวตอบว่า “ได้สิท่าน ข้าจะแสดงให้เห็นว่าคุณจะควบคุมบรรดานางสนมก้านัลเหล่านั้นได้อย่างไร”

ดังนั้นคู่อ่องเหอหลี่จึงได้อนุญาตให้ซุนวูทางการแสดง ซุนวูจึงได้ขอนางสนมอันเป็นที่รักของคู่อ่องเหอหลี่ 2 นางเพื่อทำหน้าที่บังคับบัญชานางสนมทั้งหลาย ซุนวูได้บังคับบัญชานางก้านัลเหล่านั้นด้วยวิธีทางทหาร โดยให้พวกนางสวมใส่หมวกและเกราะพร้อมด้วยโล่และดาบเช่นเดียวกับทหารทั่วไป และสื่อสารกับนางสนมก้านัลเหล่านั้นด้วยเสียงกลอง

ซุนวูแบ่งนางสนมก้านัลออกเป็น 2 กอง แต่ละกองให้สนมคนโปรดของคู่อ่องเหอหลี่เป็นหัวหน้า จากนั้นซุนวูก็ถามนางสนมก้านัลทั้งหลายว่า “พวกเจ้ารู้หรือไม่ว่าทางไหนด้านหน้า ทางไหนด้านหลัง ทางไหนขวามือ ทางไหนซ้ายมือ” พวกนางก้านัลทั้งหลายนั้นต่างก็รับคำ จากนั้นซุนวูจึงกล่าวว่า “เมื่อข้าสั่งว่า ข้างหน้า พวกเจ้าจะต้องหันตรงมาทางข้า เมื่อข้าสั่งว่า หันซ้าย พวกเจ้าก็ต้องหันซ้าย เมื่อข้าสั่งว่า หันขวา พวกเจ้าจะต้องหันขวา และเมื่อข้าสั่งว่ากลับหลังหัน พวกเจ้าจะต้องหันไปข้างหลัง” นางสนมก้านัลต่างรับคำ

ซุนวูถือดาบอาญาสิทธิ์เพื่อแสดงอำนาจการปกครอง จากนั้นจึงสั่งให้ตีกลองสัญญาณและออกคำสั่ง แต่ก็ไม่มีอาการเคลื่อนไหวใดๆ นางสนมก้านัลทั้งหลายต่างพากันหัวเราะขบขัน ซุนวูจึงกล่าวว่า “คำสั่งที่พวกนางได้ยินนั้นอาจจะไม่ชัดเจน ดังนั้นถ้าพวกนางไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ นั้นย่อมเป็นความผิดของผู้บัญชาการทัพ” จากนั้นจึงออกคำสั่งแก่บรรดานางสนมก้านัลอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อเสียงกลองและคำสั่งดังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เหล่านางสนมก้านัลทั้งหลายต่างไม่มีความเคลื่อนไหวใดๆ และต่างพากันหัวเราะเช่นเดิม ซุนวูจึงกล่าวขึ้นว่า “คำสั่งที่ไม่ชัดเจนและผู้รับคำสั่งไม่เข้าใจเป็นความผิดของผู้บัญชาการทัพ แต่เมื่อคำสั่งชัดเจน ทว่าทหารไม่ปฏิบัติตาม ย่อมเป็นความผิด

^๖ในเรื่องการฝึกจัดระเบียบนางสนมของคู่อ่องเหอหลี่นั้นปรากฏอยู่ในชีวประวัติของซุนจื้อในบันทึกของซือหม่าเชียน

ของนายทหาร” จากนั้นซุนวูจึงออกคำสั่งให้นางสนมทั้งสองนางที่ทำหน้าที่บังคับบัญชากองทหารทั้งสองไปประหาร

เมื่อคู่อริของเหอหลี่ซึ่งดูการฝึกทหารอยู่ เห็นนางสนมของตนกำลังถูกนำไปประหาร จึงกล่าวแก่ซุนวูว่า “ข้าเชื่อแล้วว่าท่านสามารถฝึกทหารได้ แต่ถ้าขาดนางสนมทั้งสอง อาหารและเหล่าข้าคงจะจิตซีดไร้รสชาติ ข้าจึงอยากให้ท่านปล่อยนางทั้งสองเสีย” อย่างไรก็ตามซุนวูได้กล่าวแก่คู่อริของเหอหลี่ว่า “แม้ทัพในสมรภูมิไม่พึงสนองราชโองการเสมอไป” พร้อมทั้งยืนยันให้ประหารชีวิตนางสนมซึ่งเป็นที่รักของคู่อริของเหอหลี่ทั้งสองคน จากนั้นได้แต่งตั้งนางกำนัลอีกสองคนให้เป็นผู้บังคับบัญชาแทน

จากนั้นซุนวูจึงออกคำสั่งเป็นครั้งที่สาม ผลก็คือนางกำนัลทั้งหลายสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้อย่างถูกต้องแข็งขัน การฝึกนางกำนัลเหล่านั้นดำเนินไปอย่างรวดเร็ว วิธีการฝึกทหารของซุนวูนั้นเป็นที่ยอมรับของคู่อริของเหอหลี่ และซุนวูก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการกองทัพ

ในปีที่ 506 ก่อนคริสตศักราช ซุนวูซึ่งดำรงตำแหน่งแม่ทัพสูงสุดของรัฐอู๋ได้ทำสงครามกับรัฐอู๋ (ชื่อ) ถึง 5 ครั้ง ในสมรภูมิต่างๆได้แก่สมรภูมิต้าเสี่ยวเปี่ยชาน ป้อจวี ชิงฟาสุย ยงชือ และสมรภูมิมานเมืองอิงตุ่ ซึ่งรัฐอู๋นั้นยึดถือว่ารัฐอู๋เป็นเมืองขึ้นของตน ซุนวูนำกองทัพพิชิตรัฐอู๋ได้สำเร็จ และเข้าล้อมนครอิงตุ่เมืองหลวงของรัฐอู๋ จนในที่สุดผู้ปกครองรัฐอู๋ต้องหนีทิ้งเมืองไป ช่วงเวลา 20 ปีหลังจากที่ซุนวูดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพ รัฐอู๋สามารถพิชิตรัฐต่างๆมากมาย ในปีที่ 484 ก่อนคริสตศักราช กองทัพรัฐอู๋พิชิตรัฐฉีสำเร็จ จากนั้นปีที่ 482 ก่อนคริสตศักราช คู่อริของรัฐอู๋ได้สถาปนาตนเองมีอำนาจเหนือผู้ปกครองรัฐทั้งหลายแทนที่ผู้ปกครองแคว้นจิน ชื่อหมาเขียนกล่าวถึงซุนวูไว้ในบันทึกประวัติศาสตร์ชื่อจี้ของเขาว่า “ซุนวูสร้างความชอบไว้ไม่น้อยในภารกิจขยายอำนาจขึ้นเหนือเพื่อครอบครองรัฐฉีและรัฐจิน จนรัฐอู๋เป็นที่ครันคร้ามของรัฐทั้งปวง” หากแต่เมื่อคู่อริของเหอหลี่เสียชีวิตลงเมื่อปีที่ 496 ก่อนคริสตศักราชก็ไม่ปรากฏหลักฐานหรือมีการจดบันทึกถึงช่วงชีวิตของซุนวูหลังจากนั้นอีกเลย⁶

คุณูปการที่ยิ่งใหญ่ซึ่งซุนวูได้สร้างไว้ให้แก่มนุษยชาตินั่นคือตำราพิชัยสงครามฉบับซุนวู หรือซุนจื๊อปิงฟา (Sun Tsu Ping Fa) สำหรับตำราพิชัยสงครามของซุนวูที่ค้นพบนั้นปัจจุบันมีจำนวน 13 บท ประกอบไปด้วยตัวอักษรจำนวนกว่า 6000 ตัว ตำราพิชัยสงครามซุนวูที่มีชื่อเสียงอย่างมากคือฉบับตัวไม้ไผ่ในสุสานราชวงศ์ฮั่นบนเขาอินชี่ชาน อำเภอลินอี่ มณฑลชานตง ซึ่งถูกขุดค้นพบเมื่อปี ค.ศ.1972⁷

แม้ว่าซุนวูจะเสียชีวิตไปนานนับพันปี แต่ตำราพิชัยสงครามที่เขาเขียนขึ้นนั้นก็เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางในประเทศจีนนับแต่โบราณมา และสำหรับต่างประเทศนั้น ประเทศแรกที่มีการนำตำราพิชัยสงครามซุนวูไปศึกษาคือญี่ปุ่น โดยนำออกไปในสมัยราชวงศ์ถัง นักศึกษาชาวญี่ปุ่นชื่อมาคิบิดำนำเอา

⁶Sun Tzu, Sun Tzu on the Art of War, trans. & introd. Lionel Giles, p. xiii

⁷ซุนวู, พิชัยสงครามซุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิญาณ, หน้า 16.

ตำราพิชัยสงครามซุนวูและตำราพิชัยสงครามอู๋ถูกลบไปยังญี่ปุ่น จากนั้นก็ได้เปิดการสอนตำรานี้ในญี่ปุ่น ในสมัยของโชกุนโตคุกาวา ชาวญี่ปุ่นที่ค้นคว้าและเผยแพร่ตำราพิชัยสงครามซุนวูนั้นมีอยู่มากมายเช่น หนังสือเรื่อง “อธิบายซุนวู” ของรายามา ฮายาชิ หนังสือเรื่อง “ซุนวูโดยสังเขป” ของมาซุ พุจิ และเรื่อง “การทหารของจีน” ของมัตซึเอะ กิชิตะ เป็นต้น

ส่วนตำราพิชัยสงครามของซุนวูที่แพร่หลายไปยังโลกตะวันตกนั้น ได้แก่การแปลของบาทหลวง โจเซฟ อามิโอบ โดยตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสชื่อว่า *Art Militaire Des Chinois* ในปี ค.ศ.1772⁸ ส่วนการแปลเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกนั้นแปลโดยคาร์ลทอป (Calthrop) และตีพิมพ์ในญี่ปุ่นในปี ค.ศ.1905⁹ แต่ทว่าเป็นการแปลจากฉบับภาษาญี่ปุ่น ต่อมาในปี ค.ศ.1910 ไลโอนเนล ไลลส์ (Lionel Giles) ผู้เชี่ยวชาญภาษาจีนชาวอังกฤษก็ได้แปลใหม่อีกครั้งหนึ่งโดยใช้ต้นฉบับภาษาจีนและตีพิมพ์ในอังกฤษเป็นครั้งแรก¹⁰ โดยให้ชื่อว่า “ตำราพิชัยสงครามซุนวู ตำราพิชัยสงครามเก่าแก่ที่สุดของจีน”^Σ

3.1.2 ซุนจื๊อกับบริบททางประวัติศาสตร์

ยุคสมัยของราชวงศ์โจวตะวันออกซึ่งซุนวูมีชีวิตอยู่นั้นเริ่มต้นขึ้นเมื่อฉิวหวัง จักรพรรดิองค์ที่ 13 แห่งราชวงศ์โจวได้ทำการย้ายเมืองหลวงจากเมืองเฮ่าจิ้งมายังเมืองลั่วอู๋ซึ่งอยู่ทางตะวันออก สำหรับสมัยราชวงศ์โจวนั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ แม้ว่าจะมีระบอบกษัตริย์ปกครองแต่ก็ปราศจากอำนาจที่แท้จริง นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองก็เต็มไปด้วยความวุ่นวายและการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของบรรดารัฐใหญ่น้อยซึ่งมีอยู่จำนวนมากในช่วงเวลานั้น

แต่เดิมนั้นการเป็นกษัตริย์ราชวงศ์โจวหมายถึงการเป็นประมุขผู้มีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียวในอาณาจักร โดยความชอบธรรมจากสิ่งที่เรียกว่า “อาณัติสวรรค์” หรือ “เทียนมิ่ง”¹¹ กษัตริย์จะประทับอยู่ที่ใจกลางของอาณาจักรและมีบรรดารัฐใหญ่น้อยล้อมรอบ กษัตริย์จะเป็นผู้แต่งตั้งขุนนางผู้สวามิภักดิ์ต่อ

⁸Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, trans. & introd. Samuel B. Griffith (New York: Oxford University Press, 1971), p. 179.

⁹Ibid., p. 182.

¹⁰Ibid.

^Σเนื่องจากการทำสงครามในสมัยเริ่มแรก เป็นเรื่องการสร้างบารมีของบุคคล ยังไม่มีการศึกษาหรือมีตำราวิชาการอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราวจนเรียกว่าเป็นศาสตร์ได้ จนมาถึงยุครอยต่อระหว่างยุคสงครามฤดูใบไม้ผลิใบไม้ร่วงกับยุคสงครามระหว่างรัฐที่รูปแบบในการทำสงครามมีความจริงจังมากขึ้น จึงเกิดการศึกในเชิงการสงครามและเกิดศาสตร์ทางการทหารขึ้น ซึ่งงานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อเป็นงานเขียนที่เป็นศาสตร์ทางการทหารเล่มเดียวในขณะนั้นที่ยังคงปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

¹¹ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์, *ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2545), หน้า 25.

ตนให้เป็นเจ้าผู้ครองรัฐ อย่างไรก็ตามรัฐเหล่านั้นก็มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองตนเองรวมถึงมีกองทัพของตนเอง

ในช่วงเวลาของสมัยราชวงศ์โจวตะวันออกนี้ แผ่นดินจีนมีรัฐใหญ่น้อยประมาณ 1,763 รัฐ อย่างไรก็ตามได้มีการเปลี่ยนแปลงของบรรดารัฐต่างๆในลักษณะปลาใหญ่กินปลาเล็กอยู่ตลอดเวลา ซึ่งบ้างก็ต่อสู้เพื่อขยายอิทธิพลและดินแดนหรือไม่ก็ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของรัฐตนเอง การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างรัฐดังกล่าวนี้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนถึงศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสตกาล เหลือรัฐใหญ่น้อยที่ยังคงสถานะเป็นรัฐอยู่ประมาณ 200 รัฐ

อำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์โจวนั้นลดน้อยลงเป็นลำดับ โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์โจวตะวันออก เมื่อนครรัฐจำนวนมากต่างมีพฤติกรรมแสดงความเป็นอิสระเพิ่มมากขึ้น การต่อสู้เพื่อช่วงชิงความเป็นใหญ่ระหว่างรัฐต่างๆรุนแรงขึ้นมาก ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์ราชวงศ์โจวกับบรรดาเจ้าผู้ปกครองรัฐทั้งหลายนั้นก็เพียงแค่อยกย่องกันแต่ในนาม อย่างไรก็ตามบรรดารัฐที่เข้มแข็งซึ่งถือว่าเป็นมหาอำนาจเหนือรัฐเล็กๆนั้น ก็มีเพียงแค่ 4 รัฐคือ รัฐฉี รัฐฉู่ รัฐฉิน และรัฐจิ้น เท่านั้น¹²

ทั้งนี้ยุคราชวงศ์โจวตะวันออกแบ่งออกเป็น 2 ยุคย่อย ได้แก่ ยุคฤดูใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วงหรือ ยุคชุนชิว และยุคสงครามระหว่างรัฐหรือยุคจ้านกั๋ว ซึ่งขณะที่ชุนชิวมีชีวิตอยู่ก็ถือว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมจีนโบราณ และหนึ่งในเหตุการณ์นั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสงคราม จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าชุนชิวเกิดในยุคคาบเกี่ยวระหว่างยุคสงครามใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วง และยุคสงครามระหว่างรัฐ ซึ่งลักษณะการทำสงครามของทั้งสองยุคนั้นค่อนข้างมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

โดยยุคฤดูใบไม้ผลิใบไม้ร่วงนั้นอยู่ในช่วงระหว่าง 771-481 ปีก่อนคริสตกาล¹³ การทำสงครามในยุคนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลเป็นหลัก และจะทำสงครามกันเฉพาะในฤดูใบไม้ร่วง เพราะในฤดูร้อนและฤดูหนาว ต่างก็ไม่ปรารถนาให้ทหารประสบความลำบากจากอากาศในฤดูนั้น ขณะที่ในฤดูใบไม้ผลิ ก็ไม่ต้องการตั้งแรงงานที่ต้องเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวมาใช้ในกองทัพ ลักษณะของการทำสงครามในสมัยนี้ยึดถือจริยธรรมเป็นสำคัญ สงครามที่เกิดขึ้นจะไม่มีจุดมุ่งหมายทำลายกันอย่างพินาศย่อยยับ การเข้ายึดพื้นที่ การเกณฑ์เชลย การปล้นสะดมภ์แทบจะไม่ปรากฏ อย่างมากก็เป็นเพียงการเจรจายินยอมส่งมอบบรรณาการให้แก่ผู้ชนะ¹⁴

¹²Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, trans & introd. Samuel B. Griffit, pp. 20-21

¹³ibid., p. 2.

¹⁴ibid., p.30.

ยุคสงครามระหว่างรัฐ (453-221 ปีก่อนคริสตกาล)¹⁵ รูปแบบการทำสงครามเปลี่ยนไปซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากความเชื่อในปรัชญาความคิดเรื่องการสร้างสังคมใหม่ของขงจื๊อที่เข้ามาแทนที่คตินิยมในเรื่องการสอดคล้องกับกฎธรรมชาติของชีวิตแบบลัทธิเต๋าของเหลาจื๊อ ทำให้เกิดการแข่งขันเข้าครอบครองทรัพย์สินเพื่อขยายอิทธิพลของเจ้าเมืองกับประมุขของตระกูลต่างๆ การทำสงครามมีความเอาใจจริงเอาใจมากขึ้นด้วยลักษณะบังคับตามธรรมชาติ ฤดูกาลและจริยธรรมในการทำสงครามที่เคยยึดถือกันมาแต่โบราณก็ค่อยๆ หายไป ความมุ่งหมายที่จะเอาชนะกันถึงขั้นเด็ดขาดกลับกลายเป็นเป้าหมายสูงสุด ทำให้เกิดอาชญากรรมทุกห้วงแห่ง เรียกได้ว่ายุคนี้เป็นยุคที่วุ่นวายที่สุดยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน¹⁶

นอกเหนือจากความเปลี่ยนแปลงของจารีตการสู้รบทำสงครามระหว่างรัฐ ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งออกเป็นสองยุคคือ ยุคฤดูใบไม้ผลิ-ฤดูใบไม้ร่วงและยุคสงครามระหว่างรัฐแล้ว ยังเกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบบาทสมาเป็นระบบศักดินา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้นำมาซึ่งความปั่นป่วนวุ่นวายและทำให้เกิดการต่อสู้กันอย่างยาวนานใหญ่ระหว่างพวกเจ้าทาสกับพวกเจ้าที่ดินใหญ่ และอาจกล่าวได้ว่าบริบทของช่วงเวลาดังกล่าวได้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญซึ่งก่อให้เกิด “ตำราพิชัยสงครามของซุนจื๊อ” ขึ้นมา

3.2 ซุนจื๊อปิงฟา (Sun Tzu Ping fa): ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อ (Sun Tzu's Rule of Warfare)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหนังสือเรื่องศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นประกอบไปด้วยตัวอักษรประมาณ 6000 ตัวเท่านั้น ซึ่งอาจจะดูว่ามีเนื้อหาน้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่สามารถพบได้ในศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อก็คือ ลักษณะของการกล่าวถึงหลักการอย่างกว้างขวางครอบคลุมในขณะเดียวกันก็สร้างให้เกิดความยืดหยุ่นในการตีความเพื่อพลิกแพลงสำหรับผู้อ่านและผู้ที่น่าหลักการนั้นไปปฏิบัติ ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่สร้างความโดดเด่นให้กับศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้งานเขียนของเขาเป็นอมตะ และได้รับความสนใจมาจนถึงปัจจุบัน

¹⁵ Ibid., p. 1.

^Σ เป็นหลักจริยธรรมทางสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ทั้งห้า ขงจื๊อเห็นว่าครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคม หากจัดระบบครอบครัวให้มั่นคง มีความสุขและความชอบธรรมได้ สังคมก็จะเป็นปึกแผ่นเช่นกัน จึงได้สอนให้คนจีนยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี มีความเคารพและความกตัญญูต่อคนที่ถือแซ่ถือตระกูลเดียวกัน ยังผลให้สมาชิกในครอบครัวมีเพิ่มมากขึ้น ตระกูลใหญ่โตมากเช่นเดียวกับความมั่งคั่งในทรัพย์สินเงินทองและอำนาจที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการกดดันและต่อกรกับอำนาจที่เจ้าเมืองเคยมีอยู่แต่เดิม

¹⁶ Ibid., p. 21.

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อในโลกตะวันตกนั้นเป็นที่รู้จักในหลายชื่อ Sun Tzu's Art of War หรือ Sun Tzu's Rule of Warfare อย่างไรก็ตามชื่อที่รู้จักกันในภาษาอังกฤษดังกล่าวนี้มี ความคลาดเคลื่อนจากรากเดิมในภาษาจีนพอสมควร เพราะที่จริงแล้วชื่อในภาษาจีนของศิลปะแห่ง สงครามของซุนจื๊อคือ ซุนจื๊อปิงฟา (Sun Tzu Ping fa) ซึ่งมีความหมายตรงตัวแปลว่า “ทักษะทางทหาร” หรือ “ขั้นตอนการปฏิบัติทางทหาร” ซึ่งมีความใกล้เคียงอย่างมากกับคำว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) และ คำว่า Strategy ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากในภาษากรีกหมายถึง “การคิดของแม่ทัพ” (the thinking of a general) ดังนั้นแท้ที่จริงแล้วศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อ ควรจะได้รับการแก้ไขในชื่อเสียใหม่ เพราะแท้ ที่จริงแล้วเป็นการพูดถึงยุทธศาสตร์ซึ่งมีนัยยะที่กว้างขวางมากกว่าการกล่าวถึงเพียงเรื่องของการ สงครามเพียงอย่างเดียวซึ่งมีนัยยะที่แคบกว่า ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกใจแต่อย่างใดที่เนื้อหาในศิลปะแห่ง สงครามจึงเป็นที่สนใจและถูกนำไปปรับใช้อย่างกว้างขวางในกิจกรรมต่างๆที่มีลักษณะของการแข่งขันซึ่ง ต้องอาศัยเรื่องของยุทธศาสตร์เป็นพื้นฐาน

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อฉบับดั้งเดิมนั้นถูกเขียนออกมาในรูปของสมการง่าย ๆ ในลักษณะ ที่ว่า หากเกิดสถานการณ์หนึ่งขึ้น แล้วต้องตอบสนองที่สถานการณ์นั้นอย่างไร ในแง่หนึ่งการสื่อสารในรูป ของสมการง่าย ๆ นั้น ก็ถือว่าการกระตุ้นให้เกิดความคิดที่กว้างขวางและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น มีผู้ เปรียบเทียบสมการในศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อว่าเป็นลักษณะของการเขียนในลักษณะเดียวกับ เรขาคณิตของยูคลิด ซึ่งเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งแต่ละสมการนั้นต่างก็สนับสนุน สอดคล้องและเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน¹⁷

โดยสมมติฐานของนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่นั้นเห็นว่า “ศิลปะแห่งสงคราม” ที่ซุนจื๊อเขียนขึ้นนั้น เป็นผลสะท้อนจากสถานการณ์ที่วุ่นวาย (Chaotic Situation) ของจีนในช่วงเวลานั้น ทั้งนี้เพราะในช่วง ต้นของยุคฤดูใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วงนั้น การสงครามถูกควบคุมด้วยคุณธรรมและความกล้าหาญ อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยรัฐสงคราม (Warring State) นั้นกลับมีการขยายตัวของการทำลายล้างอย่างสิ้นซากและ การส่งเสริมประชาชนให้ปรารถนาที่จะมีชัยชนะต่อสงครามในรูปแบบความเสียหายทั้งหมด ลักษณะ การทำสงครามที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เองที่มีการสันนิษฐานว่ามีส่วนเป็นแรงผลักดันทางความคิดให้แก่ซุนจื๊อ

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นให้ความสำคัญแตกต่างไปจากนักคิดในกลุ่มสำนักขงจื๊อ (Confucius) ซึ่งเป็นนักคิดที่อยู่ในสมัยใกล้เคียงกัน โดยศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นเน้นให้ ความสำคัญกับความคิดและวิธีการปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับสำนักขงจื๊อโดยเฉพาะในประเด็นของการมี ชีวิตที่มีคุณธรรม (Moral) แต่สำหรับศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นไม่ได้ดั่งแลแต่อย่างใดที่จะกล่าวว่ ึ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทหารนั้นเป็นเรื่องของการใช้เล่ห์เพทุบาย (a way of deception) สำหรับศิลปะ

¹⁷ซุนจื๊อ, ตำราพิชัยสงครามของซุนจื๊อ, แปลโดย วีรจิต กลัมพะสุต, พ.ท. (กรุงเทพฯ: เอ อาร์ บีซิเนส เพรส, 2547), หน้า 11.

แห่งสงครามของซุนวู คู่ต่อสู้ที่อ่อนแอ นั้นยอมเป็นเป้าหมายที่ถูกต้องและยุติธรรม ทั้งนี้เพราะเป็นการง่ายกว่าที่จะเอาชนะเหนือคู่ต่อสู้ที่อ่อนแอในสงคราม

ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นแบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 บท ดังนี้

บทที่ 1 การประมาณสถานการณ์

บทที่ 2 การทำสงคราม

บทที่ 3 วางแผนโจมตี

บทที่ 4 การวางกำลัง

บทที่ 5 พลานุภาพ

บทที่ 6 จุดอ่อนจุดแข็ง

บทที่ 7 การสัประยุทธ์

บทที่ 8 ความสามารถในการปรับตัว

บทที่ 9 การเดินทัพ

บทที่ 10 ภูมิประเทศ

บทที่ 11 แก่ยุทธภูมิ

บทที่ 12 โจมตีด้วยไฟ

และบทที่ 13 ใช้สายลับ

อย่างไรก็ตาม งานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อก็ถูกตั้งข้อสงสัยจากผู้ที่ศึกษางานเขียนเล่มนี้หลายคนในประเด็นที่ว่า “งานเขียนทั้ง 13 บทนั้น ไม่ได้เขียนขึ้นในราวๆ 500 ปีก่อนคริสตกาล

ในตามบันทึกของซือหม่าเชียน (ราว 100 ปีก่อนคริสตกาล) ศิลปะแห่งสงครามมีทั้งหมด 13 บท ขณะที่เมื่อราวปลายศตวรรษที่ 1 ก่อนคริสตกาล นักปราชญ์ Liu Hsiang ได้จัดบันทึกรวบรวมหนังสือในหอสมุดหลวงและได้บันทึกว่า ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อมี 3 ม้วน แต่ Pan Ku (ค.ศ. 32-92) นักประวัติศาสตร์หลวงแห่งราชวงศ์ฮั่นบันทึกว่าศิลปะแห่งสงครามของซุนวูแห่งแคว้นอูมี 82 บทใน 9 ม้วน จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ศิลปะแห่งสงครามของซุนวูนั้นที่แท้แล้วมีกี่บท และหากในความเป็นจริงมีถึง 82 บท แล้วอีก 69 บทนั้นทำไมจึงไม่ปรากฏ คำอธิบายสำหรับข้อสงสัยนี้ Griffith กล่าวว่าจะเกิดจากความสับสนจากวิธีการบันทึกของจีนโบราณในแต่ละสมัยที่เปลี่ยนจากตัวไม้ไผ่มาเป็นการบันทึกโดยใช้ม้วนผ้าหรือกระดาษทำให้จำนวนหน้าในการบันทึกมีเพิ่มมากขึ้น ขณะที่เจิลส์ อธิบายว่า ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นดั้งเดิมมีเพียง 13 บท แต่ต่อมามีการตีความบทสนทนาของผู้ออกเหนือให้กับซุนจื๊อหลังจากนั้น จึงทำให้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อมีมากถึง 82 บท โปรดดูรายละเอียดได้ใน Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, trans & introd. Samuel B. Griffith, pp. 13-14 และ Sun Tzu, *Sun Tzu on the Art of War*, trans. & introd. Lionel Giles, p. xvii-xix

อย่างที่ชื่อหมาเจียน² นักประวัติศาสตร์จีนผู้ยิ่งใหญ่ได้บันทึกไว้ หากแต่เขียนขึ้นหลังจากนั้น”¹⁸ ซึ่งหากงานเขียนเรื่องนี้เกิดขึ้นในช่วงราวปีที่ 500 ก่อนคริสตกาลอย่างที่ชื่อหมาเจียนบันทึกไว้ ชุนจื๊อก็จะเขียนงานในช่วงเวลายุคสงครามไบไม่ผลิ-ดูไบไม่ร่วง ก็เป็นเรื่องที่น่าแปลกกว่างานเขียนของเขากลับสะท้อนถึงเหตุการณ์ในช่วงยุคสงครามระหว่างรัฐซึ่งอยู่ในปีที่ 453-221 ก่อนคริสตกาล

ผู้ที่ตั้งข้อสงสัยในความน่าเชื่อถือของบันทึกสี่จี้ของชื่อหมาเจียนเป็นคนแรกคือ Yeh Cheng-tse นักปราชญ์แห่งราชวงศ์ซุง/ซ่ง (Sung) ซึ่งเขาได้ลงความเห็นที่ ชุนจูไม่เคยมีตัวตน และงานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามก็เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาโดยนักคิดที่ถกปัญหากันในยุคสงครามระหว่างรัฐ และ Cheng-tse ให้ข้อสังเกตในเรื่องการบังคับบัญชาของทัพมาสืบสนุนความคิดของเขา ซึ่งกองทัพในสมัยดูไบไม่ผลิ-ดูไบไม่ร่วงนั้นจะอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้ปกครองหรือสมาชิกในครอบครัวและพวกขุนนางหรือเสนาบดีที่ไว้ใจได้เท่านั้น ส่วนแม่ทัพอาชีพนั้นไม่ปรากฏจนเมื่อยุคสงครามระหว่างรัฐที่แม่ทัพเหล่านี้ได้รับอำนาจในการบัญชาการกองทัพ¹⁹

Ch'uan Tsu-wang นักวิจารณ์ในราชวงศ์ซิง ตั้งข้อสงสัยในเรื่องที่ชุนจูเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเห็นด้วยกับ Yeh Cheng-tse ว่างานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นของนักคิดที่ถกปัญหากันในยุคสงครามระหว่างรัฐ โดยเขากล่าวว่าทฤษฎีนี้ช่วยแก้ข้อสงสัยที่มีมาหลายพันช่วงอายุคน ทั้งยังกล่าวเสริมว่า บททั้ง 13 บทนั้นถูกแต่งขึ้นมาโดยผู้ที่ประพันธ์เรื่องทางการทหารได้เป็นอย่างดี²⁰ ขณะที่ Yao Nai เชื่อว่า ชุนจูมีตัวตนในประวัติศาสตร์ แต่เขาไม่ใช่คนที่เขียนเรื่องศิลปะแห่งสงคราม หากแต่เป็นผู้ที่ถกกันในเรื่องทางการทหาร และเขียนโดยอ้างอิงถึงชุนจู²¹

²ชื่อหมาเจียน (ไม่ปรากฏปีที่เกิด-110 ปีก่อนคริสตกาล) โหระประจำราชสำนักอื่น ได้ทำหน้าที่รวบรวมหลักฐานและเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์มาบันทึกและเรียบเรียงเป็นงานเขียนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประวัติศาสตร์จีน นั่นก็คือบันทึกสี่จี้ (เขียนขึ้นในราวปีที่ 145-90 ก่อนคริสตกาล) ซึ่งจัดว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์เล่มแรกที่สุดและสำคัญที่สุดในสมัยราชวงศ์ฮั่น ทั้งยังผลให้ชื่อหมาเจียนได้รับการยกย่องจากนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังว่าเป็นปรมาจารย์ทางประวัติศาสตร์ของจีน

นอกจากนั้นแล้ว ชื่อหมาเจียนยังได้รับการยอมรับจากนักประวัติศาสตร์ตะวันตกว่า ในฐานะนักประวัติศาสตร์ ชื่อหมาเจียนเข้าสู่ข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์โดยเคารพในข้อเท็จจริงนั้นๆ ด้วยการอ้างคำพูดจากแหล่งต้นตอที่เป็นเอกสารหลักฐานเท่าที่จะสามารถหามาได้ โปรดดูรายละเอียดประวัติศาสตร์จีน, หน้า 184, 186.

¹⁸Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, trans. & introd. Samuel B. Griffith, p. 1.

¹⁹Ibid., pp. 1-2.

²⁰Ibid., p. 3.

²¹Ibid.

สำหรับแซมมวอล บี กริฟฟิธ (Samuel B. Griffith) ผู้ศึกษางานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อและเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในเรื่องดังกล่าว เห็นว่า งานเขียนเรื่องนี้ถูกเขียนถึงในราวศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล โดยได้ใช้การวิเคราะห์จากงานเขียนและเทียบเคียงกับช่วงเวลาในประวัติศาสตร์²² เช่น คำว่า “ฉิน” (*chin*) แปลว่า เงิน ที่ปรากฏในงานเขียนนั้นถูกนำมาใช้ก็เมื่อในยุคสงครามระหว่างรัฐ²³ (435-221 B.C.) และเนื่องจากซุนจื๊อไม่ได้กล่าวอ้างถึงกองทัพทหารม้าในงานเขียนของเขาเลย ทำให้กริฟฟิธสันนิษฐานว่าศิลปะแห่งสงครามต้องเขียนขึ้นก่อนปีที่ 320 ก่อนคริสตกาล เพราะไม่มีกองทัพใดในประเทศจีนใช้กองทัพทหารม้าในการรบจนกระทั่งปีดังกล่าว²⁴ เป็นต้น

ทว่ายังมีผู้ศึกษางานอีกหลายคนที่เชื่อว่า งานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามถูกเขียนขึ้นในราว 500 ปีก่อนคริสตกาล โดย Yeh Shui-hsin นักปราชญ์และนักวิจารณ์แห่งราชวงศ์ซุง/ซ้อง (ค.ศ.1151-1123) กล่าวว่า ลักษณะงานเขียนของซุนจื๊อนั้นน่าจะเป็นผลงานของบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายยุคฤดูใบไม้ผลิ-ใบไม้ร่วงหรือไม่ก็ในต้นยุคสงครามระหว่างรัฐ²⁵ (หรือในราว 480 ปีก่อนคริสตกาล) แต่เขาก็ยังคงสงสัยในความน่าเชื่อถือของซุนจื๊อเพราะไม่มีเรื่องราวของเขาไม่ว่าจะในฐานะแม่ทัพที่ยิ่งใหญ่หรือในฐานะนักเขียนบันทึกลงใน *Tso Chuan* ซึ่งเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกเล่มหนึ่งของจีน²⁶

ขณะที่ไลโอเนล ไจลส์ (Lionel Giles) ผู้แปลศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อจากต้นฉบับภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษเป็นคนแรกนั้น เชื่อถือในบันทึกของซือหม่าเจียน โดยเขากล่าวว่ามีผู้ที่ยกข้อความจากงานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามไปอ้างมากมาย ซึ่งเขาได้ยกตัวอย่างจากข้อความของ Huai-nan Tzu ที่กล่าวว่า “เมื่อพระเจ้าแผ่นดินและเสนาบดีทั้งหลายแสดงออกให้เห็นถึงความวิปริตในจิตใจ ก็เป็นไปไม่ได้เลยที่จะเข้าปะทะกับข้าศึก แม้ว่าแม่ทัพจะเป็นซุนจื๊อก็ตาม”²⁷ และ Huai-nan Tzu เสียชีวิตในปีที่ 122 ก่อนคริสตกาลและเป็นเวลาหลายปีก่อนที่จะมีบันทึกชื่อจื๊อของซือหม่าเจียน²⁸ (ราวๆปีที่ 100 ก่อนคริสตกาล) รวมทั้งชื่อเขียนของ Liu Hsiang (80-9 ปีก่อนคริสตกาล) ที่ว่า “เหตุผลที่ว่าทำไมซุนจื๊อจึงนำกำลังเพียง 30,000 คนเอาชนะแคว้นฉู่ซึ่งมีกำลังพลถึง 200,000 คนได้ นั่นก็เพราะกองทัพฉู่ไร้ซึ่งระเบียบวินัย”²⁹ รวมถึงการลอกความคิดจากผลงานของซุนจื๊อที่ปรากฏในงานเขียนสำคัญๆในสมัยราชวงศ์โจว

²²Ibid., p. ix.

²³Ibid., p. 9.

²⁴Ibid., p. 11.

²⁵Sun Tzu, *Sun Tzu on the Art of War*, trans. & introd. Lionel Giles, p. xxii.

²⁶Ibid., pp. xx-xxi

²⁷Ibid., p.xiv.

²⁸Ibid.

²⁹Ibid., p. xv.

ราชวงศ์จิ้น (Ch'in) และราชวงศ์ฮั่น³⁰ ซึ่งจากสิ่งเหล่านี้ทำให้เขาเชื่อว่างานเขียนของซุนจื๊อต้องมีอยู่ก่อนแล้วในราวปีที่ 500 ก่อนคริสตกาล³¹

นอกจากนั้นแล้ว เขายังได้นำข้อความที่ระบุถึงเหตุการณ์ในบางบทของศิลปะแห่งสงครามมาเทียบลำดับกับช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ก็พบว่า หากศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อเขียนถวายแด่คู่อ่องเหอหลี่จริงก็น่าจะเขียนขึ้นในราว 505-496 ปีก่อนคริสตกาล เพราะเหตุการณ์ที่ซุนจื๊อกล่าวไว้ถึง การที่เมือง Yueh เข้าโจมตีแคว้นอู๋^Σ เกิดขึ้นในปีที่ 505 ก่อนคริสตกาล และในปีที่ 496 ก็เป็นปีที่คู่อ่องเหอหลี่สวรรคต³² ดังนั้นผลงานชิ้นนี้จึงไม่น่าเกิดขึ้นเกิดก่อนและหลังปีที่ได้ระบุไว้ ทั้งนี้ใจลึกลับยังไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนถึงสถานะที่แท้จริงของซุนจื๊อเพราะไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นใด นอกจากบันทึกของซือหม่าเฉียนและการอ้างถึงผลงานที่ปรากฏในงานเขียนของคนรุ่นต่อมาแล้ว แต่เขาก็เชื่อว่าซุนจื๊อน่าจะเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องการสงครามเป็นอย่างดีก่อนที่เขาจะจรดปากกาเขียน "ศิลปะแห่งสงคราม" ผลงานที่สร้างชื่อให้เขาเป็นที่รู้จักในเวลาต่อมา³³

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเราไม่อาจชี้ให้เห็นถึงความชัดเจนของการมีตัวตนของซุนจื๊อและใครเป็นผู้แต่งศิลปะแห่งสงคราม แต่เราสามารถพูดได้ว่า ผู้เขียนศิลปะแห่งสงครามได้สร้างงานเขียนที่มีคุณภาพแก่คนรุ่นหลังในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นความคิดทางการทหารของญี่ปุ่นหรือในฝรั่งเศสที่กล่าวกันว่า นโปเลียนก็ได้อ่านงานเขียนเล่มนี้³⁴ แต่ที่เห็นได้ชัดคือในประเทศจีนเองที่มีการศึกษางานเขียนเรื่องนี้อย่างแพร่หลายในหลายยุคหลายราชวงศ์ด้วยเห็นว่ามีค่าสำคัญและมีประโยชน์ในเรื่องยุทธวิธีในการรบและยุทธศาสตร์ทางการทหาร โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์ซ้องที่งานเขียนเรื่องนี้ได้รับความนิยมในวงกว้างเนื่องมาจากจักรพรรดิ Sheng-tsung (ค.ศ. 1068-85) ออกพระราชโองการโดยระบุว่า ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อในฉบับการเรียบเรียงของเฉาเซา^Σ เป็นหนังสือที่อยู่ในรายชื่อแรกของหนังสือเกี่ยวกับศิลปะแห่งการสงคราม 7 เล่ม (Seven Martial Classics) ซึ่งทั้งหมดเป็นหนังสือบังคับสำหรับผู้ปรารถนาที่จะ

³⁰ Ibid., p. xiii.

³¹ Ibid., p. xxiv.

^Σ บทที่ 6 ประโยคที่ 18

³² Ibid., pp. xvi-xviii

³³ Ibid., p. xxx.

³⁴ Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, trans. & introd. Samuel B. Griffith, p. x.

^Σ เฉาเซา (Ts'ao Ts'ao) หรือโจโจ (ค.ศ. 155-220) แม้ทัพผู้ยิ่งใหญ่แห่งยุคสามก๊กและผู้ก่อตั้งราชวงศ์เว่ย ได้เรียบเรียงและวิจารณ์ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อไว้ ซึ่งฉบับการเรียบเรียงของโจโจนี้ได้รับความนิยมมากในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ้อง รวมทั้งได้รับการยอมรับว่าเป็นฉบับมาตรฐานในประเทศจีน โดยในฉบับการแปลของ Griffith ก็ได้ใช้ต้นฉบับของโจโจเป็นหลักเช่นกัน

ทำงานหรือมีตำแหน่งในกองทัพ³⁵ รวมทั้งเหมาเจ๋อตงก็ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของซุนจื๊อเช่นกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นในงานเขียนของเขาโดยเฉพาะในประเด็นยุทธศาสตร์การทหารในหนังสือเรื่อง *On Guerrilla Warfare, On the Protracted War และ Strategic Problem of China's Revolutionary*³⁶

3.3 อำนาจ: การสูญเสีย การขึ้นสู่และการรักษา

แม้ว่าศิลปะแห่งสงครามของซุนวูนั้นจะไม่ได้เป็นงานเขียนที่พยายามจะกล่าวอย่างตรงตัวถึงวิธีปฏิบัติในฐานะกษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีลักษณะเหมือนกับที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าเป็นการนำเสนอถึงวิธีปฏิบัติหรือกฎสำหรับการปฏิบัติต่อสงคราม ซึ่งมีบางคนที่ได้ให้ความเห็นว่าศิลปะแห่งสงครามของซุนวูที่พูดถึงกันอย่างเคยชินนั้นแท้จริงแล้วเป็นเรื่องของวินัยทางการทหารมากกว่า อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเด็นหลักหรือจุดมุ่งหมายสำคัญของซุนวูที่ถูกสื่อผ่านงานศิลปะแห่งสงครามนั้นเป็นเรื่องวิธีปฏิบัติต่อสงครามมากกว่าจะเป็นการกล่าวถึงการปกครองอาณาจักรอย่างตรงตัว แต่หากพิจารณาให้ดีก็อาจจะกล่าวได้ว่าในยุคที่ซุนวูมีชีวิตอยู่นั้น ไม่มีสิ่งใดที่จะสำคัญสำหรับรัฐเทียบได้เท่ากับการสงคราม ทั้งนี้เพราะการสงครามเป็นเสมือนหัวใจหลักที่มีผลต่อการคงอยู่หรือดับสูญลงของรัฐหรืออาณาจักร และการคงอยู่หรือดับสูญลงของอาณาจักรดังกล่าวนั้นย่อมมีความสำคัญมากกว่าการจะทำการปกครองอาณาจักรอย่างไรเสียอีก

ในศิลปะแห่งสงคราม ซุนวูไม่ได้กล่าวถึงการปกครองภายในของรัฐไว้มากเท่าใดทั้งนี้เนื่องมาจากประเด็นสำคัญที่เป็นหัวใจของศิลปะแห่งสงครามนั้นคงอยู่ที่กิจกรรมระหว่างรัฐต่อรัฐด้วยกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการสงคราม แต่ด้วยความที่การดำเนินกิจกรรมของรัฐนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความเข้มแข็งจากภายใน จึงไม่อาจกล่าวได้ทีเดียวว่าซุนวูให้ความสำคัญกับการดำเนินความสัมพันธ์ต่อภายนอกโดยเฉพาะการสงครามแต่เพียงอย่างเดียว ข้อเท็จจริงที่พบก็คือซุนวูก็ได้สอดแทรกแนวคิดต่างๆ ทางด้านการปกครองภายในรัฐไว้มากทีเดียว โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องอำนาจและหลักการปฏิบัติเพื่อให้รัฐมีความเข้มแข็งจากภายในเพื่อที่จะสามารถต่อสู้หรือดำเนินกิจกรรมต่อรัฐอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับซุนวูแล้วการสงครามนั้นดูจะเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าการปกครองอาณาจักร เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันการดำรงอยู่ของรัฐ ซึ่งซุนวูได้เปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนความเป็นความตาย ดังที่ซุนวูได้กล่าวไว้ในตอนต้นของศิลปะแห่งสงครามว่า

“อันการสงครามนั้น คือวิถีแห่งการคงอยู่หรือล่มสลายของประเทศชาติ เป็นเรื่องใหญ่ของรัฐ เกี่ยวพันถึงชีวิตและไพร่พลและราษฎร จะไม่พินิจพิเคราะห์หาได้ไม่”³⁷

³⁵ Ibid., p. 18.

³⁶ Ibid., p. 45.

จากคำกล่าวของขุนวูดังกล่าวนั้น ชี้ให้เห็นได้ว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้ปกครองรัฐในสมัยของขุนวูดังกล่าวก็คือจะทำอย่างไรให้รัฐสามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางภาวะของการทำสงครามระหว่างรัฐซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา หรืออีกนัยหนึ่งคือจะปฏิบัติต่อการสงครามที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไรเพื่อดำรงฐานะในความเป็นผู้นำของตนเอง จึงเห็นได้ว่าการสงครามนั้นย่อมเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากสำหรับรัฐ เป็นทั้งความเป็นความตายของไพร่พลและพลเมือง ขณะเดียวกันก็ย่อมเป็นเรื่องความเป็นความตายของตัวรัฐซึ่งมีฐานะเป็นที่รวมของผู้คนด้วยเช่นกัน ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในสงครามย่อมที่จะชี้ทิศทางของอนาคตของรัฐ ผู้ปกครองรัฐ รวมถึงไพร่พลและพลเมืองด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ขุนวูดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่าการสงครามมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจอย่างแน่นแฟ้น มีเพียงผู้ชนะในการสงครามเท่านั้นที่จะคงอยู่เป็นรัฐได้ต่อไป ขณะเดียวกันรัฐที่พ่ายแพ้ในการสงครามนั้นย่อมล่มสลายลง และแม้ว่าขุนวูดังกล่าวไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของผู้ปกครองกับการสงครามดังกล่าว แต่ด้วยการที่ผู้ปกครองรัฐในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นอยู่ในฐานะที่เป็นหนึ่งเดียวกับตัวรัฐและมีอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ ดังนั้นชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ในสงครามที่ตัวผู้ปกครองรัฐนั้นได้กระทำไปนั้น ย่อมส่งผลถึงอำนาจในการปกครองรัฐด้วยเช่นกัน ซึ่งหากถือตามเหตุผลดังกล่าวนี้ จะเห็นว่าขุนวูดังกล่าวได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและการสงครามไว้มากทีเดียวดังจะกล่าวต่อไป

3.3.1 การสูญเสียอำนาจ

การทำสงครามในสมัยของขุนวูดังกล่าวดูเหมือนเป็นเรื่องปกติและเป็นวิถีของรัฐในสมัยนั้นที่มีจำนวนมากมายหลายร้อยรัฐซึ่งต่างทำสงครามเพื่อประหารแย่งชิงอำนาจและสร้างความเป็นใหญ่ให้แก่รัฐของตนเอง และแม้ว่าชื่อของหนังสือที่ขุนวูดังกล่าวยืนยันได้ถูกรู้จักกันในชื่อว่าศิลปะแห่งสงครามจนทำให้ดูเหมือนว่าขุนวูดังกล่าวจึงมีภาพของการเป็นนักการสงคราม และมีทัศนคติที่สนับสนุนและให้ความสำคัญกับการสงครามมากกว่าวิถีทางสันติแบบอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาให้ดีจะพบว่าภาพของการเป็นนักการสงครามแบบที่คนทั่วไปรู้จักต่อขุนวูดังกล่าวนั้นจะเป็นสิ่งที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะอันที่จริงแล้วจะพบว่าขุนวูดังกล่าวมีทัศนคติต่อการสงครามที่ลึกซึ้งมาก ขุนวูดังกล่าวเห็นทั้งข้อดีข้อเสียรวมถึงประโยชน์และโทษจากการสงคราม ซึ่งขุนวูดังกล่าวได้พยายามชี้ให้ผู้ปกครองรัฐโดยทั่วไปที่มุ่งใช้การสงครามเป็นเครื่องมือเพื่อการแสวงหาอำนาจในแบบต่างๆไปและเป็นปกติวิสัยนั้นให้ได้ตระหนักถึงโทษและอันตรายอันเกิดจากการใช้การสงครามในทิศทางที่ผิดอีกด้วย โดยเฉพาะโทษอันจะนำมาซึ่งการสูญเสียอำนาจของตัวผู้ปกครองรัฐเอง

³⁷ ขุนวูดังกล่าว, *พิชัยสงครามขุนวูดังกล่าว*, แปลโดย อธิคม สวัสดิญาณ, หน้า 29.

สำหรับขุนงูแล้วการทำสงครามควรจะเป็นวิถีทางสุดท้ายในการแก้ไขข้อพิพาทระหว่างรัฐ ทั้งนี้ขุนงูได้ให้เหตุผลไว้อย่างชัดเจนหลายประการถึงเหตุผลของการที่ไม่ควรผลิตลามทำสงคราม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงและการสูญเสียอันไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ รวมถึงความเดือดร้อนและความยากแค้นของราษฎรอันเนื่องมาจากการสงครามเป็นต้น อย่างไรก็ตามคงจะเป็นการด่วนสรุปเกินไปถ้าจะกล่าวว่าขุนงูเป็นผู้รักสันติและปฏิเสธการสงคราม หากแต่เป็นเพราะขุนงูเห็นทั้งประโยชน์และโทษในการสงคราม ทั้งนี้เนื่องจากธรรมชาติของการสงครามนั้นมีแนวโน้มที่จะให้โทษมากกว่าประโยชน์ ดังนั้นหากผู้ปกครองไม่มีความพร้อมหรือไม่มีความถ่องแท้ในการสงครามอย่างแท้จริงแล้ว จึงง่ายที่จะได้รับความสูญเสียจากการสงครามนั้นๆ โดยเขาได้กล่าวถึงเรื่องของประโยชน์และโทษจากการสงครามไว้อย่างน่าสนใจตอนหนึ่งว่า

“ดังนั้น มีแต่คนกล่าวว่า ไม่ยึดหลักชก้าแต่บรรจงประณีต กองทัพทำสงครามยึดเยื้อ โดยที่ประเทศชาติกลับได้รับประโยชน์นั้น ยังมีเคยปรากฏเลย ผู้ที่ไม่เข้าใจผลร้ายของการทำสงครามอย่างถ่องแท้ จึงไม่อาจเข้าใจผลดีของการสงครามอย่างแจ่มแจ้ง”³⁸

จากทัศนะของขุนงูดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการสงครามนั้นโทษหรือประโยชน์แต่เพียงด้านเดียว แต่การที่จะสามารถตัดทวงประโยชน์หรือการเผชิญกับโทษนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้ปกครองเอง ความถ่องแท้ในการสงครามของผู้ปกครองรัฐเท่านั้น โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากการสงครามอย่างถูกวิธี จึงจะเป็นสิ่งที่น่าผู้ปกครองรัฐและรัฐต่างๆ ไปสู่การมีอำนาจนั่นเอง นอกจากนี้ขุนงูยังเห็นว่าการทำสงครามนั้นไม่ใช่หนทางออกเพียงหนทางเดียวสำหรับการแก้ปัญหาระหว่างรัฐ ขุนงูได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลง การสูญเสีย และสิ่งที่รัฐและผู้ปกครองรัฐต้องจ่ายเป็นอันมากอันเกิดจากการทำสงคราม นอกจากนี้สิ่งที่จะต้องจ่ายดังกล่าวนี้ย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ดังขุนงูกล่าวว่า

“กรีธาทัพหนึ่งแสน ซึ่งมีรถศึกเทียมด้วยม้าสี่ตัวพันคัน รถหุ้มเกราะหนึ่งพันคัน พลเกราะหนึ่งแสน และเสบียงสำหรับทางไกลพันลี้ ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายทั้งแนวหน้าแนวหลัง ค่าใช้จ่ายการชุต ค่ายุทธปัจจัย และค่าซ่อมบำรุงวันละพันตำลึงทอง”³⁹

นอกจากจะกล่าวถึงเรื่องของค่าใช้จ่ายที่รัฐและผู้ปกครองรัฐต้องจ่ายเป็นเงินต่างๆ ถึงวันละพันตำลึงทองดังที่ขุนงูกล่าวไว้แล้ว ขุนงูยังได้กล่าวไว้อย่างตรงไปตรงมาว่าการสงครามนั้นจะทำให้รัฐตกอยู่ในสภาวะที่ยากจนอันเนื่องมาจากการจัดหาและส่งเสบียงให้แก่กองทัพ และนอกจากนี้สงครามยังนำมาซึ่งภาวะวุ่นวายทั้งเรื่องข้าวของราคาแพง การร่อยหรอของเงินทองในท้องพระคลัง รวมถึงความ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-34.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

เป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นของราษฎร อันเป็นผลจากการสงครามที่จะต้องมีการเกณฑ์แรงงานและเสบียง เพื่อสนับสนุนการสงคราม ดังขุนงูกล่าวว่

“ประเทศชาติยากจนจากการทำสงคราม ก็เพราะต้องส่งเสบียงแก่กองทัพในระยะทางไกล ทำให้ราษฎรยากจนขึ้นแค้น กองทัพเคลื่อนถึงที่ใด สินค้าบริเวณนั้นจะมีราคาแพง เมื่อสินค้าแพง เงินทองในท้องพระคลังก็ร่อยหรอจึงต้องเกณฑ์แรงและเสบียงเร่งด่วน สิ้นเปลืองกับศึกสงคราม ทำให้ทุกครัวเรือนว่างเปล่า รายได้ของราษฎรถูกเกณฑ์ไปใช้ถึงเจ็ดสิบส่วน ประเทศชาติต้องสูญเสียสินทรัพย์มากมาย เช่น รถศึกชำรุด ม้าลาพิการ เกราะหนัง หมวกเหล็ก ธนู หน้าไม้ ทวน ดั้ง แขน โล่ วั้ว เกวียน ฯลฯ สิ้นเปลืองไม่ต่ำกว่าหกสิบส่วน”⁴⁰

จะเห็นได้ว่าทัศนคติต่อสงครามของขุนงูนั้นดูจะขัดแย้งเป็นอย่างยิ่งว่าเขาเองนั้นได้เล็งเห็นถึงผลกระทบอันเกิดเนื่องมาจากการทำสงครามของรัฐ และได้พยายามชี้ให้ผู้ปกครองรัฐหรือใครก็ตามที่ได้อ่านศิลปะแห่งสงครามของเขาได้ตระหนักตามถึงผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำสงคราม และควรไตร่ตรองอย่างรอบคอบเพราะไม่มีสิ่งใดที่จะมีแต่เพียงผลดี หากแต่ย่อมมีผลเสียตามมาด้วยเช่นกัน ดังนั้นการจะตัดสินใจทำสงคราม ทั้งผู้ปกครองและแม่ทัพต้องพิจารณาถึงผลดีและผลเสียที่จะได้รับให้ถ่วงถี่มิใช่ทำโดยอารมณ์โมโหเพียงชั่วครู่ ดังที่ขุนงูได้กล่าวไว้ ความว่า

“เจ้าแคว้นไม่ควรก่อสงครามเพราะความโกรธกริ้วชั่วขณะ ขุนพลไม่ควรออกศึกเพราะโทสะชั่วแล่น พึงทำศึกเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองได้ประโยชน์ และหยุดยั้งเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองเสียประโยชน์ หายโกรธแล้วยินดี คลายโทสะแล้วยิ้มแย้ม แต่สิ้นชาติแล้วกอบกู้ลำบาก ตายแล้วฟื้นชีพไม่ได้ การทำศึกสงคราม จึงเป็นปัญหาที่เจ้าแคว้นผู้ทรงพระปรีชาญาณพึงไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แม่ทัพผู้ปราดเปรื่องพึงตระหนักสังวรจงหนัก นี่คือหลักการปกป้องชาติบ้านเมืองให้มั่นคงสถาพร และรักษากองทัพให้อยู่รอดปลอดภัย”⁴¹

สำหรับขุนงูแล้วการสงครามที่ต้องใช้การเข้าโจมตีทางการทหารนั้นนับว่าเป็นยุทธวิธีขั้นต่ำที่เจ้าผู้ปกครองรัฐใดก็สามารถกระทำได้ ในทัศนะของขุนงูนั้นการเอาชนะเหนือศัตรูนั้นมีด้วยกันหลายวิธีด้วยกัน แต่ผู้ปกครองรัฐที่จะเป็นยอดเหนือผู้ปกครองรัฐโดยทั่วไปโดยเฉพาะในการสงครามก็คือผู้ปกครองรัฐที่สามารถเอาชนะเหนือข้าศึกศัตรูได้โดยไม่ต้องออกแรงรบ หรือใช้การโจมตีทางการทหารใดๆ หากแต่ใช้วิถีทางยุทธศาสตร์และการวางแผนเป็นหลัก ดังขุนงูกล่าวว่

“หลักการดำเนินการสงครามถือว่า สามารถทำให้ประเทศข้าศึกยอมสยบยอมประเสริฐสุด รองลงมาคือต้องทำลายประเทศข้าศึก สามารถทำให้กองทัพและกำลังพลของข้าศึกยอมสยบ

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80.

ย่อมประเสริฐสุด รองลงมาคือต้องทำลายกองทัพและกำลังพลของข้าศึก และสามารถทำให้นักรบไพร่พลและหมวดหมู่ของข้าศึกยอมสยบยอมประเสริฐสุด รองลงมาคือต้องทำลายไพร่พลและหมวดหมู่ของข้าศึก

เพราะฉะนั้น กองทัพที่รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง จึงไม่ใช่กองทัพเหนือผู้พิชิต กองทัพที่สามารถทำให้ข้าศึกยอมสยบโดยไม่ต้องรบ คือกองทัพเหนือผู้พิชิตที่แท้จริง

และดังนั้น ยุทธโบายชั้นยอดคือ เอาชนะข้าศึกทางยุทธศาสตร์ รองลงมาคือ เอาชนะข้าศึกทางการทูต รองลงมาอีกคือ เอาชนะข้าศึกทางการทหาร และยุทธโบายชั้นต่ำสุดคือ โจมตีเมืองของข้าศึก⁴²

จะเห็นได้ว่าซุนวูได้จำแนกวิธีการได้มาซึ่งชัยชนะในสงครามออกเป็นหลายระดับ แต่การเอาชนะในสงครามที่ประเสริฐที่สุดในทัศนะของซุนวูนั้นกลับไม่ใช่เรื่องของการใช้กำลัง ดังที่คนทั่วไปมักจะเข้าใจในทางที่ผิดว่าการเอาชนะในการสงครามนั้นจำเป็นจะต้องเป็นการชนะด้วยการใช้กำลังเสมอไป และกติกาในการสงครามนั้นชัยชนะย่อมตกอยู่กับผู้ที่แข็งแกร่งกว่าเสมอ แต่ในทัศนะของซุนวูแล้วการเอาชนะที่ถือได้ว่าเป็นการเอาชนะด้วยวิธีที่ประเสริฐที่สุดกลับเป็นการเอาชนะด้วยวิธีการทางยุทธศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการเอาชนะทางการทูตก็ยังไม่ใช่วิธีการที่ดีได้เท่ากับวิธีการทางยุทธศาสตร์ แต่วิธีการที่ถือว่าเลวที่สุดสำหรับซุนวูกลับเป็นเรื่องของการใช้กำลัง โดยเฉพาะการเข้าโจมตีเมืองของข้าศึกซึ่งจะก่อให้เกิดความสูญเสียมากขึ้นเป็นทวีคูณ จากทัศนะดังกล่าวนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าซุนวูให้ความสำคัญกับความแข็งแรงทางปัญญามากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับความแข็งแรงทางกายภาพอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกัน ซึ่งทัศนะเรื่องความแข็งแรงทางปัญญาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในงานเขียนเรื่องศิลปะแห่งสงครามของเขา

อย่างไรก็ตามหากเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทำสงคราม ซุนวูก็ได้ให้แนวทางซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการสงครามไว้ โดยกล่าวว่าในการทำสงครามใดๆก็ตาม ให้พึงยึดหลักของความรวดเร็ว เพื่อที่จะจำกัดขอบเขตของความเสียหายและการสูญเสีย รวมถึงสิ่งที่รัฐและผู้ปกครองรัฐจะต้องจ่ายจากการสงครามให้อยู่ในวงจำกัด ดังซุนวูกล่าวว่า

“การทำสงคราม จึงต้องเผด็จศึกโดยเร็ว ถ้ายึดเยื้อกองทัพจะอ่อนล้า ขวัญสู้รบตกต่ำ เมื่อคิดจะโจมตีเมืองกองทัพ กองทัพก็จะปลุกกะเปลี้ยแล้ว ถ้ากองทัพต้องทำสงครามยึดเยื้อยาวนาน ประเทศชาติจะประสบความยากลำบากด้านการคลัง ถ้ากองทัพอ่อนล้า ขวัญสู้รบตกต่ำ เหล่าสามานย์รัฐก็จะช่วยโอกาสแข็งข้อ หากตกอยู่ในสภาวะการณ์เช่นนี้ ถึงมีปราชญ์ผู้ปกครองด้วยสติปัญญา ก็ไม่อาจแก้ไขวิกฤตการณ์

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ดังนั้นมีแต่คนกล่าวว่า การทำสงครามยึดหลักรวดเร็วแม้จะหยาบบ้าง ไม่ยึดหลักชกซ้ำ แต่บรรจงประณีตกองทัพทำสงครามยึดเยื้อโดยที่ประเทศชาติกลับได้รับประโยชน์นั้น ยังมีเคຍปรากฏเลย ผู้ที่ไม่เข้าใจผลร้ายของการทำสงครามอย่างถ่องแท้ จึงไม่อาจเข้าใจผลดีของการทำสงครามอย่างแจ่มแจ้ง

ผู้สันทัดในการทำสงคราม จึงไม่เกณฑ์พลซ้ำสอง ไม่เกณฑ์เสบียงซ้ำสาม พึงยึดสินทรัพย์แคว้นอริ แยกเสบียงจากข้าศึก กองทัพจึงมีทรัพย์เสบียงเพียงพอ⁴³

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าขุนงูมีทัศนคติต่อการสงครามว่ามีแนวโน้มเอนเอียงไปในทางที่เสียมากกว่าที่จะได้ประโยชน์ หากการทำสงครามนั้นไม่ได้รับการไตร่ตรองพิจารณาถี่ถ้วน การทำสงครามที่ยืดเยื้อยาวนานนั้น รัฐและผู้ปกครองรัฐย่อมต้องจ่ายแก่การสงครามนั้นอย่างมากมายและต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันการทำสงครามที่ไม่ยุติลงอย่างรวดเร็ว นั้น ก็ย่อมนำมาซึ่งขวัญกำลังใจที่ตกต่ำของไพร่พลและพลเมือง อีกทั้งยังนำมาซึ่งความสูญเสียมากกว่าการที่รัฐจะได้ประโยชน์จากการสงคราม ดังนั้นขุนงูจึงได้กล่าวเตือนให้ผู้ปกครองรัฐที่คิดจะทำสงครามจะต้องใช้วิถีทางที่รวดเร็วเพื่อให้การสงครามนั้นจบลงโดยเร็ว เพราะการทำสงครามอย่างยาวนานนั้นย่อมเปิดช่องทางต่อการสูญเสียอำนาจของผู้ปกครองได้อย่างง่ายดายทั้งจากภายในและภายนอก กล่าวคือทั้งจากขวัญกำลังใจที่ตกต่ำลงของไพร่พลภายในรัฐ และการแข็งข้อของเหล่าบรรดารัฐในปกครองอื่นๆ

จะเห็นได้ว่าการที่ขุนงูได้กล่าวไว้แต่เริ่มแรกว่า “อันการสงครามนั้น คือวิถีแห่งการคงอยู่หรือล่มสลายของประเทศชาติ เป็นเรื่องใหญ่ของรัฐ เกี่ยวกับชีวิตรและไพร่พลและราษฎร จะไม่พิจารณาถี่ถ้วนหาได้ไม่” นั้นย่อมชี้ให้เห็นว่าการสงครามนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ และการที่โยงให้เหตุผลว่าการสงครามนั้นสำคัญอย่างไรกับการคงอยู่หรือล่มสลายของรัฐนั้น โดยเฉพาะอันเกิดจากการทำสงครามที่ไม่ได้ไตร่ตรองหรือวางแผนอย่างรอบคอบแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะทำให้รัฐนั้นพังทลายลงได้ทั้งจากความอ่อนแอภายในอันเนื่องจากการใช้จ่ายและสิ่งที่จะต้องเสียเป็นปกติสำหรับการสงคราม รวมถึงขวัญกำลังใจของไพร่พลและพลเมือง ในขณะที่เดียวกันความยืดเยื้อที่เกิดขึ้นนั้นก็ย่อมเปิดโอกาสให้เกิดการบ่อนทำลายจากภายนอกได้เช่นกัน โดยเฉพาะจากบรรดารัฐเล็กกรัฐน้อยในปกครองทั้งหลาย

ดังนั้นผู้ปกครองรัฐที่ก่อนต่อการสงครามหรือไม่ได้ใคร่ครวญไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนที่จะดำเนินการสงครามนั้น จึงง่ายต่อการทำให้รัฐนั้นล่มสลาย ในขณะที่เดียวกันก็หมายถึงว่าเราเองก็ง่ายต่อการสูญเสียอำนาจให้แก่รัฐอื่นหรือผู้ปกครองรัฐคนอื่นที่กล้าแข็งกว่าและมีชัยชนะจากการสงครามที่ถูกระทำขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้จากคำกล่าวของขุนงูที่ได้กล่าวมาทั้งหมด หากประเมินโดยภาพรวม จะเห็นว่าในทัศนคติของขุนงูนั้น การสงครามนั้นง่ายต่อการสูญเสีย ในขณะที่เดียวกันการทำให้ประสบความสำเร็จและได้ประโยชน์นั้นเป็นสิ่งที่ยากยิ่งและต้องอาศัยการเตรียมพร้อม ความถ่องแท้และความรอบคอบจริงจึง

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-34.

3.3.2 การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ

ในศิลปะแห่งสงครามของซุนวูนั้น ซุนวูไม่ได้มีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาถึงประเด็นในการขึ้นสู่อำนาจของผู้ปกครองรวมถึงการรักษาอำนาจนั้นไว้ อย่างไรก็ตามหากเราตีความว่าการมีชัยชนะในการสงครามนั้นคือหนทางสำหรับการมีอำนาจและรักษาอำนาจที่มีอยู่ให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้นหลักการในการให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการสงครามจึงย่อมเป็นหลักในการขึ้นสู่อำนาจ รวมถึงการรักษาอำนาจได้เช่นเดียวกัน ในประเด็นดังกล่าวนี้ซุนวูก็ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่จะสามารถมีชัยชนะในการสงครามนั้นจำเป็นที่จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการประกอบกัน ซึ่งซุนวูได้เรียกร้องให้ผู้ปกครองรัฐที่คิดจะดำเนินการสงครามนั้น ให้ได้ไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อนเพื่อเป็นการประเมินในเบื้องต้นถึงผลที่จะได้รับจากการสงครามนั้นๆดังซุนวูกล่าวว่า

“เพราะฉะนั้น เราต้องคำนึงถึงปัญหาพื้นฐานห้าประการเป็นปฐม แล้วเปรียบเทียบสภาพของเรากับข้าศึกเพื่อคาดการผลแพ้ชนะในสงคราม ปัญหาพื้นฐานห้าประการได้แก่ หนึ่ง มรรค (เต๋า), สอง ฟ้า (เทียน), สาม ดิน (ตี้), สี่ แม่ทัพ (เจียง), ห้า กฎ (ฝ่า)

มรรค หมายถึง ความเป็นธรรม สิ่งที่ทำให้ราษฎร มีเจตนารมณ์ตรงกับฝ่ายปกครอง ยินดีพร้อมเป็นร่วมตายกับฝ่ายปกครองโดยไม่หวั่นเกรงภัยอันตรายใดๆ

ฟ้า หมายถึง ภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความผันแปร

ดิน หมายถึง ภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และปิดหรือเปิด

แม่ทัพ หมายถึง ผู้นำเหล่าทัพซึ่งเปี่ยมด้วยสติปัญญา รักษาสัจจะวาจา มีเมตตาธรรม มีความกล้าหาญ และเคร่งครัดเที่ยงธรรม

กฎ หมายถึง ระเบียบวินัย ระบบการจัดอัตรากำลังพล และระบบการจัดสรรอาวุธ ยุทโธปกรณ์ของกองทัพ

ปัญหาห้าประการนี้ แม่ทัพนายกองจะมีผู้ใดมิรู้ก็หาไม่ ทว่าผู้รู้แจ้งเท่านั้นจึงจะชนะ ผู้รู้มิแจ้งย่อมแพ้พ่าย”⁴⁴

จากคำกล่าวของซุนวูดังกล่าวนี จะเห็นได้ว่าซุนวูได้พูดถึงปัจจัยพื้นฐานห้าประการ ซึ่งจะเป็นตัวตัดสินพื้นฐานถึงผลที่จะได้รับจากสงครามนั้นๆ ปัจจัยประการแรกที่ซุนวูได้กล่าวถึงนั้นก็คือเรื่องของมรรค หรือหลักธรรม ซึ่งซุนวูได้อธิบายว่า หมายถึงสิ่งที่ทำให้อาณาประชาราษฎร์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับผู้ปกครอง อาณาประชาราษฎร์จึงติดตามผู้ปกครอง ไม่ว่าจะผู้ปกครองจะนำไปสู่ความเป็นหรือความตายโดยไม่หวาดหวั่นต่อการเสียชีวิตหรือความตายใดๆ โดยหลักธรรมหรือวิถีทางการปกครองที่ทำให้ประชาชนเป็นหนึ่งเดียวกันนั้น ซุนวูก็ได้จำกัดว่าต้องเป็นหลักธรรมในแง่จริยธรรมแต่เพียงเท่านั้น หากแต่เป็นวิธีการใดก็ตามที่ทำให้ประชาชนเห็นพ้องต้องกันหรือมีฉันทามติเช่นเดียวกับผู้ปกครอง

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

ปัจจัยประการที่สองที่ซุนวูกำลังพูดถึงนั้น คือเรื่องของฟ้า ซึ่งซุนวูอธิบายว่าหมายถึง กลไกการทำงานของพลังธรรมชาติ ผลแห่งความผันแปรของฤดูกาล อันได้แก่ความหนาวเย็นของฤดูหนาว ความร้อนของฤดูร้อน และการปฏิบัติทางทหารที่สอดคล้องกับฤดูกาล จะเห็นได้ว่าปัจจัยในเรื่องฤดูกาลหรือฟ้าเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตัวผู้ปกครองเอง สภาพอากาศเป็นสิ่งที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ และเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับผู้ปกครองที่กำลังทำสงครามนั้นต้องรับมือ ดังนั้นเมื่อปัจจัยดังกล่าวเป็นเรื่องที่ควบคุมไม่ได้ หนทางเดียวที่ตัวผู้ปกครองจะทำได้ก็คือการปรับตัวให้สอดคล้องกับสิ่งดังกล่าว นอกจากนี้หากขยายขอบเขตการตีความเรื่องฟ้าของซุนวูให้กว้างไกลออกไป จะเห็นได้ว่าปัจจัยเรื่องฟ้าของซุนวูนี้อาจจะไม่ได้ถูกจำกัดไว้เพียงแค่ฤดูกาล หรือสภาพอากาศแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่อาจจะให้ความหมายได้ถึงเรื่องของ บรรยากาศ หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ซุนวูอาจกำลังเรียกร้องให้ผู้ปกครองที่คิดจะทำการสงครามนั้นให้คำนึงถึงสถานการณ์รอบตัว ซึ่งอาจจะปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตัวผู้ปกครองเองก็ได้

สำหรับปัจจัยประการที่สามที่ซุนวูกำลังพูดถึงก็คือ เรื่องของดิน ซึ่งซุนวูได้กล่าวอธิบายไว้ว่าหมายถึง ระยะเวลาทางไกลใกล้ ภูมิประเทศที่เดินทางได้ง่ายหรือยาก ทางกว้างหรือทางแคบ และโอกาสแห่งความเป็นและความตาย ซุนวูให้ความสำคัญกับปัจจัยเรื่องภูมิประเทศเป็นอย่างมาก เขาได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองหรือผู้ที่ทำหน้าที่บังคับบัญชาการทำสงครามควรที่จะตระหนักในเรื่องของระยะเวลาให้มาก ดังที่ซุนวูได้ชี้ให้เห็นว่าการทำสงครามทางไกลนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควรเพราะจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนยากแค้นของพลเมือง ดังซุนวูกล่าวว่า

“ประเทศชาติยากจนจากการทำสงคราม ก็เพราะต้องส่งเสบียงแก่กองทัพในระยะทางไกล ทำให้ราษฎรยากจนขึ้นแค้น กองทัพเคลื่อนถึงที่ใด สิ้นค้าบริเวณนั้นจะมีราคาแพง เมื่อสิ้นค้าแพง เงินทองในท้องพระคลังก็ร่อยหรอ จึงต้องเกณฑ์แรงและเสบียงเร่งด่วน สิ้นเปลืองกับศึกสงคราม ทำให้ทุกครัวเรือนว่างเปล่า...”⁴⁵

ปัจจัยพื้นฐานประการที่สี่ก็คือเรื่องของแม่ทัพและการบัญชาทัพ การบัญชาทัพตามความหมายของซุนวูนี้นั้นก็คือเรื่องคุณสมบัติของแม่ทัพนั่นเอง ซึ่งมีคุณสมบัติย่อยประกอบด้วย เรื่องของปัญญา ความจริงใจ ความมีเมตตา ความกล้าหาญ และความเข้มงวด และปัจจัยพื้นฐานประการสุดท้ายที่ซุนวูกำลังพูดถึงก็คือเรื่องของวินัยทัพ ซุนวูให้ความหมายของวินัยทัพว่าหมายถึงการจัดกองทัพให้เป็นหมวดหมู่ที่เหมาะสม การแบ่งลำดับชั้นในหมู่แม่ทัพนายกอง การบำรุงรักษาเส้นทางขนส่งเสบียงและการควบคุมการลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ให้กองทัพ ในแง่หนึ่งวินัยทัพตามความหมายของซุนวูก็คือเรื่องขององค์การและวิธีการบริหารนั่นเอง ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนที่สุดในการแบ่งลำดับชั้นในองค์กร และระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในองค์กรนั่นเอง

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

นอกจากปัจจัยพื้นฐานห้าประการอันเป็นตัวบ่งบอกเบื้องต้นถึงผลที่คาดว่าจะได้รับการสงเคราะห์จากผู้ปกครองกระทำแล้ว ชุนวูได้ให้หลักเกณฑ์เพื่อเปรียบเทียบถึงผลที่คาดว่าจะได้รับการสงเคราะห์อีก 7 ประการ ดังที่ชุนวูกล่าวว่า

“จากนั้น จึงเปรียบเทียบสภาพของเรากับข้าศึก เพื่อคาดคะเนผลแพ้ชนะในศึกสงคราม ซึ่งได้แก่ 1) ประมุขฝ่ายใดปกครองอย่างเป็นธรรม? 2) แม่ทัพฝ่ายใดมีสติปัญญาความสามารถ? 3) ดินฟ้าอากาศเอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายใด? 4) กองทัพฝ่ายใดเคร่งครัดระเบียบวินัย? 5) กองทัพฝ่ายใดกล้าแข็ง? 6) ไพร่พลฝ่ายใดได้รับการอบรมที่ดี? และ 7) กองทัพฝ่ายใดตรากตรำและลงโทษทัณฑ์อย่างเที่ยงธรรม?

เมื่อวิเคราะห์จากสภาพเหล่านี้ ข้าพเจ้าพอจะคาดคะเนได้แล้วว่า ฝ่ายใดจักปราชัยหรือ อปราชัยในศึกสงคราม”⁴⁶

จะเห็นได้ว่านอกเหนือจากหลักการพื้นฐานห้าประการซึ่งเปรียบเสมือนแนวทางพื้นฐานสำหรับผู้ปกครองที่ต้องกระทำการสงครามแล้ว คำถามในประเด็นต่างๆ ทั้ง 7 ประการที่ชุนวูกล่าวเตือนให้ผู้ปกครองหรือผู้ที่มีหน้าที่บัญชาการกองทัพสำรวจประเมินตัวเอง และเปรียบเทียบฝ่ายตนเองกับฝ่ายข้าศึกเพื่อที่จะสามารถคาดการณ์ถึงผลที่จะได้รับการทำสงครามนั้น แสดงให้เห็นว่าประเด็นคำถามต่างๆ ทั้ง 7 ประการที่ชุนวูได้กล่าวถึงนั้น มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการวางแผนยุทธศาสตร์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของการประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง เพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีอยู่ขณะเดียวกันก็ปิดหรือกำจัดจุดด้อยของตนเอง

ชุนวูได้พยายามชี้ให้เห็นอยู่เสมอว่า ผู้ปกครองควรทำการสำรวจและประเมินตัวเองอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังต้องมีความเพียรในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของตัวรวมทั้งถึงสิ่งที่ตนเองสามารถทำได้รวมถึงสิ่งที่ตนเองไม่สามารถทำได้ จะเห็นได้ว่าคำกล่าวอันเลื่องชื่อของชุนวูที่ว่า “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะทุกครั้ง รู้เราไม่รู้เขา รบชนะบ้างแพ้บ้าง ไม่รู้เขาไม่รู้เรา รบทุกครั้งแพ้ทุกครั้ง”⁴⁷ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสำรวจตรวจสอบตัวเองซึ่งองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่จะนำมาซึ่งชัยชนะในการสงคราม อย่างไรก็ตามจากคำกล่าวของชุนวูดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นว่า การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับตัวเองนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่จะเป็นการประกันถึงความสำเร็จในการสงครามดังกล่าว หากแต่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตัวเองเผชิญหน้าอยู่ด้วย

จากคำกล่าวของชุนวูดังกล่าวนั้น ย่อมชี้ให้เห็นว่าชุนวูมองว่าในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในการสงครามนั้น มีองค์ประกอบจากสภาพแวดล้อมสองส่วน คือสภาพแวดล้อมภายในซึ่งเป็นเรื่องของผู้ปกครองต้องศึกษา นั่นก็คือประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว เช่น เรื่องของ มรรค หรือความเป็น

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

ธรรม แม่ทัพ และกษัตริย์เบียด ว่าองค์ประกอบต่างๆที่กล่าวมานี้เป็นเช่นไร ในขณะเดียวกันผู้ปกครองหรือผู้ที่บัญชาการกองทัพนั้นก็ย่อมต้องเผชิญหน้ากับสภาวะแวดล้อมภายนอก โดยเฉพาะเรื่องของศัตรู ฟ้าดิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองรัฐควรจะต้องแสวงหาความรู้ให้มากที่สุด เพื่อให้ได้เปรียบและเป็นต่อในการต่อสู้ ซึ่งซุนวูได้กล่าวยืนยันไว้ว่า ผู้ปกครองที่พยายามแสวงหาความรู้เพื่อให้รู้สภาพของศัตรูนั้น ย่อมเป็นผู้ได้รับชัยชนะเสมอ ดังกล่าวว่า

*“กษัตริย์ราชที่ทรงพระปรีชาญาณ และแม่ทัพที่ปราดเปรื่อง สามารถชนะศึกสร้าง
คุณูปการยิ่งใหญ่ทันทีที่กรีธาทัพ ก็เพราะล่วงรู้สภาพข้าศึก ซึ่งไม่อาจได้มาด้วยการอธิษฐานขอ
ความช่วยเหลือจากภูตผีเทพยดา ไม่อาจคาดเดาด้วยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน
และไม่อาจทำนายโดยคำนวณวิถีโคจรของดวงดาว จำต้องล่วงรู้จากปากคนที่คุ้นเคยสภาพข้าศึก
อย่างแท้จริง”⁴⁸*

สำหรับซุนวูแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำหรับความสำเร็จในการสงครามของผู้ปกครองก็คือเรื่องของความรู้จักตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของการสำรวจเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานอันจะบ่งบอกถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่จะได้จากการสงครามแล้ว การรู้จักตัวเองในความหมายของซุนวูนั้น ยังกินความไปถึงการสร้างวินัยและการควบคุมตนเองของผู้ปกครองด้วยเช่นกัน

ซุนวูมองว่าวินัยนั้นต้องเริ่มต้นที่ตนเอง ดังซุนวูก่อว่า “ผู้บัญชาการทัพที่ดีจักแสวงหาคุณธรรมและฝึกตนให้มีวินัยที่จะปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง เพื่อไม่ให้โผลดเหลิงในความสำเร็จ” จากคำกล่าวของซุนวูดังกล่าวนั้น แสดงให้เห็นว่าก่อนที่ผู้ปกครองคนใดก็ตามที่คิดว่าจะระดมทรัพยากรทั้งหมดที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเขาเพื่อทำสงครามต่อสู้กับศัตรูนั้น จะต้องทำการสำรวจและสร้างความพร้อมของตนเองเสียก่อน และจะต้องแน่ใจว่ารู้จักกันตัวเองดีพอ ประเมินตนเองว่ามีความสามารถหรือไม่ จุดแข็งและจุดอ่อนของตัวเองคืออะไร สิ่งใดที่อาจจะเป็นผลร้ายต่อความพยายามของเขา ทั้งนี้เพราะหากผู้ปกครองคนใดที่ขาดความรู้ที่จะป้องกันความอ่อนแอของเขา ในขณะที่เขายังคงทำการโจมตีและต่อสู้กับศัตรูต่อไป ในไม่ช้าผู้ปกครองผู้นั้นก็อาจพบว่าตัวเองตกอยู่ในภาวะที่ยากลำบากอันน่าสะพรึงกลัว นอกจากนี้แล้วยังชี้ให้เห็นว่าซุนวูมีทัศนคติต่อธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปว่า มีแนวโน้มที่จะใช้ชีวิตอย่างหลอกลวงตัวเอง ดังนั้นการฝึกตนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง

การที่จะฝึกตนให้มีวินัยนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการซื่อสัตย์และไม่หลอกลวงตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเรียกร้องให้ผู้ปกครองยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่น และพิจารณาสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะซุนวูเห็นว่าไม่มีมนุษย์ธรรมดาคนใดที่อยากจะได้ฟังความจริงเกี่ยวกับตนเองโดยเฉพาะเรื่องน่าไม่น่ายินดี จากปากคำของบุคคลอื่น และเนื่องจากมนุษย์เองมักจะมองไม่เห็นพฤติกรรมของตัวเอง จึงเหลือเพียงบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุดเท่านั้น ที่จะบอกได้ถึงนิสัยอันเลวร้ายของตัวมนุษย์ผู้นั้นเอง

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81-82.

ปัจจัยพื้นฐานห้าประการที่ชุนวูเรียกร้องให้ผู้ปกครองรัฐได้ทำการสำรวจตัวเองก่อนที่จะทำการสงคราม รวมถึงหลักเกณฑ์ที่เจ็ดประการที่จะเป็นตัวบ่งถึงผลที่จะได้รับการสงครามดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักการที่สำคัญของการมีอำนาจสำหรับผู้ปกครองที่ต้องการทำสงครามเพื่อการแสวงหาอำนาจ ขณะเดียวกันหลักการดังกล่าวนี้ก็ย่อมเป็นหลักการที่สำคัญสำหรับการรักษาอำนาจของผู้ปกครองที่มีอำนาจอยู่แล้วแต่กำลังจะเผชิญกับการสงครามที่อาจจะมีผลต่อการคงอยู่หรือสูญเสียอำนาจของตนด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งขาดเสียไม่ได้สำหรับผู้ปกครองรัฐทั้งที่มีอำนาจและต้องการเพิ่มเติมอำนาจของตนเองด้วยการทำสงคราม และผู้ปกครองรัฐที่กำลังเผชิญกับการทำหายนต่อการดำรงอยู่หรือการสูญเสียอำนาจก็คือ หลักการเรื่องความเข้าใจและรู้จักตนเอง ทั้งนี้เพราะหากผู้ปกครองรัฐคนใดก็ตามที่มีแนวโน้มที่จะหลอกลวงตัวเองโดยไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงแล้วทำหายนที่สุดการหลอกลวงตัวเองดังกล่าวนั้น ย่อมที่จะนำมาซึ่งการสูญเสียอำนาจของตนเองในที่สุด ผู้ปกครองรัฐที่ไม่พร้อมทำสงครามแต่ต้องกลับทำสงคราม หรือผู้ปกครองรัฐที่กำลังเผชิญกับความขัดแย้งอันจะมีผลต่อการคงอยู่หรือสูญเสียอำนาจแต่ไม่เข้าใจว่าหาทางออกที่เหมาะสมได้อย่างไรและตัดสินใจใช้การสงครามเป็นทางออกทั้งๆที่ไม่อาจสู้ได้ก็ย่อมนำมาซึ่งความสูญเสียกว่าที่ควรจะเป็น

ดังนั้นผู้ปกครองรัฐที่ดีจึงควรที่จะรู้จักตนเองเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งจะมีผลต่อความสำเร็จในการสงคราม รวมถึงต้องรักษาวิสัยของตนเองด้วยการรู้ว่าตัวเองมีศักยภาพเพียงใด เพื่อที่จะดำเนินการต่างๆในการสงครามให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพที่แท้จริง ซึ่งการดำเนินการต่างๆให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพที่แท้จริงนี้เองย่อมเปรียบได้กับความเข้าใจและกระทำการที่สอดคล้องกับสิ่งที่ชุนวูเรียกว่า "ฟ้า" ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานหนึ่งในห้าประการที่จะเป็นองค์ประกอบสำหรับความสำเร็จในการสงคราม ซึ่งฟ้าในที่นี้ย่อมไม่ได้หมายถึงสภาพดินฟ้าอากาศ แต่เป็นฟ้าในความหมายของ "บรรยากาศ" หรืออีกนัยหนึ่งคือสถานการณ์นั่นเอง

3.4 ภาวะผู้นำกับการสงคราม

ในศิลปะแห่งสงครามนั้นชุนวูได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญในการทำสงครามไว้หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิ่งที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติในการสงคราม การวางแผน การใช้ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในสงคราม อย่างไรก็ตามมีอยู่องค์ประกอบหนึ่งที่ชุนวูได้กล่าวไว้และอาจถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ศิลปะแห่งสงครามนั้นมีความโดดเด่นจากหนังสืออื่นๆทั่วไป องค์ประกอบดังกล่าวก็คือเรื่องของภาวะผู้นำ

แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำที่อยู่ในศิลปะแห่งสงครามของชุนวูนั้นมีหลายประเด็นที่สำคัญ เช่นเรื่องสิทธิอำนาจ ความรับผิดชอบของผู้นำ ลักษณะของผู้นำในอุดมคติ รวมถึงเรื่องของการบริหารไพร่พลในบังคับบัญชา องค์ประกอบต่างๆเหล่านี้มีความสำคัญสำหรับการบังคับบัญชากองทัพ และนำไปสู่

ความสำเร็จในการสงครามที่ผู้ปกครองกระทำขึ้น ความบกพร่องผิดพลาดและการขาดภาวะผู้นำของผู้ปกครองรัฐ หรือแม้แต่ในระดับแม่ทัพนายกองที่บัญชาการกองทหารในสงครามนั้นย่อมนำมาซึ่งความล้มเหลวในการสงครามได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามซุนวูไม่ได้กล่าวถึงคำว่าภาวะผู้นำอย่างตรงตัว แต่ได้กล่าวถึงคำหนึ่งซึ่งซุนวูเห็นว่าจะเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดให้ราษฎรกับผู้ปกครองมีเจตนารมณ์ร่วมกัน นั่นก็คือคำว่า “มรรค” ซึ่งซุนวูให้ความหมายว่าหมายถึง “ความเป็นธรรม สิ่งที่ทำให้ราษฎรมีเจตนารมณ์ร่วมกับฝ่ายปกครอง ยินดีร่วมเป็นร่วมตายกับฝ่ายปกครองโดยไม่หวั่นเกรงภัยอันตรายใดๆ”⁴⁹ ซุนวูได้กล่าวถึงคำว่า “มรรค” ไว้หลายตอนในศิลปะแห่งสงคราม เช่นตอนที่ซุนวูได้กล่าวถึงวิธีการหยั่งรู้ว่าฝ่ายใดชนะซึ่งมีอยู่ห้าประการ และหนึ่งในห้าประการดังกล่าวนั้นก็คือเรื่องของการมีเจตนารมณ์ร่วมกันระหว่างผู้ปกครอง(เบื้องบน)กับราษฎร(เบื้องล่าง) ดังซุนวูกล่าวว่า

“วิธีหยั่งรู้ว่าฝ่ายใดชนะมีอยู่ห้าประการคือ ฝ่ายใดรู้ว่าควรรบหรือไม่ควรรบ ฝ่ายนั้นชนะ ฝ่ายใดรู้ว่าควรใช้กำลังทหารมากน้อยเท่าใด ฝ่ายนั้นชนะ ฝ่ายใดเบื้องบนกับเบื้องล่างมีเจตนาตรงกัน ฝ่ายนั้นชนะ ฝ่ายใดเตรียมพร้อมรับมือข้าศึกที่ไม่เตรียมพร้อม ฝ่ายนั้นชนะ และฝ่ายใดแม่ทัพมีสติปัญญาความสามารถ อีกทั้งองค์เหนือหัวไม่แทรกแซงกิจการของกองทัพ ฝ่ายนั้นชนะ นี่คือนิยามวิธีหยั่งรู้ชัยชนะห้าประการ”⁵⁰

แม้ว่าซุนวูจะไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนถึงคำว่า “มรรค” ที่ได้กล่าวถึงนั้นว่าหมายถึงสิ่งใดแน่ นอกจากจะให้ความหมายไว้อย่างกว้างๆว่าหมายถึงการมีเจตนารมณ์ร่วมกันระหว่างราษฎรกับผู้ปกครอง แต่หากพิจารณาเนื้อหาทั้งหมดในศิลปะแห่งสงครามของซุนวู คำว่า “มรรค” หรือความเป็นธรรมที่ซุนวูได้กล่าวถึงนั้น อาจจะมีมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าประโยชน์ส่วนรวมหรือผลประโยชน์แห่งชาติก็ได้ ทั้งนี้เพราะซุนวูได้กล่าวถึงการกระทำอันไม่เป็นธรรมของผู้ปกครองไว้หลายประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมต่อราษฎร โดยเฉพาะความลำบากยากแค้นอันเกิดเนื่องจากการสงคราม โดยซุนวูได้พยายามเรียกร้องให้บรรดาเจ้าผู้ปกครองรัฐทั้งหลายคิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะทำสงครามใดๆ

3.4.1 ธรรมชาติของสงคราม

ซุนวูได้พยายามชี้แนะให้บรรดาผู้ปกครองรัฐทั้งหลายได้พึงตระหนักถึงเนื้อหาข้อของสงครามก่อนที่จะดำเนินการสงครามใดๆ โดยเฉพาะเรื่องของผลกระทบอันเกิดเนื่องจากการดำเนินการสงคราม เช่นที่ซุนวูได้กล่าวถึงธรรมชาติของการสงครามที่จำเป็นจะต้องมีเรื่องของการใช้ทรัพยากรและทรัพย์สินเงินทองเป็นตัวขับเคลื่อนว่า โดยทั่วไปนั้นการสงครามโดยเฉพาะการสงครามที่ไม่ได้รับการใคร่ครวญ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

ไตร่ตรองอย่างรอบคอบนั้น มักจะนำมาซึ่งความสูญเสียมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ ดังนั้นหากเป็นการยากที่ผู้ปกครองและรัฐจะหลีกเลี่ยงจากการทำสงคราม สิ่งที่ยุโรปควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก คือการเรียนรู้อิทธิพลปฏิบัติต่อการสงครามในการที่จะหลีกเลี่ยงและบรรเทาผลร้ายอันเกิดจากสงคราม ซึ่งขุนงูได้นำเสนอวิธีปฏิบัติต่อสงครามหลายๆประการอันสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติที่แท้จริงของการสงคราม เช่นการที่ขุนงูได้กล่าวถึงประเทศที่ยากจนจากการทำสงครามเพราะต้องทำการสงครามในระยะไกลว่า

“ประเทศชาติยากจนจากการทำสงคราม ก็เพราะต้องส่งเสบียงแก่กองทัพในระยะทางไกล ทำให้ราษฎรยากจนขึ้นแค้น กองทัพเคลื่อนถึงที่ใด สินค้าบริเวณนั้นจะมีราคาแพง เมื่อสินค้าแพง เงินทองในท้องพระคลังก็ร่อยหรอจึงต้องเกณฑ์แรงและเสบียงเร่งด่วน สิ้นเปลืองกับศึกสงคราม ทำให้ทุกครัวเรือนว่างเปล่า รายได้ของราษฎรถูกเกณฑ์ไปใช้ถึงเจ็ดสิบส่วน ประเทศชาติต้องสูญเสียสินทรัพย์มากมาย เช่น รดศึกซำรูด ม้าลาพิการ เกวียนหนึ่ง หมวกเหล็ก หนึ่ง หน้าไม้ ทวน ดั้ง แขน โล่ วั้ว เกวียน ฯลฯ สิ้นเปลืองไม่ต่ำกว่าหกสิบส่วน”⁵¹

จะเห็นว่าในทัศนะของขุนงูนั้นการทำสงครามนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ดีกับผลบุญทรัพย์ากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้เมื่ออาณาเขตแห่งการสงครามเคลื่อนผ่านถึงที่ใดนั้น มักจะนำความเดือดร้อนและยากแค้นไปยังดินแดนที่เคลื่อนผ่านเสมอ ทำให้ราษฎรยากจนขึ้นแค้นและสินค้ามีราคาแพง ซึ่งความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ย่อมไม่เป็นผลดีต่อการสงครามอย่างแน่นอน เพราะทำให้ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายในกองทัพเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็หลีกเลี่ยงได้ยากสำหรับผลกระทบจากธรรมชาติของสงครามดังกล่าว ขุนงูจึงได้เสนอถึงกติกาวินัยปฏิบัติในวิถีทางของสงครามซึ่งจะเป็นทางออกที่บรรเทาหรือสร้างความได้เปรียบให้กับรัฐและผู้ปกครองรัฐในการสงคราม เช่นการที่ขุนงูได้เสนอวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเสบียงของกองทัพดังกล่าวว่า

“เพราะฉะนั้น ขุนพลผู้ก่อปรด้วยสติปัญญา พึงผลัดภาระเสบียงให้ข้าศึก กินเสบียงข้าศึก 1 จง เท่ากับประหยัดเสบียงของตน 20 จง จงเลี้ยงสัตว์พาหนะด้วยอาหารสัตว์ของข้าศึก 1 สือ เท่ากับประหยัดอาหารสัตว์ของตนเอง 20 สือ”⁵²

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการแย่งชิงหรือการใช้ทรัพยากรของศัตรูให้เป็นประโยชน์นั้นไม่ใช่สิ่งที่ผิดต่อคุณธรรมในการทำสงครามแต่อย่างใด ดังนั้นคุณธรรมในการสงครามตามทัศนะของขุนงูที่ว่าย่อมแตกต่างไปจากคุณธรรมตามความเข้าใจโดยปกติ และเมื่อพิจารณาความหมายของคุณธรรมนี้กับสิ่งที่เรียกว่า “มรรค” หรือคุณธรรมสำหรับผู้ปกครองรัฐดังที่ขุนงูได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่จะสร้างให้ราษฎรกับฝ่ายปกครองมีเจตนารมณ์ร่วมกันรวมถึงคุณธรรมในความหมายของผลประโยชน์ร่วมกันและ

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

การกระทำของผู้ปกครองที่ยึดถือความเป็นอยู่ของราษฎรได้ปกครองซึ่งหมายถึงความสุขหรือความเดือดร้อนจากการสงครามแล้ว ย่อมจะเห็นว่าคุณธรรมที่ขุนวุกกล่าวถึงนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะต้องปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันกับมนุษย์ทุกคนแต่อย่างใด การกระทำต่อราษฎรได้ปกครองนั้นก็เป็นเรื่องของคุณธรรมชุดหนึ่ง แต่การปฏิบัติเพื่อการเอาชนะในการสงครามนั้นก็มักติดกาของคุณธรรมอีกชุดหนึ่งอันหมายถึงวิธีการใดก็ได้ที่จะช่วยสร้างรายได้เปรียบและทำให้ได้รับชัยชนะจากสงครามนั่นเอง

นอกจากทัศนะเกี่ยวธรรมชาติของการสงครามต่างๆของขุนวุกดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีธรรมชาติของการสงครามอีกประการหนึ่งซึ่งน่าสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของเนื้อหาทั้งหมดที่บรรจุอยู่ในศิลปะแห่งสงครามแล้วจะเห็นว่าขุนวุกได้สะท้อนถึงธรรมชาติของการสงครามประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ การสงครามนั้นเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์เป็นหลัก ในแง่หนึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการสงครามก็คือการเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐ เป็นการแสวงหาข้อยุติและทางออกด้วยวิถีทางของความรุนแรง ซึ่งในแง่หนึ่งอาจจะมองว่าการทำสงครามมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจเป็นสำคัญ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าอีกแง่มุมหนึ่งการสงครามก็มีตัวขับเคลื่อนที่สำคัญซึ่งมีบทบาทไม่แพ้กับประเด็นเรื่องอำนาจนั่นก็คือเรื่องของผลประโยชน์ จะเห็นได้ว่าทัศนะในทางการเมืองของขุนวุกนั้น แม้ว่าจะเป็นเวลามากกว่า 2000 ปีแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีความล้ำสมัยหรือความแตกต่างแต่อย่างใดกับการเมืองในยุคปัจจุบันที่ยังมีตัวขับเคลื่อนหลักที่สำคัญคืออำนาจและผลประโยชน์อยู่เช่นเดิม

หากพิจารณาในภาพรวมทั้งหมดของเนื้อหาที่ถูกบรรจุอยู่ในศิลปะแห่งสงครามของขุนวุกจะเห็นว่าขุนวุกได้พยายามแนะนำให้มีการเปรียบเทียบระหว่าง “การได้” กับ “การเสีย” อันเป็นผลมาจากการสงครามที่จะถูกกระทำขึ้น โดยเฉพาะการที่ขุนจื้อได้กล่าวถึงคำว่า “ประโยชน์” ในความหมายของผลประโยชน์ของประเทศชาติให้ผู้ปกครองได้พึงตระหนักถึงอยู่บ่อยครั้ง ดังปรากฏในเนื้อหาในหลายตอนของศิลปะแห่งสงครามดังกล่าวเช่น

“...กองทัพไม่เพลี่ยงพล้ำและอดด้า สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ที่พึงได้โดยสมบูรณ์...”⁵³

และ

“...เมื่อทำศึกได้ชัยชนะยึดเมืองและดินแดนของข้าศึกไว้ โดยไม่สามารถรักษาดอกผลให้มั่นคง ก็จะเป็นอันตรายยิ่ง นี่คือปฏิบัติการที่ทำให้สูญเสียทรัพยากรของประเทศชาติ และทำให้กำลังทหารต้องตกค้างอยู่นอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์...”⁵⁴

และ

“...ดังนั้นมีแต่คนกล่าวว่าการทำงานสงครามยึดหลักรวดเร็วแม้จะหยาบข้าง ไม่ยึดหลักชักช้าแต่บรรจงประณีต กองทัพทำสงครามยึดถือโดยที่ประเทศชาติกลับได้รับประโยชน์นั้น ยังมี

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

เคยปรากฏเลย ผู้ที่ไม่เข้าใจผลร้ายของการทำสงครามอย่างถ่องแท้ จึงไม่อาจเข้าใจผลดีของการ
ทำสงครามอย่างแจ่มแจ้ง⁵⁵

จากเนื้อหาดังกล่าวนั้นแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของซุนวูในเรื่องธรรมชาติของการสงครามว่าซุนวู
มองเห็นว่าการสงครามนั้นในแง่หนึ่งก็คือการแสวงหาประโยชน์แก่ประเทศชาติและตัวผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม
ก็ตาม การสงครามนั้นก็จำเป็นที่จะต้องมีความเสี่ยงซึ่งก็คือผลประโยชน์และทรัพยากรที่ต้องทุ่มเทในการ
สงครามเช่นกัน ดังนั้นการสงครามจึงมีทั้งเรื่องของการได้และการเสีย ซึ่งการได้หรือการเสียจากการ
สงครามดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะผลที่จะได้หรือเสียตามทัศนคติของซุนวูนั้นมีเพียงสอง
ทางคือการอยู่รอดหรือการดับสูญของรัฐเท่านั้น การสงครามจึงเป็นการเสี่ยงครั้งสำคัญของรัฐซึ่ง
ผู้ปกครองรัฐไม่ควรจะประมาทหรือขาดความรอบคอบในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้รัฐและผู้ปกครองรัฐ
ควรที่จะกระทำทุกวิถีทางเพื่อจำกัดความเสี่ยงต่อการสูญเสียอันจะเกิดขึ้นจากการสงครามนั้นๆ ให้น้อย
ที่สุด ด้วยการวางแผนและไตร่ตรองอย่างรอบคอบทั้งการสำรวจตัวเองและการสำรวจศัตรู เพราะความรู้
ดังกล่าวนี้ย่อมเป็นประโยชน์ในการทำให้รัฐและตัวผู้ปกครองมีความได้เปรียบเหนือศัตรูในการสงคราม

เนื่องจากการสงครามนั้นมีความเสี่ยงที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ดังนั้นเมื่อรัฐหรือผู้ปกครองใดก็ตามที่
คิดจะทำสงครามโดยที่ไม่รู้ว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริงแล้วจะได้ประโยชน์อันใดจากการสงครามนั้นๆ ก็เป็น
สิ่งที่ไม่สมควรกระทำอย่างยิ่ง ดังเนื้อหาในหลายๆตอนที่ซุนวูได้กล่าวถึงการสงครามโดยเฉพาะในเรื่อง
การใช้กำลังทหารเข้าตัดสินนั้นเป็นการดำเนินการที่ชั้นต่ำอย่างยิ่ง นอกจากนี้แล้วซุนวูยังได้กล่าวถึงกรณี
ที่รัฐและผู้ปกครองได้ตัดสินใจกระทำสงครามและได้รับชัยชนะแล้ว แต่ไม่สามารถที่จะแสวงหาประโยชน์
อย่างที่ควรจะได้จากการสงครามนั้นๆ ก็เป็นสิ่งที่ไม่สมควรเช่นกัน เพราะเมื่อเทียบกับความเสี่ยงและ
ทรัพยากรที่ทุ่มเทลงไปแต่กลับไม่ได้ประโยชน์ใดกลับคืนมา เหล่านี้เป็นสิ่งที่ซุนวูได้กล่าวเตือนรัฐและ
ผู้ปกครองรัฐทั้งหลายให้ตระหนักถึงก่อนที่จะกระทำสงครามต่อรัฐอื่น และธรรมชาติของการสงครามที่ได้
กล่าวถึงมานี้ก็คือสิ่งที่ซุนวูได้ตระหนักถึงและเป็นฐานคติที่สำคัญอันเกี่ยวพันกับภาพรวมของเนื้อหา
ทั้งหมดที่ซุนวูได้แนะนำต่อผู้ที่อ่านศิลปะแห่งสงครามของเขา

3.4.2 ภาวะผู้นำในการจัดองค์กรกองทัพ

หากพิจารณาจากเนื้อหาในศิลปะแห่งสงครามของซุนวูจะเห็นว่าซุนวูได้แบ่งผู้นำออกเป็นสอง
ลักษณะคือผู้นำในระดับผู้ปกครองรัฐ และผู้นำในระดับปฏิบัติการอันหมายถึงบรรดาแม่ทัพขุนพลซึ่งมี
หน้าที่ปกครองบังคับบัญชากองทัพในสงคราม อย่างไรก็ตามในที่นี้จะกล่าวถึงทัศนคติเกี่ยวกับผู้นำใน
ระดับผู้ปกครองรัฐเสียก่อน

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-34.

ในส่วนของผู้ปกครองรัฐนั้นจะเห็นว่าขุนงูได้พยายามชี้ให้เห็นถึงการวางตัวและสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในการปกครองของผู้ปกครองรัฐโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม ขุนงูได้ชี้ให้เห็นถึงการแบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองรัฐกับผู้นำในระดับปฏิบัติการออกจากกัน นอกจากนี้ยังได้พยายามชี้ให้เห็นว่าผู้ปกครองรัฐที่ดีนั้นจะต้องให้ความสำคัญในการปฏิบัติแก่ผู้ที่ตนได้มอบอำนาจหน้าที่ให้ไป นอกจากนี้ยังรวมถึงการไม่แทรกแซงในสิ่งที่ตนเองไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ การให้ความสำคัญในการปฏิบัติและการไม่แทรกแซงดังกล่าวนั้น จะทำให้การปฏิบัติงานทั้งหลายนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ซึ่งหากตีความจากสิ่งที่ขุนงูได้กล่าวนั้นจะเห็นได้ว่าขุนงูได้ตระหนักถึงเรื่องของศักยภาพของผู้ปกครองรัฐไว้พอสมควร โดยเฉพาะเรื่องของความรู้เกี่ยวกับการทำสงคราม ดังที่ขุนงูได้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้ปกครองรัฐซึ่งจะนำความเสียหายมาสู่กองทัพด้วยการแทรกแซงกิจการทางการทหารที่อยู่ในความรับผิดชอบของบรรดาแม่ทัพนายกองระดับปฏิบัติ ดังขุนงูกล่าวว่า

“กษัตริย์ราช (หัวหน้าแห่งกษัตริย์) มักนำความเสียหายมาสู่กองทัพด้วยพฤติกรรมสามประการคือ

1) พระองค์ไม่ทรงทราบว่ากองทัพไม่อาจคืบหน้า แต่มีรับสั่งให้กองทัพคืบหน้า พระองค์ไม่ทรงทราบว่ากองทัพไม่อาจถอยหลัง แต่มีรับสั่งให้กองทัพถอยหลัง นี่คือการมัดกองทัพ

2) พระองค์ไม่ทรงเข้าพระทัยกิจการทางทหาร แต่แทรกแซงการบริหาร ทำให้แม่ทัพนายกองสับสนงุนงง

3) พระองค์ไม่ทรงเข้าพระทัยการยึดหยุ่นพลิกแพลงทางทหาร แต่แทรกแซงการบังคับบัญชา ทำให้แม่ทัพนายกองละล้าละลัง

เมื่อแม่ทัพนายกองสับสนงุนงงและละล้าละลัง เหล่าสามนตราซก็จะฉวยโอกาสแข็งข้อ คุกคามอาณาจักรของพระองค์ นี่คือการสร้างความระส่ำระสายแก่กองทัพ อำนาจชัยแก่อริราชศัตรู”⁵⁶

จะเห็นว่าขุนงูให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำในการบังคับบัญชาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ขุนงูยังได้ชี้ให้บรรดาผู้ปกครองรัฐได้ตระหนักถึงขีดความสามารถโดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจในกิจการทหารที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจง และหากผู้ปกครองรัฐไม่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวอย่างแท้จริงแล้ว ขุนงูเห็นว่าไม่ควรอย่างยิ่งที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงกับสิ่งที่ตนเองไม่รู้ ดังที่ขุนงูได้ยกตัวอย่างถึงหลายสิ่งหลายอย่างซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญอันนำมาซึ่งความพหุผลของการทำสงคราม โดยเฉพาะการแทรกแซงต่างๆอันนำมาซึ่งความสับสนงุนงงในการบังคับบัญชาและการปฏิบัติซึ่งเท่ากับเป็นการบ่อนทำลายตัวเองและหยิบบั่นช้ำชนะให้แก่ศัตรู อย่างเช่นกรณีของการรุกหรือถอยของกองทัพอันจะเป็นการทำให้พลังพลในสงครามได้ หรือการแทรกแซงการบังคับบัญชาของแม่ทัพนายกองอันนำมาซึ่งความสับสนงุนงงและความละล้าละลังของแม่ทัพนายกองรวมถึงขวัญกำลังใจและระเบียบวินัยของไพร่พล

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-39.

นอกจากนี้ขุนวูยังได้เรียกร้องให้ผู้ปกครองรู้จักยับยั้งโทษและไตร่ตรองการกระทำของตน โดยเฉพาะก่อนจะตัดสินใจเริ่มทำสงคราม โดยขุนวูอธิบายว่าความรอบคอบนั้นเป็นสิ่งเดียวที่จะรักษารัฐและบ้านเมืองเอาไว้ได้ นอกจากนี้ยังได้เปรียบเทียบถึงการมีโทษของผู้ปกครองว่าไม่ช้าก็จะต้องหายไป แต่บ้านเมืองที่สูญเสียนั้นกอบกู้ลำบากและคนที่ตายก็ยอมไม่สามารถฟื้นชีพได้เช่นกัน ดังนั้นความรอบคอบเท่านั้นจึงจะเป็นสิ่งที่รักษารัฐและบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย ดังขุนวูกล่าวว่า

“เจ้าแคว้นไม่ควรก่อสงครามเพราะความโกรธกริ้วชั่วคราว ขุนพลไม่ควรออกศึกเพราะโทษชั่วคราว พึ่งทำศึกเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองได้ประโยชน์ และหยุดยั้งเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองเสียประโยชน์ หายโกรธแล้วยินดี คลายโทษแล้วยิ้มแย้ม แต่สิ้นชาติแล้วกอบกู้ลำบาก ตายแล้วฟื้นชีพไม่ได้ การทำศึกสงคราม จึงเป็นปัญหาที่เจ้าแคว้นผู้ทรงพระปรีชาญาณพึงไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แม้ทัพผู้ปราดเปรื่องพึงตระหนักสังวรจงหนัก นี่คือนักการปกป้องชาติบ้านเมืองให้มั่นคงสถาพร และรักษากองทัพให้อยู่รอดปลอดภัย”⁵⁷

นอกจากนี้ขุนวูยังได้กล่าวถึงการทำสงครามที่สามารถได้รับชัยชนะแต่ไม่สามารถแสวงหาและรักษาประโยชน์จากการทำสงครามนั้นได้ เช่นการที่รัฐได้รับชัยชนะจากการสงครามแต่ไม่สามารถแสวงหาประโยชน์เหนือรัฐที่ถูกพิชิตได้นั้นซึ่งจะกลายเป็นความสูญเสียเปล่าในที่สุด เพราะการสูญเสียทรัพยากรและไพร่พลที่ได้ทุ่มเทลงไปนั้นกลับไม่สามารถที่จะดักดวงประโยชน์และผลตอบแทนกลับมาได้อย่างที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ยังทำให้ต้องเสียทหารบางส่วนเพื่อรักษาดินแดนที่ยึดครองไว้แทนที่จะได้ใช้ประโยชน์จากทหารเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ ดังขุนวูกล่าวว่า

“เมื่อทำศึกได้ชัยชนะยึดเมืองและดินแดนของข้าศึกไว้ โดยไม่สามารถรักษาดอกผลให้มั่นคง ก็จะเป็นอันตรายยิ่ง นี่คือนโยบายที่ทำให้สูญเสียทรัพยากรของประเทศชาติ และทำให้กำลังทหารต้องตกค้างอยู่นอกประเทศโดยไม่ได้ประโยชน์ จึงกล่าวกันว่า เจ้าแคว้นที่ทรงพระปรีชาญาณจะใคร่ครวญปัญหานี้อย่างสุขุมรอบคอบ และแม้ทัพผู้ปราดเปรื่องจะแก้ปัญหานี้อย่างจริงจัง หากไม่ได้ประโยชน์จะไม่ปฏิบัติการ หากไม่ได้ชัยชนะ จะไม่ใช่กำลังทหาร หากสถานการณ์ไม่คับขัน จะไม่เปิดศึกสงคราม”⁵⁸

นอกเหนือจากสิ่งที่ผู้ปกครองควรกระทำดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ความตระหนักที่เหนียวก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งขุนวูได้กล่าวถึง โดยขุนวูเห็นว่าผู้ปกครองรัฐจำเป็นที่จะต้องจ่ายบางสิ่งบางอย่าง เพราะบางสิ่งบางอย่างที่ผู้ปกครองจะจ่ายไปนั้นแม้ว่าจะดูไม่มากแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญที่จะตัดสินผลของสงคราม ดังขุนวูกล่าวว่า

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

“คู่มือสงครามรบพุ่งกันหลายปี ก็เพื่อตัดสินแพ้ชนะในวันเดียว หากตระหนี่ยศศักดิ์เงินทอง ไม่ชวงใช้จากรชน เป็นเหตุให้ไม่เข้าใจสภาพข้าศึก นำมาซึ่งความปราชัย ก็นับว่าไร้เมตตาธรรมต่ออาณาประชาราษฎร์ บุคคลเช่นนี้ไม่คู่ควรนำทัพ มิใช่แม่ทัพคู่บัลลังก์ มิใช่ราชันผู้กำชัย”⁵⁹

จากทัศนะของขุนวูดังกล่าว จะเห็นว่าเมื่อรัฐตัดสินใจที่จะทำสงครามระหว่างกันแล้ว ย่อมจำเป็นต้องระดมทรัพยากรทั้งหลายเพื่อจุดมุ่งหมายสิ่งเดียวคือชัยชนะ และเช่นกันที่ผู้ปกครองรัฐย่อมมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารทรัพยากรต่างๆอย่างถูกวิธี เพื่อให้สามารถบรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้นั่นเอง ดังขุนวูดกล่าวว่าการที่คู่สงครามนั้นทำสงครามกันหลายปีแต่การตัดสินแพ้ชนะนั้นกลับเกิดขึ้นภายในวันเดียว ดังนั้นผู้ปกครองรัฐจึงไม่ควรตระหนี่ถี่เหนียวในสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญ ซึ่งสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในทัศนะของขุนวูดนั้นก็คือสิ่งที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น ซึ่งก็คือความรู้และความเข้าใจในข้าศึกนั่นเอง ดังที่ขุนวูดได้ชี้ทางออกให้บรรดาผู้ปกครองรัฐที่ตัดสินใจทำสงครามนั้นให้ใช้จากรชนเพื่อการลวงรู้ความเป็นไปของข้าศึก ทั้งนี้เพราะความรู้และความเข้าใจในข้าศึกดังกล่าวนี้ยังมีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้มีโอกาสในการเอาชนะมากขึ้นเท่านั้น

นอกจากสิ่งที่ผู้ปกครองรัฐต้องจ่ายโดยเฉพาะเงินทองแล้ว ยศศักดิ์ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ปกครองรัฐจะต้องไม่ตระหนี่ ในที่นี้ขุนวูดหมายถึงการปูนบำเหน็จความดีความชอบในการสงครามนั่นเอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าขุนวูดจะไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของการปูนบำเหน็จในระดับผู้ปกครองรัฐไว้มากนัก แต่ในระดับปฏิบัติขุนวูดได้ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวอย่างมาก ดังจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องผู้บังคับบัญชากองทัพและที่ปรึกษาซึ่งเป็นเรื่องของภาวะผู้นำในระดับปฏิบัติ

สิ่งที่ขุนวูดได้กล่าวถึงและเรียกร้องให้ผู้ปกครองรัฐที่คิดจะทำสงครามนั้นได้กระทำหรือหลีกเลี่ยงเหล่านี้แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวอย่างตรงตัวว่าเป็นเรื่องของภาวะผู้นำ แต่ก็อาจกล่าวได้ว่ามีนัยยะเป็นเรื่องเดียวกัน ทั้งนี้เพราะหากเรานิยามความหมายของภาวะผู้นำว่าหมายถึง ความสามารถของผู้นำในการชักจูงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ปกครองปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจเพื่อที่จะทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้ว สิ่งต่างๆที่ขุนวูดได้กล่าวถึงทั้งหลายนี้ย่อมมีความหมายเป็นไปในทางเดียวกับคำว่าภาวะผู้นำอย่างชัดเจน นอกจากนี้ความหมายของสิ่งที่ขุนวูดเรียกว่า “มรรค” หรือความเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้ราษฎรกับฝ่ายปกครองมีเจตนารมณ์ร่วมกันนั้น ย่อมมีความหมายใกล้เคียงเป็นอย่างยิ่งกับคำว่า “ภาวะผู้นำ” อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน

3.4.2.1 ผู้บังคับบัญชากองทัพและที่ปรึกษา

นอกจากขุนวูดจะได้กล่าวถึงภาวะผู้นำสำหรับผู้ปกครองรัฐหรือในอีกแง่หนึ่งคือภาวะผู้นำในระดับของการกำหนดนโยบายแล้ว ขุนวูดก็ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำในระดับปฏิบัติการไว้ค่อนข้างมาก

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

โดยเฉพาะเรื่องของภาวะผู้นำของแม่ทัพและขุนพลที่ควบคุมกองทัพในสงครามนั่นเอง สำหรับขุนงูแล้ว แม่ทัพนั้นมีความสำคัญต่อการสงครามอย่างมาก ซึ่งขุนงูได้เปรียบเทียบว่าแม่ทัพนั้นเป็นดั่งหลักชัยของประเทศชาติ การมีแม่ทัพที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติครบถ้วนและทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถย่อมนำมาซึ่งความเข้มแข็งของประเทศชาติ ดังขุนงูกล่าวว่

“แม่ทัพเสมือนหนึ่งหลักชัยของประเทศชาติ หากแม่ทัพมีคุณสมบัติครบถ้วน ปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ ประเทศชาติย่อมเข้มแข็ง หากแม่ทัพขาดคุณสมบัติอันพึงมี ไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดใจ ประเทศชาติย่อมอ่อนแอ”⁶⁰

นอกจากนี้ขุนงูยังได้กล่าวถึงแม่ทัพไว้อย่างน่าสนใจโดยเปรียบเสมือนดั่งซี่ล้อซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนกองทัพและมีหน้าที่ด้านการปฏิบัติในการสงคราม กองทัพจะเข้มแข็งหรืออ่อนแอ จะประสบชัยชนะหรือแพ้พ่ายในการสงครามนั้น ล้วนมีเหตุผลมากจากปัจจัยเรื่องแม่ทัพขุนพลมากกว่าปัจจัยอื่นใด ดังที่ขุนงูได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ความว่

“ขุนพลประดุจดังซี่ล้อรถ ถ้ามีการเชื่อมโยงถึงกันหมดโดยสมบูรณ์ ล้อรถย่อมแข็งแรง รั้วก็เช่นกัน ถ้าการเชื่อมโยงมีข้อบกพร่อง รั้วย่อมอ่อนแอ”⁶¹

จะเห็นว่าขุนงูให้ความสำคัญกับบรรดาขุนพลแม่ทัพว่าเปรียบเสมือนซี่ล้อรถ และยังได้กล่าวถึงความสำคัญของความเชื่อมโยงระหว่างกันหรือนัยหนึ่งก็คือการจัดการภายในองค์กรด้วยเช่นกัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของกองทัพและรัฐ ดังนั้นขุนงูจึงได้ให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับแม่ทัพหรือผู้บังคับบัญชากองทัพอย่างมาก เพราะการที่รัฐมีแม่ทัพที่ดีมีความสามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างทุ่มเท และมีการจัดองค์กรสายการบังคับบัญชาที่ดีนั้น ย่อมที่จะนำมาซึ่งชัยชนะในการสงคราม

1. การคัดเลือกผู้บังคับบัญชากองทัพหรือที่ปรึกษา

ผู้บังคับบัญชากองทัพนั้นเป็นสิ่งที่ขุนงูให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกองทัพ ในศิลปะแห่งสงครามนั้น ขุนงูได้กล่าวถึงปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ ซึ่งขุนงูระบุว่าเป็นสิ่งบ่งบอกได้เบื้องต้นถึงผลที่จะได้รับจากการทำสงครามว่ากองทัพนั้นจะประสบชัยชนะหรือแพ้พ่าย จะพบว่าขุนงูได้กล่าวถึงปัจจัยเรื่องแม่ทัพว่าเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญซึ่งจะบ่งบอกชะตาของกองทัพนั้นๆ ดังขุนงูกล่าวว่

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

“เพราะฉะนั้น เราต้องคำนึงถึงปัญหาพื้นฐานห้าประการเป็นปฐม แล้วเปรียบเทียบสภาพของเขากับข้อศีกเพื่อคาดคะเนผลแพ้ชนะในสงคราม ปัญหาพื้นฐานห้าประการได้แก่ หนึ่ง มรรค (เต่า) สองฟ้า (เทียน) สาม ดิน (ดี) สี่ แม่ทัพ (เจียง) ห้า กฎ (ฝ่า)

มรรค หมายถึง ความเป็นธรรม สิ่งที่ทำให้ราษฎรมีเจตนารมณ์ร่วมกับฝ่ายปกครอง ยินดีพร้อมเป็นร่วมตายกับฝ่ายปกครองโดยไม่หวั่นเกรงภัยอันตรายใดๆ

ฟ้า หมายถึง ภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความผันแปร

ดิน หมายถึง ภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และปิดหรือเปิด

แม่ทัพ หมายถึง ผู้นำเหล่าทัพซึ่งเปี่ยมด้วยสติปัญญา รักษาสัจจะวาจา มีเมตตาธรรม มีความกล้าหาญ และเคร่งครัดเที่ยงธรรม

กฎ หมายถึง ระเบียบวินัย ระบบการจัดอัตรากำลังพล และระบบการจัดสรรอาวุธ ยุทโธปกรณ์ของกองทัพ

ปัญหาห้าประการนี้ แม่ทัพนายกองจะมีผู้ใดมีรู้ก็หาไม่ ทว่าผู้รู้แจ้งเท่านั้นจึงจะชนะ ผู้รู้มิแจ้งย่อมแพ้พ่าย⁶²

จากทัศนะของซุนวูดังกล่าวจะเห็นว่านอกจากที่ซุนวูจะกล่าวให้พิจารณาเรื่องคุณสมบัติของแม่ทัพในฐานะส่วนหนึ่งของชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ในการสงครามแล้ว ซุนวูยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติย่อยของแม่ทัพด้วยว่าประกอบด้วยคุณสมบัติหลักๆคือ สติปัญญา สัจจะวาจา เมตตาธรรม ความกล้าหาญ รวมถึงความเคร่งครัดเที่ยงธรรม ซึ่งคุณสมบัติของแม่ทัพเหล่านี้ได้ถูกสอดแทรกอยู่ตลอดเนื้อหาของศิลปะแห่งสงครามของซุนวู

เป็นที่น่าสังเกตว่านอกจากการที่ซุนวูก้าวถึงการที่แม่ทัพมีคุณสมบัติที่ครบถ้วนดังเช่นที่เขาได้กล่าวมาก่อนหน้าแล้วว่าประกอบด้วยการมีสติปัญญา สัจจะวาจา เมตตาธรรม ความกล้าหาญ และความเคร่งครัดเที่ยงธรรมแล้ว ซุนวูยังกล่าวถึงเรื่องของการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถด้วยความทุ่มเทของแม่ทัพด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าการที่แม่ทัพมีคุณสมบัติดังที่ได้กล่าวมานั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ หากแต่ต้องประกอบไปด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจและเต็มกำลังอีกด้วย จึงจะสามารถทำให้ประเทศชาติเข้มแข็งและประสบชัยชนะในสงคราม

สำหรับคุณสมบัติในเรื่องสติปัญญาของแม่ทัพ ตามทัศนะของซุนวูนั้นพฤติกรรมหรือการกระทำหลายๆอย่างที่ซุนวูได้เรียกร้องให้แม่ทัพผู้บัญชาการกองทัพในสงครามกระทำนั้นซุนวูได้กล่าวว่าการกระทำดังกล่าวนั้นคือการแสดงออกถึงคุณสมบัติเรื่องสติปัญญา เป็นต้นว่าซุนวูได้เรียกร้องให้แม่ทัพที่ทำการสงครามนั้นให้รู้จักใช้ประโยชน์จากเสบียงของข้าศึก โดยไม่ต้องคำนึงว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นการ

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

ละเมิดต่อคุณธรรมตามความเข้าใจทั่วไปหรือไม่ ทั้งนี้เพราะสำหรับขุนงแล้วคุณธรรมตามความเข้าใจทั่วไปนั้นมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากคุณธรรมในสงคราม ดังขุนงกล่าวว่า

“เพราะฉะนั้น ขุนพลผู้ก่อปรด้วยสติปัญญา พึงผลัฏการะเสบียงให้ข้าศึก กินเสบียงข้าศึก 1 จง เท่ากับประหยัดเสบียงของตน 20 จง เลี้ยงสัตว์พาหนะด้วยอาหารสัตว์ของข้าศึก 1 สือ เท่ากับประหยัดอาหารสัตว์ของตนเอง 20 สือ”⁶³

นอกจากนี้ขุนงยังมีทัศนะในเรื่องสติปัญญาความสามารถของแม่ทัพที่น่าสนใจมากประการหนึ่ง ซึ่งดูจะแตกต่างไปจากความเข้าใจทั่วไปที่มักจะให้ความหมายของสติปัญญาไปในแนวทางของการแสดงออกในการบรรลุสิ่งที่ยากด้วยวิธีการที่ไม่ธรรมดาซึ่งแตกต่างจากการกระทำธรรมดาโดยทั่วไป แต่ในทัศนะของขุนงสิ่งที่แสดงออกถึงสติปัญญาความสามารถของแม่ทัพกลับไม่ใช่การเอาชนะข้าศึกด้วยวิธีการที่ซับซ้อน หากแต่หมายถึงความสามารถที่จะเอาชนะข้าศึกด้วยวิธีการที่ง่ายแต่ได้ผลที่แน่นอน ดังนั้นแม่ทัพที่มีสติปัญญาและสามารถที่จะเอาชนะข้าศึกได้นั้น ตามทัศนะของขุนงจึงไม่ใช่แม่ทัพที่มีชื่อเสียงในด้านสติปัญญาและไม่ใช่แม่ทัพที่มีชื่อเสียงในด้านวีรกรรม เพราะเป็นการเอาชนะด้วยวิธีการที่ธรรมดาที่สุดแต่ได้ผลที่แน่นอนที่สุด ดังขุนงกล่าวว่า

“ผู้ได้ชื่อว่าสันหัดในการดำเนินการสงครามอย่างแท้จริง มักรบชนะข้าศึกที่เอาชนะได้ง่ายเสมอ เพราะฉะนั้นผู้สันหัดในการดำเนินสงคราม จึงชนะข้าศึกอย่างธรรมดาที่สุด ไม่มีชื่อเสียงในด้านสติปัญญา และไม่มีชื่อเสียงในด้านวีรกรรม และดังนั้น จึงรบชนะแน่นอน ไม่พลิกผันเด็ดขาด”⁶⁴

ขุนพลแม่ทัพที่จะประสบกับชัยชนะในการสงครามนั้นตามทัศนะของขุนงคือ ขุนพลแม่ทัพนั้นจะต้องปฏิบัติตนในลักษณะที่ขุนงเรียกว่า “การคล้อยตามสภาวะการณ์” ซึ่งหลักการการคล้อยตามสภาวะการณ์ดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติการสงครามของขุนงดังจะเห็นได้จากที่ขุนงมักจะกล่าวให้กองทัพหรือขุนพลแม่ทัพที่บัญชาการกองทัพนั้นให้กระทำการในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นและพลิกแพลงเพื่อคล้อยตามสถานการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น รูปธรรมที่ชัดเจนก็คือการพยายามยกตัวอย่างโดยเปรียบเทียบให้กระทำการดุจดั่งธรรมชาติของน้ำที่สามารถเปลี่ยนรูปตัวเองได้ตลอดเวลาและไหลไปตามสภาพของพื้นที่ ดังคำกล่าวของขุนงที่ว่า

“ลักษณะแห่งกองทัพคล้ายน้ำ น้ำไหลโดยลิกที่สูงลงที่ต่ำ กองทัพชนะโดยเลียงจุดแข็ง ตีจุดอ่อน น้ำไหลตามสภาพพื้นที่ กองทัพชนะตามสภาพข้าศึก เพราะฉะนั้นกองทัพที่ไว้

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

สภาวะการณ์คงที่ ไร้ลักษณะโครงสร้าง กองทัพที่สามารถชิงชัยตามสภาพที่สามารถชิงชัย ตามสภาพ การเปลี่ยนแปลงของข้าศึก คือกองทัพแห่งเทพ⁶⁵

แม่ทัพที่ดีตามทัศนะของซุนวูนั้นคือแม่ทัพที่รู้จักปฏิบัติให้คล้ายตามสภาวะการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อให้ตนเองได้เปรียบเหนือศัตรู ดังซุนวูกล่าวว่า

“แม่ทัพที่รู้จักคล้ายตามสภาวะการณ์ได้เปรียบที่สร้างขึ้น จะสามารถบัญชาการการรบ ประหนึ่งงัดไม้ซุงหรือก้อนหินให้กลิ้งไป ธรรมชาติของไม้หรือก้อนหินนั้น ถ้าอยู่ในที่ราบจะนิ่งไม่ ขยับเขยื้อน ถ้าอยู่ในที่ลาด จะกลิ้งลงที่ต่ำ ถ้าเป็นเหลี่ยม จะหยุด ถ้ากลม ก็จะหมุน

ผู้สันทัดในการทำสงคราม จึงอยู่ในสภาวะได้เปรียบ ประหนึ่งงัดหินกลมบนหน้าผาสูง ลงเหวลึกพันยี่สิบ บดขยี้ทุกสิ่งแหลกลาญ นี้แลยุทธธานภาพ⁶⁶

จากทัศนะของซุนวูดังกล่าวจะเห็นว่า “สภาวะการณ์” ที่เขาได้กล่าวถึงนั้นมีอยู่สองลักษณะด้วยกันคือสภาวะการณ์ในแบบปกติซึ่งเป็นสิ่งที่ซุนพลแม่ทัพต้องเผชิญหน้าโดยไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น กับ สภาวะการณ์แบบพิเศษซึ่งหมายถึงสถานการณ์อันได้เปรียบในการสงคราม ซึ่งสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการต่างๆที่ซุนวูได้กล่าวถึงเช่นการสำรวจตัวเอง การเข้าใจในธรรมชาติและปฏิบัติให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติดังกล่าว รวมถึงยุทธศาสตร์และยุทธวิธีต่างๆที่ช่วยสร้างและก่อให้เกิดความได้เปรียบเหนือศัตรู สภาวะการณ์ได้เปรียบที่สร้างขึ้นได้นี้ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาซึ่งชัยชนะในสงคราม หากแม่ทัพ หรือผู้บัญชาการกองทัพสามารถสร้างสภาวะการณ์ดังกล่าวขึ้นได้ ย่อมเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ กองทัพฝ่ายตน สำหรับซุนวูแล้ว แม่ทัพที่ดีย่อมปฏิบัติตนให้อยู่ในสถานะที่ได้เปรียบกว่าศัตรูอยู่เสมอ และ ความความได้เปรียบเสียเปรียบที่เกิดขึ้นสำหรับกองทัพ ตามทัศนะของซุนวูนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจาก ภายในทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็กองทัพฝ่ายตนเองหรือกองทัพศัตรูก็ตาม กองทัพที่ไม่ได้เตรียมพร้อมหรือทำ ตัวให้ได้เปรียบเหนือศัตรูนั้นย่อมแพ้พ่ายในที่สุด ดังซุนวูกล่าวว่า

“แม่ทัพผู้สันทัดในการดำเนินสงคราม จะต้องทำให้ฝ่ายตนตั้งอยู่ในฐานะที่ข้าศึกไม่อาจ เอาชนะได้ เพื่อรอโอกาสที่ข้าศึกตกอยู่ในฐานะที่ฝ่ายตนเอาชนะได้ การที่ข้าศึกไม่สามารถ เอาชนะเราได้นั้น ขึ้นอยู่กับเรา การที่ข้าศึกตกอยู่ในฐานะเราเอาชนะได้นั้น อยู่ที่ข้าศึกเอง

เพราะฉะนั้น ผู้สันทัดในการดำเนินสงครามสามารถทำให้ฝ่ายตนตั้งอยู่ในฐานะที่ข้าศึก ไม่อาจเอาชนะได้ แต่ไม่สามารถทำให้ข้าศึกตกอยู่ในฐานะที่ฝ่ายตนเอาชนะได้เสมอไป จึงกล่าว กันว่า ชัยชนะในการสงครามนั้นอาจหยั่งรู้ได้ แต่ไม่อาจสร้างขึ้นเสมอไป⁶⁷

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46-47.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

นอกเหนือจากคุณสมบัติที่ตีที่นำฟังปรารภของแม่ทัพที่ขุนจ้อยจะนำให้ผู้ปกครองเลือกแล้วนั้น ยังมีคุณสมบัติที่ไม่ฟังปรารภ 5 ประการของแม่ทัพที่ผู้ปกครองควรหลีกเลี่ยงไม่ว่าจะเป็นความประมาท ความซื่อฉลาด ความใจร้อน ความหงวนในเกียรติยศ และความเมตตาราษฎร เพราะคุณสมบัติเหล่านี้จะนำมาซึ่งความเสียหายแก่กองทัพและประเทศชาติได้ ดังที่ขุนจ้อยกล่าวถึงและให้เหตุผลไว้ดังนี้

“มีคุณสมบัติอยู่ห้าประการที่เป็นอันตรายต่อบุคลิกภาพของแม่ทัพ 1) ถ้าประมาท อาจถูกลวงไปฆ่า 2) ถ้าซื่อฉลาด อาจถูกจับเป็นเชลย 3) ถ้าใจร้อนซื่อโมโห อาจถูกยั่วให้ขาดสติ 4) ถ้าอ่อนไหวในเรื่องเกียรติยศ อาจถูกสบประมาทได้ง่าย 5) ถ้าซื่อสัตย์เห็นใจราษฎร อาจถูกรบกวนจนไม่เป็นอันกินอันนอน บุคลิกภาพทั้งห้าประการนี้เป็นอันตรายร้ายแรงสำหรับผู้เป็นแม่ทัพ และเมื่อลงมือปฏิบัติการทางทหารแล้วย่อมเกิดความหายนะ ความพินาศของกองทัพ ความตายของแม่ทัพย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะผลของบุคลิกภาพเหล่านี้ จึงต้องพิจารณากันให้ลึกซึ้ง”

นอกจากนั้นแล้ว ขุนจ้อยได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งความพ่ายแพ้ อันเป็นผลมาจากการกระทำของบรรดาแม่ทัพนายกองด้วยเช่นกัน โดยขุนจ้อยได้ยกเหตุแห่งความพ่ายแพ้ในการสงคราม 6 ประการเพื่อชี้ให้เห็นว่าเหตุแห่งความพ่ายแพ้เหล่านั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของบรรดาแม่ทัพนายกองเอง ไม่ได้เกิดจากเหตุปัจจัยภายนอกอื่นแต่อย่างใด ดังขุนจ้อยกล่าวว่า

“อันการศึกนั้นมีเหตุแห่งการปราชัย 6 ประการได้แก่ มุทะลุ หนึ่ง หย่อน หนึ่ง ล่ม หนึ่ง ทะลาย หนึ่ง ระส่ำระสาย หนึ่ง และแตก อีกหนึ่ง ซึ่งล้วนไม่ใช่ภัยอันตรายที่เกิดจากดินฟ้าอากาศ แต่เกิดจากความผิดพลาดของแม่ทัพนายกอง

ถ้ามีกำลังกำลังกัน และต่างไม่ได้เปรียบในด้านภูมิประเทศ แต่ไปรบแบบหนึ่งต่อสิบ ก็คือมุทะลุ

ถ้านำกรบไพร่พลเข้มแข็ง แต่แม่ทัพนายกองอ่อนแอ การบังคับบัญชาอ่อนห่วยหลวม ก็คือหย่อน

ถ้าแม่ทัพนายกองเข้มแข็ง แต่นำกรบไพร่พลอ่อนแอ พลังสู้รบย่อมตกต่ำ ก็คือล่ม

ถ้าขุนพลแค้นเคือง ไม่ฟังคำบัญชาของแม่ทัพ พบข้าศึกก็นำไพร่พลออกรบโดยพลการ แม่ทัพควบคุมไม่ได้ กองทัพย่อมแพ้พ่ายดุจจุมพาทลาย ก็คือทะลาย

ถ้าแม่ทัพนายกองอ่อนแอ ไม่มีบริวาร ไม่สามารถฝึกอบรมทหารให้ดี แม่ทัพนายกองและนำกรบไพร่พลไม่สามัคคีกัน กระบวนทัพสับสนไม่เป็นระเบียบ ก็คือระส่ำระสาย

ถ้าแม่ทัพไม่สามารถพิจารณาพิเคราะห์สภาพข้าศึกอย่างถูกต้อง ใช้น้อยตีมาก ใช้อ่อนตีแข็ง ไม่คัดเลือกทหารกล้าเป็นกองหน้า กองทัพย่อมปราชัย ก็คือแตก

ทั้งหกประการข้างต้น คือเหตุแห่งความปราชัย ซึ่งแม่ทัพผู้แบกรับภารกิจใหญ่หลวง ฟังพิเคราะห์ให้ถ่องแท้⁶⁸

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

จากทัศนะดังกล่าวจะเห็นว่าขุนงูให้ความสำคัญกับการปฏิบัติของแม่ทัพนายกองอย่างมาก และพยายามชี้ให้เห็นจุดบกพร่องในส่วนของคุณแม่ทัพนายกองที่จะนำมาซึ่งความพ่ายแพ้ในสงครามได้ ทั้งในเรื่องของความมูทะลุ ความหย่อนยานในการบังคับบัญชา การไ้บารมีไม่สามารถควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาและกองทัพได้ ความไร้สติปัญญาไม่สามารถวิเคราะห์ทางการทหารได้อย่างถูกต้อง จุดบกพร่องเหล่านี้ย่อมเป็นเหตุนำไปสู่ความปราชัย

และจากเหตุแห่งความปราชัยอันมาจากแม่ทัพนายกองทั้งหกประการนั้น จะเห็นว่าล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า “ภาวะผู้นำ” ในปัจจุบัน ความกล้าหาญบ้าบิ่นของผู้นำในการทำกิจการใด ๆ นั้น หากมองในแง่หนึ่งก็ย่อมเป็นจุดดีที่ทำให้องค์กรก้าวไปข้างหน้า อย่างไรก็ตามความกล้าหาญบ้าบิ่นโดยที่ไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบนั้น ตามทัศนะของขุนงูกลับกลายเป็นความมูทะลุที่จะนำวิบัติภัยมาสู่กองทัพหรือองค์กรของตน และเช่นกันความหย่อนยานในการบังคับบัญชาของผู้นำที่ไม่สามารถควบคุมกองทัพหรือองค์กรของตนได้อย่างสมบูรณ์ รวมถึงการขาดการฝึกอบรมและการไม่รู้จักรู้จักใช้คนก็ย่อมจะนำมาซึ่งความล้มเหลวของกองทัพในที่สุดได้เช่นเดียวกัน

II. การให้อำนาจแก่ผู้บังคับบัญชากองทัพ

สำหรับขุนงูแล้ว อำนาจในการบังคับบัญชาและสั่งการภายในกองทัพต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวเพื่อป้องกันความสับสนอันเนื่องมาจากคำสั่งการที่ซับซ้อน ดังนั้นเขาจึงให้ความสำคัญในเรื่องการใช้อำนาจของแม่ทัพซึ่งได้สิทธิขาดในการบังคับบัญชากองทัพไว้ ทั้งนี้ตามทัศนะของขุนงูสิทธิอำนาจในการบังคับบัญชาของแม่ทัพนั้นมีที่มาจากหลายลักษณะ เช่นสิทธิอำนาจอันเกิดจากความชอบธรรมตามอำนาจหน้าที่ ดังที่ขุนงูได้กล่าวถึงการมอบโองการโดยผู้ปกครองให้แก่แม่ทัพในการบังคับบัญชากองทัพ สิทธิอำนาจดังกล่าวนี้จึงเป็นอำนาจที่ชอบธรรมของแม่ทัพในการปกครองกองทัพ ดังขุนงูกล่าวว่า

“ในสงคราม ขุนพลได้รับโองการจากผู้ปกครองก่อน จากนั้นจึงรวบรวมไพร่พล แล้วจัดแจงและหลอมรวมกองทัพให้เป็นเนื้อเดียวกันก่อนตั้งค่าย”⁶⁹

ดังนั้นหากถือตามแนวคิดดังกล่าวหากปราศจากโองการที่ได้รับจากผู้ปกครองแล้ว ย่อมไม่มีขุนพลใดที่จะสามารถรวบรวมไพร่พลได้ จากคำกล่าวของขุนงูดังกล่าวจะเห็นว่าขุนงูได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างลำดับขั้นในการปกครองบังคับบัญชาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะระหว่างผู้ปกครองกับเหล่าบรรดาขุนพลแม่ทัพ หากขุนพลแม่ทัพจะกระทำการหรือทำสงครามใดก็ตามจำเป็นอย่างไรก็ต้องได้รับโองการหรือความยินยอมจากผู้ปกครองเสียก่อน ซึ่งแนวคิดเรื่องอำนาจบังคับบัญชาที่

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

ลดหลั่นดังกล่าวนี้ ชุนวูถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างเอกภาพและความเป็นหนึ่งเดียวกัน ให้แก่กองทัพและรัฐ

นอกจากนั้นแล้ว ชุนวูยังได้กล่าวถึงเรื่องของอำนาจในการตัดสินใจของแม่ทัพนายกองไว้อย่าง น่าสนใจ โดยเฉพาะในเรื่องของการเชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองรัฐ โดยเขาได้กล่าวแนะนำให้บรรดาแม่ทัพ นายกองทั้งหลายนั้นได้ยึดมั่นในจุดยืนของตนเองในการปฏิบัติในการสงคราม อย่างไรก็ตามการยึดมั่น ในจุดยืนของแม่ทัพนั้น ตามทัศนะของชุนวูแล้ว ต้องมาจากการไตร่ตรองที่รอบคอบตามกฎหมายแห่งการ สงคราม ไม่ใช่ทำโดยพลการหรือนึกคะนอง และหากแม่ทัพได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบตามกฎหมายแห่งการ สงครามแล้ว เห็นว่ากองทัพมีความได้เปรียบและมีโอกาสที่จะชนะอย่างแน่นอนแล้ว ชุนวูก็แนะนำให้แม่ ทัพนั้นจงมั่นใจที่จะกระทำการ แม้ว่าจะไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองรัฐก็ตาม ในทางกลับกันแม้ว่าจะ ได้รับคำสั่งให้ทำการรบ แต่หากพิจารณาไตร่ตรองแล้วปรากฏว่ากองทัพนั้นเสียเปรียบและยากที่จะชนะ แม่ทัพก็ไม่ควรนำกำลังพลเข้ารบ ทั้งนี้เพราะการสงครามใดๆที่ไม่ได้ไตร่ตรองให้รอบคอบนั้นย่อมไม่เป็น ผลดีแก่รัฐ ผู้ปกครอง รวมถึงประชาชน ดังนั้นแม่ทัพที่ดีจึงไม่ใช่แม่ทัพที่จะต้องเชื่อฟังคำสั่งผู้ปกครอง ตลอดเวลาหากแต่ต้องเป็นแม่ทัพที่ยึดความถูกต้องตามกฎหมายของการสงครามเป็นที่ตั้ง เพราะการกระทำ ดังกล่าวนั้นย่อมนำมาซึ่งประโยชน์แก่รัฐ ผู้ปกครอง และประชาชนในที่สุด โดยเขาได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อพิเคราะห์ตามกฎหมายแห่งศึกสงคราม มั่นใจว่าชนะแน่ ถึงองค์เหนือหัวทรงมีรับสั่งว่า ไม่รบ ก็จงรบเถิด แต่ถ้าพิเคราะห์แล้ว ไม่มั่นใจว่าชนะแน่ แม้องค์เหนือหัวทรงมีรับสั่งว่าจงรบเถิด ก็ไม่ควรรบ

พึงนำทัพบุกโดยไม่หวังชื่อเสียงเกียรติยศส่วนตัว ถอยโดยไม่หวาดกลัวอาญาแผ่นดิน มี แต่เจตจำนงแน่วแน่ที่จะปกป้องอาณาประชาราษฎร์ และพิทักษ์ผลประโยชน์ขององค์เหนือหัว เท่านั้น แม่ทัพเช่นนี้คือสมบัติล้ำค่าของชาติบ้านเมือง”⁷⁰

นอกจากนี้ ชุนวูยังได้กล่าวถึงที่มาของสิทธิอำนาจอีกลักษณะหนึ่งซึ่งแม่ทัพอาจสร้างขึ้นได้นั้นคือ อำนาจจากการให้รางวัล การปูนบำเหน็จความชอบหรือการให้รางวัลนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนที่ส่งเสริมการ บังคับบัญชาภายในกองทัพ ชุนวูได้กล่าวถึงเรื่องของการให้รางวัลบำเหน็จความดีความชอบแก่ไพร่พลใน การสงครามไว้ว่า

“การปูนบำเหน็จรางวัลแก่นักรบไพร่พลอย่างถึงขนาด และออกกฎลงโทษเข้มงวดกว่า ปกติ จะช่วยให้สามารถบังคับบัญชาทหารทั้งกองทัพดุจบังคับบัญชาคนคนเดียว”⁷¹

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

จากทัศนศึกษาดังกล่าวจะเห็นว่าสิทธิอำนาจนั้นแม้ว่าแม่ทัพจะได้จากผู้ปกครองรัฐให้ทำการปกครองบังคับบัญชากองทัพนั้น สิทธิอำนาจที่ได้มานั้นหาใช่จะสามารถบังคับบัญชาได้อย่างสมบูรณ์ และแม้ว่าแม่ทัพนั้นๆจะมีความชอบธรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ตนเองได้รับ แต่ก็มีปัจจัยอื่นที่จะช่วยส่งเสริมหรือลดทอนอำนาจที่ตนมีนั้นให้มากหรือน้อยลงได้ ดังนั้นขุนวูจึงได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการให้รางวัลนั้นเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มอำนาจในการบังคับบัญชาได้ อย่างไรก็ตามสำหรับขุนวูแล้วการให้รางวัลเพียงอย่างเดียวนั้นจำเป็นที่จะต้องคู่กับการลงโทษที่เข้มงวด โดยจะพบว่าขุนวูได้กล่าวถึงหลายครั้งถึงวิธีการที่ขุนวูเรียกว่าพระเดช และพระคุณ เช่นเนื้อหาตอนหนึ่งที่ขุนวูกล่าวว่า

“วิธีการลงโทษนั้น ถ้าลงโทษโดยที่ยังไม่ได้แม้พระคุณสร้างความเชื่อถือไว้ใจ จะทำให้นักรบไพร่พลกระด้างกระเดื่อง ยกแกการช่วงใช้ ถ้าแม้พระคุณสร้างความเชื่อถือไว้ใจแล้ว แต่ยังไม่ได้เข้มงวดกดขี่ระเบียบวินัยกองทหารเช่นนี้ จะใช้ทำศึกหาได้ไม่

เพราะฉะนั้น ต้องผูกใจด้วยพระคุณ สร้างเอกภาพด้วยพระเดช จึงจะเป็นที่รักใคร่ยำเกรงของนักรบไพร่พล”⁷²

จะเห็นได้ว่าสิทธิอำนาจนั้นนอกจากการได้รับมอบโดยชอบธรรมจากผู้ปกครองแล้ว ยังสามารถได้มาจากการให้รางวัลหรือการลงโทษที่ถูกต้องด้วยเช่นกัน นอกจากนี้แล้วขุนวูยังได้กล่าวถึงอำนาจอีกประเภทหนึ่งซึ่งน่าสนใจอย่างมาก และแม้ว่าขุนวูจะไม่ได้กล่าวถึงอำนาจประเภทดังกล่าวไว้อย่างตรงตัว แต่ก็พอที่จะมีนัยยะบางประการให้บรรดาแม่ทัพขุนพลนั้นได้ใคร่ครวญและตรึกตรองให้ถี่ นั่นคืออำนาจที่เกิดจากความเชี่ยวชาญ ตามทัศนะของขุนวูแล้วอำนาจนั้นสามารถเกิดได้จากความเชี่ยวชาญ เช่นตอนที่ขุนวูกล่าวถึงความบกพร่องของแม่ทัพและขุนพลในการบังคับบัญชากองทัพ อันเนื่องมาจากสาเหตุที่นักรบไพร่พลมีความเข้มแข็งกว่าแม่ทัพนายกอง ซึ่งทำให้เสียการบังคับบัญชา ดังขุนวูกล่าวว่า

“ถ้านักรบไพร่พลเข้มแข็ง แต่แม่ทัพนายกองอ่อนแอ การบังคับบัญชาย่อมหละหลวม ก็คือหย่อน”⁷³

และ

“แม่ทัพนายกองถ้าสั่งการนักรบไพร่พลอย่างเคารพนบนอบ แสดงว่าแม่ทัพข้าศึกหมดอำนาจบารมี ถ้าตบกำเน็จรางวัลแก่นักรบไพร่พลมิได้หยุด แสดงว่าแม่ทัพข้าศึกหมดปัญญา ถ้าลงโทษนักรบไพร่พลมิได้หยุด แสดงว่าข้าศึกตกอยู่ในภาวะอันยากลำบาก ถ้าโหดเหี้ยมทารุณนักรบไพร่พล ภายหลังกลับหวาดกลัวพวกเขา แสดงว่าแม่ทัพข้าศึกโง่เขลาเบาปัญญา”⁷⁴

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62-63.

ซุนวูได้พยายามชี้ให้เห็นว่าอำนาจในการบังคับบัญชาของแม่ทัพนายกองนั้นมีความเป็นพลวัตรในตัวเอง แม้ว่าอำนาจดังกล่าวนั้นจะได้รับมอบจากผู้ปกครองรัฐก็ตามที แต่การปฏิบัติทั้งหลายในการสงครามนั้นก็มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างหรือลดทอนอำนาจที่ตนเองมีอยู่ และเช่นกันที่ไพร่พลผู้ใต้บังคับบัญชาก็มีสิทธิที่จะมีอำนาจมากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังที่ซุนวูได้ยกตัวอย่างการมีอำนาจที่เกิดจากความเชี่ยวชาญ ดังนั้นแม่ทัพที่ดีจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดูแลให้ตนเองมีอำนาจในการบังคับบัญชาไพร่พลได้อย่างสมบูรณ์ และขณะเดียวกันก็จำเป็นที่จะต้องควบคุมการมีอำนาจของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยเช่นกัน

ซุนวูได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติอันสำคัญสำหรับแม่ทัพในการบังคับบัญชา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแม่บทของการปฏิบัติการใดๆของแม่ทัพในการบังคับบัญชากองทัพ นั่นคือการที่ซุนวูได้กล่าวถึงการบังคับบัญชาในลักษณะของการปิดบังอำพรางแผนการต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ดังซุนวูกล่าวว่า

“การนำทัพนั้นแม่ทัพต้องวางแผนอย่างสุ่มรอบคอบ ปกครองนักรบไพร่พลอย่างเที่ยงธรรม สามารถปิดหูปิดตา ไม่ให้ล่วงรู้ความคิด สับกำลังเปลี่ยนแผนการ ไม่ให้รู้เท่าทัน ย้ายที่มั่นเดินทัพวอกวน ไม่ให้คาดเดาถูกต้อง เมื่อมอบหมายภาระหน้าที่ให้นักรบไพร่พลแล้วต้องตัดทางถอย คุงให้ปืนขึ้นที่สูงแล้วชักบันไดออก เมื่อส่งกองทัพบุกเข้าดินแดนข้าศึก ก็เสมือนหนึ่งปล่อยลูกเกาทัณฑ์ออกจากแฉ่ง ฟุ้งไปข้างหน้า นักรบไพร่พลถูกต้อนไปต้อนมา โดยหารู้ไม่ว่าจะไปที่ใด การชุมนุมพลทั้งกองทัพไว้ในพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยภัยอันตรายเช่นนี้ ก็คือศิลปะแห่งการนำทัพทำศึก ความแตกต่างของนวมุขช้างต้น คุณและโทษของการรุกและถอย ตลอดจนขวัญและจิตใจสู้รบของทหาร ล้วนเป็นเรื่องที่แม่ทัพต้องพิเคราะห์อย่างถ่องแท้”⁷⁵

จะเห็นว่าการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจำเป็นที่จะต้องปิดบังอำพรางไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้แผนการแท้จริงที่ได้วางเอาไว้ เช่นการที่ซุนวูได้กล่าวถึงการวางกำลังในที่วิกฤตอันตรายโดยปิดบังไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้แล้วทำการตัดทางถอย ซึ่งจะทำให้ไพร่พลเหล่านั้นสู้อย่างขาดใจไม่หวาดกลัวอันตรายที่อยู่เบื้องหน้า อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ถึงวิธีการของซุนวูดังกล่าว ในแง่หนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าซุนวูได้ตระหนักถึงธรรมชาติของมนุษย์และการให้ธรรมชาติของมนุษย์ให้เป็นประโยชน์ กล่าวคือธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความรักตัวกลัวตาย ดังนั้นเมื่อตกอยู่ในภาวะอันตรายแล้วก็ย่อมที่จะพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะทำให้ตัวเองรอด ซึ่งซุนวูก็ได้แนะนำให้ใช้ธรรมชาตินี้ให้เป็นประโยชน์ในการสงคราม การสร้างสถานการณ์ที่บีบคั้นด้วยกฎการทัพของแม่ทัพ ย่อมที่จะทำให้ไพร่พลมีความกล้าหาญและทุ่มเทเพื่อการสงครามเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ ดังที่ซุนวูกล่าวว่า

“จงเคลื่อนกองทัพเข้าสู่อันตรายที่อัปยศ นักรบไพร่พลก็จะสู้ตาย ไม่แพ้ถอย เมื่อต้องสู้ตายทุกคนจะไม่สู้สุดกำลังละหรือ? นักรบไพร่พลเมื่อถลาลึกเข้าไปในพื้นที่คับขันอันตราย จะไม่หวาดกลัวอีกต่อไป เมื่อไม่มีทางถอย ขวัญสู้รบจะมั่นคง เมื่อบุกเข้าไปในดินแดนของข้าศึก

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

กองทัพจะสู้รบอย่างอีกหาญตามความจำเป็น ไม่แตกฉานชานเซ็น นี่คือสาเหตุที่นักรบไพร่พล
ระมัดระวังโดยไม่ต้องเตือน เชื้อเพลิงคำสั่งโดยไม่ต้องเรียกร้อง สามัคคีกันโดยไม่ต้องบังคับ และ
รักษาระเบียบวินัยโดยไม่ต้องบังคับ พึงขจัดความมั่งงายและความหวาดระแวง นักรบไพร่พลก็
จะสู้อย่างสุดใจไม่เลียงถอย”⁷⁶

และ

“นักรบไพร่พลของเราไม่มีทรัพย์สินเงินจำเป็น ใ้ว่าไม่ชอบทรัพย์สิน ไม่รักตัวกลัวตาย
ใ้ว่าไม่รักชีวิต เมื่อคำสั่งออกศึกตกมาถึง นักรบไพร่พลที่นั้งอยู่ บ้างน้ำตาไหลเปียกเสื้อ ที่นอน
อยู่ บ้างน้ำตาไหลนองหน้า แต่ถ้าส่งพวกเขาเข้าไปสู้รบในพื้นที่ที่ไม่มีทางถอย พวกเขาจะรบ
อย่างกล้าหาญไม่ต่างจากจวนจูและเจ้ากู่”⁷⁷

นอกจากนี้แล้ววิธีการปิดบังอำพรางแผนการแก่ไพร่พลดังกล่าวนั้น ก็สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติใน
เรื่องการจัดองค์กรและสายการบังคับบัญชาของซุนวู ซึ่งก็คือการที่ผู้นำไม่ควรที่จะเปิดเผยแผนการใดๆที่
ตนเองได้วางแผนไว้ให้แก่ไพร่พลได้รับรู้ หรือหากจะให้ไพร่พลรับรู้ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการจำกัด
ขอบเขตการรับรู้เช่นกัน ในแง่หนึ่งก็อาจจะเป็นตามที่ซุนวูได้ให้เหตุผลไว้ว่าการที่แม่ทัพหรือผู้บังคับบัญชา
ปิดบังอำพรางแผนการที่แท้จริงนั้นจะเป็นการดีต่อกองทัพของตน เช่นการที่วางไพร่พลไว้ในสถานที่วิกฤติ
อันตราย ก็จะทำให้ไพร่พลต่อสู้อย่างขาคใจ หรือกล่าวได้ว่าวิธีการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ซุนวูพยายามจะ
แนะนำให้แก่ผู้ปกครองรัฐและผู้นำกองทัพเพื่อเป็นวิธีในการรักษาอำนาจของบรรดาผู้นำเหล่านั้นด้วย
เช่นกัน

จากทัศนะของซุนวูในเรื่องการให้อำนาจของผู้ปกครองแก่ผู้บังคับบัญชากองทัพหรือแม่ทัพที่
กล่าวมาทั้งหมดนั้น มีลักษณะที่ค่อนข้างเสรี ผู้ปกครองไม่ค่อยมีบทบาทในการควบคุมกองทัพมากแต่
อย่างไรก็ดี จริงอยู่ที่อำนาจของแม่ทัพขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ที่ผู้ปกครองให้อำนาจไว้ หากแต่ในสนามรบ
อำนาจการตัดสินใจตกอยู่ในมือของแม่ทัพเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะอำนาจการให้คุณให้โทษหรือคุณเดชพระคุณ
อำนาจในการสั่งการทัพทั้งที่เปิดเผยและที่ปิดบังซ่อนเร้น ซึ่งอำนาจเหล่านี้เป็นของแม่ทัพที่มีสิทธิขาด
เต็มทีภายในกองทัพ ส่งผลให้แม่ทัพมีบทบาทอย่างมากในการทำให้ประเทศรุ่งเรืองหรือล่มสลาย ดังนั้น
ผู้ปกครองที่จะทำสงครามต้องคิดถึงปัจจัยนี้ให้รอบคอบ แต่หากผู้ปกครองเลือกแม่ทัพตามที่ซุนวูได้
แนะนำไว้ก็อาจช่วยลดปัญหาไปได้ส่วนหนึ่ง เพราะแม่ทัพที่ดีตามที่ซุนวูต้องคิดถึงผลประโยชน์
ของชาติเป็นสำคัญ การที่จะกระด้างกระเดื่องหรือหักหลังผู้ปกครองนั้นเป็นไปได้ยากด้วยมีคุณสมบัติ
“สัจจะวาจา” และด้วยคุณสมบัติที่ดีในตัวแม่ทัพอีกหลายประการที่ทำให้ซุนวูเห็นว่าผู้ปกครองควรให้
อำนาจแก่แม่ทัพอย่างเต็มที่นั่นเอง

⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 72-73.

⁷⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

3.4.2.2 การจัดทำล้งกองทัพและการคัดเลือกทหาร

การจัดทำล้งกองทัพและการคัดเลือกไพร่พลเพื่อการสงครามนั้นเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ชวนูให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตามชวนูไม่ได้กล่าวอย่างเจาะจงว่าผู้นำกองทัพควรจะทำล้งไพร่พลที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างไร หากแต่ชวนูมุ่งเน้นความสำคัญไปในแง่ของการจัดทำล้งให้มีความเหมาะสมกับการสงครามที่ได้กระทำอยู่ และการสร้างสายการบังคับบัญชาที่มีระเบียบวินัยมากกว่า

1. การจัดทำล้งกองทัพ

ชวนูให้ความสำคัญกับการจัดทำล้งกองทัพอย่างมากเพราะตามทัศนะของชวนูแล้วการจัดทำล้งกองทัพนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดชะตาความเป็นไปของกองทัพ การจัดทำล้งกองทัพที่ดีย่อมส่งผลดีทั้งในแง่ของการบังคับบัญชาไพร่พลของผู้นำ และการสร้างความได้เปรียบเหนือคู่ต่อสู้ในการสงคราม ดังนั้นตามทัศนะของชวนูแล้วผู้นำทั้งในระดับผู้ปกครองรัฐและผู้นำในระดับที่บังคับบัญชากองทัพควรที่จะให้ความสำคัญกับการจัดทำล้งกองทัพอย่างมาก เพราะถือได้ว่าเป็นรากฐานของการบังคับบัญชา ดังชวนูได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดทำล้งพลไว้ ความว่า

“ความมีระเบียบวินัยหรือความซุกมุ่นวุ่นวายตัดล้นกันที่การจัดทำล้งพล ความกล้าหาญหรือความขี้ลาดตัดล้นกันที่ศักยภาพ ความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอตัดล้นกันที่กำลังและลักษณะกระบวนทัพ”⁷⁸

จากทัศนะดังกล่าวจะเห็นว่าการจัดทำล้งพลนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลอย่างมากต่อการบังคับบัญชากองทัพ ตามทัศนะของชวนูแล้วการจัดทำล้งพลที่ดีย่อมนำมาซึ่งความมีระเบียบวินัย ในทางตรงกันข้ามการจัดทำล้งพลที่ไม่ดีนั้นก็ย่อมนำมาซึ่งความซุกมุ่นวุ่นวายในกองทัพด้วยเช่นเดียวกัน ในศิลปะแห่งสงครามชวนูได้กล่าวถึงปัญหาที่สำคัญมากสำหรับผู้นำในการบังคับบัญชากองทัพนั้นคือการสร้างให้เกิดอำนาจที่เด็ดขาดและประสิทธิภาพในการบังคับบัญชา ซึ่งชวนูได้กล่าวถึงธรรมชาติของการบังคับบัญชาที่จะต้องจัดการกับคนจำนวนมาก ซึ่งคนจำนวนมากนี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการบังคับบัญชาด้วยเช่นกัน ซึ่งชวนูเห็นว่าประสิทธิภาพในการบังคับบัญชาคนจำนวนมากนั้นสามารถทำได้โดยอาศัยวิธีการจัดอัตรากำลังตามลำดับชั้นอย่างรัดกุมหรืออีกนัยหนึ่งก็คือจัดสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนนั่นเอง ดังชวนูกล่าวไว้ว่า

“การปกครองไพร่พลจำนวนมากให้ได้จุดปกครองไพร่พลไม่กี่คน เป็นปัญหาการจัดอัตรากำลังตามลำดับชั้นอย่างรัดกุม การบังคับบัญชากองทัพใหญ่ทำล้งศึกษาให้ได้จุดบังคับบัญชาหน่วยทหารเล็ก ๆ ออกสู้รบ เป็นปัญหาการใช้สัญญาณต่างๆ (ธง ฆ้อง กลอง เขาควาย ฯลฯ) อย่างแจ่มชัด มีระเบียบวินัย การนำทัพด้านการบุกโจมตีของข้าศึกโดยไม่ปราศัย เป็น

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ปัญหาการใช้ทฤษฎีรบบนอกแบบและรบบในแบบอย่างพลิกแพลง และการนำกองทัพโจมตีข้าศึก
ให้ได้จุดใช้หินกระทบไซ้ เป็นปัญหาการเลี้ยงจุดแข็งที่จุดอ่อนอย่างถูกเป้า”⁷⁹

นอกจากนี้จากทัศนะดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นว่าซุนวูได้ให้ความสำคัญกับวิธีการในการสื่อสารอย่างมากทั้งนี้เพราะนอกเหนือจากการจัดสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนและรัดกุมแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างให้เกิดความประสานสอดคล้องกันภายในกองทัพ ความประสานสอดคล้องทั้งภายในรัฐและภายในกองทัพนั้นมีความสำคัญต่อทั้งระดับรัฐและระดับกองทัพ โดยซุนวูเห็นว่ารัฐที่ขาดความประสานสอดคล้องนั้นย่อมไม่สามารถดำเนินการใดๆได้ โดยเฉพาะในเรื่องของการดำเนินการทางทหาร และเช่นกันกองทัพที่ขาดความประสานสอดคล้องภายในกองทัพนั้น ก็ย่อมเป็นการยากที่จะบังคับบัญชาเช่นเดียวกัน ดังซุนวูกล่าวว่า

“เมื่อขาดความประสานสอดคล้องภายในรัฐ ย่อมไม่อาจดำเนินการทางทหารได้
เมื่อขาดความประสานสอดคล้องภายในกองทัพ ย่อมไม่อาจบัญชาการกองทัพได้”⁸⁰

นอกเหนือจากความสำคัญที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนรัดกุม และมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถบังคับบัญชากองทัพที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากให้เหมือนบังคับบัญชาคนจำนวนน้อยแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ซุนวูได้แนะนำให้บรรดาผู้นำที่บัญชาการกองทัพอยู่หรือกำลังจะจัดกำลังกองทัพเพื่อเข้าสู่รบในสงครามได้พึงพิจารณาและตระหนักถึงก็คือ เรื่องของความเหมาะสมของกำลังพลต่อสถานการณ์ที่เผชิญหน้าอยู่ กองทัพที่ดีในทัศนะของซุนวูไม่ใช่กองทัพที่มีกำลังพลจำนวนมากเสมอไป การมีกำลังมากไม่ใช่สิ่งที่จะยืนยันชัยชนะในสงคราม หากแต่วิธีการใช้กำลังที่มีอยู่อย่างถูกต้องมากกว่าที่จะทำให้ได้รับชัยชนะในสงคราม ดังซุนวูกล่าวว่า

“การทำศึกนั้น ไซ้ว่ากำลังทหารมากจะเป็นผลดีเสมอไป ขอเพียงไม่บุ่มบ่าม รู้จัก
รวบรวมกำลังพอเหมาะเพื่อบุกโจมตี หลักพิเคราะห์สภาพข้าศึกอย่างแจ่มแจ้ง และได้รับความ
เชื่อถือสนับสนุนจากนักรบไพร่พล ก็สามารถชนะศึกแล้ว แม้ทัพที่ไม่มีสายตาเล็งการไกล อีกทั้ง
ประมาทข้าศึก ย่อมตกเป็นเชลย”⁸¹

ความสอดคล้องระหว่างกำลังพลของกองทัพตัวเองกับกองทัพข้าศึกนั้นเป็นสิ่งที่ผู้บัญชาการกองทัพต้องเรียนรู้ การรู้จักข้าศึกอย่างถ่องแท้และการจัดกำลังที่เหมาะสมย่อมจะทำให้ได้รับชัยชนะในสงคราม เช่นเดียวกันหากผู้บัญชาการกองทัพมีความประมาท ไม่รู้จักข้าศึกอย่างถ่องแท้รวมถึงไม่

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

สามารถจัดกำลังกองทัพของตนให้ได้เปรียบกว่าข้าศึกแล้วก็ยอมเป็นการง่ายที่จะแพ้พ่ายในการสงคราม อย่างไรก็ตามซุนวูได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ของการจัดกำลังกองทัพให้สอดคล้องกับข้าศึกไว้อย่างน่าสนใจ โดยกล่าวในลักษณะของสิ่งที่ผู้บัญชาการกองทัพพึงกระทำในการสงคราม โดยยึดถือจำนวนกำลังพลในกองทัพของตนเป็นที่ตั้ง ดังกล่าวว่า

“เมื่อต้องใช้กำลังทหารควรยึดหลัก ถ้ามีกำลังมากกว่าข้าศึกสิบเท่า พึงปิดล้อมเอา มีกำลังมากกว่า ข้าศึกห้าเท่า พึงบุกโจมตี มีกำลังมากกว่าข้าศึกหนึ่งเท่า พึงกระหนาบตี มีกำลังเท่ากันข้าศึก พึงแบ่งแยกกำลังของข้าศึก มีกำลังน้อยกว่าข้าศึก พึงสร้างป้อมปราการป้องกัน อย่างเข้มแข็ง และมีกำลังอ่อนแอกว่าข้าศึก พึงหลีกเลี่ยงการรบแตกหัก ก็จะตกเป็นเชลยของกองทัพที่เข้มแข็งเกรียงไกร”⁸²

จะเห็นได้ว่าซุนวูได้ให้ความสำคัญกับการจัดกำลังกองทัพอย่างมากในฐานะที่เป็นรากฐานของการบังคับบัญชา โครงสร้างสายการบังคับบัญชาที่ตีรวมถึงการสื่อสารในกองทัพที่มีประสิทธิภาพย่อมอำนวยความสะดวกให้แก่กองทัพในสงคราม นอกจากนี้ซุนวูยังแนะนำให้ผู้บังคับบัญชากองทัพทั้งหลายให้เรียนรู้ที่จะใช้กำลังพลของตนให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และศัตรูด้วยเช่นกัน การรู้จักประเมินตนเองและประเมินศัตรู และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมทำให้กองทัพนั้นๆ ได้รับความชัยชนะในสงคราม ตรงกันข้ามความประมาทและการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ก็ย่อมที่จะทำให้อำนาจกองทัพแพ้พ่ายและตกเป็นเชลยได้เช่นเดียวกัน

II. การฝึกฝนกองกำลังและระเบียบวินัยในกองทัพ

การฝึกฝนกองกำลังและระเบียบวินัยในกองทัพนั้นเป็นสิ่งที่ซุนวูให้ความสำคัญ การฝึกฝนกองกำลังและการสร้างวินัยในกองทัพนั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างอำนาจในการบังคับบัญชารวมถึงภาวะผู้นำของผู้บังคับด้วยเช่นกัน ดังนั้นซุนวูจึงได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าการทำให้ทหารไพร่พลเคยชินกับคำสั่งและระเบียบวินัยที่เคร่งครัดนั้น จะทำให้คำสั่งของผู้บังคับบัญชามีความศักดิ์สิทธิ์ ตรงกันข้ามหากไม่ได้สร้างความเคยชินต่อคำสั่งและระเบียบวินัยแล้ว เมื่อใช้คำสั่งต่อทหารไพร่พลคำสั่งก็จะเป็นคำสั่งที่ไม่มีศักดิ์สิทธิ์เพราะไพร่พลจะไม่ปฏิบัติตาม ดังซุนวูกล่าวว่า

“ปกติถ้าได้อบรมสั่งสอนทหารไพร่พลให้ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัดนั้นทหารไพร่พลก็จะเคยชินต่อการขึ้นต่อคำสั่ง ถ้าตรงข้าม คำสั่งก็จะเป็นคำสั่งที่ไม่มีจุดหมาย ยามปกติคำสั่งได้รับการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แสดงว่าทหารทั้งกองทัพสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว”⁸³

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-38.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

จะเห็นได้ว่าการฝึกฝนกองกำลังและการรักษาระเบียบวินัยในกองทัพนั้นเป็นหนึ่งในหลาย ๆ วิธีการที่ซุนวูได้กล่าวถึง เพื่อจุดมุ่งหมายหลักคือการสร้างเสริมอำนาจในการบังคับบัญชาของผู้นำ อย่างไรก็ตามเพื่อที่จะให้ไพร่พลปฏิบัติตามหรือเชื่อฟังการบังคับบัญชาของแม่ทัพแล้ว ก็ย่อมต้องมีวิธีการที่ใช้ในการควบคุมกำลังพลที่หลากหลายต่างรูปแบบกันไปในแต่ละสถานการณ์ สำหรับซุนจื๊อแล้ว เขาเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาคควรดูแลไพร่พลดุจดังพ่อแม่เลี้ยงดูอ่อน ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยวิธีดังกล่าวย่อมเป็นการอำนวยความสะดวกในการบังคับบัญชา กองทัพเพราะจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทุ่มเทกายใจโดยไม่หวาดกลัวอันตราย

ขณะเดียวกันวิธีการในทางบวกอย่างการดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาดุจดังบุตรนั้นอาจไม่ได้ให้ผลดีเสมอ เนื่องจากวิธีการเช่นนี้ไม่อาจควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทุกคนและทุกครั้งที่ไป เพราะไพร่พลเหล่านั้นไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งการด้วยเหตุที่ไม่มีบทลงโทษจากพฤติกรรมเช่นนั้น ดังนั้นซุนวูจึงเห็นว่า ผู้บังคับบัญชาจำเป็นต้องลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาได้เมื่อกระทำผิดและวิธีการควบคุมดูแลไพร่พลโดยให้ความรัก หรือการใช้วิธีด้านบวกเพียงอย่างเดียว ย่อมทำให้ผู้บังคับบัญชาสูญเสียอำนาจในการบังคับบัญชาของตนได้โดยง่าย ตรงกันข้ามหากใช้วิธีการลงโทษมากเกินไปก็ไม่อาจได้ใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาเช่นกัน ดังซุนวูกล่าวว่า

“หากถนอมนักรบไพร่พลดุจมารดาถนอมลูกอ่อน นักรบไพร่พลจะยินดีร่วมบุกน้ำลุยไฟ หากปฏิบัติต่อนักรบไพร่พลดุจบิดารักลูกหัวแก้วหัวแหวน นักรบไพร่พลก็จะยินดีร่วมเป็นร่วมตาย หากชูปชีวิตอย่างดีแต่ช่วงใช้ไม่ได้ ถนอมรักแต่สั่งการไม่ได้ และทำผิดวินัยแต่ลงโทษไม่ได้ ก็เปรียบเสมือนบุตรหลานที่กำลังเร่ร่อน จะใช้ทำศึกหาได้ไม่”⁸⁴

นอกจากนี้ซุนวูยังได้กล่าวถึงหลักการในการลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาไว้อย่างน่าสนใจว่า การลงโทษนั้นจำเป็นที่จะควบคุมการแผ่พระคุณเพื่อสร้างให้บรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเชื่อถือไว้ใจ แต่หากการลงโทษนั้นเป็นการลงโทษโดยที่ยังไม่ได้สร้างให้เกิดความเชื่อถือไว้ใจแล้ว ก็จะทำให้กองทหารกระด้างกระเดื่องและยากแก่การบังคับบัญชา ดังนั้นสำหรับแม่ทัพนายกองซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชา กองทัพแล้ว ศิลปะในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ความสมดุลระหว่างการใช้พระเดชกับพระคุณจึงเป็นสิ่งที่แม่ทัพนายกองต้องเรียนรู้

“วิธีการลงโทษนั้น ถ้าวางโทษโดยที่ยังไม่ได้แผ่พระคุณสร้างความเชื่อถือไว้ใจ จะทำให้นักรบไพร่พลกระด้างกระเดื่อง ยากแก่การช่วงใช้ ถ้าแผ่พระคุณสร้างความเชื่อถือไว้ใจแล้ว แต่ยังไม่ได้เข้มงวดกดขี่ระเบียบวินัยกองทหารเช่นนี้ จะใช้ทำศึกหาได้ไม่

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

เพราะฉะนั้น ต้องผูกใจด้วยพระคุณ สร้างเอกภาพด้วยพระเดช จึงจะเป็นที่รักใคร่ยำเกรงของนักรบไพร่พล”⁸⁵

ในเรื่องของการแผ่พระคุณและพระเดชนั้น ชุนวูได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าการแผ่พระคุณนั้นก็คือการปูนบำเหน็จรางวัลแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำความดีความชอบ ขณะเดียวกันการใช้พระเดชนั้นก็คือการลงโทษทัณฑ์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำความผิด นอกจากนี้ชุนวูยังได้กล่าวถึงปริมาณของการใช้พระเดชและพระคุณนั้นด้วยว่า การให้รางวัลอย่างเต็มที่ และการลงโทษที่เข้มงวดนั้น ย่อมจะทำให้การบังคับบัญชากองทัพนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังชุนวูกล่าวว่า

“การปูนบำเหน็จรางวัลแก่นักรบไพร่พลอย่างถึงขนาด และออกกฎลงโทษเข้มงวดกว่าปกติ จะช่วยให้สามารถบังคับบัญชาทหารทั้งกองทัพดุจบังคับบัญชาคนคนเดียว”⁸⁶

นอกจากเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแม่ทัพนายกองซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชากองทัพกับผู้ใต้บังคับบัญชาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ความสัมพันธ์โดยเฉพาะการปฏิบัติต่อกันและกัน สำหรับชุนวูแล้วยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจในการควบคุมบังคับบัญชาอีกด้วยเช่นที่ชุนวูได้แนะนำให้สังเกตพฤติกรรมของแม่ทัพฝ่ายตรงข้ามที่ปฏิบัติต่อนักรบไพร่พลได้บังคับบัญชาไว้อย่างน่าสนใจความว่า

“แม่ทัพนายกองถ้าสั่งการนักรบไพร่พลอย่างเคารพนบอบ แสดงว่าแม่ทัพซำศึกหมดอำนาจบารมี ถ้าตบบำเหน็จรางวัลแก่นักรบไพร่พลมิได้หยุด แสดงว่าแม่ทัพซำศึกหมดปัญญา ถ้าลงโทษนักรบไพร่พลมิได้หยุด แสดงว่าซำศึกตกอยู่ในภาวะอันยากลำบากถ้าโหดเหี้ยมทารุณนักรบไพร่พล ภายหลังกลับหวาดกลัวพวกเขา แสดงว่าแม่ทัพซำศึกโง่เขลาเบาปัญญา”⁸⁷

จากทัศนะดังกล่าวนี้เราจะเห็นว่าชุนวูพยายามชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติของแม่ทัพนายกองใดนั้นมีเหตุผลเบื้องหลังเป็นตัวขับเคลื่อน เช่นดังที่ชุนวูได้ยกตัวอย่างว่าหากแม่ทัพนายกองเหล่านั้นไม่อาจใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่ ในทางกลับกันกลับสั่งการบรรดาไพร่พลในบังคับบัญชาอย่างเกรงใจก็แสดงว่าแม่ทัพผู้นั้นกำลังหมดอำนาจบารมี หรือหากแม่ทัพต้องตกรางวัลไพร่พลอยู่ตลอดเวลาแสดงว่าแม่ทัพนั้นจนปัญญาที่จะทำการศึก หรือในกรณีแม่ทัพต้องลงโทษไพร่พลอยู่ตลอดเวลาแสดงว่าแม่ทัพและกองทัพนั้นกำลังตกอยู่ในภาวะที่ยากลำบากในการสงคราม และหากแม่ทัพนั้นในตอนแรกใช้อำนาจอย่างเข้มงวด แต่ภายหลังกลับหวาดกลัวและไม่กล้าใช้อำนาจกับไพร่พลในบังคับบัญชาแสดงว่า แม่ทัพ

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63-64.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62-63.

ผู้นั้นโง่เขลาเบาปัญญา พฤติกรรมและการกระทำของแม่ทัพนั้นเป็นเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากเพราะในแง่หนึ่งการแสดงออกเหล่านั้นย่อมชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ที่แม่ทัพผู้นั้นกำลังเผชิญอยู่

จากภาพรวมจะเห็นว่าขุนงูได้เน้นให้ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการฝึกฝนกองกำลังและระเบียบวินัยในกองทัพ เพราะทั้งสองประการนั้นเป็นรากฐานอำนาจของตัวผู้นำเอง การใช้การบังคับบัญชาที่ถูกต้องวิธีและเข้มงวด ทั้งในแง่ของการปูนบำเหน็จและลงโทษย่อมเป็นการสร้างเสริมความแข็งแกร่งและประสิทธิภาพให้กับตัวกองทัพเอง และเช่นกันหากผู้นำหรือผู้บังคับบัญชา กองทัพที่ไม่สามารถฝึกฝนกองกำลังและสร้างให้เกิดระเบียบวินัยในกองทัพได้ก็ย่อมต้องเผชิญกับความวุ่นวายในการบังคับบัญชา และเช่นกันที่เมื่อผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาไม่อาจสั่งการกองทัพได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ย่อมง่ายต่อความพ่ายแพ้ในสงคราม ดังนั้นทั้งการฝึกฝนกองกำลังและระเบียบวินัยในกองทัพจึงเป็นสิ่งที่ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชากองทัพต้องเรียนรู้และใช้ให้ถูกต้อง

3.5 การสงครามโดยสติปัญญาและโชคชะตา

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของขุนงูในเรื่องการสงครามที่มีโชคชะตาและสติปัญญาหรือความรู้แจ้งดำเนินควบคู่กันไป ซึ่งกล่าวได้ว่าขุนงูมองทั้งสองสิ่งในลักษณะเชิงสัมพันธ์ภาพ ทั้งนี้ผลสำเร็จของสงครามขึ้นอยู่กับการที่ผู้ปกครองและแม่ทัพผู้ว่าจะใช้สติปัญญาเข้ามาบริหารโชคชะตาได้เมื่อไร และอย่างไร หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ผลลัพธ์ของสงครามก็มาจากศิลปะแห่งสงครามและโชคชะตาที่ขัดขวางหรือเอื้ออำนวยนั่นเอง

ขุนงูกว่าถึงประเด็นเรื่องสติปัญญาไว้ค่อนข้างมากทั้งในระดับผู้ปกครองและระดับแม่ทัพ โดยในระดับผู้ปกครองคือผู้ปกครองที่เข้ามาอยู่ยามในกิจการทหาร แต่ขาดเขาในศิลปะแห่งสงคราม ก็ย่อมจะทำให้กองทัพและประเทศพินาศได้ สำหรับแม่ทัพแล้ว ขุนงูได้กล่าวถึงสติปัญญาว่าเป็นหนึ่งในคุณสมบัติห้าประการของแม่ทัพ ทั้งนี้ระดับของสติปัญญาในการใช้ยุทธวิธีในศิลปะแห่งสงครามก็แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และไม่ใช่ว่าแม่ทัพทุกคนที่จะประสบความสำเร็จได้ ดังที่ขุนงูได้กล่าวไว้ว่า

“เพราะฉะนั้น เราต้องคำนึงถึงปัญหาพื้นฐานห้าประการเป็นปฐม แล้วเปรียบเทียบสภาพของเขากับห้าศึกเพื่อคาดคะเนผลแพ้ชนะในสงคราม ปัญหาพื้นฐานห้าประการได้แก่ หนึ่ง มรรค (เต๋า) สอง ฟ้า (เทียน) สาม ดิน (ตี้) สี่ แม่ทัพ (เจียง) ห้า กฎ (ฝ่า)

มรรค หมายถึง ความเป็นธรรม สิ่งที่ทำให้ราษฎรมีเจตนารมณ์ร่วมกับฝ่ายปกครอง ยินดีพร้อมร่วมตายกับฝ่ายปกครองโดยไม่หวั่นเกรงภัยอันตรายใดๆ

ฟ้า หมายถึง ภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความผันแปร

ดิน หมายถึง ภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และปิดหรือเปิด

แม่ทัพ หมายถึง ผู้นำเหล่าทัพซึ่งเปี่ยมด้วยสติปัญญา รักษาสัจจะวาจา มีเมตตาธรรม มีความกล้าหาญ และเคร่งครัดเที่ยงธรรม

กฎ หมายถึง ระเบียบวินัย ระบบการจัดอัตราค่าจ้างพล และระบบการจัดสรรอาวุธ
ยุทธโศปกรณ์ของกองทัพ

ปัญหาห้าประการนี้ แม่ทัพนายกองจะมีผู้ใดมีผู้ก็หาไม่ ทว่าผู้รู้แจ้งเท่านั้นจึงจะชนะ ผู้รู้
มิแจ้งย่อมแพ้พ่าย^{๘๘}

โดยซุนจื๊อได้เน้นย้ำถึงปัจจัยพื้นฐานทั้งห้าประการ (มรรค, ฟ้า, ดิน, แม่ทัพ, กฎ) ว่าเป็นสิ่งที่
แม่ทัพทุกคนต้องรู้ แต่มีใช้ทุกคนทั้งหมดที่เป็นผู้รู้แจ้ง ผู้รู้แจ้งเท่านั้นจึงจะประสบความสำเร็จในการ
สงคราม แต่ผู้มิรู้แจ้งย่อมพ่ายแพ้ได้โดยง่าย สำหรับผู้เขียนความรู้แจ้งนั้นแตกต่างจากความรู้โดยทั่วไป
เพราะความรู้สามารถเรียนรู้และถ่ายทอดกันได้อย่างแพร่หลาย ขณะที่ความรู้ที่ต้องแท้นั้นไม่ได้เกิดใน
ทุกคนด้วยทั้งสติปัญญาและประสบการณ์ที่มีแตกต่างกันไป นั่นแสดงว่าความรู้ในศิลปะแห่งสงคราม
ถ่ายทอดกันได้อย่างกว้างขวาง ในทางกลับกันผู้ที่เข้าใจอย่างลึกซึ้งต้องแท้หรือรู้แจ้งในศิลปะแห่ง
สงครามจนประสบผลสำเร็จในการสงครามกลับมีอยู่จำกัด โดยผู้รู้หรือสัมผัสในการการดำเนินสงคราม
ตามแบบอย่างแห่งศิลปะสงครามอาจไม่ชนะเสมอไป เช่นที่ซุนจื๊อกล่าว “ชัยชนะในการสงครามนั้นอาจ
หยั่งรู้ได้ แต่ไม่อาจสร้างขึ้นได้เสมอไป”^{๘๙} นั่นคือความรู้ที่แท้ไม่อาจเรียนรู้ได้จนสามารถคาดคะเนหรือรู้ผลที่
จะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถที่จะลอกเลียนให้เกิดผลลัพธ์ดังเช่นนั้นได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้ดังกล่าวนี้
น่าจะหมายความว่า “**ความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงคราม และความสามารถนำไป
ประยุกต์ใช้อย่างรอบคอบ**”

นอกจากนี้การที่กล่าวว่าความรู้ที่ไม่สามารถเลียนแบบกันได้ทั้งหมดนั้น ส่วนหนึ่งมาจากแนวคิด
ของซุนจื๊อที่เห็นว่าสงครามทุกรูปแบบต้องอาศัยการใช้กลยุทธ์เป็นหลัก แม่ทัพผู้ชำนาญการศึกต้องรู้ซึ่งถึง
ศิลปะในการรบทั้งการรบในแบบและการรบนอกแบบ ซึ่งแม้จะเรียนรู้จากในตำราหรือจากประวัติศาสตร์
การรบที่มีมาในอดีต ก็ย่อมต้องปรับเปลี่ยนยุทธวิธีเหล่านั้นเพื่อมาปรับใช้ในแต่ละสถานการณ์ในสงคราม
เพราะไม่มีสงครามครั้งไหนที่จะมีสถานการณ์เช่นเดียวกันกับในอดีต ดังนั้นจึง “ไม่อาจคาดเดาด้วยการ
เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน”^{๙๐} และกล่าวได้ว่าแม่ทัพที่ชาญฉลาดและชำนาญศึกต้องเป็น
ผู้ที่มีนวัตกรรมอยู่เสมอ โดยซุนจื๊อได้กล่าวว่า

^{๙๑} ในฉบับการแปลของแซมมวลล บี กริฟฟิธ ใช้คำว่า “ไม่มีแม่ทัพคนใดที่ไม่เคยได้ยึนสาระสำคัญ
ทั้งห้าประการนี้ ผู้ที่ควบคุมสิ่งเหล่านี้ได้ย่อมเป็นผู้ชนะ ผู้ที่ปฏิบัติไม่ได้ย่อมพ่ายแพ้” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามี
ความคล้ายคลึงกันในเรื่องความรู้ เพราะการกล่าวเปรียบเปรยว่าไม่มีใครไม่เคยได้ยึนก็ไม่ว่าจะอะไรไป
จากใครๆต่างก็รู้ แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะเข้าใจศิลปะแห่งสงครามอย่างถ่องแท้จนสามารถที่จะควบคุมปัจจัย
ทั้งห้าได้

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

“ฉันใดก็ฉันนั้น ยุทธวิธีการรบมีเพียงการรบในแบบและการรบนอกแบบ แต่ยุทธวิธีทั้งสองนี้เปลี่ยนแปลงไม่มีขอบเขตสิ้นสุด ให้กำเนิดซึ่งกันและกัน เป็นวัฏจักรที่ไร้อันไร้ปลาย ไม่มีผู้ใดสาวถึงเงื่อนงำของมันได้”⁹¹

และ

“ผู้สันทัดในยุทธวิธีนอกแบบ จะสามารถพลิกแพลงยุทธวิธีสู้รบได้อย่างไม่อัศจรรย์ฟ้าดินไร้ขอบเขต ไม่สิ้นสุดดุจแม่น้ำไม่แห้งขอด จบแล้วเริ่มใหม่ดุจสุริยันจันทราตกแล้วขึ้นอีก ตายแล้วฟื้นชีพดุจฤดูกาลหมุนเวียนผันเปลี่ยน”⁹²

จะเห็นได้ว่าสติปัญญาหรือความรู้อันนี้ เป็นความรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่สามารถถ่ายทอดต่อกันได้ทั้งหมดหรือไม่ก็ยากที่จะถ่ายทอด อย่างที่ซุนจื๊อกล่าวไว้ว่า “...ทั้งหมดนี้คือ เคล็ดลับแห่งชัยชนะของนักพิชัยสงคราม ซึ่งสุดยอดวิสัยที่จะสาธยายให้แจ้งชัดล่วงหน้า”⁹³ ซึ่งแม้ว่าผู้ที่เชี่ยวชาญการสงครามทั้งในฐานะที่เป็นผู้ปกครองหรือในฐานะที่เป็นแม่ทัพก็ไม่สามารถที่จะอธิบายหรือถ่ายทอดความรู้ที่เขารู้อันนั้นเป็นตัวหนังสือลงไปได้หมด เพราะแม้ซุนจื๊อเองก็ไม่สามารถอธิบายหลักตายตัวได้ แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของความรู้ที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือแปรผันได้ตามแต่ละสถานการณ์ที่จะผันแปรไป ซึ่งก็คือปัจจัยที่ยากจะควบคุมหรือโชคชะตานั่นเอง

ในศิลปะแห่งสงครามซุนจื๊อได้กล่าวถึงประเด็นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับโชคชะตาไว้มากพอสมควร เช่นการที่ซุนจื๊อได้แนะนำให้ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชากองทัพได้พิจารณาถึงปัจจัยต่างๆซึ่งพอที่จะบ่งชี้ในเบื้องต้นว่ากองทัพนั้นจะประสบความสำเร็จหรือแพ้พ่ายในการสงครามหรือไม่ โดยซุนจื๊อได้กล่าวถึงปัจจัยหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับโชคชะตา นั่นก็คือเรื่องของ “ฟ้า” อันหมายถึง ภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความผันแปร รวมถึง “ดิน” ซึ่งหมายถึง ภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และปิดหรือเปิด

จะเห็นว่าปัจจัยเรื่อง “ฟ้า” และ “ดิน” ซึ่งซุนจื๊อกล่าวถึงนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับโชคชะตา และเป็นสิ่งที่ผู้นำไม่อาจควบคุมได้ แต่ก็สามารถที่จะใช้สถานการณ์เหล่านั้นให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่าปัจจัยซึ่งซุนจื๊อได้กล่าวว่าเป็นสิ่งที่กำหนดการแพ้ชนะในสงครามนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับโชคชะตาแต่อย่างใด หากแต่เกี่ยวข้องกับกระทำของผู้บังคับบัญชาหรือผู้บังคับบัญชากองทัพเองไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเรื่องมรรค แม่ทัพ และกฎ ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเหตุผลดังกล่าวก็อาจจะพอกล่าวได้ว่าซุนจื๊อให้ความสำคัญกับสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำด้วยตัวเองมากกว่าจะให้ความสำคัญกับโชคชะตา

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

แม้ว่าเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของศิลปะแห่งสงครามแล้วจะพบว่าขุนงูให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์มากกว่าจะให้ความสำคัญกับโชคชะตา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าขุนงูได้ละเลยความสำคัญของโชคชะตาแต่อย่างใด หากแต่ขุนงูเห็นว่าปัจจัยส่วนใหญ่ที่จะตัดสินชะตาของกองทัพนั้น เป็นสิ่งที่สามารถควบคุมหรือบริหารได้ซึ่งรวมถึงโชคชะตาด้วยเช่นกัน โดยขุนงูเห็นว่าผู้นำกองทัพที่ดีย่อมมีสติปัญญาที่จะรู้วิธีการที่จะเล่นกับโชคชะตา ขุนงูเห็นว่าสิ่งสำคัญที่สุดที่จะนำกองทัพไปสู่ชัยชนะก็คือการวางแผน และเห็นว่าผู้นำกองทัพที่ดีจะต้องให้ความสำคัญอย่างมากกับการวางแผนในฐานะวิธีการที่เล่นกับโชคชะตา ขุนงูได้กล่าวถึงการวางแผนกับผู้ปกครองและการปฏิบัติตามแผนของผู้บังคับบัญชากองทัพว่า “ผู้ปกครองที่รู้แจ้งจักวางแผนล่วงหน้า และขุนพลที่ดีจักดำเนินการตามแผน”⁹⁴

สำหรับขุนงูแล้วชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ของกองทัพนั้นขึ้นอยู่กับวางแผนเป็นหลัก โดยขุนงูเห็นว่ากองทัพที่วางแผนไว้อย่างละเอียดรอบคอบนั้นย่อมเหมือนได้ชัยชนะก่อนรบ และหากไม่ได้วางแผนก่อนก็จะทำการรบที่ย่อมประสบกับความพ่ายแพ้ ดังกล่าวว่า

“หากชนะก่อนรบ แสดงว่าได้วางแผนอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว หากไม่ชนะก่อนรบ แสดงว่ามีได้วางแผนอย่างละเอียดรอบคอบเท่าที่ควร, วางแผนอย่างละเอียดรอบคอบ ย่อมชนะ ไม่วางแผนอย่างละเอียดรอบคอบย่อมพ่ายแพ้ ยึดต้องกล่าวถึงการไม่วางแผนอีกแล้ว?”⁹⁵

นอกจากนี้ขุนงูยังได้กล่าวข้อความตอนหนึ่งซึ่งน่าสนใจอย่างมาก โดยข้อความดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยืนยันทัศนคติของขุนงูว่าการที่กองทัพจะประสบชัยชนะในสงครามนั้นไม่ใช่ได้มาโดยโชคชะตา ดังที่ขุนงูยกตัวอย่างถึงการอธิษฐานขอความช่วยเหลือจากภูติผีเทพยดาว่าไม่ได้เป็นสิ่งที่จะช่วยเหลือกองทัพให้ได้รับชัยชนะแต่อย่างใด หากแต่การจะประสบชัยชนะนั้นกลับมากจากการล่องรู้สภาพที่แท้จริงของข้าศึกมากกว่า ดังขุนงูกล่าวว่า

“กษัตริย์ราชที่ทรงพระปรีชาญาณและแม่ทัพที่ปราดเปรื่อง สามารถชนะศึกสร้างคุณูปการยิ่งใหญ่ทันทีที่กรีธาทัพก็เพราะล่องรู้สภาพข้าศึก ซึ่งไม่อาจได้มาด้วยการอธิษฐานขอความช่วยเหลือจากภูติผีเทพยดา ไม่อาจคาดเดาด้วยการเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน และไม่อาจทำนายโดยคำนวณวิถีโคจรของดวงดาว จำต้องล่องรู้จากปากคนที่คุ้นเคยสภาพข้าศึกอย่างแท้จริง”⁹⁶

แม้ว่าโดยภาพรวมนั้นจะดูเหมือนว่าขุนงูเชื่อมั่นว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นขึ้นอยู่กับกระทำของตัวมนุษย์เอง แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะพบว่าขุนงูก็ได้ตระหนักเช่นกันว่ายังมีบางสิ่งบางอย่างที่

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-32.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81-82.

อยู่นอกเหนือการควบคุมเช่นกัน โดยเฉพาะปัจจัยทั้งสองประการซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจชนะ ในสงครามของกองทัพ ก็คือ “ฟ้า” และ “ดิน” จะเห็นว่า “ฟ้า” ซึ่งชุนวูหมายถึงสภาพภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาลและความผันแปร และ “ดิน” ซึ่งหมายถึงสภาพภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับ ขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และปิดหรือเปิดนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “ปัจจัยภายนอก” ที่ กระทบต่อกองทัพ ซึ่งแม้ว่าผู้บังคับบัญชากองทัพจะมีความรู้เกี่ยวกับปัจจัยดังกล่าว แต่ก็มิใช่ข้อจำกัดคือไม่ สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือควบคุมปัจจัยดังกล่าวได้แต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อปัจจัยดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยาก ต่อการ “ควบคุม” ดังนั้นชุนวูจึงมักจะเสนอให้ผู้บังคับบัญชากองทัพรู้จักวิธีการที่จะ “เล่น” กับปัจจัย ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้บังคับบัญชากองทัพจะสามารถ “เล่น” กับปัจจัยดังกล่าว หรือนัยหนึ่งก็คือ โชคชะตาที่ยากต่อการควบคุม นั้น ก็มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงธรรมชาติของปัจจัยดังกล่าวด้วยเช่นกัน เพื่อที่จะได้รู้ว่า จะจัดการหรือใช้ประโยชน์จากปัจจัยดังกล่าวได้อย่างไร ทักษะหลายตอนในศิลปะแห่ง สงครามของชุนวูนั้น ชี้ให้เห็นว่าชุนวูได้พยายามที่จะแนะนำให้บรรดาผู้บังคับบัญชาได้รู้ถึงการ ใช้ ประโยชน์จากโชคชะตา เป็นต้นว่าชุนวูได้ยกตัวอย่างถึงการโจมตีด้วยไฟ ที่ต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนบาง อย่างเช่น ลมฟ้าอากาศและวันเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากนอกเหนือการควบคุม ดังชุนวูกล่าวว่า

“การโจมตีด้วยไฟ ต้องมีปัจจัยเกื้อหนุนบางอย่าง ซึ่งยามปกติต้องเตรียมให้พร้อม การ วางเพลิงต้องดูลมฟ้าอากาศและวันเวลา หมายความว่า อากาศต้องแห้งแล้ง เป็นวันที่พระจันทร์ เสวยฤกษ์ระหว่างกลุ่มดาวนุรพาชาดม (จี้) กลุ่มดาวอุตรรัทราบท (ปี้) กลุ่มดาวอุตรผลคูณี (อี้) และกลุ่มดาวหัสตะ (เจิ้น) ซึ่งลมจะพัดจัด

การโจมตีด้วยไฟต้องเตรียมกำลังสนับสนุน ตามผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการ โจมตีด้วยไฟให้ลักษณะข้างต้น ถ้าวางเพลิงจากในค่ายข้าศึก ต้องโจมตีซ้ำเดิมจากนอกค่าย ถ้า ไฟลุกไหม้แล้ว แต่ในค่ายยังเงียบสงบ ต้องรอดูที่ทำ อย่าเพิ่งว่าความเข้าโจมตี เมื่อเพลิงลุกไหม้แล้ว ถ้าควรซ้ำเดิม จงโจมตีทันที ถ้าไม่ควร จงระงับเสีย

ถ้าวางเพลิงจากนอกค่ายได้ ก็จงวางเพลิงในเวลาที่เหมาะสม ไม่จำเป็นต้องมีการ ประสานจากด้านในค่าย ถ้าวางเพลิงด้านเหนือลม ก็ไม่ควรบุกโจมตีด้านใต้ลม

ถ้าลมพัดนานตอนกลางวัน มักสงบตอนกลางคืน

กองทหารต้องรู้วิธีโจมตีด้วยไฟทั้งห้าลักษณะข้างต้นอย่างพลิกแพลง และระวังป้องกัน โดยคาดการณ์ล่วงหน้า

การใช้ไฟช่วยโจมตี จะได้ผลเด่นชัด ส่วนการใช้ไฟช่วยโจมตี จะได้พลังการโจมตี เข้มแข็ง นำตัดขาดแบ่งแยกกำลังข้าศึกได้ แต่ทำให้ข้าศึกสิ้นยุทธปัจจัยไม่ได้⁹⁷

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78-79.

ทัศนศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชุนวูก็ไม่ได้เห็นว่าปัจจัยภายนอกทั้งหลายนั้นอยู่นอกเหนือการควบคุมและเป็นโชคชะตาที่ต้องยอมจำนน หากแต่ปัจจัยภายนอกดังกล่าวนั้นก็มีความธรรมชาติและวิถีทางในตัวเอง แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแปรผันในตัวเอง แต่ก็มีความกฎเกณฑ์ในตัวเองเช่นกัน ดังนั้นผู้บังคับบัญชากองทัพที่ดีและผู้ที่ประสบชัยชนะในสงครามนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงธรรมชาติดังกล่าว เพื่อที่จะสามารถใช้ธรรมชาติของปัจจัยภายนอกดังกล่าวให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองในการสงคราม ซึ่งการที่จะเรียนรู้ได้นั้นต้องอาศัยประสบการณ์หรือความชำนาญ ดังเช่นที่ชุนวูกล่าวไว้ว่า “ผู้ชำนาญการศึกจะสามารถปฏิบัติการไม่พลาดและพลิกแพลงยุทธวิธีได้โดยไม่อัศจรรย์ จึงกล่าวว่า รู้เขารู้เรา สามารถชิงชัยโดยปราศจากภัยอันตราย รู้ดินรู้ฟ้าสามารถชิงชัยโดยสมบูรณ์”⁹⁸

นอกจากนี้ชุนวูยังได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงการใช้อยู่อาศัยจากสภาพภูมิประเทศซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกอย่างหนึ่งซึ่งผู้บังคับบัญชาไม่อาจควบคุมหรือเปลี่ยนแปลงได้ แต่ชุนวูก็ได้ชี้ให้เห็นว่าแม้จะไม่สามารถควบคุมเปลี่ยนแปลงปัจจัยดังกล่าวได้ แต่ก็สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากปัจจัยดังกล่าวได้เช่นกัน การรู้จักใช้ประโยชน์จากปัจจัยดังกล่าวจะสร้างความได้เปรียบในการสงครามให้แก่กองทัพ และเช่นกันเมื่อยามที่ปัจจัยดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะสร้างความสูญเสียหรือความเสียหายเปรียบมาสู่กองทัพก็ย่อมต้องรู้เท่าทันและหลีกเลี่ยงเช่นกัน ดังกล่าวว่า

“พื้นที่มีหกลักษณะคือ พื้นที่ลุ่มจืด พื้นที่เขavn พื้นที่ขั้น พื้นที่แคบ พื้นที่ค้ำชัน และพื้นที่คั่นไกล

พื้นที่ลุ่มจืด คือพื้นที่ที่ฝ่ายเราและข้าศึกล้วนเข้าไปได้ ถ้าอยู่ในพื้นที่ลักษณะนี้ ต้องยึดที่สูงมองได้ได้กว้างไกล และประกันให้กองหลังล้าเสียดเสียดอง เพื่อความได้เปรียบในการสู้รบ

พื้นที่เขavn คือพื้นที่ที่เข้าง่ายออกยาก ถ้าจู่โจมโดยที่ข้าศึกไม่ได้เตรียมพร้อม ก็เอาชนะได้ ถ้าจู่โจมโดยที่ข้าศึกเตรียมพร้อม จะเสียเปรียบมาก มิเพียงเอาชนะไม่ได้ ยังถอยลำบากด้วย

พื้นที่ขั้น คือพื้นที่ที่ทั้งฝ่ายเราและข้าศึก ต่างรุกรบไม่สะดวก ถ้าอยู่ในพื้นที่ลักษณะนี้ ถึงข้าศึกใช้อุบายหลอกล่อ ก็ไม่ควรออกรบ ควรแสวงถอย ล่อข้าศึกยกพลตามมากิ่งหนึ่ง ค่อยตีย้อนอย่างฉับพลัน ก็จะได้ชัย

พื้นที่แคบ คือพื้นที่ที่เราควรแย่งยึดก่อน แล้ววางกำลังปิดปากช่องแคบให้แน่นหนา หากข้าศึกเป็นฝ่ายยึดก่อน อีกทั้งมีกำลังรักษาการมากพอ ก็ไม่ควรตีหัก หากข้าศึกมีกำลังรักษาการเบาบาง ก็ควรเข้าตี

พื้นที่ค้ำชัน คือพื้นที่ที่หากฝ่ายเรายึดได้ จะต้องควบคุมเนินสูงที่มองได้กว้างไกล รอคอยข้าศึก หากข้าศึกยึดได้ ก็ไม่ควรไปทำรบหรือฝืนรบ เพราะจะเสียเปรียบ

พื้นที่คั่นไกล คือพื้นที่ที่หากทั้งสองฝ่ายมีกำลังทหารกำลังกัน ก็ไม่ควรไปทำรบหรือฝืนรบ เพราะจะเสียเปรียบ

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

ข้างต้นนี้คือวิธีใช้ภูมิประเทศให้เป็นประโยชน์ ซึ่งแม่ทัพผู้แบกรับภารกิจใหญ่หลวง พึง
พิจารณาให้ถ่องแท้⁹⁹

แม้ว่าปัจจัยภายนอกที่กล่าวมานั้นจะเป็นเหมือนโชคชะตาที่ไม่อาจควบคุมได้ แต่ผู้บังคับบัญชา
กองทัพที่ดีย่อมจะต้องรู้ที่จะเล่นกับโชคชะตาดังกล่าว และการเล่นอยู่บนพื้นฐานของการวางแผนก็ย่อม
สร้างประโยชน์ให้แก่กองทัพ ตรงกันข้าม การเล่นกับโชคชะตาโดยไม่วางแผนและไม่ได้เข้าใจในธรรมชาติ
ของปัจจัยภายนอกเหล่านั้นก็ย่อมนำมาซึ่งความพ่ายแพ้สูญเสียแก่กองทัพได้เช่นเดียวกัน และจากที่ได้
กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการที่จะวางแผนและเรียนรู้ที่จะบริหารโชคชะตาในการสงครามได้นั้น
จำเป็นที่จะต้องรู้และใช้ “ความรู้” ซึ่งในที่นี้ก็คือศิลปะแห่งสงครามนั่นเอง

3.6 สรุป

แม้ว่าเราไม่อาจหาข้อสรุปในเรื่องยุคสมัยงานเขียนของซุนจื๊อได้ และยังไม่แน่ชัดว่าซุนจื๊อมี
ตัวตนจริงหรือไม่ แต่เราก็ได้รู้ว่าทัศนะในสงครามของซุนจื๊อเป็นเรื่องของความสูญเสียและการแสวงหา
ผลประโยชน์เป็นสำคัญ นอกจากนี้จากการศึกษาในประเด็นเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามจาก
งานเขียนของซุนจื๊อ ผู้เขียนยังได้พบสิ่งที่ซุนจื๊อพยายามจะสะท้อนออกมานั้นก็คือ “ความรู้ความ
เชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงคราม” ซึ่งศิลปะแห่งสงครามนั้นมีใช้เพียงแค่วิธีการสู้รบในทางกำลังกายเพียง
อย่างเดียว แต่หมายถึงในทางสติปัญญาอีกด้วย

สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นก็คือความคิดในเรื่องอำนาจในเหตุแห่งอำนาจทั้งสามซึ่งก็คือ การ
สูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจ โดยในบริบทแห่งสงคราม คนทั่วไปมักเข้าใจว่าเป็น
โอกาสในการแสวงหาอำนาจ แต่สำหรับซุนจื๊อกลับเห็นว่าควรที่จะไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนเสียก่อน เพราะเป็น
เรื่องความเป็นความตายของประเทศชาติ ทั้งยังย้ำเตือนผู้ปกครองว่าควรทำสงครามด้วยเหตุผล ไม่ใช่
ด้วยอารมณ์ และเมื่อก่อสงครามแล้วก็ย่อมต้องให้สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็วเพราะหากยืดเยื้อก็ย่อมจะ
สิ้นเปลืองทรัพยากรเป็นอย่างมาก รวมทั้งกำลังพลที่ออกรบก็จะอ่อนล้าซึ่งจะทำให้พ่ายแพ้สงครามได้
โดยง่าย ดังนั้น การทำสงครามโดยไม่ไตร่ตรองก่อนที่จะทำและในระหว่างที่ทำ ก็จะทำให้สงครามนั้น
ยืดเยื้อและเปลืองทรัพยากร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ปกครองเสียอำนาจได้โดยง่าย หรืออาจกล่าวได้ว่า เมื่อ
ปราศจากความรู้ความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงคราม ผู้ปกครองและรัฐนั้นก็ย่อมพินาศลงได้

ขณะที่การขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจนั้น จริงอยู่ที่สามารถกล่าวได้ในทางกลับกันกับการ
สูญเสียอำนาจ นั่นคือ การสงครามที่ได้วางแผนและไตร่ตรองเป็นอย่างดี ทั้งนี้การที่จะแสวงหาประโยชน์
จากสงครามได้นั้น ย่อมที่จะต้องเรียนรู้และเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามอย่างถ่องแท้ ซึ่งสิ่งที่ซุนจื๊อเสนอ
คือการทำความเข้าใจในปัจจัยพื้นฐานทั้งห้าประการ ได้แก่ มรรค ฟ้า ดิน แม่ทัพ ภู และแม้ว่าในหลาย

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-66.

ปัจจัยเป็นสิ่งที่เราควบคุมได้ แต่มีสองปัจจัยคือ ฟ้า ดิน ที่เราไม่สามารถควบคุมมันได้ แต่เราสามารถใช้ประโยชน์หรือเลี่ยงอันตรายที่เกิดขึ้นจากมันได้

ทั้งนี้ในสภาวะสงคราม ผู้ที่สามารถควบคุมหรือใช้ประโยชน์จากปัจจัยทั้งห้าได้เป็นอย่างดี ย่อมสามารถนำพากองทัพไปสู่หลักชัยได้สำเร็จ เป็นการแสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำของผู้ปกครองหรือแม่ทัพที่สามารถจะสั่งการให้ทหารปฏิบัติภารกิจที่แม้ว่าจะเสี่ยงอันตรายถึงแก่ชีวิตได้เป็นผลสำเร็จ และปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำอย่างเด่นชัดคือ มรรค แม่ทัพ กฎ โดยมรรคคือความสามารถของผู้ปกครองที่ทำให้ประชาชนเห็นพ้องในสิ่งที่เขากระทำ ซึ่งสิ่งนี้จะก่อให้เกิดความร่วมมือในการประกาศสงครามสำหรับแม่ทัพแล้ว สติปัญญา ความกล้าหาญ ความเคร่งครัดในกฎระเบียบ ความเที่ยงธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ รวมถึงการมีวาจาสัตย์ที่แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีและความน่าเชื่อถือ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ในตัวแม่ทัพย่อมเป็นที่ปรารถนาแก่รัฐที่จะกระทำสงครามเพราะมีความเป็นไปได้มากที่แม่ทัพเหล่านี้จะชนะในสงคราม ส่วนกฎนั้น หากกองทัพนั้นไม่มีการระเบียบวินัยและการฝึกซ้อมกำลังพลเป็นอย่างดีแล้ว ถึงแม่ทัพจะมีความสามารถเพียงใดก็คงไม่สามารถบังคับบัญชากำลังพลได้อย่างเต็มที่นัก

อย่างไรก็ตามความรู้ในศิลปะแห่งสงครามนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวทั้งหมด โดยหลักแล้วคือความยืดหยุ่นหรือการนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์ ดังนั้น ไม่มีใครบอกได้แน่ชัดว่าเมื่อถึงเหตุการณ์เช่นนี้ วิธีการใดจึงจะเหมาะสมที่สุด เป็นแต่เพียงภาพกว้างๆ ซึ่งความรู้ในศิลปะแห่งสงครามเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันได้ แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะนำไปใช้แล้วประสบผลสำเร็จ อย่างที่ซุนจื๊อกล่าวมาให้แม่ทัพเป็นเช่นน้ำที่คล้อยไปสภาวะการณ์ ดังนั้นความรู้ที่ว่านี่จึงน่าจะหมายความว่าความเข้าใจในศิลปะแห่งสงคราม และความสามารถนำไปประยุกต์ใช้อย่างรอบคอบนั่นเอง

สำหรับซุนจื๊อแล้ว อำนาจทางการทหารในกองทัพดูจะขึ้นอยู่กับแม่ทัพเป็นหลัก ผู้ปกครองไม่สามารถแทรกแซงได้ เว้นแต่ผู้ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงคราม ซึ่งในบริบทของซุนจื๊อนั้นกองทัพดูจะเป็นเครื่องแสดงอำนาจทางการเมืองที่ดีที่สุด หากผู้ปกครองเบาปัญญาในศิลปะชนิดนี้แล้ว ก็ย่อมจะทำให้อำนาจทางการเมืองของตนเองสั่นคลอนไปด้วย เพราะในบริบทแห่งสงครามบทบาทของอำนาจทางการทหารเป็นสิ่งสำคัญและล้ำหน้ากว่าอำนาจทางการเมือง

บทที่ 4

การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงคราม ของมาคิอาเวลลิกับซุนจื๊อ

ในบทที่ 4 นี้จะเป็นการเปรียบเทียบแนวความคิดของมาคิอาเวลลิตั้งกับซุนจื๊อในประเด็นเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำและการสงคราม โดยการเปรียบเทียบดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานบริบทของภาวะสงครามเป็นหลัก ซึ่งแน่นอนว่าสำหรับผู้ศึกษาที่ศึกษาอย่างจริงจังแล้วจะพบว่า การที่เจ้าผู้ปกครองจะมีอำนาจนั้นดูจะมีปัจจัยต่างๆมากมายที่มีส่วนส่งเสริม ไม่ได้มีเฉพาะเพียงอำนาจทางการทหารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อย่างไรก็ตามตามปฏิเสฐไม่ได้ว่าเมื่อกล่าวถึงสภาวะสงครามแล้วมาคิอาเวลลิตกลับเห็นว่าอำนาจทางการทหารนั้นกลับกลายเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่ออำนาจของเจ้าผู้ปกครองอย่างมาก ดังที่มาคิอาเวลลิตได้กล่าวไว้ในบทนำของ *The Art of War* ของตนว่า “จาร์ตประเพณีที่ดีงาม แต่ปราศจากการสนับสนุนจากกองทัพ ก็จะประสบกับความเสียหาย เหมือนอย่างปราสาทที่สวยงามที่เมื่อปราศจากหลังคาก็ไม่มีอะไรที่จะป้องกันมันจากฝนได้”¹ ข้อความใน *The Art of War* ดังกล่าวนั้นย่อมชี้ให้เห็นว่าในสายตาคมของมาคิอาเวลลิตแล้ว การสงครามและกองทัพนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นสิ่งสำคัญที่จะปกป้องรัฐรวมถึงจาร์ตประเพณีที่รัฐได้เก็บสะสมมา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในมุมมองของมาคิอาเวลลิตแล้วอำนาจทางการทหารย่อมเป็นรากฐานที่สำคัญของอำนาจทางการเมือง ทั้งต่อตัวเจ้าผู้ปกครองเอง และรวมถึงไปรัฐด้วย

อย่างไรก็ตามไม่ได้มีมาคิอาเวลลิตเพียงคนเดียวที่เห็นว่าอำนาจทางการทหารมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมือง จะพบว่าซุนจื๊อก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของอำนาจทางการทหารและกองทัพต่อรัฐและเจ้าผู้ปกครองไว้อย่างน่าสนใจเช่นกัน ดังที่กล่าวว่า “อันการสงครามนั้น คือวิถีแห่งการคงอยู่หรือล่มสลายของประเทศชาติ เป็นเรื่องใหญ่ของรัฐ เกี่ยวพันกับชีวิตไพร่พลและราษฎร จะไม่พินิจพิจารณาหาได้ไม่”² จากข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการทหารกับอำนาจทางการเมืองของซุนจื๊อนั้นย่อมไม่แตกต่างไปจากความคิดของมาคิอาเวลลิตแต่อย่างใด โดยเฉพาะในประเด็นที่เห็นว่าการสงครามนั้นเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่และสำคัญอย่างมากสำหรับรัฐในฐานะเป็นสิ่งที่จะตัดสินการดำรงอยู่หรือล่มสลายลงของรัฐนั่นเอง

จริงอยู่ที่การศึกษาเกี่ยวกับความคิดเรื่องอำนาจในงานของมาคิอาเวลลิตที่มีอยู่อย่างมากมายนั้น มักไม่ค่อยเห็นว่ประเด็นเรื่องทางการทหารและกองทัพจะเป็นสิ่งสำคัญอันดับต้นๆที่ได้รับกรกล่าวถึงว่ามีความสัมพันธ์ต่ออำนาจทางการเมืองของเจ้าผู้ปกครองและรัฐ อย่างไรก็ตามปฏิเสฐไม่ได้ว่า *The Art of War*

¹Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan Gilbert (Durham: Duke University Press, 1989), p. 566.

²ซุนจื๊อ, *พิชัยสงครามของซุนจื๊อ*, แปลโดย อธิคม สวัสดิ์ปัญญาณ (กรุงเทพฯ: เต้าประยุคต์, 2546), หน้า 29.

ของมาคิอาเวลลีนั้นกลับเป็นสิ่งที่ยืนยันว่ามาคิอาเวลลีไม่ได้ละเลยที่จะกล่าวถึงความสำคัญของการสงครามไว้ในฐานะปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งมีผลต่ออำนาจของเจ้าผู้ปกครองและรัฐอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงความสำคัญระหว่างอำนาจทางการทหารกับอำนาจทางการเมืองไว้ตั้งแต่เบื้องต้นและเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาดังปรากฏอยู่ในตอนต้นของบทนำ ซึ่งได้กล่าวเปรียบเทียบการทหารและกองทัพว่าเป็นดังหลังคาที่ปกป้องปราสาทให้พ้นความเสียหายจากฝนนั่นเอง นอกจากนี้มาคิอาเวลลียังชี้ให้เห็นว่าในสภาวะสงครามแล้วอำนาจทางการทหารนั้นย่อมขยายขอบเขตเข้าครอบคลุมพื้นที่อำนาจทางการเมืองมากขึ้น ดังที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงธรรมชาติของการสงครามที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าหาอำนาจทางการเมืองของมนุษย์ไว้ว่า “ในช่วงเวลาสงคราม คนเรามีโอกาสที่จะเข้าถึงอำนาจและให้พยายามใช้โอกาสนั้นให้มากที่สุด”³ จากข้อความดังกล่าวย่อมชี้ให้เห็นว่ามาคิอาเวลลีเห็นว่าในภาวะสงครามนั้นย่อมมีความแตกต่างไปจากสภาวะปกติ โดยเฉพาะในประเด็นการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งย่อมชี้ให้เห็นว่าในภาวะสงครามนั้นอำนาจทางการทหารย่อมขยายเข้าครอบคลุมพื้นที่อำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่มีความสามารถอันหมายถึงความสามารถซึ่งมาคิอาเวลลีมักจะเรียกว่า “คุณธรรม” และมีกองกำลังเป็นของตนเองก็ย่อมมีโอกาสที่จะเข้าถึงอำนาจทางการเมืองได้มากขึ้นเช่นกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อนั้นต่างก็เห็นเหมือนกันว่าการสงครามนั้นมีความสำคัญยิ่งสำหรับรัฐและผู้ปกครอง แม้ว่าเราอาจจะเห็นว่าในกรณีของซุนจื๊อนั้นย่อมชัดเจนเป็นอย่างยิ่งว่าได้กล่าวถึงความสำคัญของการสงครามไว้ในฐานะสิ่งที่จะตัดสินการดำรงอยู่ของรัฐว่าจะดำรงอยู่หรือล่มสลายไว้อย่างชัดเจน แต่ในกรณีของมาคิอาเวลลีที่เปรียบเทียบว่าการทหารนั้นเปรียบเสมือนหลังคาที่ปกป้องปราสาทที่ภายในตกแต่งสวยงามให้พ้นจากฝนนั้น ก็อาจจะมึนงงบางอย่างที่ซ่อนให้เห็นว่าการสงครามในบริบทของทั้งของมาคิอาเวลลีกับซุนจื๊อนั้นอาจจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งหากพิจารณาจากบริบทจะพบว่าในกรณีของซุนจื๊อนั้นชัดเจนเป็นอย่างยิ่งว่า ในสมัยของซุนจื๊อนั้นสงครามเป็นสิ่งที่จะตัดสินการดำรงอยู่หรือล่มสลายของรัฐต่างๆ จึงเป็นได้ว่าการที่นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า ซุนจื๊อมีชีวิตอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างยุคฤดูใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วงกับยุคสงครามระหว่างรัฐนั้นย่อมมีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อยู่อย่างหนึ่งซึ่งควรนำมาใช้พิจารณาว่า ทำไมซุนจื๊อถึงพยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของการสงครามที่มีต่อรัฐ ซึ่งเราจะพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีรัฐน้อยใหญ่มากมายหลายร้อยรัฐ แต่เมื่อเข้าสู่ยุคสงครามระหว่างรัฐนั้นรัฐทั้งหลายก็ต่างรบพุ่งทำสงครามกัน จนท้ายที่สุดรัฐต่างๆ ที่มีมากมายหลายร้อยรัฐนั้นก็เหลืออยู่เพียงไม่กี่รัฐ บ้างก็ล่มสลายหรือบ้างก็ถูกผนวกเข้ากับรัฐใหญ่ที่มีกำลังกล้าแข็งกว่า ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้เองที่อาจจะเป็นสิ่งที่ไซปริศนาบางอย่างที่ซ่อนและสื่อในงานเขียนของซุนจื๊อไว้ก็ได้

ส่วนบริบทของมาคิอาเวลลีนั้นก็มีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์บางอย่างที่น่าสนใจอย่างมาก และก็อาจจะเป็นสิ่งที่ไซปริศนาว่าทำไมมาคิอาเวลลีถึงเปรียบเทียบการสงครามไว้ดังหลังคาของปราสาทที่ปกป้องสิ่งต่างๆ ทั้งหลายที่อยู่ในปราสาทให้พ้นความเสียหายจากฝน ในแง่หนึ่งหากพิจารณาภาพรวมของ The Art of

³ Ibid., p.718.

War ก็จะมีว่าสิ่งที่มาคิอาเวลลีต้องการสื่อสารถึง ลอเรนโซ เดอ ฟิลิปโป สดอทซี ก็คือการพยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมืองในอิตาลีนั่นเอง ซึ่งหากพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายหลักของมาคิอาเวลลีดังกล่าวแล้ว ก็อาจเป็นไปได้ที่ว่าทำไมมาคิอาเวลลีถึงสื่อให้เห็นว่าความเสียหายอันเนื่องมาจากสงครามนั้นเปรียบได้กับฝน เพราะอันที่จริงแล้วฝนนั้นแม้จะทำความเสียหายให้กับสิ่งต่างๆที่ตกแต่งประดับประดาในปราสาท แต่ก็ไม่ได้ทำลายโครงสร้างต่างๆของปราสาทแม้แต่บ่อย ดังนั้นการที่มาคิอาเวลลีได้เปรียบเทียบการสงครามว่าเป็นเหมือนฝนซึ่งพร้อมที่จะทำลายสิ่งสวยงามต่างๆในปราสาทนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้ว่ามาคิอาเวลลีต้องการสื่อให้เห็นว่าการทำลายจากสงครามซึ่งถูกเปรียบเทียบว่าเป็นการทำลายของฝนนั้นย่อมมีลักษณะพิเศษที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่งก็คือ การทำลายดังกล่าวเป็นการทำลายที่ไม่เบ็ดเสร็จ ดังนั้นความเสียหายต่างๆที่เกิดขึ้นจากการสงครามนั้นก็อาจที่จะถูกฟื้นฟูขึ้นได้เช่นกัน

หากตีความตามเหตุผลนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกที่มาคิอาเวลลีไม่ได้เปรียบเทียบการสงครามกับสิ่งอื่นๆ ซึ่งอาจทำลายปราสาทได้อย่างเบ็ดเสร็จสิ้นซากมากกว่าฝน และหากพิจารณาประเด็นดังกล่าวก็สอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสงครามในสมัยของมาคิอาเวลลีโดยเฉพาะในคาบสมุทรอิตาลีนั้น เป็นการสงครามที่มีลักษณะพิเศษที่เป็นการช่วงชิงแสวงหาผลประโยชน์มากกว่าจะเป็นการทำลายศัตรูให้ราบคาบลงนั่นเอง ในกรณีของคาบสมุทรอิตาลีในยุคของมาคิอาเวลลีนั้น แม้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นช่วงที่กระแสน้ำฟูลิพิทวิทยาการกำเนิดขึ้นและมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมาก แต่อิตาลีในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นก็มีสภาพที่แตกต่างไปจากเพื่อนบ้านอย่าง สเปน หรือฝรั่งเศส หรือจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากอิตาลีในช่วงเวลาดังกล่าวกลับอยู่ภายใต้สภาพทางการเมืองที่อ่อนแอไร้เอกภาพ สภาพทางการเมืองเวลานั้นคือการถ่วงดุลย์กันระหว่างรัฐต่างๆในคาบสมุทรอิตาลีอันได้แก่ มิลาน เวนิส ฟลอเรนซ์ เนเปิลส์ และรัฐของสันตะปาปา รวมถึงยังมีการรุกรานและแทรกแซงจากมหาอำนาจภายนอก อิตาลีจึงกลายเป็นสนามรบของกองกำลังต่างชาติต่างๆ โดยเฉพาะหลังปี ค.ศ.1494 ที่ไม่มีรัฐใดในคาบสมุทรอิตาลีที่จะมีกองกำลังเข้มแข็งพอที่จะขับไล่กองทหารต่างชาติเหล่านั้นให้พ้นไปจากดินแดนของอิตาลีได้⁴

อย่างไรก็ตามการสงครามที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรอิตาลีเวลานั้น เป็นการสงครามที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือไม่ใช่การสงครามที่มีลักษณะของการทำลายล้างแบบเบ็ดเสร็จ หากแต่เป็นการสงครามเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างรัฐมากกว่า ซึ่งสะท้อนได้จากสิ่งที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวไว้ใน *The Art of War* โดยชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อสงคราม ซึ่งในแง่หนึ่งก็สะท้อนให้เห็นภาพบริบทของอิตาลีในช่วงเวลานั้นเช่นกัน ที่ไม่รู้สึกลัวหวาดกลัวในสงครามมากเท่าหวาดกลัวในภาษีเพราะสงคราม

⁴Felix Gilbert, "Machiavelli : The Renaissance of the Art of War" in *Maker of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, ed. Peter Paret (Oxford: Clarendon Press, 1986), p.14.

ในสมัยนั้นไม่ได้มาพร้อมกับการทำลายล้างอย่างสิ้นเชิง⁵ บริบททางประวัติศาสตร์เหล่านี้ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจต่อเนื้อหาและความคิดที่ทั้งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อได้ถ่ายทอดลงในงานเขียนอย่างมาก อย่างไรก็ตามแม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์ของมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคนก็เห็นว่าการสงครามนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่งสำหรับรัฐ นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่ออำนาจทางการเมืองของเจ้าผู้ปกครองด้วยเช่นกัน

4.1 ทักษะเรื่องธรรมชาติของสงคราม : การเปรียบเทียบ

ในการศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ และการสงครามนั้น การกล่าวถึงประเด็นเรื่องธรรมชาติของการสงครามย่อมมีความสำคัญอย่างมากในฐานะที่เป็นพื้นฐานความคิดสำคัญซึ่งจะส่งผลเชื่อมโยงต่อความคิดในเรื่องอื่นๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึงความคิดเรื่องอำนาจและภาวะผู้นำ สำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว เขาได้กล่าวถึงทักษะเกี่ยวกับการสงครามไว้อย่างน่าสนใจว่า การสงครามนั้นอุบัติขึ้นเนื่องจากธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติที่ชั่วร้ายอยู่ในตัวเองและถูกครอบงำด้วยกิเลส (passion) ไม่ว่าจะเป็ความต้องการที่จะครอบครองที่ดิน กำลังคน ความมั่งคั่งร่ำรวย และผลประโยชน์อื่นใดที่มีใช้ของตน หรือเป็นของตนแต่ปรารถนาที่จะครอบครองต่อไป ซึ่งเมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมก็ย่อมก่อให้เกิดความขัดแย้งจนแปรสภาพความรุนแรงนั้นให้กลายเป็นสงครามขึ้นมาได้ โดยเฉพาะความขัดแย้งนั้นเกิดมาจากการแย่งผลประโยชน์ร่วมกันในสังคม ซึ่งมาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดสงครามในหลายๆกรณีเป็นต้นว่า ความทะเยอทะยานของเจ้าผู้ปกครอง ความอดอยาก การหลีกเลี่ยงการลงทัณฑ์ การคาดคะเนที่ผิดพลาด และความจำเป็น

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากภาพรวมความคิดของมาคิอาเวลลีในเรื่องธรรมชาติของสงคราม จะพบว่าสามารถแบ่งสาเหตุที่ขับเคลื่อนให้มนุษย์ทำสงครามออกได้เป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกคือสาเหตุที่ทำให้เกิดสงครามที่มีลักษณะจำกัด ซึ่งมาคิอาเวลลีกล่าวว่าเป็นผลมาจากความทะเยอทะยานของเจ้าผู้ปกครองที่มีความต้องการสร้างและขยายอาณาจักรของตนเองออกไป อย่างไรก็ตามในสายตาของมาคิอาเวลลีแล้วสงครามที่เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุผลนี้ เป็นสงครามที่ก่อให้เกิดความเสียหายในวงจำกัดเพราะเป็นการต่อสู้ระหว่างเจ้าผู้ปกครองและรัฐเพื่ออำนาจในการปกครองดินแดน โดยไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนภายในรัฐ นอกเหนือจากการตกเป็นเชลยของฝ่ายที่ชนะ ในขณะที่สงครามที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนมีความอดอยากหรือจากภัยสงครามจึงอพยพเข้าสู่ดินแดนใหม่เพื่อตั้งถิ่นฐาน ซึ่งสงครามในลักษณะนี้ย่อมแตกต่างไปจากสงครามในรูปแบบแรก เพราะผู้ชนะย่อมเข้าครอบครองทุกอย่างและผู้อยู่

⁵Nicolo Machiavelli, "The Art of War". In *Machiavelli : the chief works and others*, trans. Allan Gilbert, pp. 622-623.

อาศัยเดิมน้อมถูกขับไล่หรือถูกฆ่า สงครามที่เกิดจากสาเหตุดังกล่าวนี้ย่อมมีความรุนแรงและน่าหวาดกลัวมากที่สุด⁶

ส่วนซุนจื๊อนั้นกลับมองว่าสงครามนั้นเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์เป็นเรื่องหลัก ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการสงครามก็คือการเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐนั่นเอง เป็นวิธีการแสวงหาข้อยุติและทางออกด้วยวิถีทางของความรุนแรง สงครามในทัศนะของซุนจื๊อนั้นจึงเป็นเรื่องของการคำนวณผลประโยชน์ในลักษณะของ “การได้” และ “การเสีย” จากการทำสงคราม ซึ่งหากพิจารณาถึงคำกล่าวของซุนจื๊อที่ว่า “อันการสงครามนั้น คือวิถีแห่งการคงอยู่หรือล่มสลายของประเทศชาติ”⁷ อย่างไรก็ตามคำว่า “คงอยู่” นั้นย่อมหมายความว่าทั้งในส่วนที่เป็นการปกป้องรักษารัฐของตนไว้จากการรุกรานของรัฐอื่น และรวมไปถึงการคงอยู่ในลักษณะที่รัฐของตนเองเป็นฝ่ายเข้ารุกรานรัฐอื่นด้วยเหตุผลของการขยายดินแดนหรือแสวงหาผลประโยชน์อื่นๆอันจะไดจากการสงครามไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรหรือความมีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งแน่นอนว่าหากรัฐที่เป็นฝ่ายเข้ารุกรานนั้นได้รับชัยชนะย่อมจะได้ในสิ่งที่ปรารถนา แต่หากพ่ายแพ้ก็ย่อมทำให้รัฐที่เป็นฝ่ายเข้ารุกรานนั้นล่มสลายและสูญเสียได้เช่นกัน ซึ่งความพ่ายแพ้หรือนัยหนึ่งก็คือผลเสียของสงครามนั้นก็ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ซุนจื๊อได้กล่าวเตือนผู้ปกครองให้ได้พิจารณาถึงผลร้ายจากการสงครามให้ถ่วงถี่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่าใช้จ่ายอันมหาศาลที่ต้องใช้ในการทำสงคราม กำลังพลจำนวนมากที่จะถูกดึงไปใช้ในภาคการผลิต โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังจะยิ่งสูญเสียทรัพยากรจำนวนมากหากทำสงครามเป็นเวลานาน ผลร้ายของการทำสงครามเหล่านี้เป็นสิ่งที่ซุนจื๊อกล่าวเตือนให้ผู้ปกครองพิจารณาถี่ถ้วนถี่ก่อนที่จะดำเนินการสงครามใดๆ โดยเฉพาะผู้ปกครองที่คิดจะแสวงหาประโยชน์จากการสงคราม เพราะไม่มีผู้ใดที่จะได้รับเพียงแต่ประโยชน์จากการสงครามแต่เพียงฝ่ายเดียว

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบความคิดในเรื่องธรรมชาติของสงครามระหว่างมาคิอาเวลลีกับซุนจื๊อ

ธรรมชาติของสงคราม	
มาคิอาเวลลี	ซุนจื๊อ
1. การสงครามเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับในฐานะสิ่งที่จะปกป้องอำนาจทางการเมือง	1. สงครามเป็นเครื่องตัดสินการดำรงอยู่หรือดับสูญของรัฐ และมีแนวโน้มต่อการสูญเสีย
2. สงครามเกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะความอยากและกิเลส (Passion)	2. สงครามเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของมนุษย์
3. สงครามเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์เป็นหลัก	3. เป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์
4. สงครามมีกฎเกณฑ์ของตัวเอง และคุณธรรม (Virtu) ในการสงครามย่อมแตกต่างไปจากคุณธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะคุณธรรมทางศาสนา	4. สงครามมีกฎเกณฑ์ของตัวเอง เป็นวิถีแห่งกลอุบายและการหลอกลวง

⁶Nicolo Machiavelli, *The Discourses*, edited with intro. Bernard Crick, trans. Leslie J. Walker (SJ: Penguin Books, 1987), pp. 294-295.

⁷ซุนจื๊อ, *พิชัยสงครามของซุนจื๊อ*, แปลโดย อธิคม สวัสดิ์ปัญญาณ, หน้า 29.

จะเห็นได้ว่าสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วความปรารถนา (Passion) ในผลประโยชน์ต่างๆอันเกิดจากธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์คือความชั่วร้ายและกิเลสนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดสงครามขึ้นมา ในขณะที่ซุนจื๊อนั้นเห็นว่าสงครามนั้นเป็นทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์ ในทางตรงกันข้าม สงครามก็เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การสูญเสียผลประโยชน์ได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นก็อาจตีความได้ว่า สำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว กิเลสหรือธรรมชาติของมนุษย์เป็นตัวที่ก่อให้เกิดสงคราม แต่ซุนจื๊อนั้นกลับมองว่าสงครามเป็นสิ่งที่ตอบสนองต่อกิเลสของมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเป็นเหตุแห่งสงคราม ขณะที่ซุนจื๊อนั้นกลับมองว่าการสงครามนั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นมุมมองของมาคิอาเวลลีกับซุนจื๊อนั้นย่อมแตกต่างกันกล่าวคือมาคิอาเวลลีนั้นเริ่มมองจากเหตุคือธรรมชาติของมนุษย์ไปสู่ผลซึ่งก็คือสงคราม ส่วนซุนจื๊อนั้นกลับตั้งต้นที่สงครามซึ่งคือผลแล้วจึงย้อนไปสรุปหาเหตุหรือธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง

นอกจากทัศนคติที่เห็นว่าการสงครามเป็นเรื่องของประโยชน์เป็นด้านหลักแล้ว ยังมีอีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นธรรมชาติของการสงครามที่ทั้งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อได้กล่าวถึงไว้อย่างน่าสนใจ นั่นก็คือการที่สงครามนั้นมีกติกานในตัวเอง รวมถึงประเด็นเรื่อง “คุณธรรม” (Virtu) ของการสงครามที่มีความแตกต่างไปจาก “คุณธรรม” (Virtu) ตามความหมายทั่วไปที่เข้าใจกัน โดยจะพบว่าสำหรับซุนจื๊อแล้ว การสงครามนั้นไม่มีวิถีทางในตัวเองนั่นซึ่งก็คือเป็นเรื่องของการใช้กลอุบายและการหลอกลวง ในทัศนะของซุนจื๊อการที่จะได้รับชัยชนะในสงครามนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปกปิดความจริงไม่ให้คู่ต่อสู้ได้รับรู้ การปกปิดความจริงดังกล่าวนี้คือวิธีการหนึ่งในการสร้างความได้เปรียบเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ การแสดงออกอย่างหนึ่งไม่ใช่หลักประกันว่า จะต้องดำเนินการไปตามนั้น ซึ่งหากพิจารณาจากศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อจะพบว่าซุนจื๊อได้ปฏิเสธเรื่องของความจริงไปตรงมาอย่างสิ้นเชิง และเพื่อให้ได้รับชัยชนะและบรรลุจุดมุ่งหมาย ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ย่อมกระทำได้และถูกต้องเสมอ เช่นการที่ซุนจื๊อแนะนำให้ทำการโจมตีข้าศึกในช่วงเวลาที่ข้าศึกไม่ได้เตรียมพร้อม หรือการใช้กลอุบายต่างๆเพื่อหลอกล่อและสร้างความได้เปรียบเหนือศัตรู ย่อมชี้ให้เห็นว่า “คุณธรรม” หรือความจริงไปตรงมาอย่างที่มีจะเข้าใจกันนั้น ย่อมไม่สามารถใช้ได้ในกติกานของการสงคราม เพราะการสงครามนั้นมีกติกานของตัวเอง และหากผู้ปกครองคนใดไม่รู้จักรักที่จะใช้กติกานให้ถูกต้องกับสถานการณ์ ผลก็คือยอมนำมาซึ่งความพ่ายแพ้ในที่สุด

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบ “คุณธรรม” ตามความเห็นของซุนจื๊อแล้ว จะพบว่าย่อมไม่ได้มีความแตกต่างไปจาก “คุณธรรม” ของมาคิอาเวลลีแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วมีความชัดเจนเป็นอย่างยิ่งว่าสิ่งที่เรียกว่า “คุณธรรม” สำหรับการเมืองนั้นย่อมมีความแตกต่างไปจาก “คุณธรรม” ของศาสนา โดยเฉพาะสิ่งที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าสำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว การเมืองย่อมมีและควรจะมีกฎเกณฑ์ของตนเอง และไม่ควรจะยอมรับกฎเกณฑ์อื่นใดหรือจากแหล่งอื่นใดที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการเอาชนะหรือการ

ได้เปรียบเหนือผู้อื่น^๖ ซึ่งการยืนยันว่าการเมืองนั้นมี “คุณธรรม” เป็นของตนเองดังกล่าวนี้ ก็คือสิ่งที่ได้สร้างให้ มาคิอาเวลลีเป็นที่รู้จักสำหรับคนทั่วไป โดยเฉพาะผลงานเล่มสำคัญคือ *The Prince* ที่มักจะถูกกล่าวว่าเป็น ตัวแทนความคิดทางการเมืองของมาคิอาเวลลี โดยเฉพาะในเรื่องของ “คุณธรรม” ดังกล่าว ซึ่งมักถูกเรียก อย่างรวมๆ ว่า “คติของมาคิอาเวลลี” หรือ “แบบของมาคิอาเวลลี” (*Machiavellianism*) นั้นเอง

อย่างไรก็ตามสำหรับ *The Art of War* นั้นก็อาจมีความแตกต่างไปจาก *The Prince* และหนังสือ เล่มอื่นๆ ของมาคิอาเวลลีก็ได้ โดยเฉพาะในเรื่องของ “คุณธรรม” เพราะสิ่งที่มาคิอาเวลลีเรียกว่า “คุณธรรม” ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มอื่นๆ ของเขาไม่ว่าจะเป็น *The Prince*, *The Discourses* หรือแม้กระทั่ง *The History of Florence* นั้นอาจจะไม่สามารถใช้และกลายเป็นสิ่งเดียวกับ “คุณธรรม” ดังที่ปรากฏใน *The Art of War* ก็ได้ เพราะสิ่งหนึ่งที่ได้ชัดถึงความแตกต่างระหว่าง *The Art of War* กับงานเขียนเล่ม อื่นๆ ก็คือ ในงานเขียนเล่มอื่นๆ ของมาคิอาเวลลีนั้นมักจะปรากฏให้เห็นถึงคุณสมบัติที่ชั่วร้าย เจ้าเล่ห์ และไม่ คำนึงถึงศีลธรรมใดๆ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวเป็นที่สิ่งที่รับรู้โดยทั่วไปว่าหมายถึงภาพพจน์ในแบบของ Machiavellian ยกตัวอย่างเช่นสิ่งที่มาคิอาเวลลีกล่าวไว้ใน *The Prince* บทที่ 17 ว่า “มนุษย์ดีมีผลการตายของ บิดาได้รวดเร็วยิ่งกว่าการสูญเสียมรดกที่บิดาทิ้งไว้ให้” หรือใน *The Discourses* 1.3 ที่กล่าวว่า “มนุษย์ทุกคน ชั่วร้ายและพวกเขาจะแสดงความมุ่งร้ายที่อยู่ภายในจิตใจออกมาเมื่อมีโอกาส...” หรือใน *The History of Florence* ที่กล่าวว่า “ทาสรับใช้ที่จงรักภักดีย่อมจะเป็นทาสตลอดไป เช่นเดียวกับที่คนดีย่อมเป็นคนจนเสมอ ไป” อย่างไรก็ตาม ภาพพจน์เหล่านี้กลับไม่ปรากฏให้เห็นใน *The Art of War* เลย ยิ่งไปกว่านั้นความเลวร้าย ที่ปรากฏใน *The Art of War* เช่นการใช้กลอุบายต่างๆ ในสนามรบนั้น กลับมีอยู่อย่างจำกัด และอาจจะเป็นสิ่ง ที่ให้อภัยได้ในบริบทของสงคราม ทั้งนี้มาคิอาเวลลีก็ไม่ได้พยายามขยายขอบเขตการใช้ประโยชน์จาก คุณสมบัติที่ชั่วร้ายเหล่านั้นจากสนามรบมาสู่การเมืองในยามสงบเหมือนอย่างที่เขาได้กระทำในงานเขียนเล่ม อื่นๆ ของเขา^๗ ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า “คุณธรรม” ใน *The Art of War* จึงอาจจะไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกับ “คุณธรรม” ที่ ปรากฏในงานเขียนเล่มอื่นๆ ของมาคิอาเวลลีก็ได้

สิ่งที่มาคิอาเวลลีเรียกว่า “คุณธรรม” นั้น สำหรับงานเขียน *The Art of War* ผู้ศึกษาเห็นว่า “คุณธรรม” ที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงนั้นน่าจะกินขอบเขตความหมายไปในทางที่เป็น “ความรู้” หรือเป็นสิ่งที่ เรียกว่า “ศิลปะแห่งสงคราม” เพราะมาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เจ้าผู้ปกครองจำเป็นที่ จะต้องเรียนรู้และมีความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงครามเป็นอย่างดี ซึ่ง *The Art of War* นั้นเป็นเหมือนตำรา ที่บอกวิธีแห่งการสงครามแก่เจ้าผู้ปกครอง แต่การที่เจ้าผู้ปกครองจะมีศิลปะแห่งสงครามได้นั้นจำเป็นต้องใช้ ระยะเวลาในการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในทางการทหาร เพราะศิลปะแห่งสงครามนี้แตกต่างไปจาก

^๖นิโคโล มาคิอาเวลลี, *เจ้าผู้ปกครอง*, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 22.

^๗Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's Virtue* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1996), p. 191.

ความรู้หรือศิลปะแขนงอื่นๆที่สามารถเรียนรู้และลอกเลียนได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่ความรู้ในศิลปะแห่งสงครามนั้นจำเป็นต้องมีการฝึกฝนเพื่อที่จะทำให้เจ้าผู้ปกครองรู้ว่าจะจัดตั้งกองกำลังของตนเองอย่างไร และจะจัดองค์กรภายในกองทัพของตนให้ดีได้อย่างไร รวมถึงการใช้อาวุธยุทธโปกรณ์และยุทธวิธีในการรบที่ถูกต้องเหมาะสม กล่าวคือรู้ว่าเมื่อใดควรจะรบ และเมื่อใดควรจะล่าถอย ซึ่งสามารถทำให้เขาฝึกฝนและจัดกองกำลังของตนเองได้ ซึ่งจะส่งผลต่ออำนาจทางการเมืองของเขานั่นเอง

4.2 การเปรียบเทียบเรื่องอำนาจในบริบทของสงคราม

ในส่วนของทัศนะเรื่องอำนาจนี้จะเป็นการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องอำนาจของมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อ โดยเฉพาะในประเด็นสาเหตุแห่งการสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจ อย่างไรก็ตามเป็นที่แน่นอนว่างานเขียนเล่มอื่นๆของมาคิอาเวลลีนั้นย่อมมีความแตกต่างในประเด็นของการสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจที่แตกต่างกันออกไปจาก The Art of War อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามในที่นี้ ผู้ศึกษาขอเน้นพิจารณาในประเด็นของการสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจ เฉพาะในบริบทของการสงครามและเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ใน The Art of War เป็นสำคัญ

ในประเด็นของการสูญเสียอำนาจนั้น ในทัศนะของมาคิอาเวลลีนั้นเห็นว่าทหารรับจ้างอาชีพ (professional soldier) ซึ่งรวมถึงทหารรับจ้างต่างชาตินั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อการสูญเสียอำนาจของเจ้าผู้ปกครองและรัฐนั้นๆ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่ามาคิอาเวลลีได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การที่เจ้าผู้ปกครองนั้นก่อให้เกิดหรือปล่อยให้ทหารอาชีพได้นั้น มีสาเหตุมาจากเจ้าผู้ปกครองรัฐนั้นขาดความรู้และความเชี่ยวชาญในสิ่งที่เรียกว่า "ศิลปะแห่งสงคราม" นั่นเอง ซึ่งเป็นผลให้เจ้าผู้ปกครองเหล่านั้นไม่สามารถที่จะจัดตั้งกองกำลังทหารของตนเองได้ หรือเมื่อจัดตั้งแล้วก็ไม่สามารถบังคับบัญชาและจัดการกองทัพนั้นได้ด้วยตนเอง มาคิอาเวลลีมองว่าผลอันเกิดจากการมีทหารอาชีพในรัฐนั้นๆคือทหารอาชีพเหล่านั้นจะทำให้สงครามนั้นยืดเยื้อไม่สิ้นสุดเพราะทหารเหล่านั้นไม่สามารถเลี้ยงชีพตัวเองได้ในยามสงบ^๒

^๒“เพราะเขา (ทหารอาชีพ) จะไม่เคยถูกคาดหวังว่าเป็นคนดีจากการทำอาชีพซึ่งเขาต้องพยายามอยู่ตลอดเวลาเพื่อที่จะได้รายได้จากสิ่งนั้น เขาต้องเป็นคนละโมภ หลอกหลวง รุนแรง และต้องมีคุณสมบัติซึ่งจำเป็นหลายอย่างที่จะทำให้เป็นคนไม่ดี ทั้งไม่มีใครสามารถฝึกฝนมันเป็นอาชีพได้ คนที่ใหญ่โตก็เช่นเดียวกับคนที่ต่ำต้อย ที่ควรเป็นคนจำพวกอื่น เพราะอาชีพนี้เจือจุนพวกเขาไม่ได้ในยามสงบ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงถูกบังคับให้เชื่อว่าไม่มีวันที่จะมีสันติภาพหรือไม่ก็กลายเป็นคนรวยในช่วงเวลาสงคราม ซึ่งพวกเขาจะดูแลตัวเองได้ในยามสงบ และไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในความคาดหวังทั้งสองประการที่จะถูกพบได้ในคนดี เพราะจากความต้องการที่อยากจะทำเจือจุนตัวของพวกเขาเองตลอดเวลานั้นก็จะทำให้เกิดการปล้นชิงทรัพย์ การกระทำรุนแรง การฆ่า ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ทหารพวกนี้ก็กระทำความผิดต่อเพื่อนของพวกเขาได้มากเท่ากับทำต่อพวกศัตรู และจากการไม่ปรารถนาสันติภาพจึงเกิดการโกหก ซึ่งเป็นสิ่งที่บรรดาแม่ทัพปฏิบัติต่อผู้ที่จ้างพวกเขาเพื่อที่ว่าสงครามจะไม่มีวันสิ้นสุด และถ้าสันติภาพมาเยือน สิ่งที่เกิดขึ้นคือแม่ทัพทั้งหลายซึ่งถูกตัดค่าใช้จ่า และปลดประจำการนั้น จะตั้งธงชัยของพวกเขาอย่างไม่มีข้อแปะเช่นเดียวกับทหารรับจ้าง และไร้ซึ่งความปราณี

นอกจากการที่ทหารอาชีพเหล่านี้จะไม่สามารถเลี้ยงชีพตัวเองได้ยามสงบแล้ว ยังกลายเป็นปัญหาที่เจ้าผู้ปกครองต้องจ่ายเงินให้ทหารอาชีพเหล่านั้นอย่างไม่หยุดหย่อน^๒

ในขณะที่ขุนจื๊อนั้นเห็นว่า ผู้ปกครองที่ปราศจากความรู้ในศิลปะแห่งสงครามหรือหากมีความรู้แต่ไม่พินิจพิเคราะห์การสงครามตาม “ศิลปะแห่งสงคราม” ให้ดีแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้สงครามกินเวลานานจนต้องสูญเสียไพร่พลรวมถึงทรัพยากรเป็นจำนวนมาก และด้วยเหตุที่สงครามกินเวลานานนั้น ย่อมส่งผลให้รัฐต้องเก็บภาษีจากประชาชนมากขึ้นเพื่อนำไปใช้ในกิจการของกองทัพ ซึ่งทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองยังผลให้ประชาชนเกิดการต่อต้านและขับไล่ผู้ปกครองออกจากอำนาจในที่สุด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดในประเด็นเรื่องการสูญเสียอำนาจของมาคิอาเวลลีและขุนจื๊อนั้นย่อมมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือที่มาของการสูญเสียอำนาจของผู้ปกครองนั้นมาจากการ “ขาด” หรือ “ด้อย” ในสิ่งที่เรียกว่า “ศิลปะแห่งสงคราม” ของตัวผู้ปกครองนั่นเอง

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอำนาจระหว่างมาคิอาเวลลีกับขุนจื๊อ

	มาคิอาเวลลี	ขุนจื๊อ
อำนาจของเจ้าผู้ปกครอง	ศิลปะแห่งสงคราม	ศิลปะแห่งสงคราม
การสูญเสียอำนาจ	การที่เจ้าผู้ปกครองไร้ศิลปะแห่งสงครามจนต้องพึ่งพาทหารอาชีพ (Professional Soldier)	การขาดความรู้ของผู้ปกครองและแม่ทัพ และขาดการไตร่ตรองที่รอบคอบในการสงคราม
การขึ้นสู่อำนาจ	เจ้าผู้ปกครองจะขึ้นสู่อำนาจได้ต้องมีกองกำลังของตนเองและมีคุณธรรม (Virtu) ซึ่งก็คือ “ความรู้” ใน “ศิลปะแห่งสงคราม”	ปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ (มรรค, ฟ้า, ดิน, แม่ทัพ และกฎ)
การรักษาอำนาจ	กองทัพประชาชนคือทางออกที่ดีที่สุดสำหรับเจ้าผู้ปกครองในการรักษาอำนาจของตน	ปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ (มรรค, ฟ้า, ดิน, แม่ทัพ และกฎ)

สำหรับประเด็นเรื่องการขึ้นสู่อำนาจ แม้ว่ามาคิอาเวลลีและขุนจื๊อจะไม่ได้กล่าวประเด็นดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนในงานเขียนหลักที่ผู้เขียนศึกษาคือ The Art of War ของมาคิอาเวลลี และศิลปะแห่งสงครามของ

ในการออกปล้นสะดมดินแดน” โปรดดูรายละเอียดใน Nicolo Machiavelli, “The Art of War.” In Machiavelli : The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p.575.

^๒“ถ้าใครตั้งรัฐของเขาอยู่บนกำลังทหารรับจ้าง เขาก็จะไม่มีวันอยู่อย่างสงบสุขหรืออย่างปลอดภัยได้ เพราะกองกำลังเหล่านั้นแตกแยกกัน เต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน ไร้วินัย ไม่มีความจงรักภักดี กล่าวหาญเฉพาะในหมู่มิตร แต่ขลาดเขลาท่ามกลางศัตรู พวกเขาไม่เกรงกลัวพระเจ้า ไม่รักษาข้อตกลงกับมนุษย์ ความพินาศจะถูกเลื่อนออกไปตราบเท่าที่การโจมตียังเลื่อนออกไปอยู่ ด้วยเหตุนี้ในยามสันติเราก็จะหมดตัวโดยพวกนี้ และยามศึกโดยศัตรู” โปรดดูรายละเอียดใน นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทร์วงศ์, หน้า 198.

ซุนจื๊อ แต่เพื่อที่จะไม่ละเลยในประเด็นดังกล่าวโดยเฉพาะการแสวงหาและได้มาซึ่งอำนาจ จึงต้องมีการตีความตัวบทซึ่งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊ออาจซ่อนความนัยบางอย่างไว้ ซึ่งการตีความในลักษณะดังกล่าว นั้นจึงอาจดูไม่ต่างหรือแยกไม่ออกจากประเด็นการรักษาอำนาจเท่าใดนัก และเมื่อพิจารณาเนื้อหาในประเด็นการขึ้นสู่อำนาจของทั้งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อแล้ว จะพบว่าผู้ปกครองที่จะได้มาซึ่งอำนาจต้องเป็นผู้นำที่มีกองกำลังเป็นของตนเอง และมีความสามารถที่จะใช้ศิลปะแห่งสงครามในการควบคุมกองกำลังของตน ซึ่งความสามารถดังกล่าวนี้คือสิ่งที่มาคิอาเวลลีเรียกว่า “คุณธรรม” (Virtu) ซึ่งในงาน The Art of War ของมาคิอาเวลลีนั้นคือสิ่งที่เราตีความว่าหมายถึง “ศิลปะแห่งสงคราม” นั่นเอง ส่วนซุนจื๊อนั้นกล่าวว่า ผู้ที่จะประสบความสำเร็จในการสงคราม ซึ่งเป็นสิ่งที่ซุนจื๊อเห็นว่ามีสำคัญอย่างมากที่จะกำหนดการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของรัฐนั้น ต้องพิจารณาปัจจัยทั้งห้าประการอันได้แก่ มรรค ฟ้า ดิน แม่ทัพ และกฎ ให้ถ่องแท้และลึกซึ้ง ซึ่งหมายถึงความเข้าใจและรู้แจ้งในสงครามนั่นเอง ซึ่งนั่นย่อมแสดงให้เห็นว่าทั้งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อนั้นมีความเห็นในเรื่องการขึ้นสู่อำนาจว่ามาจากสิ่งเดียวกันคือ “ศิลปะแห่งสงคราม” นั่นเอง

ในประเด็นของการรักษาอำนาจนั้น มาคิอาเวลลีเห็นว่าเครื่องมือที่ดีที่สุดในการที่จะรักษาอำนาจของเจ้าผู้ปกครองไว้ได้นั้นก็คือการจัดตั้งกองทัพประชาชน (citizen army) เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ในประเด็นการขึ้นสู่อำนาจที่เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องจัดตั้งกองกำลังเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพนั้นจะต้องเป็นกองทัพของประชาชน ขณะเดียวกันการที่จะจัดตั้งกองทัพประชาชนขึ้นได้นั้น เจ้าผู้ปกครองก็จำเป็นต้องจะต้องรู้และฝึกฝนศิลปะแห่งสงครามไว้แล้วเป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งนี้เองที่มาคิอาเวลลีเรียกว่าเป็น “คุณธรรม” (virtu) ประเภทหนึ่งใน The Prince อย่างไรก็ตามสำหรับ The Art of War ศิลปะแห่งสงครามเป็นคุณธรรม (virtu) เพียงสิ่งเดียวที่เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องศึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวเตือนไว้ในประเด็นเรื่องกองกำลังทหารอาชีพนั่นคือ เจ้าผู้ปกครองคนใดก็ตามที่ขาดความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามและขาดการฝึกฝนในทางการทหารแล้ว ย่อมไม่สามารถบังคับบัญชากองทหารของตนได้ และเมื่อเขาไม่สามารถควบคุมกองกำลังของตนเองได้ กองทัพหรือกองกำลังของเขาก็จะกลายเป็นฝ่ายควบคุมเขาแทน จึงเห็นได้ว่าเจ้าผู้ปกครองใดก็ตามที่มี “คุณธรรม” (virtu) หรือนัยหนึ่งก็คือ “ศิลปะแห่งสงคราม” (The Art of War) ก็ย่อมที่จะรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของพวกเขาไว้ได้ และในทางกลับกันเจ้าผู้ปกครองที่ไม่เข้าใจและไม่ฝึกฝนศิลปะแห่งสงคราม เจ้าผู้ปกครองผู้นั้นก็ย่อมมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียอำนาจของเขาอย่างง่ายดาย

ส่วนซุนจื๊อนั้นเน้นให้ผู้ปกครองรัฐหรือผู้ควบคุมบังคับบัญชากองทัพ ให้พิจารณาปัจจัยพื้นฐานทั้ง 5 ประการ ซึ่งซุนจื๊อเห็นว่าจะเป็นตัวบ่งชี้เบื้องต้นให้เห็นว่ากองทัพนั้นๆจะประสบกับชัยชนะหรือความปราชัยอย่างไรก็ตามสิ่งที่ซุนจื๊อได้กล่าวนั้นก็อาจตีความได้ว่า ผู้ที่จะสามารถพิจารณาปัจจัยพื้นฐานทั้ง 5 ประการอย่างที่ซุนจื๊อได้กล่าวมานั้น ย่อมจะต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งในศิลปะแห่งสงครามนั่นเอง ดังนั้นในประเด็นเรื่องของการรักษาอำนาจนี้ มาคิอาเวลลีและซุนจื๊อจึงมีความเห็นที่เหมือนกันคือ การที่คนธรรมดาจะก้าวขึ้นสู่อำนาจ

หรือการที่เจ้าผู้ปกครองจะรักษาอำนาจของตนไว้ให้คงอยู่ต่อไป และการที่เจ้าผู้ปกครองจะสูญเสียอำนาจของตนเองนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มาคิอาเวลลีและซุนจื๊อเรียกว่า “ศิลปะแห่งสงคราม” เป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามแม้ว่ารายละเอียดและจุดเน้นในเนื้อหาของ The Art of War ของมาคิอาเวลลี กับ ศิลปะแห่งสงครามของซุนจื๊อนั้นจะมีความแตกต่างกัน เช่นการที่มาคิอาเวลลีเน้นว่าการมีทหารรับจ้างอาชีพ (professional soldier) นั้นเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งการสูญเสียอำนาจของผู้ปกครอง ในขณะที่ซุนจื๊อนั้นกลับเน้นไปที่สิ่งที่ผู้ปกครองกระทำต่อการสงครามโดยเฉพาะการทำการสงครามโดยไม่ได้อำนาจหรือใคร่ครวญไตร่ตรองให้ดีก่อน อันอาจนำมาซึ่งการสงครามที่ยืดเยื้อสิ้นเปลืองทรัพยากร หรือหากเลวร้ายยิ่งกว่านั้นก็อาจนำมาซึ่งความพ่ายแพ้ของกองทัพได้เช่นกัน หรือการที่มาคิอาเวลลีมองประเด็นการขึ้นสู่อำนาจว่าการที่เจ้าผู้ปกครองนั้นจะสามารถขึ้นสู่อำนาจได้นั้นย่อมขึ้นกับการมีกองกำลังเป็นของตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องผนวกกับสิ่งที่มาคิอาเวลลีเน้นอย่างมากว่าเจ้าผู้ปกครองจะต้องมีซึ่งก็คือสิ่งที่เรียกว่า “คุณธรรม” (virtu) จึงจะทำให้การขึ้นสู่อำนาจนั้นเกิดความสำเร็จขึ้น ในขณะที่ซุนจื๊อกลับเน้นถึงปัจจัยในการได้รับชัยชนะในการสงคราม ซึ่งผู้ศึกษาได้ตีความว่าเป็นการขึ้นสู่อำนาจในรูปแบบหนึ่งว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการอันได้แก่มรรค ฟ้า ดิน แม่ทัพ และกฎ ส่วนประเด็นสุดท้ายซึ่งก็คือประเด็นเรื่องการรักษาอำนาจนั้น จะพบว่ามาคิอาเวลลีเห็นว่าการมีกองทัพประชาชน (citizen army) นั้นเป็นหนทางเดียวของการรักษาอำนาจของผู้ปกครองไว้ ซึ่งซุนจื๊อนั้นก็เห็นว่าการจะรักษาอำนาจไว้ได้หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการชนะในสงครามนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้ง 5 ประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นสำคัญ

แม้ว่ามาคิอาเวลลีและซุนจื๊อจะมีจุดเน้นและความเห็นที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า ปัจจัยทั้งหลายดังที่กล่าวมานั้นเป็นผลมาจากสิ่งที่มาคิอาเวลลีและซุนจื๊อได้ให้ความสำคัญและเน้นย้ำอยู่เสมออันก็คือ “ศิลปะแห่งสงคราม” กล่าวคือ ศิลปะแห่งสงครามเป็นมูลเหตุความคิดทางการทหารของมาคิอาเวลลีเป็นสำคัญ แม้ว่าเมื่อเชื่อมโยงแนวความคิดในเรื่องอำนาจทางการทหารมาสู่แนวความคิดเรื่องอำนาจทางการเมืองของมาคิอาเวลลีแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆเข้ามาเกี่ยวข้องนอกเหนือไปจากศิลปะแห่งสงครามก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะในงาน The Art of War ปัจจัยอื่นเหล่านั้นกลับไม่มีบทบาทหรือแทบไม่ปรากฏให้เห็น ซึ่งพอจะทำให้เราสรุปได้ว่า ในงานเขียน The Art of War นั้นแนวความคิดเรื่องอำนาจของมาคิอาเวลลี ทั้งในประเด็นของการสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจนั้น ล้วนแต่มีมูลเหตุมาจากศิลปะแห่งสงครามทั้งสิ้น ส่วนซุนจื๊อนั้นก็มีมุมมองที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าสำหรับซุนจื๊อแล้วอำนาจทางการทหารดูจะมีอำนาจเหนือกว่าอำนาจทางการเมืองก็ตาม แต่อำนาจทั้งสองนั้นก็ยังมีลักษณะที่ควบคู่กันไป อย่างไรก็ตามสำหรับซุนจื๊อก็ไม่ได้แตกต่างไปจากมาคิอาเวลลีแต่อย่างใดที่มองว่าอำนาจทางการทหารและอำนาจทางการเมืองนั้นมีพื้นฐานมาจากศิลปะแห่งสงคราม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ามาคิอาเวลลีและซุนจื๊อนั้นมีมุมมองพื้นฐานในเรื่องอำนาจทางการทหารและอำนาจทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก แม้ว่า จะมีความแตกต่างในรายละเอียดอยู่บ้างก็ตาม

4.3 ทักษะเรื่องภาวะผู้นำในการสงคราม

ในการศึกษาเปรียบเทียบความคิดระหว่างมาคิอาเวลลีกับซุนจื๊อ โดยเฉพาะในประเด็นของภาวะผู้นำนั้น ผู้ศึกษาได้นิยามคำว่าภาวะผู้นำไว้ว่าหมายถึงความสามารถของผู้นำในการชักจูงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ปกครองของผู้นำ ให้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจเพื่อที่จะทำให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามในบริบทของสงครามนั้น เป้าหมายสูงสุดของรัฐที่เข้าทำสงครามนั้นย่อมหมายถึงชัยชนะในการสงครามนั่นเอง อย่างไรก็ตามชัยชนะที่ผู้ปกครองรัฐจะได้รับจากการสงครามนั้นก็ขึ้นอยู่กับการจัดการองค์การในกองทัพเป็นสำคัญ ดังนั้นในแง่หนึ่งการจัดการกองทัพจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะของผู้นำในการสงครามได้เป็นอย่างดี ซึ่งการเปรียบเทียบในเรื่องภาวะผู้นำกับการสงครามดังกล่าวนี้ จะเป็นการกล่าวถึงในส่วนของแม่ทัพในประเด็นต่างๆ ทั้งในเรื่องการคัดเลือกและจัดตั้งกองกำลัง การใช้อำนาจ การฝึกฝนและระเบียบวินัยในกองทัพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความเหมือน ความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างทางความคิดในเรื่องภาวะผู้นำกับการสงครามของมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อได้เป็นอย่างดี

สำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว แม่ทัพนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเจ้าผู้ปกครองทั้งในฐานะของการเป็นแม่ทัพ และในฐานะของการเป็นที่ปรึกษา และเนื่องจากเจ้าผู้ปกครองต้องแบกรับภาระหน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งมีอยู่อย่างหลากหลายและมากมาย จนเกินกว่าที่เจ้าผู้ปกครองจะทำได้โดยลำพัง และในบางกรณีอาจไม่มีอำนาจหน้าที่ควบคุมเรื่องทั้งหมดได้อย่างเด็ดขาด จึงจำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ที่เจ้าผู้ปกครองจะไว้วางใจได้มาทำหน้าที่ผู้ช่วยหรือที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม แม่ทัพในฐานะที่ปรึกษาหรือในฐานะผู้ช่วยนี้ก็เปรียบเสมือนกับดาบสองคมสำหรับเจ้าผู้ปกครอง เพราะหากได้แม่ทัพที่ดีก็จะเป็นการส่งเสริมให้เจ้าผู้ปกครองมีชื่อเสียงที่เกรียงไกรมากขึ้น แต่หากได้แม่ทัพที่ไม่ดีแล้วก็อาจจะเป็นสิ่งที่เลวร้ายพอกๆกับการที่มีทหารรับจ้างอยู่ข้างตัว ซึ่งอาจส่งผลให้เจ้าผู้ปกครองเสียอำนาจของตนเองไปโดยง่าย ดังนั้นแม้ว่ามาคิอาเวลลีจะเห็นว่ารัฐที่มีกฎระเบียบที่ดีนั้นย่อมไม่ให้อำนาจสั่งการทั้งหมดแก่ขัตติย์หรือเจ้าผู้ปกครองแต่เพียงผู้เดียว และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องมีที่ปรึกษาในทุกๆเรื่อง แต่มาคิอาเวลลีก็เห็นว่ามิชอบยกเว้นอยู่เพียงเรื่องเดียวคือเรื่องกิจการภายในกองทัพซึ่งเจ้าผู้ปกครองควรจะมีอำนาจสั่งการอย่างเด็ดขาดได้เพียงลำพัง ส่วนแม่ทัพที่ได้รับการสั่งการไปนั้นมีหน้าที่เพียงปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้ลุล่วงไปเท่านั้น

สำหรับมาคิอาเวลลี เจ้าผู้ปกครองจะสามารถคัดเลือกบรรดาแม่ทัพได้จากสองลักษณะ ลักษณะแรกคือการคัดเลือกจากคุณสมบัติ ส่วนลักษณะที่สองคือการคัดเลือกจากชื่อเสียง มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงการคัดเลือกจากคุณสมบัติไว้ว่า การที่เจ้าผู้ปกครองจะเลือกใครสักคนขึ้นมาเป็นแม่ทัพนั้นจำเป็นที่จะต้องเลือกคนที่มีความสามารถ โดยเฉพาะความสามารถในสิ่งที่มาคิอาเวลลีเรียกว่าความคิดสร้างสรรค์ เพราะมาคิอาเวลลีเห็นว่าไม่มีบุคคลใดที่ปราศจากการประดิษฐ์คิดค้นที่จะประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในอาชีพของเขาได้หากไม่มีสิ่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นยุทธวิธีในการสู้รบ หรือนวัตกรรมในด้านยุทธโศปกรณ์ รวมไปถึงวิธีในการสลับ

หมูนเวียนตำแหน่งในกองทัพที่มากคือเวลลียกย่องความฉลาดของผู้ที่คิดค้น ซึ่งสิ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่แม่ทัพที่ประสบความสำเร็จพึงมี โดยมากคือเวลลียกย่องต่ออเล็กซานเดอร์มหาราชอย่างมาก ที่สามารถทิ้งค่ายของตนเองได้โดยที่ข้าศึกไม่รู้ความเคลื่อนไหวของเขา รวมถึงการฝึกให้ทหารคอยเฝ้าฐานทัพของศัตรู ซึ่งสิ่งที่ถูกคิดค้นเหล่านั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาได้รับชัยชนะ ซึ่งการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์และความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีรากฐานมาจากการพัฒนาในด้านสติปัญญาของแม่ทัพ ซึ่งอาจเปรียบเทียบสิ่งนี้ได้กับคุณสมบัติของแม่ทัพในเรื่องสติปัญญาของซุนจื๊อ ซึ่งเห็นได้บ่อยในงานของเขาว่า แม่ทัพที่ชาญฉลาดนั้นจำเป็นต้องรู้ หรือมีความสามารถที่จะพลิกแพลงปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ได้ในทุกสถานการณ์ เปรียบได้ดังสายน้ำที่แปรเปลี่ยนรูปลักษณ์ไปตามแต่ละภูมิประเทศ ดังที่ Tu Mu ได้อธิบายข้อความของซุนจื๊อในเรื่องสติปัญญาของแม่ทัพว่า “ถ้าฉลาด แม่ทัพจะสามารถรู้ทันความแปรเปลี่ยนของภาวะแวดล้อม และปฏิบัติตัวตามได้อย่างเหมาะสม”¹⁰

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบวิธีการคัดเลือกแม่ทัพและการให้อำนาจของผู้ปกครองแก่แม่ทัพ

	มากคือเวลลีย	ซุนจื๊อ
การคัดเลือกแม่ทัพ	1.การเลือกจากคุณสมบัติ โดยเฉพาะสิ่งทีมากคือเวลลียเรียกว่า “ความคิดสร้างสรรค์” และการเป็นนักปราชญ์จริงใจ 2.เลือกจากชื่อเสียง (ในฐานะที่มีความกล้าหาญและเป็นคนดี)	แม่ทัพที่ดีพึงมีคุณสมบัติพื้นฐาน 5 ประการ (สติปัญญา, รักษาสัจจะวาจา, เมตตาธรรม, กล้าหาญ และเคร่งครัดเพียงธรรม)
การให้อำนาจแก่แม่ทัพ	เจ้าผู้ปกครองไม่ควรให้อำนาจสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแก่แม่ทัพ และควรมีการหมุ่นเวียนผู้บังคับบัญชากองทหารเป็นประจำเพื่อป้องกันการบั่นทอนอำนาจของเจ้าผู้ปกครอง	ผู้ปกครองที่ไม่มีความรู้ หรือไม่ถ่องแท้ใน “ศิลปะแห่งสงคราม” ไม่ควรแทรกแซงก้าวก่ายกิจการทหาร ดังนั้นอำนาจในการบังคับบัญชาจึงควรอยู่ในมือของแม่ทัพในฐานะที่เป็น “มืออาชีพ” แม่ทัพมีอำนาจอันได้จากหน้าที่และอำนาจอันเกิดจากการใช้พระเดชหรือพระคุณ

คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่มากคือเวลลียให้ความสำคัญอย่างมากก็คือคุณสมบัติของการเป็นนักปราชญ์ที่ดีของแม่ทัพ คุณสมบัติดังกล่าวนี้มากคือเวลลียหมายความว่ามีความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความซื่อสัตย์พร้อมที่จะสู้รบได้ทุกเมื่อโดยไม่หวั่นเกรงอันตรายใดๆ ซึ่งมากคือเวลลียเห็นว่าคุณสมบัติดังกล่าวนี้แม่ทัพมีความจำเป็นที่จะต้องมี เพราะในหมูทหารนั้นมีทั้งคนที่มีความมั่นใจและไม่มั่นใจในตัวเอง ดังนั้นการพูดปลุกขวัญให้แก่ทหารจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะผู้ใดที่เดินเข้าสู่การสงครามนั้นย่อมมีความเสี่ยงต่อชีวิตและความตาย ซึ่งสิ่งดังกล่าวย่อมไม่ใช่สิ่งที่คนโดยทั่วไปปรารถนา ดังนั้นคุณสมบัติการเป็น

¹⁰Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, Trans. & Intro. Samuel B. Griffith (New York: Oxford University Press, 1971), p. 65.

นักปราชญ์ที่มาคิดเอาเวลลิกกล่าวถึงนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมาก ซึ่งมาคิดเอาเวลลิกได้กล่าวถึงคุณสมบัติดังกล่าวซึ่งมีส่วนให้บรรดาทหารในหลายสมรภูมิมิยินดีที่จะเสี่ยงอันตรายแม้จะเป็นอันตรายที่ถึงแก่ชีวิตก็ตาม นอกจากนี้คุณสมบัติดังกล่าวก็ยังจำเป็นอย่างยิ่งในการการชักจูงให้ทหารให้เชื่อฟังคำสั่งการหรือระเบียบวินัยในกองทัพที่อาจจะเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความต้องการของพวกเขาด้วยเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากความรู้สึกที่ต้องการปกป้องทรัพย์สินและประเทศชาติซึ่งเป็นแรงผลักดันภายในตัวเองของเหล่าบรรดาทหารแล้ว ยังมีคุณสมบัตินักปราชญ์ของแม่ทัพเป็นแรงผลักดันภายนอกที่สำคัญด้วยการใช้คำพูดและวิธีอื่น ๆ ในการจูงใจให้ทหารเหล่านั้นเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ ดังที่เขาเอาไว้ว่า “*อย่านำทหารของคุณเข้าสู่การสู้รบ จนกว่าคุณจะได้กระสุนขั้วจุกำลังใจให้พวกเขาที่มีความกล้าหาญ โดยปราศจากความกลัวและอยู่ในคำสั่ง*”¹¹

คุณสมบัตินักปราชญ์ของแม่ทัพดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญไว้นั้นย่อมไม่แตกต่างไปจากวิธีการของซุนจื๊อแต่อย่างใด สำหรับซุนจื๊อแม่ทัพนั้นจำเป็นต้องมีวิธีการหว่านล้อมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพร้อมจะเสี่ยงภัยอันตรายไปกับตนได้ทุกเมื่อและทุกสถานที่ โดยวิธีการที่ซุนจื๊อได้แนะนำแม่ทัพเพื่อใช้กับไพร่พลได้บังคับบัญชาก็คือการที่แม่ทัพจะต้องปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในลักษณะของความสัมพันธ์ดุจดังพ่อกับลูก หรืออีกนัยหนึ่งก็คือคุณสมบัตินักปราชญ์ในข้อเมตตาธรรมนั่นเอง ซึ่งหากแม่ทัพทั้งหลายทำได้เช่นนั้นแล้ว ไพร่พลทั้งหลายก็พร้อมที่จะร่วมเป็นร่วมตายไปกับแม่ทัพด้วย อย่างไรก็ตามซุนจื๊อได้แนะนำวิธีการอื่นอีกในกรณีแม่ทัพไม่สามารถทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความรู้สึกร่วมเช่นนั้นได้ โดยซุนจื๊อได้แนะนำว่าแม่ทัพควรที่จะปิดบังอำพรางแผนการของตนไม่ให้ไพร่พลได้ล่วงรู้ถึงแผนการที่แท้จริง หรือหากให้รู้ก็ให้รู้ในขอบเขตอันจำกัด เช่นการให้ทหารเดินทัพเข้าสู่เขตแดนของศัตรูโดยไม่ให้รู้เส้นทางล่าถอย และเมื่อตอกอยู่อันตรายธรรมชาติในจิตใจของมนุษย์ก็จะทำให้ทหารเหล่านั้นจำเป็นต้องสู้รบด้วยความกล้าหาญอันเกิดจากความรักตัวกลัวตาย อันเนื่องมาจากไม่สามารถถอยหนีกลับได้ ซึ่งวิธีการที่แม่ทัพบังคับบัญชาโดยการสร้างสถานการณ์บีบคั้นเช่นนี้ย่อมทำให้ไพร่พลได้บังคับบัญชามีความกล้าหาญและทุ่มเทในการสู้รบมากขึ้นเพื่อจะได้ได้มาซึ่งชัยชนะ โดยชัยชนะสำหรับไพร่พลนั้นก็คือการรักษาชีวิตพรอ้อมไปกับการรักษาบ้านเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัตินักปราชญ์และซุนจื๊อแนะนำว่าเป็นสิ่งที่แม่ทัพทั้งหลายพึงมี

สำหรับมาคิอาเวลลิก การที่เจ้าผู้ปกครองจะแสวงหาแม่ทัพทั้งในฐานะของการเป็นแม่ทัพ หรือในฐานะของการเป็นผู้ช่วยนั้น มาคิอาเวลลิกเห็นว่าลักษณะของผู้ช่วยหรือที่ปรึกษานั้นต้องเป็นผู้ที่คิดถึงเจ้าผู้ปกครองมากกว่าตัวของเขาเอง มิใช่คิดถึงผลประโยชน์ของตนเองมากกว่า นอกจากนี้มาคิอาเวลลิกยังเห็นว่าเจ้าผู้ปกครองทั้งหลายนั้นจะต้องเรียนรู้วิธีการที่จะนำผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นพวกของตน และเรียนรู้ที่จัดคัดเลือกคนเหล่านั้น เพราะคนที่จะมาเป็นพวกของเจ้าผู้ปกครองนั้นหากมีความสามารถแต่ไม่มีความจงรักภักดี ก็อาจเป็นอันตรายต่อตัวเจ้าผู้ปกครองได้มากกว่า และเมื่อได้คนที่ตรงกับความต้องการแล้ว เจ้า

¹¹Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in Machavelli: The Chief Works and Others, trans.

ผู้ปกครองก็ควรที่จะดึงตัวเขาไว้ทำหน้าที่ผู้ช่วยตลอดไปตราบเท่าที่เจ้าผู้ปกครองต้องการ ดังมาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงวิธีในการรักษาบรรดาผู้ช่วยทั้งหลายให้อยู่กับเจ้าผู้ปกครองตลอดไปว่า “ให้เกียรติเขา ทำให้เขามั่งคั่ง ผูกพันเขาเข้ากับตนเอง แบ่งปันเกียรติยศและภาระหน้าที่ให้กับเขา เพื่อเขาจะได้ตระหนักว่าตนไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากผู้ปกครอง และเพื่อว่าเกียรติยศต่างๆมากมายจะไม่ทำให้เขาอยากได้เกียรติยศอื่น ๆ อีก ความมั่งคั่งอันมากมายของเขาจะไม่ทำให้เขาอยากได้ความมั่งคั่งอีก ภาระหน้าที่อันมากมายของเขาจะทำให้เขากลัวการเปลี่ยนแปลง”¹² อย่างไรก็ตามสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วสิ่งที่เขาเน้นย้ำที่สุดสำหรับเจ้าผู้ปกครองในการคัดเลือกทหารก็คือ เจ้าผู้ปกครองควรที่จะเลือกแม่ทัพที่เป็นที่พอใจของตัวเองมากที่สุด ดังที่มาคิอาเวลลีกล่าวไว้ว่า “เจ้าผู้ปกครองควรหาคนที่ทำให้เขาพอใจจะเป็นการดีกว่า”¹³

เช่นเดียวกับซุนจื๊อที่เห็นว่าแม่ทัพมีความสำคัญอย่างมากในการสงคราม ดังที่ซุนจื๊อกล่าวว่า “แม่ทัพเสมือนหนึ่งหลักชัยของประเทศชาติ หากแม่ทัพมีคุณสมบัติครบถ้วน ปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ ประเทศชาติย่อมเข้มแข็ง หากแม่ทัพขาดคุณสมบัติอันพึงมี ไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดใจ ประเทศชาติย่อมอ่อนแอ”¹⁴ แม่ทัพในสายตาของซุนจื๊อเปรียบดั่งซี่ล้อของรถที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกองทัพ ซึ่งหากบรรดาแม่ทัพทั้งหลายที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าผู้ปกครองนั้นสามารถทำงานเชื่อมโยงและประสานกันได้แล้ว ก็ย่อมทำให้การได้รับชัยชนะจากการสงครามนั้นง่ายขึ้น อย่างไรก็ตามที่คนละในเรื่องการคัดเลือกแม่ทัพของซุนจื๊อนั้นก็ไม่ได้แตกต่างไปจากมาคิอาเวลลีแต่อย่างใด โดยเฉพาะในประเด็นของการที่เจ้าผู้ปกครองควรจะใช้ความพยายามในการหาคนที่ละเอียดรอบคอบเพื่อตนเองได้แบบถวายเป็นชีวิต ซุนจื๊อได้กล่าวถึงคุณสมบัติของแม่ทัพว่าประกอบไปด้วยการมีสติปัญญา สัจจะวาจา เมตตาธรรม ความกล้าหาญ และความเคร่งครัดเที่ยงธรรม เป็นคุณสมบัติเบื้องต้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่คล้ายคลึงกับมาคิอาเวลลีนั่นก็คือ คุณสมบัติในเรื่องการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถด้วยความทุ่มเท ซึ่งซุนจื๊อเห็นว่าการมีคุณสมบัติทั่วไปนั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ หากแต่แม่ทัพทั้งหลายนั้นต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดใจอีกด้วย จึงจะสามารถทำให้ประเทศชาติเข้มแข็งและประสบชัยชนะในสงคราม

ในการคัดเลือกแม่ทัพนั้นมาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงการคัดเลือกแม่ทัพของเจ้าผู้ปกครองในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งมาคิอาเวลลีเห็นว่าไม่ใช่สิ่งที่ดีนัก ซึ่งมาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงการคัดเลือกแม่ทัพจากชื่อเสียงหรือความสำเร็จในการทำศึกว่าชื่อเสียงของแม่ทัพนั้นมีอยู่ 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกคือเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในฐานะที่มีความกล้าหาญแต่มีไซในฐานะที่เป็นคนดี ซึ่งมาคิอาเวลลีได้ยกตัวอย่างในกรณีของปอมเปย์ ซีซาร์ และแม่ทัพส่วนใหญ่ของจักรวรรดิโรมันภายหลังจากการทำสงครามกับชาวคาร์เธจครั้งสุดท้าย ซึ่งตัวอย่างที่มาคิอาเวลลียกมานั้นคือผู้ที่มาคิอาเวลลีเรียกว่าเป็นผู้ที่ประกอบสงครามเป็นอาชีพ ส่วนแม่ทัพที่มีชื่อเสียง

¹² นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทวงศ์, หน้า 294.

¹³ Nicolo Machiavelli, “The Art of War.” In Machiavelli : The chief works and others, trans. Allan Gilbert, p.580.

¹⁴ ซุนวู, พิชัยสงครามของซุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิญาณ, หน้า 38.

ในอีกลักษณะหนึ่งคือแม่ทัพที่มีชื่อเสียงในฐานะที่มีความกล้าหาญและเป็นคนดี เพราะพวกเขาไม่ใช่ผู้ที่ประกอบสงครามเป็นอาชีพ¹⁵ ซึ่งมาคิอาเวลลีได้เน้นย้ำให้เจ้าผู้ปกครองทั้งหลายพึงระวังการคัดเลือกแม่ทัพจากพวกที่มีชื่อเสียงในลักษณะแรก เพราะแม่ทัพอาชีพเหล่านั้นมีกองกำลังเป็นของตนเอง และอาจจะเป็นทรราชย์ที่พร้อมจะแย่งชิงอำนาจจากเจ้าผู้ปกครองได้ง่ายกว่าแม่ทัพที่มีความกล้าหาญและเป็นคนดี ดังนั้นสำหรับมาคิอาเวลลีแล้ว “สติปัญญา” ของเจ้าผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการคัดเลือกคนมาเป็นแม่ทัพหรือเป็นที่ปรึกษาของเขา นอกจากนี้ยังต้องรู้ว่าจะใช้ประโยชน์จากคนเหล่านั้นได้อย่างไรอีกด้วย

ส่วนความคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติเรื่องความกล้าหาญของแม่ทัพนั้น Shen Pao hsu ได้อธิบายถึงความคิดของซุนจื๊อในเรื่องคุณสมบัติความกล้าหาญของแม่ทัพไว้ดังนี้ “ถ้าแม่ทัพขาดความกล้าหาญแล้ว เขาจะไม่สามารถเอาชนะความคลางแคลงใจใดๆ หรือไม่สามารถสร้างแผนการที่ยิ่งใหญ่ใดๆได้”¹⁶ ซึ่งสอดคล้องกับ Tu Mu ที่เห็นว่า “...ถ้ากล้าหาญ เขาก็สามารถได้รับชัยชนะเมื่อมีโอกาสโดยไม่ต้องรื้อ”¹⁷ ซุนจื๊อเห็นว่าแม่ทัพทั้งหลายนั้นจำเป็นต้องมีความกล้าหาญอยู่ในตัวเอง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่าซุนจื๊อก็ไม่ได้เห็นว่าความกล้าหาญนั้นจะเป็นสิ่งที่สำคัญมากไปกว่าคุณสมบัติด้านสติปัญญาของแม่ทัพ สติปัญญากับความกล้าหาญของซุนจื๊อนั้นเป็นสิ่งที่สอดคล้องกัน หลายครั้งที่คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่าสติปัญญาและความกล้าหาญนั้นเป็นการแสดงออกในการบรรลุสิ่งที่ยากด้วยวิธีการที่ไม่ธรรมดา และเป็นการกระทำที่แตกต่างจากการกระทำโดยทั่วไป แต่ในทัศนะของซุนจื๊อลกลับมองว่าความกล้าหาญและสติปัญญาของแม่ทัพนั้นกลับไม่ใช่การเอาชนะข้าศึกด้วยวิธีการที่ซับซ้อน หากแต่หมายถึงความสามารถที่จะเอาชนะข้าศึกด้วยวิธีการที่ง่ายและธรรมดาที่สุดแต่ได้ผลที่แน่นอนที่สุด ดังนั้นตามทัศนะของซุนจื๊อแม่ทัพที่ดีอาจจะไม่ใช่แม่ทัพที่มีชื่อเสียงในด้านสติปัญญาและชื่อเสียงในด้านวีรกรรม หากแต่เป็นแม่ทัพที่เอาชนะศัตรูด้วยวิธีการที่ธรรมดาที่สุดแต่ได้ผลที่แน่นอนที่สุด ดังซุนจื๊อกล่าวว่า “ผู้ที่ได้ชื่อว่าสันตัดในการดำเนินการสงครามอย่างแท้จริง มักרבชนะข้าศึกที่เอาชนะได้ง่ายเสมอ เพราะฉะนั้นผู้สันตัดในการดำเนินสงคราม จึงชนะข้าศึกอย่างธรรมดาที่สุด ไม่มีชื่อเสียงในด้านสติปัญญา และไม่มีชื่อเสียงในด้านวีรกรรม และดังนั้นจึงรบชนะแน่นอนไม่พลิกผันเด็ดขาด”¹⁸

แม้จะดูเหมือนว่าซุนจื๊อจะไม่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของแม่ทัพว่าจะต้องมีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีไว้เลย อีกทั้งยังไม่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติใดที่แม่ทัพมีหรือไม่มีแล้วจะก่อการเป็นกบฏ อย่างไรก็ตามสิ่งที่เราต้องพิจารณาก็คือเมื่อย้อนกลับไปทบทวนพื้นฐาน 5 ประการโดยเฉพาะสิ่งที่ซุนจื๊อเรียกว่า “มรรค” ซึ่งหมายถึงการทำให้ประชาชนมีเจตนารมณ์เป็นหนึ่งเดียวกับผู้นำ ยินดีร่วมเป็นร่วมตายโดยไม่หวั่นเกรงอันตรายใดๆ ซึ่ง

¹⁵Niccolo Machiavelli, “The Art of War.” In *Machiavelli : The chief works and others*, trans. Allan Gilbert, p.575.

¹⁶Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, Trans. & Intro. Samuel B. Griffith, p.65.

¹⁷Ibid., p.65

¹⁸ซุนจื๊อ, *พิชัยสงครามของซุนจื๊อ*, แปลโดย อธิคม สวัสดิ์ปัญญาณ, หน้า 31.

Chang Yu ได้อธิบายถึงประเด็นดังกล่าวว่า “ผู้ที่ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเมตตา ยุติธรรม ยึดถือความถูกต้องเป็นหลัก มีความเชื่อมั่นในพลเมืองของตนเองแล้ว กองทัพของเขาย่อมมีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกคนเต็มใจที่จะรับใช้ผู้นำของตน”¹⁹ จากการอธิบายของ Chang Yu ดังกล่าว ก็อาจตีความได้ว่า หากผู้ปกครองมีวิธีการในการปกครองที่เหมาะสมจนประชาชนมีความเห็นพ้องต้องกันกับผู้ปกครองแล้ว แน่ใจว่าทหารในกองทัพซึ่งรวมไปถึงแม่ทัพด้วย ย่อมที่จะไม่กระด้างกระเดื่องกับผู้ปกครองและพร้อมที่จะรับใช้อย่างสุดกำลัง ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าสำหรับซุนจื๊อนั้นมองว่าการที่แม่ทัพจะเป็นทรราชย์หรือไม่ นั้นไม่ได้ขึ้นกับตัวแม่ทัพเอง แต่ขึ้นอยู่กับวิธีการปกครองว่าจะทำให้เกิดทรราชย์ได้หรือไม่ ขณะที่มาคิอาเวลลีนั้นเห็นว่าการที่แม่ทัพจะเป็นทรราชย์หรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวแม่ทัพเองว่ามีความปรารถนาให้สงครามเป็นอาชีพของตนหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการเป็นทหารรับจ้างอาชีพ (professional soldier) นั่นเอง

และเราอาจพิจารณาในประเด็นที่ว่าแม่ทัพจะเป็นทรราชย์หรือทรยศต่อเจ้าผู้ปกครองหรือไม่นั้นได้ในอีกทางว่า สำหรับมาคิอาเวลลีเห็นว่าทหารสามารถหักหลังผู้ปกครองได้ทุกเมื่อ ดังจะเห็นได้จากการที่เขา กล่าวถึงการใช้จ่ายเงินติดสินบนทหารซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการขึ้นสู่อำนาจโดยที่เจ้าผู้ปกครองผู้นั้นไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมความสามารถ ซึ่งก็คือการขึ้นสู่อำนาจโดยกำลังของผู้อื่นและโดยโชคชะตา ขณะที่ซุนจื๊อกลับไม่เห็น ว่าแม่ทัพและทหารจะกระด้างกระเดื่องหรือทรยศผู้ปกครองแต่อย่างใด ที่เป็นเช่นนั้นเพราะซุนจื๊อเป็นแม่ทัพที่เป็นทหารซึ่งผ่านการรบในสมรภูมิมามากอย่างโชกโชก และเชื่อมั่นในความเป็นชายชาติทหารที่มีความจงรักภักดีต่อผู้นำและประเทศชาติ แต่มาคิอาเวลลีเป็นเพียงผู้ที่สังเกตการณ์ทางการทหาร มิใช่ทหารที่ไปทำการรบอย่างแท้จริง เขาจึงมีความรู้สึกหวาดระแวงทหารเพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในทางการทหารอย่างแท้จริง ต่างจากตัวเขาเองที่มีความรู้ทางการทหารอย่างผิวเผินและไม่ได้มีประสบการณ์ในการรบแต่อย่างใด เขาจึงไม่เชื่อว่าทหารจะภักดีต่อเจ้าผู้ปกครองอย่างแท้จริง

โดยสรุปแล้ว การคัดเลือกแม่ทัพซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นภาวะผู้นำของผู้ปกครองนั้น มาคิอาเวลลีและซุนจื๊อมีความเห็นที่สอดคล้องกันอยู่หลายประการ แต่มีในบางประเด็นที่ทั้งสองเห็นแตกต่างกันบ้าง นั่นคือการที่มาคิอาเวลลีให้ความสำคัญกับความกล้าหาญและเป็นคนดี ว่าต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่กันในขณะที่ซุนจื๊อนั้นกลับกล่าวถึงความกล้าหาญเพียงอย่างเดียวและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีแต่อย่างใด และอีกประเด็นคือการที่มาคิอาเวลลีมองว่าแม่ทัพนั้นเป็นตัวต้นเหตุที่ทำให้เกิดทรราชย์ขึ้นได้ง่าย ในขณะที่ซุนจื๊อนั้นกลับมองว่าวิธีการปกครองของผู้ปกครองต่างหากที่ทำให้เกิดทรราชย์ขึ้น ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ซุนจื๊อจะให้ความสำคัญและอิสระแก่แม่ทัพอย่างมาก ซึ่งสะท้อนออกมาในงานเขียนซึ่งดู จะให้ความสำคัญกับแม่ทัพนายกองมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับผู้ปกครองหรือกษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากสิ่งที่ซุนจื๊อได้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้ปกครองหรือกษัตริย์ที่จะเป็นผู้นำความพ่ายแพ้ให้เกิดขึ้นแก่กองทัพของตน ดังซุนจื๊อกล่าวว่า “กษัตริย์ราชสำนักนำความเสียหายมาสู่กองทัพของตนด้วยพฤติกรรมสามประการคือ พระองค์ไม่ทรงทราบว่าการทัพไม่อาจคืบหน้า แต่มีรับสั่งให้กองทัพคืบหน้า

¹⁹Sun Tzu, *Sun Tzu the Art of War*, Trans. & Intro. Samuel B. Griffith, p.64.

พระองค์ไม่ทรงทราบว่ากองทัพไม่อาจถอยหลัง แต่มีรับสั่งให้กองทัพถอยหลัง นี่คือการมัดกองทัพ พระองค์ไม่ทรงเข้าพระทัยกิจการทางทหาร แต่แทรกแซงการบริหาร ทำให้แม่ทัพนายกองสับสนงุนงง พระองค์ไม่ทรงเข้าพระทัยการยึดหยุ่นพลิกแพลงทางทหาร แต่แทรกแซงการบังคับบัญชา ทำให้แม่ทัพนายกองล้าละล้ง เมื่อแม่ทัพนายกองสับสนงุนงงและล้าละล้ง เหล่าสามนตราชก็จะฉวยโอกาสแข็งข้อคุกคามอาณาจักรของพระองค์ นี่คือการสร้างความระส่ำระสายแก่กองทัพ อำนาจชัยแก่อริราชศัตรู²⁰ จะเห็นได้ว่าสำหรับขุนจื้อแล้ว ดูจะให้ความเป็นอิสระและให้การสงครามเป็นเรื่องเฉพาะสำหรับแม่ทัพนายกองผู้กระทำการสงครามเป็นมืออาชีพมากกว่า ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ย่อมแตกต่างไปจากมาคิอาเวลลีที่เห็นว่าเจ้าผู้ปกครองควรที่จะระมัดระวังในการให้อำนาจแก่บรรดาผู้บังคับบัญชาการกองทัพ โดยมาคิอาเวลลีเห็นว่าควรที่จะมีการโยกย้ายสลับสับเปลี่ยนตำแหน่งและพื้นที่ที่แม่ทัพนั้นมีอำนาจอยู่ทุกปี เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้แม่ทัพมีความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่จนสนิทแนบแน่น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็จะกลายเป็นว่าประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เชื่อฟังคำสั่งของแม่ทัพมากกว่าที่จะเชื่อฟังคำสั่งของเจ้าผู้ปกครองนั่นเอง ซึ่งเป็นการเอื้ออำนวยให้เกิดการกบฏขึ้นได้ง่าย

ทั้งนี้ในส่วนการจัดตั้งกองทัพหรือการจัดกองกำลัง ดูเหมือนจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไป ส่วนหนึ่งมาจากเทคโนโลยีของแต่ละยุคสมัยต่างกันออกไป ที่เห็นได้ชัดคืออาวุธเช่น ในสมัยของขุนจื้อยังไม่มีปืนใหญ่ แต่ปืนใหญ่เพิ่งเป็นที่แพร่หลายในสมัยของมาคิอาเวลลีซึ่งใช้ในการทำลายป้อมปราการของฝ่ายตรงข้าม แต่ทว่าประเด็นหลักซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการบังคับบัญชาของผู้นำอันเป็นที่สะท้อนให้เห็นถึงภาวะผู้นำในกองทัพได้เป็นอย่างดีก็คือการฝึกฝนและกฎระเบียบวินัย ซึ่งทั้งสองมีแนวคิดในภาพกว้างในทั้งสองประเด็นที่เหมือนกัน

โดยทั้งขุนจื้อและมาคิอาเวลลีต่างให้ความสำคัญในการฝึกฝนทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่กำดั่งพลเหล่านั้นต้องมีร่างกายแข็งแรง วัชวิธีเข้ายึด วิธีถอยร่น ฯลฯ การฝึกฝนทักษะและความรู้ในเรื่องยุทธวิธีเหล่านี้ให้แก่ทหารนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่มาคิอาเวลลีและขุนจื้อเห็นตรงกันว่ามิผลในแง่การบังคับบัญชา ตัวอย่างเช่น การใช้สัญญาณในการเรียกทัพ สำหรับขุนจื้อแล้ว เขาเห็นว่าแม่ทัพต้องเรียนรู้และฝึกทหารในกองให้มีเข้าใจสัญญาณในการเรียกทัพไม่ว่าจะเป็นการใช้ฆ้องหรือกลองในขณะที่ศึกช่วงกลางคืน การใช้ธงทิวเป็นสัญญาณในขณะที่ทำศึกช่วงกลางคืน เพราะการใช้สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การบัญชาการรบมีเอกภาพเพราะเสียงกลองและธงทิวนั้นจะเป็นเครื่องมือที่ใช้กำกับทหารให้อยู่ในลักษณะขบวนทัพตามที่แม่ทัพสั่งการ²¹ เช่นเดียวกับมาคิอาเวลลีที่เห็นว่าเสียงดนตรีมีความสำคัญอย่างมากกับการเคลื่อนพลเข้าโจมตี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰ ชุนวู, พิชัยสงครามของชุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิศตญาณ, หน้า 38-39.

²¹ “รบกลางคืน ส่วนใหญ่จะใช้ฆ้องกลอง รบกลางวันส่วนใหญ่จะใช้ธงทิว ฆ้องกลองธงทิวจึงมีไว้เพื่อบัญชาการกองทัพเพื่อรับรู้ว่าเป็นเอกภาพ ซึ่งพวกกล้าตายจะบุกโดยพลการมิได้ พวกขี้ลาดก็ถอยตามลำพังมิได้ นี่คือนโยบายบังคับบัญชาการกองทัพทหารเข้าสู้ประยุทธ์” โปรดดูรายละเอียดใน ชุนวู, พิชัยสงครามของชุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิศตญาณ, หน้า 55.

โดยเฉพาะในการรักษาขบวนการให้อยู่ในรูปที่แม่ทัพสั่งการ²¹ นอกจากนี้เขายังเห็นว่าเสียงดนตรีมีส่วนสร้างเสริมกำลังใจของทหารให้เกิดความเอิกเขมอีกด้วย

และด้วยกลยุทธ์ที่มีมากมายและผันเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและง่ายดาย มาคิอาเวลลีจึงเห็นควรมีให้มีการซ้อมรบทุกๆหนึ่งถึงสองครั้งต่อปีเพื่อให้กองทัพมีความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้ชื่อเสียงของแม่ทัพสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วขึ้นอยู่กับการรักษากองทัพให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน²² เช่นเดียวกับซุนจื๊อที่มองว่า “ความมีระเบียบวินัยหรือความซุกมุ่นวุ่นวาย ตัดสินกันที่การจัดกำลังพล ความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอ ตัดสินกันที่กำลังและลักษณะกระบวนทัพ (ถ้าไม่เป็นกระบวน ถึงมีกำลังมากก็อ่อนแอ)” นั่นหมายความว่าสำหรับซุนจื๊อแล้วการฝึกฝนกองกำลังเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะหากขาดการฝึกฝน กองทัพก็จะไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวทั้งในด้านการจัดกำลังพล การจัดกระบวนทัพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะแสดงให้เห็นจากความวุ่นวายและความอ่อนแอภายในกองทัพนั่นเอง

สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องมือในการฝึกทหารทั้งในทางร่างกายและทางจิตใจได้เป็นอย่างดีก็คือ กฎระเบียบวินัย สิ่งนี้จะช่วยให้กำลังพลมีความอดทนต่อความยากลำบากและเชื่อฟังคำสั่งบัญชา ซึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความฟ่ายแพ้หรือชัยชนะของกองทัพหนึ่งกองทัพใดที่อย่างชัดเจน ส่วนหนึ่งคือหากกองทัพนั้นหย่อนระเบียบมากเกินไปก็ย่อมทำให้กองทัพอ่อนแอ ถ้าระเบียบตั้งมากเกินไป อาจทำให้คนในกองทัพหมดกำลังใจหรือท้อแท้ได้

4.4 ทศนะเรื่องคุณธรรมและโชคชะตากับการสงคราม

แม้ว่าในส่วนของซุนจื๊อจะไม่ได้มีคำเฉพาะเจาะจงเหมือนอย่างเช่นมาคิอาเวลลีใช้คำว่า “คุณธรรม” (virtu) เพื่ออธิบายคุณสมบัติของเจ้าผู้ปกครอง แต่ซุนจื๊อก็ได้ใช้คำที่หลากหลายเป็นต้นว่า สติปัญญา ความรู้ ความรู้แจ้ง ความชาญฉลาด ซึ่งจากการศึกษาตัวบทแล้ว เราสามารถตีความคำเหล่านั้นในความหมายเช่นเดียวกับคุณธรรม (virtu) ของมาคิอาเวลลีได้เช่นกัน

สำหรับคุณธรรม (virtu) ใน The Art of War ของมาคิอาเวลลีนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่า “คุณธรรม” ที่มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงนั้นน่าจะกินขอบเขตความหมายไปในทางที่เป็น “ความรู้” หรือเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ศิลปะแห่งสงคราม” เพราะมาคิอาเวลลีได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้เจ้าผู้ปกครองจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และมีความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงครามเป็นอย่างดี โดยบุคคลผู้นั้นต้องรู้ที่จะใช้ศิลปะนี้อย่างรอบคอบ ซึ่ง The Art of War นั้นก็เป็นเหมือนตำราที่บอกวิธีแห่งการสงครามแก่เจ้าผู้ปกครอง แต่การที่เจ้าผู้ปกครองจะมีศิลปะแห่งสงครามได้นั้นจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ในทางการทหาร เพราะศิลปะ

²¹Niccolo Machiavelli, “The Art of War,” in *Machiavelli: The Chief Works and Others*, trans. Allan Gilbert, p. 621.

²²Ibid., p. 698.

แห่งสงครามนี้แตกต่างไปจากความรู้หรือศิลปะแขนงอื่น ๆ ซึ่งสามารถเรียนรู้และลอกเลียนได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่ความรู้ในศิลปะแห่งสงครามนั้นจำเป็นต้องมีการฝึกฝนเพื่อที่จะทำให้เจ้าผู้ปกครองรู้ว่าจะจัดตั้งกองกำลังของตนเองอย่างไร และจะจัดองค์กรภายในกองทัพของตนให้ดีได้อย่างไร รวมถึงการใช้อาวุธ ยุทธวิธีและยุทธวิธีในการรบที่ถูกต้องเหมาะสม กล่าวคือรู้ว่าเมื่อใดควรจะรบ และเมื่อใดควรจะล่าถอย ซึ่งสามารถทำให้เขาฝึกฝนและจัดกองกำลังของตนเองได้ ซึ่งจะส่งผลต่ออำนาจทางการเมืองของเขานั่นเอง

สำหรับขุนจี้แล้ว เขาให้ความสำคัญกับความรู้(แจ้ง)ในปัจจุบันพื้นฐานห้าประการได้แก่ มรรค ฟ้า ดิน แม่ทัพ และกฎ ที่ผู้ใดก็ตามที่จะทำสงครามต้องพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้ให้รอบคอบ เพราะหากปราศจากความรู้ นี้แล้วย่อมส่งผลให้ประสบกับความพ่ายแพ้ได้โดยง่าย ซึ่งความรู้แจ้งนี้ต่างจากความรู้ธรรมดาทั่วไป ความรู้ทั่วไปนั้นอาจมีความหมายแค่ความรู้ในเนื้อหาตำราที่ใครๆสามารถเข้าถึงได้ ขณะที่ความรู้แจ้งนั้นน่าจะหมายถึงความรู้ความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงคราม ซึ่งความรู้ในที่นี้กินความหมายไปถึงความสามารถในการนำไปประยุกต์ใช้อย่างรอบคอบอีกด้วย ผู้ที่จะมีหรือเข้าถึงสิ่งนี้ได้ต้องเป็นผู้มีความรู้ในศิลปะแห่งสงคราม และสันทัดในการสงครามหรือสั่งสมประสบการณ์ในทางการทหารเป็นเวลานาน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ของมาคิอาเวลลีแล้ว จะพบว่ามีความหมายคล้ายคลึงกับความรู้แจ้งหรือคำเรียกอื่นใดที่ขุนจี้ใช้ ซึ่งก็คือความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงคราม และความสามารถนำไปประยุกต์ใช้ อย่างรอบคอบนั่นเอง

โดยในส่วนของมาคิอาเวลลีนั้น ดูเหมือนว่าจะให้ความสำคัญกับการเลียนแบบหรือเอาอย่างตัวแบบในอดีต เพราะในงานเขียนแทบทุกเล่มจะวิงวอนให้ผู้อ่านหวนกลับไปหาจารีตแบบโบราณ เช่นเดียวกับใน The Art of War ที่มาคิอาเวลลีพยายามวิงวอนให้กลับไปเอาอย่างวิถีทางการทหารเยี่ยงโบราณโดยเฉพาะวิถีทางการทหารของโรมัน ซึ่งหากพิจารณาอย่างผิวเผินก็อาจทำให้เข้าใจว่ามาคิอาเวลลีมีเจตนาที่จะให้ผู้อ่าน หันกลับไปเอาอย่างประวัติศาสตร์หรือเลียนแบบสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต และรวมถึงให้เลียนแบบจากงานของเขา ด้วยเช่นกัน²¹ แต่หากพิจารณางานเขียนเรื่องเจ้าผู้ปกครองในบทที่ 6 ที่มาคิอาเวลลีได้อธิบายถึงการเลียนแบบคุณธรรมของเจ้าผู้ปกครองโดยเปรียบเทียบกับกริณูไว้²² ซึ่งตรงจุดนี้มาคิอาเวลลีต้องการสื่อว่าเป็น

²¹ ในความหมายนี้ Harvey C. Mansfield เสนอความเห็นว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่มาคิอาเวลลีจะใช้ของขวัญที่เสแสร้งนี้เพื่อตอบสนองชื่อเสียงของเขา คำสอนของเขามีประโยชน์ต่อตัวเขาเองมากกว่าพวกเรา เพราะ Harvey กล่าวว่าหากมาคิอาเวลลีเป็นเจ้าผู้ปกครอง อย่างที่เขากล่าวไว้ว่าผู้ที่ต้องการเป็นเจ้าผู้ปกครองต้องรู้ศิลปะแห่งสงคราม ทั้งมาคิอาเวลลียังแนะนำให้เจ้าใช้วิธีการหลอกลวง แล้วตัวเขาเองจะไม่ใช้วิธีการเช่นเดียวกันนั้นกับสิ่งที่เขาสอนหรืออย่างไร เมื่อเราปฏิบัติตามคำสอนของมาคิอาเวลลีก็เท่ากับว่า คุณธรรม (virtu) ของเราก็แสดงให้เห็นถึงคุณธรรม (virtu) ของมาคิอาเวลลีเช่นกัน โปรดดูรายละเอียดใน Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's Virtue*, p. 46.

²² “เนื่องจากมนุษย์เราอย่างที่เป็นอยู่นั้นมักจะเดินตามทางที่ผู้อื่นได้เดินไปแล้วเสมอ และดำเนินการของพวกเราไปโดยการเลียนแบบผู้อื่น เนื่องจากไม่สามารถจะตัดเทียมคุณธรรมของบรรดาผู้ซึ่งท่าน

การง่ายกว่าถ้าเราจะเริ่มต้นด้วยการเลียนแบบ แต่เมื่อต้องการไปถึงจุดหมายเช่นเดียวกับต้นแบบแล้ว ก็ต้องมี ความพยายามที่จะพัฒนาตัวเองมากกว่าที่ต้นแบบเคยปฏิบัติมา นั่นก็คือจำเป็นที่จะต้องขวนขวายและ แสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญและสั่งสมประสบการณ์จนบ่มเพาะเป็นคุณธรรมเฉพาะของตนเอง นั่นหมายความว่าคุณธรรมหรือความรู้ในศิลปะแห่งสงครามนี้ถ่ายทอดต่อกันได้ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด! เพราะยัง ต้องมีความรู้ที่แต่ละคนจำเป็นต้องไปแสวงหาเองเพิ่มเติม ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล

สำหรับขุนจื่อแล้ว เขาไม่แนะนำให้อาอย่างหรือเลียนแบบจากประวัติศาสตร์ เพราะเขาเห็นว่าแม้จะ เรียนรู้จากในตำราหรือจากประวัติศาสตร์การรบที่มีมาในอดีต ก็ย่อมต้องปรับเปลี่ยนยุทธวิธีเหล่านั้นเพื่อมา ปรับใช้ในแต่ละสถานการณ์ในสงครามเพราะไม่มีสงครามครั้งใดที่จะมีสถานการณ์เช่นเดียวกันกับในอดีต ดังนั้นจึง “ไม้อาจคาดเดาด้วยการเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน”²³ หากแต่ต้องมีความรู้ในสภาพ การศึกในขณะนั้นจึงจะสามารถคาดการณืได้ล่วงหน้า ซึ่งผู้ที่จะล่วงรู้การศึกนั้นอาจเป็นเพียงแค่ว่าผู้ที่มีความรู้ ในทางตำราซึ่งสามารถเรียนรู้และถ่ายทอดกันได้อย่างแพร่หลาย ขณะที่ผู้ที่มีความรู้แจ้งในการสงคราม เท่านั้นจึงจะประสบกับชัยชนะ ซึ่งความรู้ที่ถ่องแท้ที่นั้นไม่ได้เกิดกับทุกคน ด้วยข้อจำกัดในเรื่องสติปัญญาและ ประสบการณ์ที่แต่ละคนมีแตกต่างกันไป นั่นแสดงให้เห็นว่าความรู้ในศิลปะแห่งสงครามถ่ายทอดกันได้อย่าง กว้างขวาง ในทางกลับกันผู้ที่เข้าใจอย่างลึกซึ้งถ่องแท้หรือรู้แจ้งในศิลปะแห่งสงครามจนประสบความสำเร็จ ในการสงครามกลับมีอยู่จำกัด โดยผู้รู้หรือสันทัดในการดำเนินการสงครามตามแบบอย่างแห่งศิลปะสงคราม อาจไม่ได้ชนะเสมอไป เช่นที่ซุนวูกว่าว่า “ชัยชนะในการสงครามนั้นอาจหยั่งรู้ได้ แต่ไม่อาจสร้างขึ้นได้เสมอ ไป”²⁴ นั่นคือความรู้นี้แม้จะเรียนรู้ได้จนสามารถคาดคะเนหรือรู้ผลที่จะเกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถที่จะลอกเลียน ให้เกิดผลลัพธ์ดังเช่นนั้นได้

ดังนั้น “คุณธรรม” หรือความรู้ความเชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงครามในความหมายของมาคิอาเวลลี จึงมีความหมายคล้ายคลึงกับ “ความรู้แจ้ง” หรือความรู้อย่างถ่องแท้ในศิลปะแห่งสงครามในความหมายของ ขุนจื่อ ทั้งนี้ก็อาจแตกต่างกันบ้างในวิธีการ ด้วยมาคิอาเวลลีเห็นว่าควรเริ่มต้นด้วยการเอาอย่างจากในอดีตก่อน ขณะที่ขุนจื่อไม่เห็นด้วยกับการเลียนแบบเพราะทุกสิ่งผันแปรไปไม่มีสิ่งใดที่จะเหมือนกันได้หมด เช่นที่เขา กล่าวไว้ว่า “เสียงมีเพียงห้า แต่การผันแปรของเสียง มีมากจนเราไม่อาจฟังได้หมด สีมียเพียงห้า แต่การเปลี่ยน

เลียนแบบ ผู้ที่สุขุมรอบคอบจึงควรไปตามทางที่มหาบุรุษได้ดำเนินการไปแล้วเสมอ และเลียนแบบบรรดา ผู้ที่ประเสริฐที่สุด เพื่อว่าหากคุณธรรมของท่านไม่สามารถไปถึงที่นั่นได้ อย่างน้อยที่สุดมันก็มีกลิ่นไอของ คุณธรรมนั้นอยู่บ้าง และควรทำเหมือนอย่างนักธนูผู้สุขุมรอบคอบ ผู้ซึ่งเมื่อเป้าที่พวกเขาประสงค์จะยิงอยู่ไกล ออกไปมาก และโดยที่รู้ดีถึงคุณธรรมของคันธนูของตนว่าสามารถจะทำอะไรได้ พวกเขา ก็จะเล็งให้สูงกว่าเป้า ที่ตั้งใจไว้มาก มิใช่เพื่อให้ลูกธนูขึ้นไปถึงสูงอย่างนั้น แต่เพื่อว่าโดยอาศัยการเล็งสูงอย่างนั้น พวกเขาสามารถจะ บรรลุถึงวัตถุประสงค์ไว้”

²³ ซุนวู, พิชัยสงครามซุนวู, แปลโดย อธิคม สวัสดิญาณ, หน้า 81.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

แปรของสีนั้น มีมากจนเราไม่อาจทศนาได้หมด และรสมีเพียงห้า แต่การเคล้าของรสนั้นมีมากจนเราไม่อาจลิ้มชิมได้หมด²⁵ ทว่ามาคิอาเวลลีก็แนะนำหากต้องการเป็นเช่นบรรดาผู้ประเสริฐแล้วก็จำเป็นต้องทำให้มากกว่าที่ต้นแบบเดิมได้ทำไว้หลายเท่าตัว ความคิดเช่นนี้ก็เปรียบได้ดั่งการตั้งเป้าล้มแชมป์หรือทำลายสถิติกีฬาที่แชมป์เก่าได้ทำไว้ ซึ่งผู้ที่ต้องการทำลายสถิติต้องหวังตัวเลขที่ดีกว่าสถิติเดิมที่ทำไว้ และวิธีที่จะพิชิตเป้าหมายได้นั้นก็ต้องพลิกแพลงจากวิธีดั้งเดิมไป เพราะหากใช้วิธีเดิมๆ ผลลัพธ์ที่ได้ก็ได้เพียงด้อยกว่าหรือเสมอกัน ซึ่งในประเด็นนี้ซุนจื๊อก็เห็นคล้ายคลึงกัน เพราะเขาคิดว่ายุทธวิธีในการสู้รบนั้นไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ใดสามารถพลิกแพลงยุทธวิธีไปได้ในทุกสถานการณ์ ผู้นั้นก็เปรียบเหมือน "ตายแล้วฟื้นชีพดุจดังฤดูกาลหมุนเวียนผันเปลี่ยน" นั่นก็คือหากรู้จักปรับปรุงพัฒนาความรู้ นอกเหนือจากที่ใช้ความรู้เดิมหรือการเลียนแบบของเดิม ก็ย่อมประสบกับผลสำเร็จได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม คุณธรรมหรือความรู้ในศิลปะแห่งสงครามอาจไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่จุดหมายซึ่งก็คือชัยชนะและการสร้างอำนาจความยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเองได้ ทั้งนี้ยังต้องขึ้นอยู่กับโชคชะตา (fortuna) อีกด้วย เพราะทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลาทั้งในสถานะที่ส่งเสริมและสถานะที่ขัดขวางระหว่างกัน โดยโชคชะตานั้นก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อเจ้าผู้ปกครอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความผันแปรของโชคชะตาว่าจะจะเป็นไปในทิศทางใด จะหยิบยื่นโอกาสหรือสร้างความพินาศให้มากยิ่งขึ้น และเนื่องจากความผันแปรนี้เองที่ทำให้เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องมีคุณธรรมเพื่อเอาชนะหรือใช้ในการฉวยประโยชน์และความสำเร็จจากโชคชะตานั้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็ใช้ไปเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ให้มีผลกระทบในทางลบต่อเจ้าผู้ปกครองน้อยที่สุดนั่นเอง

สำหรับมาคิอาเวลลีนั้น เขาเปรียบเทียบโชคชะตาว่าเหมือนดั่งผู้หญิงและสายน้ำที่เชี่ยวชาญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโชคชะตาเปลี่ยนแปลงและไม่แน่นอน²⁶ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเราเตรียมพร้อมที่จะตั้งรุกหรือตั้งรับกับความผันแปรนั้นอย่างไร ทั้งนี้เขาได้กล่าวว่า "อาจเป็นจริงที่เทพีแห่งโชคชะตากำหนดครึ่งของการกระทำของเรา แต่ก็อาจเป็นจริงด้วยเช่นกันว่านางก็ปล่อยให้ครึ่งหนึ่งหรือปานนั้นอยู่ในความควบคุมของเรา"²⁷ ครึ่งหนึ่งที่เหลือนั้นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าผู้ปกครองว่าเอาชนะโชคชะตาได้หรือไม่ ความสามารถนั้นก็คือคุณธรรมที่จะทำให้เรารู้ว่าในสถานการณ์ใดที่ควรจะเข้ารุกและสถานการณ์ใดที่ควรจะต้องรับหรือล่าถอย และจากที่ศึกษา The Art of War จะพบว่าโดยหลักแล้วมาคิอาเวลลีจะให้เตรียมรับมือมากกว่าที่จะเข้ารุกหรือสู้รบ ทั้งในการสร้างค่าย หรือการรอให้มีโอกาสจึงจะเข้าโจมตี ซึ่งไม่ได้แนะนำให้เจ้าผู้ปกครองสร้างโอกาสให้เกิดขึ้นแต่อย่างไร

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

²⁶ ไชยันต์ ไชยพร, "ศาสตร์ของเจ้าผู้ปกครอง", วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3 : 35.

²⁷ นิโคโล มาคิอาเวลลี, เจ้าผู้ปกครอง, แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์, หน้า 305.

ขณะที่ซุนจื๊อนั้นกล่าวถึงโชคชะตาว่าเป็นฟ้าและดิน ซึ่งทั้งสองสิ่งล้วนแล้วแต่มีความผันแปร ยากที่จะหยั่งรู้ได้นั้นก็คือเรื่องของ “ฟ้า” อันหมายถึง ภูมิอากาศ กลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความผันแปร รวมถึง “ดิน” ซึ่งหมายถึง ภูมิประเทศ สูงหรือต่ำ ไกลหรือใกล้ คับขันหรือราบเรียบ กว้างใหญ่หรือคับแคบ และเปิดหรือปิด จะเห็นว่าปัจจัยเรื่อง “ฟ้า” และ “ดิน” ซึ่งซุนจื๊อกล่าวถึงนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับโชคชะตาและเป็นสิ่งที่ผู้นำไม่อาจควบคุมได้ แต่ก็สามารถที่จะใช้สถานการณ์เหล่านั้นให้เกิดประโยชน์กับตนเองได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่าปัจจัยซึ่งซุนจื๊อได้กล่าวว่าเป็นสิ่งที่กำหนดการแพ้ชนะในสงครามนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับโชคชะตาแต่อย่างใด หากแต่เกี่ยวข้องกับการกระทำของผู้นำหรือผู้บังคับบัญชากองทัพเอง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเรื่องมรรค แม่ทัพ และกฎ ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเหตุผลดังกล่าวก็อาจจะพอกล่าวได้ว่าซุนจื๊อให้ความสำคัญกับสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำด้วยตัวเองมากกว่าจะให้ความสำคัญกับโชคชะตา

แม้ว่าเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของศิลปะแห่งสงครามแล้วจะพบว่าซุนจื๊อให้ความสำคัญกับการกระทำของมนุษย์มากกว่าจะให้ความสำคัญกับโชคชะตา แต่ก็ไม่ได้อธิบายความว่าซุนจื๊อได้ละเลยความสำคัญของโชคชะตาแต่อย่างใด หากแต่ซุนจื๊อเห็นว่าปัจจัยส่วนใหญ่ที่จะตัดสินชะตาของกองทัพนั้นเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมหรือบริหารได้ ซึ่งรวมถึงโชคชะตาด้วยเช่นกัน โดยซุนจื๊อเห็นว่าผู้นำกองทัพที่ดีย่อมมีสติปัญญาที่จะรู้วิธีการที่จะเล่นกับโชคชะตา ซุนจื๊อเห็นว่าสิ่งสำคัญที่สุดที่จะนำกองทัพไปสู่ชัยชนะก็คือการวางแผน ดังที่กล่าวว่า “ผู้ปกครองที่รู้แจ้งจักวางแผนล่วงหน้า และซุนพลที่ดีจักดำเนินการตามแผน”²⁸ การวางแผนในทัศนะของซุนจื๊อนั้นในแง่หนึ่งก็คือการเล่นกับโชคชะตาตนเอง การวางแผนเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปกครองเผชิญกับความผันแปรและผลกระทบจากโชคชะตาน้อยลง ซึ่งในแง่หนึ่งนั้นก็ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับโชคชะตานั้นมีสัดส่วนของคุณธรรมมากกว่าโชคชะตา ซึ่งสามารถทำให้ผู้ปกครองสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองได้มากกว่าที่จะให้สิ่งอื่นๆภายนอกมากำหนดชะตากรรมของเขา

เมื่อพิจารณาทั้งหมดแล้วจะพบว่ามาคิอาเวลลีมีมุมมองในลักษณะที่ตรงกับโชคชะตามากกว่าจะไปต่อกรกับโชคชะตา สิ่งที่มาคิอาเวลลีสอนใน The Art of War นั้นคือการให้เจ้าผู้ปกครองหรือผู้ที่อ่าน The Art of War เตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น แต่ไม่ได้บอกถึงวิธีในการจัดการหรือเรียนรู้วิธีใช้ประโยชน์จากโชคชะตามากนัก ขณะที่ซุนจื๊อเห็นว่าความรู้แจ้งในปัจจัยฟ้าและดินจะเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจวิถีทางการแห่งการเข้าควบคุมโชคชะตา แต่ทั้งนี้แล้วทั้งสองคนก็ยังให้ความสำคัญกับคุณธรรมของผู้ปกครองและแม่ทัพในการรับมือกับโชคชะตาหรือโอกาสซึ่งก็คือการเน้นย้ำถึงความสามารถของมนุษย์อันสามารถจะควบคุมชะตากรรมของตนเองได้ แม้ว่าการควบคุมนั้นจะไม่ได้เป็นอย่างสมบูรณ์ทั้งหมดก็ตาม

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

บทที่ 5

สรุป

จากการศึกษางาน The Art of War ของมาคิอาเวลลี และงานเขียนขุนโจรปิงฟา (ศิลปะแห่งสงครามของขุนโจร) จะพบว่ามีความคิดในทางการเมืองสอดแทรกอยู่มาก มิใช่เป็นตำราที่เน้นเฉพาะเรื่องการสงครามเพียงอย่างเดียว จริงอยู่ที่งานเขียนทั้งสองมีเนื้อหาในรูปแบบตำราพิชัยสงครามอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างค่ายทัพ การจัดและเดินขบวนทัพ อาวุธ การฝึกฝนกองกำลัง ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องวิธีการในการสงครามเป็นหลัก แต่ทว่าหากพิจารณาและตีความเนื้อหาเหล่านั้นในหลายๆส่วน จะพบว่ามียุทธศาสตร์ทางความคิดในเรื่องอำนาจและภาวะผู้นำปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในหลายๆกรณี แม้ว่าในบางกรณีอาจต้องอาศัยการตีความบ้างก็ตาม

โดยในส่วนของมาคิอาเวลลี มีทัศนะในเรื่องธรรมชาติของสงครามว่าเกิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความชั่วร้ายและกิเลสหรือความปรารถนา (passion) ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ และด้วยสิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์ก่อความวุ่นวาย ละเมิดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้เพื่อสนองความต้องการนั้น ซึ่งสภาวะความวุ่นวายในระหว่างรัฐก็คือสงครามนั่นเอง ในประเด็นเรื่องอำนาจนั้น มาคิอาเวลลีเห็นว่าการสูญเสียอำนาจนั้นเกิดจากการมีทหารรับจ้างอาชีพ (professional soldier) และทหารรับจ้างต่างชาติ (condotteri) ซึ่งการที่จะเกิดทหารอาชีพและทหารรับจ้างในดินแดนนั้นๆได้ ก็เพราะผู้ปกครองนั้นไม่มีความสามารถหรือไม่เชี่ยวชาญในศิลปะแห่งสงครามนั่นเอง ส่วนวิถีทางที่จะขึ้นสู่อำนาจได้นั้นก็โดยการที่เจ้าผู้ปกครองมีกองกำลังเป็นของตนเองและมีคุณธรรม ซึ่งมาคิอาเวลลีหมายถึงกองทัพประชาชนและความรู้ในศิลปะแห่งสงคราม เช่นเดียวกับที่เขาเห็นว่าต้องมีกองทัพประชาชนจึงจะสามารถรักษาอำนาจต่อไปได้ และการที่กองทัพประชาชนจะเกิดขึ้นได้นั้นก็ย่อมที่จะต้องอาศัยคุณธรรมหรือศิลปะแห่งสงครามนั่นเอง

ในเรื่องภาวะผู้นำ มาคิอาเวลลีได้อธิบายในทั้งสองระดับคือระดับเจ้าผู้ปกครองและระดับผู้บังคับบัญชากองทัพหรือแม่ทัพ ซึ่งมาคิอาเวลลีได้อธิบายไว้ในหลายๆประเด็นที่น่าจะเกี่ยวข้องกับแม่ทัพมากกว่า แต่พอมาถึงตอนท้ายกลับกล่าวว่าเป็นเรื่องของเจ้าผู้ปกครอง เช่นในเรื่องการจัดตั้งกองทัพซึ่งในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะกล่าวถึงการคัดเลือกทหาร การฝึกฝน และระเบียบวินัยในกองทัพ ซึ่งจำเป็นต้องเป็นแม่ทัพที่รู้ในศิลปะนี้จึงจะสามารถบังคับบัญชาการทัพได้ ทว่ามาคิอาเวลลีกลับกล่าวข้างท้ายถึงสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นสิ่งที่เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องรู้ในศิลปะดังกล่าวนี้ ทั้งนี้มาคิอาเวลลีได้กล่าวถึงภาวะผู้นำของเจ้าผู้ปกครองในการจัดกองทัพไว้อย่างชัดเจนในเรื่องวิธีการคัดเลือกแม่ทัพและการให้อำนาจของเจ้าผู้ปกครองแก่แม่ทัพ อย่างไรก็ตามวิธีการในการจัดการกองทัพหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าภาวะผู้นำในกองทัพ จัดเป็นความรู้ในศิลปะแห่งสงครามอย่างหนึ่งที่เจ้าผู้ปกครองจำเป็นต้องเรียนรู้เพราะจะทำให้บรรลุเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นการได้รับชัยชนะในรูปแบบการแสวงหาอำนาจหรือไม่ก็ในรูปแบบของการรักษาอำนาจ

จากที่กล่าวในแต่ละประเด็นมาทั้งหมด จะพบว่าแนวความคิดของมาคิอาเวลลีในเรื่องอำนาจ ภาวะผู้นำ โดยเฉพาะในบริบทสงครามนั้นล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมซึ่งในที่นี้คือความรู้ในศิลปะแห่งสงคราม ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เราเรียนรู้ที่จะควบคุมหรือผันโชคชะตาได้ จริงอยู่ที่การควบคุมโชคชะตาแทบจะเป็นไปไม่ได้

หรือเป็นไปได้ยาก แต่การเรียนรู้สิ่งนี้อาจทำให้เราที่จะใช้ประโยชน์จากโชคชะตาหรือสถานการณ์นั้น หรืออย่างน้อยก็ทำให้เราวิธีที่ตรงกับสถานการณ์นั้นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าผู้ปกครองและโชคชะตาเป็นหลัก โดยในเรื่องการเรียนรู้สำหรับมาคิอาเวลลีเห็นว่าไม่สามารถถ่ายทอดต่อกันได้ทั้งหมด เขาเห็นว่าการเลียนแบบจากตำราหรือประวัติศาสตร์เป็นวิธีที่ดีที่ควรจะทำตามกัน แต่จำเป็นที่จะต้องแสวงหาสิ่งที่เฉพาะตัวหรือวิถีทางที่เป็นของตนเองด้วยเช่นกัน

สำหรับขุนจื่อแล้ว มีมุมมองในเรื่องธรรมชาติของสงครามว่าก่อให้เกิดความสูญเสียวุ่นวาย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นที่มาของผลประโยชน์ ซึ่งกล่าวได้ว่าขุนจื่อมองสงครามในลักษณะที่เป็น "การได้" และ "การเสีย" การที่ผู้ปกครองจะตัดสินใจกระทำการสงครามนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบ ซึ่งก็อาจตีความได้ว่าการใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบดังกล่าวนั้นก็คือการคำนวณ "การได้" และ "การเสีย" นั่นเอง นอกจากนี้การสงครามยังเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการสงครามนั้นมีทั้งเรื่องของ "การได้" และ "การเสีย" และไม่มีผู้ใดที่จะได้รับประโยชน์จากการสงครามโดยไม่สูญเสียอะไร ดังนั้นขุนจื่อจึงได้กล่าวเตือนผู้ปกครองที่ต้องการจะใช้การสงครามเป็นเครื่องแสวงหาผลประโยชน์ให้ได้ตระหนักถึงผลร้ายอันจะเกิดจากการสงครามให้มาก ซึ่งหากผู้ปกครองกระทำผิดพลาดแล้วก็เป็นกรยากที่จะย้อนคืน เนื่องจากสงครามนั้นส่งผลต่อรัฐเพียงสองเรื่องก็คือ หากไม่ดำรงอยู่ก็ต้องดับสูญไป

ทัศนะในเรื่องอำนาจ ขุนจื่อมองว่าการทำสงครามที่ยืดเยื้อและสิ้นเปลืองทรัพยากรจะนำมาซึ่งการสูญเสียอำนาจของผู้ปกครอง การสงครามในลักษณะดังกล่าวเป็นการสงครามที่ปราศจากการวางแผนที่รอบคอบ เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้ปกครองและแม่ทัพขาดความรู้ในศิลปะแห่งสงคราม ดังนั้นศิลปะแห่งสงครามจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ปกครองต้องเรียนรู้ ศิลปะแห่งสงครามนั้นย่อมทำให้ผู้ปกครองสามารถควบคุมชะตากรรมของตนเองได้มากกว่าการที่จะให้สิ่งอื่น ๆ มากำหนดชะตากรรมของเขา ทั้งนี้เช่นเดียวกันกับการที่เจ้าผู้ปกครองจะได้มาซึ่งอำนาจและรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ก็จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในปัจจัยทั้ง 5 ประการได้แก่ มรรค พ้า ดิน แม่ทัพ และกฎ ซึ่งก็คือการทำความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามนั่นเอง

ซึ่งหากพิจารณาว่าขุนจื่อให้ความสำคัญต่อสิ่งใดมากกว่ากันระหว่างคุณธรรมความสามารถของบุคคลกับโชคชะตาจะพบว่า ขุนจื่อได้กล่าวถึงปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ และจากปัจจัยดังกล่าวจะเห็นว่าสิ่งที่ขุนจื่อให้ความสำคัญนั้นคือสิ่งที่เจ้าผู้ปกครองสามารถควบคุมได้มากกว่า และเช่นกันที่การขึ้นสู่อำนาจของผู้ใดก็แล้วแต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาว่าบุคคลผู้นั้นมีปัจจัยพื้นฐานทั้ง 5 ประการดังกล่าวหรือไม่

ส่วนประเด็นเรื่องภาวะผู้นำนั้น ขุนจื่อเน้นที่ภาวะผู้นำในการจัดการองค์กรภายในกองทัพเป็นหลัก โดยขุนจื่อเน้นการที่แม่ทัพมีอำนาจในการสั่งการทางทหารอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และกล่าวเตือนการแทรกแซงการบังคับบัญชาของผู้ปกครองในกรณีที่ผู้ปกครองนั้นๆ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในกิจการทางทหารอย่างแท้จริง ดังนั้นหากมองอีกมุมหนึ่ง หากผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามอย่างแท้จริง

แล้วก็สามารถที่จะยุ่งเกี่ยวกับบัญชาของทหารได้เช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้ในศิลปะแห่งสงครามเป็นปัจจัยที่สำคัญซึ่งจะกำหนดการมีอำนาจหรือไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชากองทัพนั่นเอง

ผลของการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า มีความแตกต่างในบางประเด็น เช่น การที่มาคิอาเวลลีมองเจ้าผู้ปกครองเป็นที่ตั้ง ขณะที่ซุนจื๊อให้ความสำคัญไปที่ทหารมากกว่า ซึ่งในส่วนที่มีความแตกต่างกันนั้น เนื่องมาจากการที่มาคิอาเวลลีเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ทางการทหาร ขณะที่ซุนจื๊อเป็นผู้ปฏิบัติหรือทหารผ่านการรบมาอย่างแท้จริง เราจึงเห็นมุมมองที่ต่างกันระหว่างนักคิดและนักปฏิบัติ แต่ก็ยังมีความคล้ายคลึงกันในหลายประเด็น โดยมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อมีทัศนคติในเรื่องธรรมชาติของสงครามเหมือนกันคือ สงครามเป็นเรื่องของความแก่งแย่งวุ่นวายและเป็นที่มาแห่งผลประโยชน์ และเห็นว่ามีที่มาจากปัจจัยเดียวกันนั้นคือ ธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมุมมองของทั้งสองอาจแตกต่างกันตรงจุดเริ่มต้นของความคิด แต่ก็ลงท้ายด้วยบทสรุปเดียวกัน

สำหรับทัศนคติในเรื่องอำนาจ ผู้ศึกษาได้อธิบายโดยแบ่งอำนาจเป็นสามลักษณะ ได้แก่ การสูญเสียอำนาจ การขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจ โดยทั้งสองคนได้กล่าวถึงอำนาจในบริบทแห่งสงคราม ที่ต้องกล่าวเช่นนี้เพราะหากไม่ใช่ในบริบทแห่งสงครามสำหรับมาคิอาเวลลีแล้วยังมีปัจจัยอื่นอีกที่กำหนดทิศทางของอำนาจ อย่างไรก็ตามความคิดของทั้งสองมีความแตกต่างกันในเรื่องของรายละเอียด แต่ทว่าที่มาแห่งการสูญเสีย การขึ้นสู่ และการรักษาอำนาจนั้นกลับเป็นสิ่งเดียวกันคือ คุณธรรม (virtu) หรือความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามและความสามารถในการนำไปประยุกต์ใช้อย่างรอบคอบ เพราะหากขาดหรือด้อยศิลปะแห่งสงครามย่อมทำให้สูญเสียอำนาจ หากมีศิลปะแห่งสงครามย่อมได้มาซึ่งอำนาจ ขณะเดียวกันหากมีแต่ไม่พัฒนาความรู้ในศิลปะแห่งสงครามก็จะไม่สามารถรักษาอำนาจนั้นไว้ได้นาน

ในเรื่องภาวะผู้นำนั้น ถูกลำเสนอในประเด็นการจัดการภายในกองทัพของผู้นำ ซึ่งทั้งสองมีมุมมองที่แตกต่างกันในเรื่องระดับของผู้นำ โดยมาคิอาเวลลีจะเล็งไปที่ผู้ปกครองรัฐเป็นหลัก ขณะที่ซุนจื๊อ กลับให้ความสำคัญที่แม่ทัพมากกว่า แต่ทั้งสองก็ยังมีความเห็นที่ตรงว่าหากผู้นำทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการไม่เข้าใจในศิลปะแห่งสงครามอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะไม่สามารถนำพากองทัพไปสู่เป้าหมายซึ่งก็คือชัยชนะนั่นเอง ทั้งนี้ในเรื่องการจัดการกองกำลังเช่น การคัดเลือกทหาร การฝึกฝน กฎระเบียบวินัย อาวุธ การเดินทัพ การสร้างค่าย ฯลฯ นั้นมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากในด้านวิธีการ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเทคโนโลยีที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย แต่ทว่ามีความคิดหลักที่เหมือนกันคือการฝึกฝนและระเบียบวินัยจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้นำหรือภาวะผู้นำได้อย่างชัดเจนโดยจะทำให้การบังคับบัญชาสัมฤทธิ์ผลและทำให้กองทัพบรรลุเป้าประสงค์

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ในแทบทุกประเด็นจะมีความเกี่ยวข้องกับคุณธรรมหรือความรู้ความเข้าใจในศิลปะแห่งสงครามและความสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างรอบคอบ โดยศิลปะแห่งสงครามนั้นสำหรับทั้งสองคนมองว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เราตั้งรับกับโชคชะตาหรือสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดคิดไว้ได้ รวมถึงสามารถใช้โอกาสนั้นให้เป็นประโยชน์หรือทำให้ความเสียหายที่เกิดมีน้อยที่สุด โดยในส่วนซุนจื๊อจะอยู่

ในรูปการเรียนรู้ที่จะจัดการกับโชคชะตามากกว่ามาคิอาเวลลี แต่ทั้งนี้ทั้งสองคนก็มีสิ่งที่เหมือนกันคือความยืดหยุ่น ซึ่งมาคิอาเวลลีและซุนจื๊อเห็นว่าไม่มีวิธีการตายตัวในทุกสถานการณ์ ในแต่ละสถานการณ์แต่ละบุคคลย่อมมีวิธีการแตกต่างกันไป ยกที่จะเลียนแบบวิธีการและผลลัพธ์ให้เหมือนกันได้ ผู้ใดที่มีคุณธรรมหรือความรู้แจ้งย่อมที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมและบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย

จากการศึกษายังทำให้พบว่าอำนาจทางการเมืองการทหารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่ออำนาจการเมือง โดยเฉพาะในบริบทแห่งสงครามหรือในสภาวะการณ์ทางการเมืองที่มีความวุ่นวาย เราจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการศึกษาอำนาจทางการเมืองการทหารได้ รวมถึงไม่ควรแยกการศึกษาเรื่องนี้จากการเมืองการปกครอง เพราะอำนาจทางการเมืองการทหารนั้นสามารถเป็นได้ทั้งปัจจัยที่เสริมแรงและอุปสรรคที่กีดขวาง ทั้งยังเป็นที่มาแห่งอำนาจและเป็นต้นเหตุแห่งการสูญเสียอำนาจด้วยเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กุลลดา เกษบุญชู มีดี. วิวัฒนาการรัฐอังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบฟิวด์ลิ่งถึงการปฏิวัติ. กรุงเทพมหานคร: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ร่องรอยสัญญาประชาคมในปรัชญามาเคิอาเวลลี: บททดลองมองมาเคิอาเวลลีในแง่ดี. วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3: 82-102.
- ไชยันต์ ไชยพร. ศาสตร์ของผู้ปกครอง: ก้าวกระโดดที่ไม่ไกลจากเพลโตถึงมาเคิอาเวลลี. วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3: 1-59.
- ชุนจื้อ และเง่าเคี. ตำราพิชัยสงครามของซุนจื้อและเง่าเคี. แปลและเรียบเรียงโดย พิชัย วาศนาสง. กรุงเทพมหานคร: บุรพาสาน์, 2521.
- ชุนวู. ตำราพิชัยสงครามของชุนวู, แปลโดย วีรจิต กลัมพะสุด, พันโท. กรุงเทพมหานคร: เอ อาร์ บีซีเนสเพรส. 2547
- ชุนวู. พิชัยสงครามชุนวู. แปลโดย อธิคม สวัสดิญาณ. กรุงเทพมหานคร: เต้าประยูกต์, 2546.
- ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2545.
- ทวีป วรดิลก. ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. 2538.
- นิโคโล มาเคิอาเวลลี. เจ้าผู้ปกครอง. แปลและเขียนความนำโดย สมบัติ จันทรวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542
- นิรัตน์ พงษ์สิทธิถาวร. บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ บทบาทความคิดทางการเมืองของมาเคิอาเวลลี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ประเทศ เดชารัตนชาติ, พันเอก. ผู้นำกองทัพระดับสูง หลักการ ข้อคิดที่นำสนใจ. ประณต นันทียะกุล, บรรณาธิการ. จิตวิทยาความมั่นคง 2534, หน้า 240. กรุงเทพมหานคร: สมาคมจิตวิทยาความมั่นคงแห่งประเทศไทย, 2534.
- วิกิจ สุขสำราญ. The Prince กับการศึกษาปรัชญาการเมืองสมัยใหม่. วารสารสังคมศาสตร์ 30, 3: 70-81.
- สุรชาติ บำรุงสุข. สงคราม: จากยุคบุพกาลสู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถิทรศน์, 2541.

ภาษาอังกฤษ

- Allen, J.W. A History of Political Thought in the Sixteenth Century. London: Methuen, 1977.
- Colish, Marcia L. Machiavelli's Art of War: A Reconsideration[Online]. 1997. Available from: <http://www.deremilitari.org/RESOURCES/ARTICLES/colish.htm>[2003, November 24]
- Doctor, Adi H.. Issues in Political Theory. New Delhi: Sterling, 1985.
- Downs, Robert B. Book that Changed the World. Chicago: American Library Association, 1956.
- Fulmers, Robert. The New Management. New York: Macmillan, 1988.
- Garver, Eugene. Machiavelli and the History of Prudence. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1987.
- Gilbert, Felix. Machiavelli: The Renaissance of the Art of War. Peter Paret (ed.). Maker of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age. Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Hitt, Michael, R.Dennis Middlemist and Robert L.Mathis. Effective Management. New York: West, 1979.
- Machiavelli, Nicolo. Machiavelli: the chief works and others volumn two, Translated by Allan Gilbert. London: Duke University Press, 1989.
- Machiavelli, Nicolo. The Discourses. edited with an introduction by Bernard Crick, translated by Leslie J. Walker. SJ: penguin books, 1987.
- Machiavelli, Nicolo. The Portable Machiavelli. translated and edited with critical introduction by Peter Bondanella and Mark Musa. New York: Penguin, 1979.
- Mansfield, Harvey C. Machiavelli's virtue. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1996.
- Marsh, David. The Quattrocento Dialogue: Classical Tradition and Humanist Innovation. Cambridge: MA, 1980.
- Matlet, Michael. Mercenaries and Their Masters: Warfare in Renaissance Italy. Totowa: NJ, 1974.
- Nisbet, Robert. The Social Philosopher. England: Paladin, 1976.
- Skinner, Quentin. Great Political Thinkers: Machiavelli, Hobbes, Mill, Marx. Oxford and New York: Oxford University Press, 1992.

- Skinner, Quentin. The foundation of modern political thought volume one: the renaissance. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
- Sloan, John. Machiavelli's Art of War[Online]. (n.d.) Available from:
<http://www.xenophongi.org/milhist/renaissance/machwar.htm>[2003, February 28]
- Sun Tzu. Sun Tzu on the Art of War. Translated and with an introduction by Lionel Giles. Singapore: Garham Brash, 1988
- Sun Tzu. The Art of War. Translated and with an introduction by Samuel B. Griffith. London: Oxford University Press, 1971.
- Thompson, Paul and David Mc Hugn. Work Organizations: A Critical Introduction. London: Macmillan, 1995.
- Transik, David, Richard Chase and Necholas Aquilano. Management: A Life Cycle Approach. Richard D. Irwin, 1980.
- Wexley, K.N. and G.A.Yuki eds.. Organizational Behaviour and Industrial Psychology. New York: Oxford University Press, 1975.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวสุมาภรณ์ ศรีม่วง สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิตจากคณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2543 และได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิตที่คณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย